МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АДАМА МІЦКЕВИЧА, ПОЛЬЩА
ВАРШАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ, ПОЛЬЩА
МОЛДАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ, МОЛДОВА
БАТУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ШОТА РУСТАВЕЛІ, ГРУЗІЯ
ЦЮРИХСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ, ШВЕЙЦАРІЯ
РАДА «КАТОЛИЦЬКА РОБОТА З ПІВНІЧЧЮ (УКРАЇНА)», США
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ, ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ А.С. МАКАРЕНКА

Universität Zürich[UZH]

МАТЕРІАЛИ

IV Міжнародної науково-практичної конференції

«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: УКРАЇНА І СВІТ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ»

30 червня 2022 р., м. Суми

УДК94:327(082)
М58

Друкується згідно з рішенням вченої ради
навчально-наукового інституту історії, права та міжнародних відносин
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(Протокол № 7 від 30 червня 2022 р.)

ОРГКОМІТЕТ ТА РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голова оргкомітету:

Лянной Ю.О. – доктор педагогічних наук, професор, ректор Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

Заступник голови оргкомітету:

Кудріна О.Ю. – доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної (наукової) роботи Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

Координатори оргкомітету:

Подрєз Ю.В. – кандидат історичних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту історії, права та міжнародних відносин, доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Михтуненко В.В. – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Члени оргкомітету:

Потєхін О.В. – доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Сокирська В.В. – доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Ціватий В.Г. – кандидат історичних наук, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Заслужений працівник освіти України.

Моцак С.І. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Горобець І.В. – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Жуков О.В. – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Оліцький В.О. – кандидат історичних наук, в.о. завідувача кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Клочко М.О. – кандидат філософських наук, перший секретар з економічних питань Посольства України у Республіці Чилі (Республіка Чилі).

Кононенко Д.С. – другий секретар з консульських питань Посольства України у Фінляндській Республіці (Фінляндська Республіка).

Jakeli Levan – Professor, Dean of the Faculty of Law and Social Sciences, Batumi Shota Rustaveli State University, (Georgia).

Rackers Ken – Military Expert, Member of the Board of Directors «Catholic Work with the North (Ukraine)», (USA).

Putina Natalia – PhD (Political Science), Associate Professor State University of Moldova, (Moldova).

Łukaszewski Marcin – PhD, Assistant Professor Faculty of Political Science and Journalism AdamMickiewicz University in Poznań, (Poland).

М58 Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: УКРАЇНА І СВІТ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ» (30 червня 2022 року).

Матеріали конференції друкуватимуться в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів відповідальність несуть учасники конференції. Оргкомітет залишає за собою право на відмову в друкуванні матеріалів, що не відповідають вказаним вимогам або подані із порушенням встановленого терміну.

Збірник IV Міжнародної науково-практичної конференції присвячений актуальним питанням історії міжнародних відносин, актуальним проблемам всесвітньої історії, міжнародним відносинам та дипломатії на початку XXI ст. Особлива увага в матеріалах конференції відведено змінам у міжнародних умовах в умовах воєнних викликів. Матеріали збірника можуть знадобитися викладачам, аспірантам, студентам, всім, хто цікавиться проблемами міжнародних відносин.

УДК94:327(082)М58

© Колектив авторів, 2022

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.
СУЧАСНІ МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Горобець Ігор
НІМЕЦЬКИЙ БУНДЕСВЕР ЗА УМОВ ПЕРМАНЕНТНОГО РЕФОРМУВАННЯ……10

Городецький Микола
СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН……....13

Гугул Оксана
СИСТЕМА СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ……15

Гуцало Сергій
ЕВОЛЮЦІЯ ПОЗИЦІЇ КРАЇН-ЧЛЕНІВ РСАДПЗ ЩОДО ПАЛЕСТИНСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ……..17

Давлєтов Олександр, Черкасов Станіслав
ПОЛЬСЬКІ АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ З ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ДИПЛОМАТІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ……....21

Дмитренко Степан, Дмитренко Оксана
ЕТНІЧНІ СПІЛЬНОТИ ЯК ПОЛІТИЧНИЙ СУБ'ЄКТ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ……28

Лиман Сергій
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА СПІВПРАЦЯ ФРАНЦІЇ ТА КІПРУ В 2017-2022 рр. Й ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ……...31

Мазур Володимир
ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДИПЛОМАТІЇ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ……...34

Михтуненко Вікторія
УКРАЇНА-ТРИМОР'Я: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ……..37

Моцак Світлана
РОЛЬ МІЖДЕРЖАВНОГО СПІВТОВАРИСТВА У ФОРМУВАННІ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ КОСОВО НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ……38

Нечаєва-Юрійчук Наталія, Троян Сергій
МІЖНАРОДНО-БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР СТРУКТУРНОЇ ТЕОРІЇ НАСТУПАЛЬНОГО РЕАЛІЗМУ ДЖ. МІРШАЙМЕРА……...41

Олійник Олег
ПОЗИЦІЯ КИТАЮ ЩОДО ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ……...43

Стрілюк Олена
«НОБЕЛІВСЬКА ЖІНОЧА ІНІЦІАТИВА: ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВУ, ПОРУШЕННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА МІЛІТАРИЗМУ»……47

Слюсаренко Ірина
ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ КУРСУ ДЕРЖАВИ: БЕЗПЕКОВІ АЛЬТЕРНАТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)...49

Tulai Oksana, Alekseyenko Lyudmyla

PRAGMATICS OF FINANCIAL DECISIONS IN THE CONTEXT OF GLOBAL ECONOMIC CONFLICTS…….52
Ціватий Вячеслав
МОДЕЛЬ КРИЗОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ (DISASTER DIPLOMACY) ТА УКРАЇНА У СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ І ДИПЛОМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ КООРДИНАТ МОНДІАЛІЗОВАНОГО СВІТОУСТРОЮ XXI СТОЛІТТЯ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ І МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕК……....54

СЕКЦІЯ 2.
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ І ДИПЛОМАТІЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Аулін Олександр, Ауліна Олена
РОСІЙСЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ……..58
Бессонова Марина
НОВІ РИСИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ США ЩОДО УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У 2022 Р……..61
Брайчевська Олена
ФРАНЦУЗЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДІАЛОГ У 2014-2022 РР……..64
Бровко Альона
МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИК ДЛЯ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС……...67
Гуменюк Борис
НОВЕ ОБЛИЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ……69
Живко Максим, Іващук Олег
МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ЯК ФОРМА СТРИМУВАННЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ……..73
Запухляк Віталій, Прінц Володимир
ЄВРОПЕЙСЬКА ПІДТРИМКА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ.76
Кеда Марина
ЄС І УКРАЇНСЬКІ МІГРАНТИ 2022: ЗМІНИ КУЛЬТУРНИХ ПРАКТИК……79
Киридон Алла, Троян Сергій
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА 2014–2022 РР.: ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР.82
Киридон Алла, Нечаєва-Юрійчук Наталія, Троян Сергій
СТРАТЕГІЧНИЙ КОМПАС БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ……...83
Крупеня Ірина
СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ АСЕАН ТА ЇХ РЕАКЦІЯ НА ВІДКРИТИЙ ВОЄННИЙ НАПАД РФ НА УКРАЇНУ……...85
Маклюк Ольга
ДИСКУРС МИНУЛОГО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОПАГАНДИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ…….88
Мартинов Андрій
ІДЕОЛОГІЇ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА АВТОРИТАРИЗМУ У

МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНОМУ ПРОТИСТОЯННІ……..92
Поспєлов Андрій
ТРАВНЕВІ ПОДІЇ 1945 Р. В АЛЖИРІ, ЯК ПЕРШИЙ МІЖДЕРЖАВНИЙ КОНФЛІКТ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ……..95
Потєхін Олександр
НАТО НЕОДМІННО ОТРИМАЄ «ДРУГУ» ВІЙНУ, ЯКЩО НЕ ВТРУТИТЬСЯ НАЛЕЖНИМ ЧИНОМ У «ПЕРШУ»……..98
Сергійчук Володимир
РОСІЯ ВЖЕ НЕ МАТИМЕ СВОГО ОЛЕКСАНДРА МАКЕДОНСЬКОГО…….102
Теміров Юрій
ПРОДОВОЛЬЧА ЗБРОЯ ПУТІНА ТА СВІТОВИЙ БЕЗЛАД……105
Тодоров Ігор
МОСКОВСЬКИЙ ЧИННИК ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ…107
Толстов Сергій
МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБОРОННОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2022 Р……110
Чекаленко Людмила
ЗАХИСТ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМИ ООН…….113

СЕКЦІЯ 3.
ВІЙНА В МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ: ТЕХНОЛОГІЇ, МІЖНАРОДНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Jakeli Levan
LEGAL GROUNDS AND CONSEQUENCES OF REFUSING MILITARY AID TO UKRAINE IN ARMED CONFLICT AGAINST RUSSIA……..116
Еткіна Ірина
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФРОНТ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 100 РОКІВ ТОМУ (1917–1921) І СЬОГОДНІ: СПРОБИ КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ……..119
Кучук Андрій
МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ: СТАБІЛЬНІСТЬ VS.ЕФЕКТИВНІСТЬ…….122
Подрєз Юлія
НАФТОГАЗОВИЙ ФАКТОР У БОРОТЬБІ КНР ЗА КОНТРОЛЬ НАД СПІРНИМИ ОСТРОВАМИ В ПІВДЕННО-КИТАЙСЬКОМУ МОРІ…….……..124
Мирончук Анатолій, Арсеєнко Тетяна
СВІТОВА БІБЛІОТЕЧНА СПІЛЬНОТА ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ……..…126
Мирончук Олена
ПОЗИЦІЯ АВСТРАЛІЙСЬКОЇ НАУКОВОЇ СПІЛЬНОТИ НА ПІДТРИМКУ УКРАЇНИ В ПРОТИСТОЯННІ ВІЙСЬКОВІЙ АГРЕСІЇ РФ……..130
Романюк Віктор
НЮРНБЕРЗЬКИЙ ПРОЦЕС: ІСТОРИЧНЕ ТА ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ……..133

Стрілець Василь
ВІДОБРАЖЕННЯ БУЧАНСЬКОЇ РІЗАНИНИ В ІНТЕРНЕТ-ЕНЦИКЛОПЕДІЇ «ВІКІПЕДІЯ»……...136
Трюхан Дмитро
ПРОТИСТОЯННЯ ІСТОРИЧНИХ НАРАТИВІВ У США ЯК ПРОЯВ КУЛЬТУРНИХ ВІЙН……..138

СЕКЦІЯ 4.
ДИПЛОМАТІЯ, СВІТОВА ПОЛІТИКА І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА

Власенко Валерій
ДО БІОГРАФІЇ ТА МІСЦЯ ПОХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДИПЛОМАТА ЄВГЕНА ГОЛІЦИНСЬКОГО……141
Жуков Олександр
ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ ВСТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВЗАЄМОВІДНОСИН КНР З КРАЇНАМИ АФРИКИ (1950-ТІ – 1990-ТІ РР.)……143
Казаков Геннадій
ЗАГОСТРЕННЯ АМЕРИКАНО-НІМЕЦЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УМОВАХ СТВОРЕННЯ ТРОЇСТОГО СОЮЗУ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)…….145
Мальшина Катерина
СЛОВЕНЦІ ПРО УКРАЇНЦІВ У ПОЛІТИЧНОМУ ДРУЦІ 1916-1918 РР……149
Маленко Людмила
ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКІ КОЗАЦЬКІ ВІЙСЬКА ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ XVIII СТОЛІТТЯ В ПЛАНАХ РОСІЙСЬКИХ САНОВНИКІВ……153
Оліцький В'ячеслав
РПЦ У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПЛАНАХ СРСР ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1940Х РОКІВ……159
Сергеєва Анна
DIASPORAL POLICY AND HUMANITARIAN PROJECTS OF GUAM MEMBER STATES: INSTITUTIONAL HISTORY AND STAGES OF FORMATION…….161
Сокирська Владилена
ДИПЛОМАТИЧНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ВІДНОСИНИ МІЖ РАДЯНСЬКИМИ РЕСПУБЛІКАМИ 1920-х РР. ……165
Турков Володимир
ІРАНСЬКА КРИЗА (1945-1946 РР.) ТА ЇЇ ПОЛІТИЧНЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ…..168

СЕКЦІЯ 5.
СТУДЕНТСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Буріков Віталій, Горобець Ігор
РАДЯНСЬКО-КИТАЙСЬКІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ «КУЛЬТУРНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ»……..170

Бургар Маргарита, Михтуненко Вікторія
УКРАЇНО – ФРАНЦУЗЬКІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ……...……172
Ворона Катерина, Подрєз Юлія
РЕАКЦІЯ СВІТОВОЇ СПІЛЬНОТИ НА РОСІЙСЬКО-ГРУЗИНСЬКУ ВІЙНУ 2008 РОКУ……174
Голодюк Поліна, Горобець Ігор
ЕКОНОМІЧНЕ ТА ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ АРГЕНТИНИ ТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ НАПЕРЕДОДНІ ФОЛКЛЕНДСЬКОЇ ВІЙНИ 1982 Р……...176
Гордієнко Дар'я, Жуков Олександр
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК МОЖЛИВИЙ ЧИННИК ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ……...…179
Дериземля Поліна, **Михтуненко Вікторія**
РОЛЬ ПОЛЬЩІ У ЗМІНІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СХІДНОЇ ПОЛІТИКИ ПІСЛЯ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ……181
Дюбченко Євгенія, Жуков Олександр
МАНДАТНА СИСТЕМА ЛІГИ НАЦІЙ, ЯК ЕЛЕМЕНТ КОЛОНІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ……...184
Дяченко Альона, Мельник Ганна
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА……..186
Єленевська Анастасія, Михтуненко Вікторія
СИРІЙСЬКА ГРОМАДЯНСЬКА ВІЙНА: ВИТОКИ, ПРИЧИНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРІШЕННЯ…….189
Єрмолаєва Анна, Подрєз Юлія
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ……..191
Землякова Катерина, **Подрєз Юлія**
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ПІСЛЯ ВТОРГНЕННЯ РФ…….192
Ільяшенко Ілона, Горобець Ігор
ПРИЧИНИ ПОВСТАННЯ СИПАЇВ 1857-1859 РР……..195
Лиховоз Дар'я, Ціватий Вячеслав
ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛІ ДИПЛОМАТІЇ ТА ДИПЛОМАТИЧНОГО ЕТИКЕТУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ І ТЕМПОРАЛЬНИЙ ДИСКУРСИ……..197
Мамалига Олександр, Михтуненко Вікторія
РОБОТА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ У РЕАЛЬНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ……199
Мелешко Ірина, Михтуненко Вікторія
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ І ДИПЛОМАТІЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ……201
Перестюк Владлен, Чекаленко Людмила
ЗМІНИ СВІТОПОРЯДКУ ПІСЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕРЕМОГИ НАД РОСІЄЮ.202
Піддобрівна Марія, Мельник Ганна
ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У РАМКАХ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ВІЙНИ МІЖ СПОЛУЧЕНИМИ ШТАТАМИ АМЕРИКИ ТА КИТАЙСЬКОЮ

НАРОДНОЮ РЕСПУБЛІКОЮ……..203
Погребняк Катерина, Мельник Ганна
ВПЛИВ ЗМІ НА ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА……206
Розпутько Оксана, Жуков Олександр
КУРДСЬКИЙ ФАКТОР В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ…….208
Федотюк Вікторія, Мельник Ганна
АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ США: РОЛЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ……..211
Цікава Олена, Жуков Олександр
ІМПЕРІЯ ЦИН У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США……..214
Юрченко Максим, Жуков Олександр
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ЗА ЧАСІВ ПРАВЛІННЯ ІМПЕРАТОРА АДРІАНА……..216

СЕКЦІЯ 1.
СУЧАСНІ МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Горобець Ігор,
к.і.н., доцент,
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка

НІМЕЦЬКИЙ БУНДЕСВЕР ЗА УМОВ ПЕРМАНЕНТНОГО РЕФОРМУВАННЯ

Найточнішу модель нинішнього стану армій європейських країн з точки зору проблем їхнього реформування, уточнення військових доктрин, перспектив формування армій не загального призову, а професійних, на нашу думку, дає сучасний німецький бундесвер. Тривалі дебати щодо постачання німецької зброї Україні за умов російської агресії віддзеркалили проблемний стан німецького бундесверу, який перебуває у стані перманентних реформ після возз'єднання ФРН і НДР у жовтні 1990 року.

Після того, як 30 серпня 1954 р. провалився план створення Європейського оборонного співтовариства, К. Аденауер назвав цей день чорним для європейської інтеграції. На тому етапі французи були ще не готовими до створення спільних військових підрозділів у форматі європейської армії разом із німцями. Врешті вирішення проблеми ремілітаризації Німеччини було знайдено у структурах Північноатлантичного альянсу. У травні 1955 р. ФРН вступила у НАТО. У відповідь СРСР створив Організацію Варшавського договору, до якої увійшли східноєвропейські країни соціалістичної орієнтації. Врешті у 1956 р. було оголошено про створення бундесверу та національної народної армії НДР. Формування власних армій у обох німецьких державах стало важливим кроком до формального відновлення їхнього суверенітету, але за умов дотримання інтересів їхніх союзників, які ворогували між собою за часів холодної війни.

До середини 60-х рр. XX ст. бундесвер стикався з серйозною критику з боку пацифістських сил. Вистачало проблем із фінансуванням, створенням розгалуженої інфраструктури, адже навіть колишні казарми вермахту були зайняті військовими підрозділами західних союзників. Це детально згадує колишній генерал бундесверу Г.-Х. Комосса у своїх спогадах [1, с.17].

Загалом у стратегічному балансі між НАТО та ОВД армії ФРН та НДР посідали досить помітне місце. Комплектування обох армій здійснювалось за принципом загальної військової повинності. Військово-технічне оснащення зазначених армій до 80-х рр. XX ст. перебувало на приблизно однаковому рівні. Але загалом бундесвер був більш інтегрований до наднаціональних військових структур. Наприклад, у 1984 р. за ініціативи президента Ф.Міттерана та канцлера Г.Коля було створено німецько-французький європейський корпус, який став праобразом майбутньої Європейської армії.

Після об'єднання Німеччини 3 жовтня 1990 р. досягнення німецької квоти, передбаченої Договором про звичайні збройні сили в Європі (у 450 тис. солдат), здійснювалось головним чином за рахунок ліквідації Національної народної армії

НДР. Певна частина її офіцерів після ретельної перевірки на благонадійність перейшла на службу до бундесверу, якщо не мали відповідної вислуги років для виходу не пенсію. З того часу особливо гостро постала проблема визначення стратегії подальшого розвитку бундесверу. Ключовими питаннями у цьому контексті стали наступні: збереження призову, або перехід до комплектування за контрактом, визначення оптимальних обсягів фінансування технічного переозброєння бундесверу, оптимізації командних та організаційних структур, визначення ролі бундесверу в міжнародному військовому співробітництві. Станом на 1 травня 1996 р. чисельність бундесверу складала 340 тис. чоловік, на утримання яких витрачалось 47,112 млрд. тоді ще німецьких марок, а не євро [2, с.3]. При чому десятимісячну строкову службу проходили лише 135 тис. призовників. Крім того, серед проблем комплектування бундесверу виникло гендерне питання. Наприкінці 1999 р. Таня Крайль виграла в Європейському суді з прав людини позов щодо права служити в бойових частинах бундесверу зі зброєю. На той час найману службу в бундесвері проходили вже 11810 жінок. Незабаром жінки вже опинились у німецькому контингенті в Афганістані. Але інше кадрове питання щодо служби в бундесвері гомосексуалістів, з огляду на загальне розширення прав цього прошарку суспільства, досі так і не було вирішено. Якщо за часів першої війни в Перській затоці (1990-1991 рр.) проти участі в ній сил бундесверу було дві третини громадян щойно об'єднаної Німеччини, то навесні 1999 р., навпаки, вже 84% опитаних вважали прийнятним участь німецьких льотчиків у бомбуванні Югославії силами НАТО. Проте для самих цих військових довелось організувати спеціальні психологічні тренінги [3, с.64].

На початку 2000 р. розпочалась робота спеціальної комісії бундестагу на чолі з колишнім президентом ФРН Р. фон Вайцзекером, яка мала погодити питання щодо концепції реформування бундесверу. Міністерство оборони пропонувало, аби замість 10 міс. обов'язкова військова служба була скорочена до 8 міс., замість 330 тис. солдат пропонувалось обмежити кількість особового складу бундесверу 240 тис., з них 210 тис. професійних військових, решта призовників. Опозиційна щодо правлячої коаліції соціал-демократів та партії зелених Християнсько-демократична партія пропонувала скоротити термін служби призовників до 9 міс., а чисельність бундесверу за відповідного фінансування лишити на рівні 300 тис. чоловік. Вільні демократи вимагали переглянути структуру військового бюджету передусім у бік збільшення ресурсів на розробку нових видів озброєнь. Соціал-демократи пропонували обмежити кількість призовників 90 тис. терміном служби 7 міс. Решту 290 тис. бундесверу передбачалось формувати на засадах професійної армії. Нарешті партія зелених пропонувала взагалі відмовитись від призову та обмежити чисельність професійного бундесверу 200 тис. осіб [4, с.43].

Потужним стимулюючим щодо реформ чинником стало обмеження фінансування бундесверу за умов підвищення вимог до нього. 21 травня 2000 р. комісія Р. фон Вайцзекера виступила з наступними рекомендаціями: орієнтувати структури бундесверу відповідно до вирішення пріоритетних кризових завдань, встановити чисельність бундесверу у 240 тис. чоловік з них 30 тис. призовників терміном служби 10 місяців, скоротити цивільний персонал бундесверу на 80 тис. осіб, централізувати командні структури, централізувати санітарну службу, сприяти створенню багатонаціональних сил НАТО, модернізувати озброєння, приватизувати допоміжні служби бундесверу, дозволити жінкам службу у бойових підрозділах зі

зброєю. 1 січня 2002 р. альтернативна цивільна служба також була скорочена до 10 місяців.

Проблема переозброєння теж лишалась важливою. Наприклад, майже 20 років п'ять європейських країн розробляли проект винищувача «Єврофайтер», який дозволив зберегти певну кількість робочих місць у оборонній галузі та відбивати критику опозиції щодо ігнорування потреб технічного переоснащення бундесверу та розвитку військово-технічної кооперації між країнами Європейського Союзу. Протягом 2004-2005 рр. перші винищувачі цього класу поступлять до бундесверу. Після цього Міг-29, які залишились бундесверу у спадок від народної армії НДР передані Польщі. Крім того, бундесвер впродовж 2002 р. використав 6,5 млрд. євро на модернізацію інформаційних технологій озброєнь.

Впродовж 90-х рр. XX ст. ключовим завданням бундесверу стала участь у міжнародних операціях з нав'язування або підтримання миру. Загалом впродовж цього періоду німецькі контингенти брали участь у наступних операціях ООН та НАТО: травень 1992 – листопад 1993 р. 150 санітарів у Камбоджі, серпень 1993 – березень 1994 р. 1700 солдат у Сомалі, з грудня 1995 р. 2300 солдат у Боснії та Герцеговині, з червня 1999 р. 5500 солдат у Косово, з липня 2001 р. 500 солдат у Македонії, з жовтня 2001 р. 700 солдат у Афганістані та 200 моряків на базі в Джібуті. Крім того, з весни 2002 р. німецький військово-морський флот у кооперації з колегами з Італії, Іспанії та Великої Британії здійснює патрулювання в районі Гібралтарської протоки. Восени 2001 р. Німеччина очолила операцію сил НАТО в Македонії. Сили бундесверу також були направлені до Афганістану.

Загалом питання реформування бундесверу зіштовхуються з проблемою фінансування в умовах, коли федеральний уряд намагається ввести дефіцит державного бюджету у межі, передбачені пактом монетарної стабільності Європейського Союзу. За цих обставин у запеклих дискусіях між міністром оборони та міністром фінансів за безпосереднього посередництва федерального канцлера Г.Шредера фінансування бундесверу встановлено в межах не менше 21 млрд. євро на рік. Це майже в 20 разів менше за фінансування армії США, проте німецькі дослідники наголошують, що і завдання перед цими арміями стоять різні. Правда, нещодавно стало відомо, що бундесвер, зважаючи на нестачу коштів, має намір припинити охорону американських військових об'єктів, розташованих на території Німеччини. В свою чергу США планують передислокувати свої військові бази з Німеччини ближче до нинішніх гарячих точок.

На початку червня 2005 р. в Брюсселі було підписано угоди про створення до 2007 р. трьох між армійських груп швидкого реагування. Першу групу створять військові Франції, Німеччини та Іспанії. Другу військові Польщі, Словаччини, Литви, третю групу підрозділи з Швеції, Фінляндії, Естонії та Норвегії. До 2010 р. планувалось створити до 13 таких підрозділів, кожний з яких складатиметься з 1500 військових. До того часу планувалось подолати проблеми технічного забезпечення та координації дій. Але світова економічна криза 2008 р. внесла свої корективи і станом на 2022 р. так і не було завершено реформування бундесверу.

Загалом бундесвер адаптується до сучасних вимог функціонування невеликої за чисельністю, професійної, мобільної, добре озброєної армії, яка спроможна діяти в різних кліматичних умовах та на складних театрах бойових дій.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА
1. Комосса Г.-Х. Немецкая карта. Тайная игра секретных служб. Бывший глава службы внешней военной контрразведки рассказывает. М., 2009.
2. Süddeutsche Zeitung. 22 Mai 1996. С.4.
3. Spiegel. 1999. №21.
4. Woche. 2000. №14.

Городецький Микола,
к.е.н., старший викладач
Західноукраїнського національного університету

СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

В умовах сьогодення будь-яка з країн світу, формуючи внутрішню економічну політику, в обов'язковому порядку насамперед вивчає реалії світового та міжнародного ринків, досліджує систему міжнародних відносин, взаємовпливів взаємозалежність економічних відносин. Світовий досвід розвитку господарства призвів суспільство до якісного економічного зростання, до високої стадії його інтеграції.

Міжнародні відносини є системою міждержавних і недержавних взаємодій у глобальному, регіональному масштабі або на рівні двосторонніх відносин. Метою таких взаємодій визначено створення сприятливих умов для функціонування і розвитку суб'єктів взаємодії (суб'єктів міжнародних відносин).

Отже найважливішою складовою міжнародних відносин є міждержавні відносини, в ході яких визначають вплив світової економічної ситуації. Авторитетність окремих держав у міжнародних відносинах пов'язана із могутністю держави, її міжнародною конкурентоспроможністю, що визначається економічним, військовим потенціалом, природними і трудовими ресурсами, рівнем розвитку науки і культури, досягненнями у сфері високих технологій, рівнем соціальної стабільності.

Згідно з сучасними уявленнями в теорії міжнародних відносин, найважливішим явищем міжнародних відносин є їх структура, яку більшість учених розуміє як систему [1, с. 45].

Міжнародну систему можна розглядати як явище, яке цікавить дослідників міжнародних відносин. Категорія «система» — це певна абстрактна конструкція реального середовища, що відображає структури, стани, ситуації, що мають місце в міжнародних відносинах.

У сучасному світі здійснення ефективної та дієвої політичної діяльності (у тому числі на міжнародному рівні) неможливе без підтримки населення, тому влада всіх рівнів має налагоджувати та підтримувати постійні зв'язки із суспільством.

На думку автора дослідження, інформаційний простір напередодні політичного рішення дозволяє його спрогнозувати з високим ступенем вірогідності.

Метод контент-аналізу використовується для обробки великої кількості несистематизованого текстового матеріалу, особливо корисний у випадках, коли він важливий для вивчення категорії, що характеризується певними повторами в досліджуваних документах.

Поява наукового контент-аналізу в його нинішньому вигляді відбулося тоді, коли ЗМІ стали засобом масового впливу на громадську думку. Термінн «контент-аналіз» почали застосовувати наприкінці XIX – на початку XX ст. американські

журналісти Дж. Спід й Д. Уілкокс, а остаточно вінн увійшов у науковий обіг завдяки таким дослідникам у галузях журналістикознавства, соціології, політології, політичної психології, як Б. Мет-тьюз, М. Уіллі, С. Кіннгсбері, А. Кларк, Г. Харт, Дж.Вудворд і, безумовно, Г. Лассуелл.

Існує кілька видів контент-аналізу, в якому використовуються різні спеціальні методи, зокрема:

- підрахунок символів (простий підрахунок ключових слів у тексті)
- аналіз за елементами (виділення головної та другорядної частин тексту, визначення тем, що стосуються інтересів аудиторії);
- тематичний аналіз (виявлення явних і неявних тем);
- структурний аналіз;
- аналіз взаємовідносин різноманітних матеріалів (застосування структурного аналізу з вивченням послідовності публікації матеріалів, обсягу і часу виходу в друк) (Pochepcov, 2001) [2, с. 37].

При аналізі міжнародних відносин використовується метод івент-аналізу (аналізу подій), який базується на спостереженні за динамікою подій на міжнародній арені, з метою визначення основних тенденцій політичної ситуації в окремих країнах, регіонах і світі в цілому. Згідно з дослідженнями, міжнародні переговори можна успішно вивчати за допомогою івент-аналізу. У центрі уваги – динаміка поведінки учасників переговорного процесу, інтенсивність пропозицій, динаміка взаємних поступок.

Досить привабливою є орієнтація України на інтеграцію до Європейського Союзу та НАТО. Вступ до ЄС дозволить Україні використати сприятливі можливості міжнародного поділу праці для підняття на рівень економічного, соціального та демократичного розвитку передових європейських країн.

Питання консолідації міжнародної підтримки в боротьбі з російською агресією традиційно посідають чільне місце у зовнішній політиці України і проходили червоною лінією як у двосторонньому діалозі з партнерами, так і в роботі в міжнародних організаціях. Українські дипломати активно підтримують Україну в міжнародних судах, зокрема в Європейському суді з прав людини у справі Україна проти Росії. Тривала робота над збереженням та розширенням санкцій та розширенням форматів співпраці – було оголошено про створення Кримської платформи.

У співпраці з країнами Групи 7 найактивніший діалог відбувся з Великобританією, Канадою та США. Зокрема, у жовтні президент Володимир Зеленський відвідав Лондон і протягом року відбулися різноманітні онлайн-зустрічі з представниками британського парламенту та спільні навчання. Телефонні дзвінки та онлайн-зустрічі/візити стали загальною новою нормою у 2022 році.

У рамках регіонального співробітництва діяльність України в основному була спрямована на покращення діалогу з питань безпеки, просування українського експорту та підтримку України в міжнародних організаціях. У той же час підвищений політичний інтерес до різних регіонів світу не завжди втілювався в практичну діяльність у відповідних сферах.

Україна - молода держава. Її зовнішньополітичний курс, геополітичні орієнтації ще виробляються і конкретизуватимуться відповідно до міжнародної ситуації. Але принципи, які в основі цього курсу, відповідають прогресивним тенненціям

сучасного світового політичного процесу.

Ефективною етнонаціональна політика стає тоді, коли вона є «вулицею зі зворотним рухом». Обнадійливим орієнтиром в Україні є прагнення більшості громадян, суб'єктів етнополітичних взаємин, рухатися в бік гуманістичного ідеалу між людських відносин, досягнення міжнаціонального консенсусу в будь-яких проблемах.

Міжнародні відносини охоплюють різноманітні види зв'язків між державами. Одним із найголовніших їх завдань є збереження миру, уникнення конфліктів, війни — максимальне зменшення кількості її жертв.

Теорія міжнародних відносин має цілком очевидне практичне значення як науково-методологічна основа діяльності працівників сфери політичного управління та дипломатичної служби, інших державних установ та інституцій, пов'язаних із зовнішніми відносинами України.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Мателешко Ю. П. Теорія міжнародних відносин: навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 156 с.

2. Поліщук О. Міжнародні відносини у 21 столітті: місце і роль України. *Грані.* 2019. Т. 22, № 9-10. С. 37-43.

Гугул Оксана,
к.е.н., доцент
Західноукраїнського національного університету

СИСТЕМА СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Жодна сучасна держава, яка прагне відноситися до цивілізованої, не може відокремитися від інших країн і відсторонитися від міжнародних відносин. Україна також не є винятком і посідає в світовому співтоваристві і міжнародних зв'язках своє чільне місце.

Найбільш тісними міжнародними стосунками України зі світом є стосунки у сторону цивілізованої Західної Європи [2, с.245].

Вступаючи в XXI століття і в нове тисячоліття європейці перегортають нову сторінку своєї історії. Якою буде Європа майбутнього: континент, пронизаний протиріччями між двома-трьома "Європами", чи справді "Спільний Європейський Дім"? Яку роль в загальноєвропейському процесі буде відігравати Україна? Якими будуть взаємини України з Європейським Союзом?

Авторитет країни на міжнародній арені залежить головним чином від результатів її зовнішньої політики. Виважена, прагматична, раціональна і далекоглядна зовнішня політика створює передумови для прискорення політичного, економічного і соціального розвитку країни. "Багатовекторність" лежить в основі зовнішньої політики України, оскільки українська держава має інтереси і на Заході і на Сході.

Скільки б не було противників такого курсу, він просто необхідний для України на даному етапі, оскільки дозволяє підтримувати добросусідські відносини з усіма державами, гарантує державну безпеку та забезпечує розуміння і підтримку збоку світового співтовариства.

При цьому, виходячи з національних інтересів на міжнародній арені, беручи до

уваги історичну традицію, географічну та цивілізаційну близькість з Європою та враховуючи ряд інших факторів, Україна зробила свій "європейський вибір". За будь-яких умов - "європейський вектор" української дипломатії є пріоритетним. Наша держава займає геостратегічну роль в Центрально-Східній Європі. За досить короткий період часу, що пройшов з часу проголошення незалежності України в 1991 році, країна, завдяки активній участі у вирішенні загальноєвропейських проблем не тільки утвердилась на міжнародній арені, але й стала одним із регіональних лідерів.

Таким чином, беручи до уваги довготермінові національні інтереси України, інтеграція до європейських структур буде головним чинником, що визначатиме зовнішню політику держави у майбутньому [4, с.111].

Проголосивши свій європейський вибір Україна, попри всі перешкоди, прагне якнайшвидше влитися до сім'ї цивілізованих народів Європи та світу. Однак цей процес потребує політичної і економічної злагоди, терпіння і часу. За твердженням автора комунікативної концепції інтеграції американського дослідника Карла Дойча, інтеграційний рух у своєму розвитку проходить три етапи [1, с.456-457]:

- «етап інтелектуалів», коли його підтримують лише деякі представники інтелігенції;
- «етап великих політиків», коли до нього приєднуються більш широкі політичні кола;
- «етап масового руху».

Зробивши навіть поверхневий аналіз сучасної ситуації на Україні, можна стверджувати, що Україна вступила у третій, завершальний етап. Скільки він триватиме і коли перейде у площину вирішення формальних процедур необхідних для вступу в ЄС залежить головним чином від громадян України [3].

Одночасно, хотілось би бачити більше сприяння Україні збоку центрів європейської інтеграції.

Отже, для прискорення темпів європейської інтеграції Україні необхідно продовжувати політичні, економічні і суспільні перетворення в державі.

Серед найважливіших завдань, виділимо наступні:

- забезпечення економічної і політичної стабільності країни;
- зменшення показників безробіття та злочинності;
- приділення більшої уваги захисту прав людини;
- покращення інвестиційного клімату;
- гармонізація чинного українського законодавств до стандартів ЄС;
- створення ЗВТ між Україною та ЄС;
- позбавлення українців від залишків радянської ідеології, яка наклала руйнівний відбиток їхній менталітет та формування європейської свідомості громадян України (одним із прикладів можуть слугувати Євроклуби України - рух за інтеграцію до ЄС);
- відродження духовності, української культури і мови;
- забезпечення широкої народної підтримки обраного курсу.

В загальному, Україні і не потрібно форсувати процес набуття асоційованого, а згодом і повноправного членства в ЄС. Вирішення внутрішніх питань дозволить Україні заявити про себе, як про сильну європейську країну, та природно наблизить її до європейських структур, водночас, відсуваючи поняття "багатовекторності" на

задній план.

А це, в свою чергу, дозволить спрямувати левову частку зусиль держави на подолання перешкод для повноправного членства в ЄС.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Гелд Д., МакГрю Е., Голдблатт, Д. Перратон Дж. Глобальні трансформації. Політика, економіка, культура. – К.: Фенікс, 2020.– 584 с..
2. Civilizations and world systems: studying world-historical change / Stephen K. Sanderson, editor, 2017., p 348
3. Galtung J. The True Worlds. A Transnational Perspective. – N.Y., 2020.
4. Huntington S. Political Order in Changing Societies. – L., 2018., p. 254

Гуцало Сергій,
к.і.н., старший науковий співробітник
Інституту всесвітньої історії НАН України

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЗИЦІЇ КРАЇН-ЧЛЕНІВ РСАДПЗ ЩОДО ПАЛЕСТИНСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Мета даної статті полягає у дослідженні процесів еволюції позиції Ради співробітництва арабських країн Перської затоки (Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Катар, Кувейт, Бахрейн, Оман) щодо палестино-ізраїльського врегулювання, як це пропонували. Важливість дослідницької роботи у зазначеному напрямку полягає у дослідженні еволюції позиції арабських країн Перської затоки щодо можливостей пошуку примирення палестинсько-ізраїльського протистояння [1, 2, 3].

Згадана проблематика слабко досліджується в Україні. Серед українських науковців, які присвятили свої пошуки в комплексі практичних та теоретичних питань ролі Ради співробітництва арабських держав Перської затоки, варто згадати Шведа В.О., Скорохода Ю.С.

У США значних успіхів у вивченні даної проблематики досягли провідний науковий співробітник Вашингтонського інституту Близького Сходу Девід Маковський, а також колишній помічник держсекретаря з питань Близького Сходу, колишній посол США в Ізраїлі Мартин Індик та колишній політичний радник в держдепі у часи президентства Дж.Буша-молодшого Денніс Росс. Варто додати до згаданих дослідників Аарона Девіда Міллера – аналітика Фонду Карнегі, радника з питань американо-ізраїльських відносин.

У жовтні 1991 р., напередодні розвалу СРСР, в столиці Іспанії відбулася міжнародна конференція з питань мирного врегулювання на Близькому Сході.

Ця Мадридська конференція стала реалізацією міжнародного плану щодо близькосхідної проблематики у форматі міжнародної конференції. До того існував план проведення Ізраїлем переговорів з кожною арабською країною окремо. Тут же арабські країни Перської затоки виступили зі спільним планом врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту, який мало чим відрізнявся від екстремістських позицій більшості арабських країн Ліги арабських держав.

Кажучи загалом, у близькосхідному врегулюванні існувало два напрямки. По-перше, це діяльність з метою проведення близькосхідної конференції і, по-друге, це, як тоді любили говорити у СРСР, сепаратні переговори Ізраїлю на Близькому Сході з

арабськими партнерами.

Після підписання Єгиптом кемп-девідських угод арабський світ опинився розколотим на два угрупування: Фронт стійкості і протидії та групу поміркованих держав на чолі з Саудівською Аравією.

У листопаді 1980 р. нарада арабських країн на вищому рівні Аммані відбувалося у надзвичайно складних умовах: уже була в розпалі ірано-іракська війна, яка ще більше загострила протиріччя між радикальними і поміркованими режимами. Розгортався конфлікт у Західній Сахарі що зіпсував відносини між Марокко і Алжиром. Всі члени Фронту стійкості і протидії тобто Сирія, Лівія, Алжир, Південний Ємен, Ірак та ОВП зробили більш жорсткою свою політику щодо Ізраїлю.

З іншого боку ужорсточення в 1980 р. позицій Саудівського королівства щодо проблеми близькосхідного врегулювання постійно турбувало ізраїльський уряд, 11 березня 1981 р. М. Бегін заявив, що Саудівська Аравія є найсерйознішим ворогом Ізраїлю. Він навіть погрожував можливістю упереджуючого удару по Саудівській Аравії до того, як Ізраїль почне військові дії проти будь-якої іншої арабської країни. Перестороги ізраїльського керівництва, очевидно, пояснювались передусім тим, що, спираючись на свої нафтодоларові багатства, Саудіти могли суттєво впливати на арабські країни, що знаходилися в стані конфронтації з Ізраїлем.

Саудівська Аравія реально оцінила безперспективність військового протистояння з Ізраїлем і стала інтеграційним центром у такому важливому субрегіоні, яким є Перська затока. Інтеграція арабських країн була здійснена в 1981 р. у рамках новоствореної Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (Саудівська Аравія, ОАЕ, Кувейт, Бахрейн, Катар, Оман).

7 серпня 1981 р. саудівське керівництво виступило з важливою ініціативою – проектом комплексного вирішення проблеми близькосхідного врегулювання, який отримав назву план Фагда, і який був запропонований від імені саудівського кронпринца. Це був перший в історії мирний план стосовно Ізраїлю, запропонований арабською державою. План передбачав: 1. вихід Ізраїлю з усіх арабських територій, окупованих в 1967 р., у тому числі арабської частини Єрусалиму; 2. ліквідацію всіх єврейських поселень, побудованих з 1967 р. на окупованих територіях; 3. гарантії свободи релігійних обрядів в Святих Місцях; 4. визнання права палестинського народу на повернення на батьківщину і повернення збитків тим, хто не захоче повертатися; 5. передачу Західного берега р. Йордан і сектора Газа під опіку ООН на перехідний період який би не перевищував декілька місяців; 6. створення палестинської держави зі столицею у Східному Єрусалимі; 7. визнання права всіх держав регіону жити в мирі; 8. допомога ООН у здійсненні гарантій дотримання вказаних принципів.

До позитивних рис плану Фагда варто віднести те, що в ньому робився наголос на необхідності вирішення палестинської проблеми мирними засобами, тобто без ескалації збройних акцій проти Ізраїлю, причому згідно цього плану, лише Східний Єрусалим повинен стати столицею незалежної арабської палестинської держави. Важливо і те що в плані було висунуто вимогу про звільнення Ізраїлем не лише східної частини Єрусалима, але і всіх територій, окупованих Ізраїлем в червні 1967 р.; що в ньому фактично, в завуальованій формі, передбачалася можливість визнання арабськими державами Ізраїлю, якщо він звільнить окуповані арабські землі; що в ньому висувалася вимога ліквідації всіх єврейських поселень, створених Ізраїлем на окупованих арабських територіях. Позитивним моментом було і те, що план визнавав

право людей, які сповідувати юдаїзм, відзначати свої релігійні обряди на святій землі Єрусалиму. Того ж часу в плані Фагда були і негативні сторони. Передусім, ми відзначаємо, відсутність будь-якої згадки про ОВП і її законні права, а також відсутність постановки питання про механізм вирішення проблем врегулювання близькосхідного конфлікту. Ніде не було чітко сказано як про необхідність мирної конференції, так і стосовно відмови від сепаратних угод між арабськими державами і Ізраїлем. Саме в цьому була компромісність плану: він враховував деякі вимоги радикалів і не вимагав від Єгипту відмови від Кемп-Девіда.[4]

Оскільки згаданий мирний процес почав знаходити все більше прихильників в арабському світі, конкурент Єгипту за вплив серед арабських країн - Саудівська Аравія - на загальноарабському саміті у марокканському місті Фес, у 1981 р., запропонувала арабський мирний план, який не визнав Ізраїль, але визнавав мирне існування для всіх країн регіону.

На другій частині саміту, у вересні 1982 р. план Саудівського кронпринца Фагда здобув загальноарабську підтримку [5].

Далі йшов тривалий процес повернення Єгипту в Лігу арабських держав, припинення війни в Лівані, завершення ірано-іракської війни.

Саме в той час в Бейруті арабські країни провели свій черговий саміт. Але на цей форум прибуло лише 10 з 22 арабських лідерів. На згаданому форумі 27 березня 2002 р. одноголосно було схвалено так званий Арабський план миру (Арабська мирна ініціатива). План запропонував тодішній принц-спадкоємець Саудівської Аравії Абдулла. Планом з арабського боку передбачалося фактичну відмову від резолюцій РБ ООН № 242 і 338 та повернення до положень резолюцій Генасамблеї ООН № 181 і 194. Згідно з планом, передбачалося створення двох держав у Палестині і проголошення незалежного міста Східний Єрусалим як столиці незалежної палестинської держави. Ізраїльтяни повинні були вивести всі свої війська з усіх арабських територій, окупованих 4 червня 1967 р., і дозволити створення арабської держави на окупованих землях в Західному березі р. Йордан, секторі Газа, а також створення столиці палестинських земель в Східному Єрусалимі. У замін Ізраїль мав отримати документ про закінчення арабо-ізраїльського конфлікту, підписував арабо-ізраїльський мирний договір та досягав миру для всіх держав регіону. Ізраїль встановлював нормальні відносини з усіма арабськими країнами в рамках всеохоплюючого миру на Близькому Сході [6, 7, 8]. Важливим було і те, що, згідно плану, Ізраїль одержував мир лише після створення палестинської держави.

У зазначеній ситуації на Близькому Сході провідні династії монархічних країн почали шукати шляхи для налагодження контактів з ізраїльтянами. Так на початку квітня 2018 р. саудівський кронпринц Мохаммед бін Сальман в інтерв'ю Джеффрі Голдбергу, відомому журналісту вашингтонського видання The Atlantic [10] заявив, що у керівництва його країни відсутні будь які «релігійні заперечення», стосовно присутності Ізраїлю на політичній карті Близького Сходу; «у нас є релігійні пересторогі щодо священної мечеті Аль-Акса і прав палестинського народу».

«У арабів і ізраїльтян повинні бути права на свою землю", "Ізраїль – значна територія, територія, що зростає… в умовах миру ми будемо мати немало спільних інтересів» [10].

У той же час саудівські громадські діячі почали спроби започаткувати контакти з ізраїльтянами. Зокрема, відома саудівська журналістка ал-Кахтані влітку 2016 р.

надрукувала серію статей в ер-ріядському виданні «ель-Джазіра» про можливість співіснування арабів з Ізраїлем. У 2016 р. Ізраїль відвідав колишній саудівський генерал Анвар Ешкі, директор Близькосхідного центру стратегічних і юридичних досліджень. У своєму звіті Ешкі також позитивно відгукнувся про контакти з ізраїльтянами.

У той же час, виступаючи у травні 2019 р. в м. Мекка на відкритті саміту Організації ісламського співробітництва, король Сальман бін Абдель Азіз заявив: «Палестинська проблема буде знаходитися в центрі нашої уваги, доки палестинський народ не здобуде свої права, гарантовані міжнародною законністю і арабською мирною ініціативою.

Наприкінці січня 2020 р., коли адміністрація президента Дональда Трампа запропонувала «угоду століття», король Сальман заявив, що Королівство стоїть на стороні миру, підтримуючи той його вибір, який відповідає загальним надіям і сподіванням.

Різниці промов саудівських керівників очевидні: кронпринц прагматичний, а король-батько – консервативний. Хоча різниця у риториці очевидна. важливо, що саудівський істеблішмент загалом підтримує формулу «двох держав», в рамках якої Східний Єрусалим повинен стати столицею палестинської держави. Підтвердженням згаданого стало ще одне інтерв'ю спадкоємного принца Саудівської Аравії Мохаммеда бін Сальмана відомому журналісту Джффрі Голдбергу [10]. Висловлюючись про Ізраїль, саудівський кронпринц підтримав право Ізраїлю на існування. Тим самим спадкоємний принц висловив настрої молодого покоління, яке є більш прагматичним, освіченим. Саме вони стали локомотивом подальшого зближення між країнами Затоки та Ізраїлем.

В ході останнього загострення ситуації в Єрусалимі в 2021 р. представники палестинців висловили глибоку занепокоєність можливим виселенням палестинських сімей з єрусалимських районів Шейх Джаррах та Сілван і висловили незгоду із зазначеними односторонніми акціями по виселенню в умовах існуючої напруженої ситуації.

Світова спільнота закликала ізраїльську владу виявити стриманість і уникнути подальшої ескалації ситуації в період священних для мусульман свят. Представники ООН і ЄС підтримали необхідність проявляти стриманість в Святих Місцях.

У зазначений час в зоні Перської затоки посилилося арабо-іранське протистояння. Агресивна політика Ірану призвела до зближення деяких арабських країн та Ізраїлю. Вже 13 серпня 2020 р. Об'єднані Арабські Емірати і Бахрейн нормалізували свої відносини з Ізраїлем і встановили з ним дипломатичні відносини (так звані Угоди Авраама) [11]. 25 січня 2022 р. ОАЕ з офіційним візитом відвідав президент Ізраїлю.

Серед висновків проведеного дослідження можна сказати наступне:

У зазначеній ситуації арабські країни Перської затоки стали вивчати можливість нормалізації відносин з Ізраїлам і співробітництва з ним в галузі високих технологій. Першими на зближення пішли Об'єднані Арабські Емірати і Бахрейн. Як вже зазначалось, саме вони 13 серпня 2020 року проголосили визнання ОАЕ Ізраїлю і встановили з Ізраїлем дипломатичні відносини [12,13].

Документи про арабо-ізраїльське примирення отримали назву Угоди Авраама, що і підтримали США як продовження процесу мирного примирення у

Близькосхідному регіоні [11]. Значною мірою згаданий процес можна пояснити вибором, який пояснюється оцінкою арабами Ірану як більшою загрозою, ніж Ізраїль.

Протягом останніх 20 років на Близькому Сході відбулися значні зміни геополітичних сил, які викликали процес зближення аравійських монархій з Ізраїлем. По-перше, йдеться про загострення арабо-іранських протиріч і, по-друге, зростання агресивності зовнішньої політики Ірану.

І тому араби стали усвідомлювати необхідність отримати в Ізраїлі союзника на противагу Ірану. За зазначених умов арабо-ізраїльський конфлікт відійшов на другий план після арабо-іранського протистояння.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Perez M. Ariel Sharon: du sang, de la sueur et des armes / Jeune Afrique, №2767, 2014, Janvier19-25, P.46-47.

2. Peres Sh. A strategy for peace in the Middle East / Foreign Affairs, 1980, Spring, V. 55, №4, P.892 – 900.

3. Shamir Y. Israel's role in a changing Middle East / Foreign Affairs, 1982, Spring, V. 60, №4, P. 788 – 801.

4. Laipson E. Europe's Role in the Middle East: enduring ties, emerging opportunities / The Middle East Journal, W., 1998, Winter, V. 44, № 1, P. 11-12.

5. План Фагда, Феський план / Вікіпедія.

6. Копин В.С. Палестинская проблема и палестинское движение сопротивления. М., АН СССР, Ин-т Африки, 1987, С. 19.

7. Палестинская проблема. Документы ООН. М.,1984, "Прогресс", 1986 (GA Res.181 (II), Nov.29, 1947, С. 5-25, GA Res. 194 (III), Dec. 11, 1948, С. 30 – 34.

8. Arab Peace Initiative / The Guardian, March, 28, 2002, URL http://www.the guardian.com/world/2002/Mar/28 Israel 7

9. Косач Г.Г. Саудовская Аравия и Израиль: палестинский контекст / Мировая экономика и международные отношения, 2021, том 65, № 1, С. 61-69.

10. Jeffry Goldberg. Saudi Crown Prince: Iran's Supreme Leader Makes Hitler Look Good /URL http://www. theatlantic.com/international/archive/ 2018/04Mohammed-bin-salman-iran-israel/55703

11. Abraham Accords Declaration / US Department of State /URL http:// www.state. gov./the-abraham-accords/

12. Linda Gradstein /VOA. 34 years after first Palestinian intifada, peace with Israelis remains elusive, Dec.07, 2021. URL http:// voanews.com/al thirty-four-years-after-first-palestinian-intifada-peace-with Israelis-remains-elusive-/6343819.

13. Frantzman Seth. Inside Israel's "reverse periphery strategy - analysis" / The Jerusalem Post, Dec.7, 2021, https://www.jpost.Com/middle-east/ inside-israel-reverse-perifery-strategy-analysis-68806.

Давлєтов Олександр,
к.і.н., доцент, професор
Запорізького національного університета
Черкасов Станіслав,
к.і.н., доцент,
Запорізького національного університета

ПОЛЬСЬКІ АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ З ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ДИПЛОМАТІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ

За умов сучасної глобалізації відбувається поступова трансформація класичної моделі ліберальної демократії, традиційних механізмів прийняття та реалізації

політичних рішень. Окреме місце, серед чинників, що зумовлюють зазначені тенденції безперечно належить інституціоналізації експертного середовища, залучення експертів до консалтингової діяльності у сфері політики та міжнародних відносин. Основною формою політичної інституціоналізації експертного середовища стало формування та розвиток аналітичних центрів (think tanks), як у формі неурядових громадських організацій, так і державних дослідницьких інститутів, що здійснюють фахову консалтингову та дослідницьку діяльність у політичній сфері [4, с. 117].

Феномен аналітичних центрів для транзитивних політико-правових систем країн Центрально-Східної Європи є особливо важливим маркером рівня розвитку демократії і громадянського суспільства. Якщо еволюція експертного середовища США та західноєвропейських країн нараховує довгу історію, то східноєвропейські «фабрики думок» втілюють особливості короткострокового політичного розвитку, часто репрезентуючи особливу модель аналітичного осередку, побудовану на специфічному регіональному досвіді.

За даними щорічного світового рейтингу аналітичних центрів «Global Go To Think Tank Index», який складають експерти Інституту Лаудера Університету Пенсильванії (США), аналітичні центри Польщі займають одне із провідних місць у східноєвропейському регіоні та демонструють високу динаміку розвитку [14]. Якщо до першого рейтингу 2008 р. увійшли лише 4 польські аналітичні інституції, то у рейтингу 2019 р. їх нараховується вже 12, з-поміж яких польський «Центр соціально-економічних аналітичних досліджень» (пол. Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych) займає першість серед аналітичних центрів Центрально-Східної Європи [6].

Проблематика діяльності польських аналітичних центрів привертала увагу передусім польських дослідників. Прагнення включити польські «фабрики думок» у загальноєвропейський контекст вирізняє роботи М. Сус [20]. Процес формування окремих польських аналітичних центрів відтворено у дослідженні Т. Павлушко [3]. У центрі наукових зацікавлень польських авторів традиційно перебувають кількісні рейтингові показники, тоді як особливості функціонування експертних інституцій, спеціалізованих на окремих напрямках досліджень, фактично не отримали належного висвітлення. Українські дослідники П. Міненькова [1] та С. Полегенько [2] фокусують свою увагу переважно на загальнотеоретичних аспектах феномену аналітичних центрів у світовій політиці, залишаючи поза увагою своєрідність розвитку польського експертного середовища. Констатована відсутність спеціалізованого дослідження додатково посилює актуальність обраної для аналізу теми. Метою даної статті є аналіз особливостей діяльності та ключових тенденцій розвитку провідних польських аналітичних центрів, які спеціалізуються на дослідженні проблем зовнішньої політики та дипломатії.

Особливу інформативність для характеристики польського експертного середовища становить аналіз тих мозкових центрів, які спеціалізуються на дипломатичній та зовнішньополітичній проблематиці. Вартий уваги той факт, що за результатами низки останніх досліджень, у польській суспільній думці та політичній свідомості зовнішньополітичним питанням традиційно відводиться першочергове місце, оскільки внутрішньополітичні аспекти, такі як реформування ринку та розвиток демократії, розглядаються як наслідок євроінтеграційних процесів та успіхів держави у реалізації зовнішньополітичних цілей, що досягаються наявністю ефективних механізмів дипломатичного менеджменту [3, с. 62]. На сьогодні найвпливовіші

польські аналітичні центри працюють у сфері перспективного прогнозування розвитку зовнішньополітичних стратегій, різних аспектів міжнародних відносин, дипломатії, національної безпеки та геополітики [15, с. 206].

Одним із провідних польських аналітичних центрів, що опікується проблемами зовнішньої політики та дипломатії є Центр міжнародних відносин (пол. Centrum Stosunków Międzynarodowych). Організація була заснована у 1996 р. польським дипломатом та публіцистом, експертом з міжнародних відносин, багаторічним послом Польщі у ФРН та США, Я. Рейтером [7]. Відповідно до Статуту, головним завданням Центру є політичний консалтинг польських урядовців, системний моніторинг зовнішньої політики польського уряду та ролі Польщі у міжнародних відносинах. У фінансовому плані Центр є незалежною від держави неприбутковою організацією, основні ресурси якої походять винятково від проектної діяльності. Організація здійснює як аналітичну та консалтингову діяльність, так і адвокацію у сфері державної зовнішньої політики [17, с. 82].

Аналіз аналітичної продукції Центру засвідчує домінування євроінтеграційної тематики досліджень у 1996-2014 рр. Починаючи з 2015 р. Центр зосереджує свою увагу на дослідженнях з безпекової тематики [20]. Прикметними є чисельні приклади міжнародного регіонального співробітництва. Так, у 2014 р. Центром спільно з Чеським інститутом міжнародних відносин у Празі було реалізовано проект «Польська та чеська політика безпеки: спільне та відмінне» [3, с. 72]. За підсумками проекту аналітичним центром були розроблені рекомендації з дотримання інформаційної безпеки польськими та чеськими дипломатичними представництвами. У 2015 р. у межах проекту «Де ми зараз?» (англ. «Where are we now?») Центром було проведено соціологічне дослідження рівня національної ідентичності громадян Польщі та Великої Британії, висновки якого були опубліковані у офіційному звіті, адресованому Міністерству закордонних справ Польщі [21]. Центр не залишається осторонь проблем міжнародних економічних відносин, зокрема є одним із постійних організаторів польсько-німецького енергетичного форуму. Окрім того, аналітичний центр здійснює видавничу співпрацю з польськими урядовими інституціями. Зокрема, у 2015 р. спільно з Міністерством економіки Польщі було засноване міжнародне аналітичне видання «Vadamecum». Центр координує декілька дослідницьких програм у сфері міжнародної економіки, зокрема програму з аналізу польської енергетичної політики, енергетично-кліматичної політики ЄС, енергетичної безпеки країн світу. Програми з міжнародної політики охоплюють проблеми європейської інтеграції, взаємовідносини Польщі з іншими країнами-членами ЄС з особливим акцентом на польсько-німецькому партнерстві, європейську політику сусідства, використання польського досвіду демократичної модернізації іншими країнами світу, польську міграційну політику. До пріоритетних напрямів роботи центру належить співпраця з Міністерством закордонних справ, Міністерством оборони, Міністерством екології, Міністерством економіки, комітетами з питань закордонної політики Сейму та Сенату Республіки Польща [9].

У 2016-2017 рр. аналітичним центром було реалізовано проект «Іноземні впливи у Центрально-Східній Європі: проект аналітичних центрів країн Вишеградської групи», який мав на меті моніторинг стану інформаційної безпеки східноєвропейських країн та розробку стратегії спільної протидії гібридним загрозам у регіоні [20]. Головним завданням організованого аналітичним центром польсько-чеського форуму

2017 р. було анонсоване об'єднання зусиль польсько-німецьких дослідницьких інституцій з нейтралізації наслідків російської інформаційної агресії. Експерти Центру міжнародних відносин активно коментують поточні політичні події у інтерв'ю для польських та закордонних медіа, презентуючи результати досліджень Центру. Організація також здійснює публікацію аналітичних матеріалів польських дипломатів, надзвичайних та повноважних послів Польщі, які виконують дипломатичну місію за кордоном.

Окремим напрямком роботи Центру є організація стажувань для польських студентів. Під час проходження стажування молодь бере участь у проектній діяльності Центру, організації поточних заходів, підготовці до публікації аналітичних матеріалів. З метою залучення молоді до участі у програмах стажування Центр співпрацює з низкою польських вишів, зокрема Ягеллонським у університетом у Кракові, Варшавським університетом та Варшавською академією фінансів та бізнесу «Vistula» [5].

Іншою дослідницькою організацією, яка здійснює аналіз польської зовнішньої політики є наукова інституція «Центр соціально-економічних аналітичних досліджень» (пол. Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych). Дослідницька неурядова інституція була заснована у 1991 р. з метою дослідження особливостей перебігу соціально-економічних процесів у посттоталітарних країнах Центрально-Східної Європи із виразним акцентом на дослідженні міжнародної економіки та процесів міжнародної економічної інтеграції. Своєю місією інституція визначила розробку стратегій поліпшення соціально-економічної ситуації транзитивних суспільств, сприяння розвитку міжнародної економічної співпраці Польщі з країнами світу. У проектній діяльності 1991-2014 рр. помітне домінування євроінтеграційної тематики. Провідне місце у проблематиці досліджень зайняли демографічна, енергетична, кліматична політика східноєвропейських країн [6]. Декілька років поспіль інституція посідала перше місце у рейтингу «Global Go – To Think Tank» з-поміж аналітичних центрів, що спеціалізуються на соціальній політиці (Top Social Policy Think Tanks). Аналітичний центр здійснює дослідницьку діяльність у сфері дипломатії та міжнародних відносин, займається широким спектром питань зовнішньої політики та забезпечує доступ громадськості до своїх аналітичних матеріалів. Інституція має переважно міжнародні джерела фінансування та, водночас, здійснює роботу за державним замовленням. Дослідницький центр виконує замовлення Президента, прем'єр-міністра та урядових інституцій, маршалків Сейму і Сенату [3, с. 73].

Переконливим підтвердженням високого рівня інтеграції польських дослідницьких центрів до політико-правової системи держави є стрімкий розвиток партійних аналітичних інституцій, які одержують фінансування та виконують дослідження на замовлення польських політичних партій «Громадянський інститут» (політична сила «Громадянська платформа»); «Інститут Собеського («Право і справедливість»); «Фундація «Дипломатія і політика»» («Право і справедливість»), «Центр Дашинського» («Союз демократичних лівих сил») тощо [20, с. 16].

Вагоме місце серед аналітичних розробок польських дослідницьких центрів посідає тематика безпеки у всіх її типологічних різновидах: від традиційного мілітарного до інноваційного екологічного, кліматичного, енергетичного та інформаційного вимірів. З 2012 р. низку аналітичних інституцій було включено до складу консультативної ради Бюро національної безпеки Польщі, серед яких Центр

міжнародних відносин, Інститут Собеського, Польський інститут міжнародних справ. Експерти прийняли участь у створенні комплексного документу «Біла книга національної безпеки Польщі» (2013). У документі було зафіксовано статус аналітичних центрів як дорадчих інституцій, які «пропонують напрямки розвитку польської безпекової політики» [9].

Важливим аналітичним осередком у польському експертному середовищі є також Центр «Amicus Europae» (лат. «Європейський друг»), який було створено у 2004 р. з ініціативи Президента О. Квасневського [5]. На момент заснування у доповнення до підтримки процесів європейської інтеграції інституція також визначає пріоритетним напрямом своєї діяльності міжнародну місію налагодження дипломатичних «діалогів примирення», спрямованих на вирішення політичних регіональних конфліктів у Східній Європі, розвиток співпраці з США у сфері міжнародної політичної та економічної безпеки. Незалежна від держави неприбуткова організація здійснює як дослідження, так і адвокацію у сфері дипломатії та зовнішньої політики, забезпечує високу якість аналітичної продукції, співпрацює з урядовими інституціями.

У широкому спектрі форм діяльності аналітичного центру ключове місце займає організація та проведення конференцій, тематичних семінарів та панельних дискусій експертів, присвячених різним аспектам міжнародної безпеки та польської зовнішньої політики. Серед найважливіших реалізованих ініціатив інституції слід зазначити створення загальноєвропейської неурядової організації «Європейська рада толерантності і примирення», заснування програми «Ялтинська європейська стратегія», спрямованої на підтримку євроінтеграційних прагнень України; організація та проведення масштабних щорічних міжнародних форумів «Літня академія європейської інтеграції» та «Академія молодих лідерів» [20].

Прикметно, що окремі ініціативи інституції спрямовані на розробку рекомендацій з реформування не тільки польської, але і загальноєвропейської міжнародної політики: наприклад, програма «Близьке сусідство», яку реалізовує організація з моменту свого заснування, має на меті «вдосконалення доктрини європейської політики сусідства», яка, на думку польських експертів, потребує суттєвого реформування [3]. У 2018 р. група експертів центру об’єдналась з метою дослідження та розробки стратегії загальноєвропейської безпеки та перспективи створення європейської армії як механізму захисту, альтернативному Північноатлантичній системі. Результати аналітичних розробок були опубліковані широким накладом у формі англомовної збірки матеріалів «Стратегічна автономія та оборона Європи – на шляху до створення європейської армії» (Берлін, 2018). У тому ж 2018 р. аналітичним центром було опубліковано розлогий форсайт-аналіз «Майбутнє Вишеградської групи», який враховував три можливих сценарії подальшого розвитку міжнародного партнерства у межах цього регіонального об’єднання [5].

Одним із сучасних провідних польських аналітичних центрів є заснована у 1994 р. «Євроатлантична асоціація» (Stowarzyszenie Euroatlantyckie) [11]. На момент свого заснування інституція визначила своїм головним завданням сприяння вступу Польщі до євроатлантичних структур. По досягненню країною зазначених зовнішньополітичних цілей, аналітичний центр продовжив моніторинг безпекової політики Польщі. Центр займається широким спектром питань зовнішньої політики та дипломатії, спираючись виняткова на міжнародні джерела фінансування та

забезпечуючи високу якість аналітичної продукції. Дослідницька організація зосереджує свої зусилля на розробці стратегій просування безпекових інтересів Польщі на міжнародній арені, у тому числі серед країн-членів НАТО. При центрі діє декілька освітніх форумів: Євроатлантична академія, Варшавський трансатлантичний форум та загальнопольський студентський конкурс із дипломатії та міжнародних відносин. Усі освітні ініціативи центру скеровані на популяризацію гуманітарних програм Північноатлантичного альянсу, ключових доктринальних засад польської безпекової політики та залучення молодих лідерів до співпраці з євроатлантичними безпековими інституціями. Співпраця аналітичних центрів призвела до розробки ухваленого урядом та Сеймом Польщі у 2015 р. «Доктрини інформаційної безпеки Республіки Польща» [9].

Окремі дослідницькі осередки, які діють на території Польщі, мають обмежене сприйняття у експертній мережі. Прикладом може слугувати заснований у 2007 р. Європейський центр геополітичних досліджень (Europejskie Centrum Analiz Geopolitycznych), що спеціалізується на аналізі рівня суспільної підтримки базових геополітичних концептів, поширених у польському медіапросторі, зокрема європоцентризму, полоноцентризму, концепції «Унії Міжмор'я» та панславізму. Діяльність центру значною мірою фінансується за рахунок російських джерел, що неодноразово призводило до відкритих звинувачень у польських ЗМІ та навіть окремого судового процесу [12].

Заснований у 1998 р. Європейський інститут демократії (Europejski Instytut na rzecz Demokracji) спеціалізується на дослідженнях особливостей впровадження європейських цінностей до політико-правових систем посттоталітарних країн. Завданням аналітичного центру є також популяризація польського досвіду інтеграції до євроатлантичних структур, розробка рекомендацій щодо ефективного використання польської стратегії демократизації [11].

Заснована у 2005 р. Фундація Казимира Пуласького (Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego) спеціалізується на проведенні та публікації досліджень з проблем зовнішньої політики та дипломатії східноєвропейських країн. Особлива увага експертами центру приділяється ключовим аспектам польської безпекової політики. Фундація реалізує дослідницькі проекти за чотирма напрямами: міжнародна безпека, польська кібербезпека, політика східноєвропейських країн та трансатлантична політика. Фахові аналітичні оцінки експертів Фундації публікуються у двох офіційних виданнях Центру: «Міжнародний коментар» та «Пуляський вісник». Центр також здійснює публікацію наукової літератури як у Польщі, так і за її межами. Важливою частиною діяльності Фундації є співпраця з польськими урядовцями та офіційними особами. Зокрема, Центром щорічно проводиться Варшавський безпековий форум, який є місцем зустрічей європейських політиків, військових та експертів, які займаються тематикою міжнародної безпеки. Фундацією також заснована винагорода «Лицар свободи», яка призначається видатним польським політикам, дипломатам та науковцям за значний особистий внесок у розвиток демократії у світі [13].

Заснований у 2004 р. Інститут Собеського (Instytut Sobieskiego) позиціонує себе у якості «польського правничого аналітичного центру». Центр займається широким спектром питань зовнішньої політики. Недержавна некомерційна організація спирається переважно на міжнародні джерела фінансування. До 2010 р. Центр щорічно здійснював публікацію спеціалізованого альманаху «Міжнародний політичний огляд».

Якщо у 2004-2014 рр. Центр опікувався переважно євроінтеграційною тематикою, то на поточний момент серед наукового доробку Центру переважають дослідження з проблем енергетичної та кліматичної політики держав Європи. Значна частка капіталу партії «Право і справедливість» у структурі фінансування Центру дає підстави відносити його до партійних експертних осередків [16].

Приклад ще більш тісної співпраці аналітичних осередків з урядовими установами демонструє Польський інститут міжнародних справ (Polski Instytut Spraw Międzynarodowych), заснований у 1996 р. у якості аналітичного центру, що спеціалізується на проблематиці дипломатії та міжнародних відносин, безпосередньо виконуючи державне замовлення привладних структур. На момент свого заснування інституція визначила своїм головним завданням сприяння вступу Польщі до євроатлантичних структур. По досягненню країною зазначених зовнішньополітичних цілей, аналітичний центр продовжив моніторинг безпекової політики Польщі. Експерти Польського інституту міжнародних справ включені до складу колегій польського Сейму з попередньої підготовки законодавчих актів з питань польської зовнішньої політики. Фундація також проводить комплексні дослідження стратегічних аспектів європейської політики та ролі Європи у глобалізованому світі [18].

Таким чином, польські аналітичні центри сформували одну з найкращих у Східній Європі експертну мережу, яка отримала широке міжнародне визнання. Аналіз діяльності польських «фабрик думок» засвідчує стабільний інтерес організації до питань міжнародних відносин, зовнішньої політики та дипломатії. Необхідно відзначити, що як сам процес становлення польських аналітичних центрів, так і їх подальша діяльність нерозривно пов'язана з політичним розвитком демократичної польської держави та формуванням її зовнішньополітичного курсу. Спеціалізація польських аналітичних центрів на питаннях зовнішньої політики та дипломатії пройшла тривалу еволюцію та може бути розподілена на три ключові етапи, що рельєфно відображають актуальні для польської зовнішньополітичної стратегії проблеми. Перший етап, який тривав з 1990 до 2004 р. характеризувався євроінтеграційною тематикою аналітичної діяльності, орієнтованої на інформаційно-аналітичне забезпечення інтеграції Польщі до євроатлантичних структур; другий етап, який припадає на 2004-2014 рр. вирізняється особливістю тематичного спектру проектної та аналітичної діяльності, спрямованої у цей період переважно на розробку стратегії підвищення ефективності діяльності Польщі у межах євроатлантичної спільноти; третій етап, який розпочався з 2014 р. та триває до сьогодні характеризується перенесенням акцентів на безпекову тематику та оперативне моделювання ключових безпекових стратегій.

У своїй діяльності польські «фабрики думок» спираються на широкий досвід співпраці з урядовими інституціями та представниками публічної влади. Саме аналітичні центри задовольняють попит політиків та громадськості на якісну аналітичну продукцію та здійснюють безпосередній вплив на державну політику як шляхом виконання експертно-дорадчих функцій, так і безпосередньо формуючи громадську думку. Особливо тісною виявилась співпраця польських експертів з урядовцями у безпековій сфері. Аналітичні центри надають польським урядовим інституціям допомогу у довгостроковому стратегічному плануванні та його проектному менеджменті, здійснюючи багатоаспектний вплив на прийняття політичних рішень.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Міненкова П.В. Концептуальні засади та категоріальне визначення поняття «мозкові центри»: наукове переосмислення традиційних підходів. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2018. №1 (37). С. 17–22.

2. Полегенько С.В. Світові тенденції розвитку неурядових аналітичних центрів. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 8. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1291 (дата звернення: 20.04.2020).

3. Pawłuszko T. Wpływ ośrodków eksperckich na kształtowanie polityki bezpieczeństwa w Polsce. Przegląd Politologiczny. 2015. Tom 20, Numer 2. S. 59-73.

4. Abelson D. Do think tanks matter? : assessing the impact of public policy institutes. Montreal : McGill-Queen's University Press, 2018. 538 p.

5. Amicus Europae. URL: cps.com.ua/en/about-the-center/the-centres-partners/amicus-europae/ (дата звернення: 20.04.2020).

6. Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych. URL: https://www.case-research.eu/pl (дата звернення: 20.04.2020).

7. Centrum Stosunków Międzynarodowych. URL: https://csm.org.pl/(дата звернення: 20.04.2020).

8. Colonomos A. Selling the future : the perils of predicting global politics. New York : Oxford University Press, 2016. 225 p.

9. Doktryna Cyberbezpieczenstwa Narodowego. URL: https://www.bbn.gov.pl/pl/ prace-biura/ glowne-inicjatywy/lata-2010-2015 /doktryna-cyberbezpiecze/6337, Doktryna-cyberbezpieczenstwa-RP.html (дата звернення: 20.04.2020).

10. Drezner D. The ideas industry. New York : Oxford University Press, 2017. 344 p.

11. Europejski Instytut na rzecz Demokracji. URL: http://eid.org.pl/ (дата звернення: 20.04.2020).

12. Europejskie Centrum Analiz Geopolitycznych. URL: http://www.geopolityka.org/ (дата звернення: 20.04.2020).

13. Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego. URL: https://pulaski.pl/en/ (дата звернення: 20.04.2020).

14. Global Go To Think Tank Index Report 2019. URL: https://repository. upenn.edu/cgi/ viewcontent.cgi? article=1018 &context=think_tanks (дата звернення: 20.04.2020).

15. How think tanks shape social development policies / edited by James G. McGann, Anna Viden, and Jillian Rafferty. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 2014. 370 p.

16. Instytut Sobieskiego URL: https://sobieski.org.pl/ (дата звернення: 20.04.2020).

17. Kelstrup J.D. The politics of think tanks in Europe. London ; New York : Routledge, 2016. 167 p.

18. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. URL: https://www.pism.pl/ (дата звернення: 20.04.2020).

19. Rastrick C. Think tanks in the US and EU : the role of policy institutes in Washington and Brussels. London ; New York : Routledge, Taylor & Francis Group, 2017. 171 p.

20. Sus M. Think tanki w polskiej polityce zagranicznej. URL: http://oapp.pl/wp-content/uploads/2012/04/ThinkTanki-OAPP.pdf (дата звернення: 20.04.2020).

21. Think tank diplomacy / edited by Melissa Conley Tyler, Rhea Matthews, Emma Brockhurst. Leiden ; Boston : Brill, 2017. 96 p.

22. Think tanks and emerging power policy networks / edited by]James G. McGann. New York : Springer Science+Business Media, 2018. 418 p.

23. Think tanks and global politics : key spaces in the structure of power / edited by Alejandra Salas-Porras, Georgina Murray. New York : Palgrave Macmillan, 2017. 269 p.

24. Think tanks, foreign policy and geo-politics : pathways to influence / edited by Donald E. Abelson, Stephen Brooks and Xin Hua. London ; New York : Routledge,Taylor and Francis Group, 2017. 207 p.

25. Think tanks, foreign policy and the emerging powers / edited by James G McGann. New York : Springer Science+Business Media, 2018. 205 p.

Дмитренко Степан,
к.п.н., доцент,
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Дмитренко Оксана,
к.п.н., доцент, професcор
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

ЕТНІЧНІ СПІЛЬНОТИ ЯК ПОЛІТИЧНИЙ СУБ'ЄКТ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Сучасні політичні процеси у Європі, велика континентальна війна на теренах України та її перспективні і поточні наслідки, проявляють на міжнародній арені нові, до цього непомітні політичні виклики; розкривають спроможність держав, їх лідерів та політичних еліт або тільки реагувати, або впливати на стрімкі зміни міжнародної обстановки; виводять у міжнародний простір політичних суб'єктів, які не були проявлені до 24 лютого 2024 року. До таких постійно існуючих суб'єктів відносимо й етнічні спільноти (народи-етноси) конкретних країн світу.

Уточнимо термінологічні підходи до основних понять, які будемо розглядати далі. Перш за все: "Спільнота етнічна – культурне утворення, яке склалося історично і усвідомлює себе як окреме єдине ціле. Термін "С. е." походить від поняття "етнос" і вживається передусім для позначення етнічних одиниць (підрозділів) різного таксономічного рівня, які становлять етнічну структуру людства: основних одиниць етнічної класифікації – етносів, або народів, що характеризуються найбільшою інтенсивністю етнічних властивостей і виступають самостійними одиницями суспільного розвитку…" [1, с. 239]. "Суб'єкт (від лат. subjectus– той що лежить знизу, знаходиться в основі, від sub – під і jacio– кидаю, беру за основу) – носій предметно практичної діяльності і пізнання (індивід чи соціальна група), джерело активності, спрямоване на об'єкт" [2, с. 154].

Цю свою суб'єктивну здатність кожна етнічна спільнота має "відкрити" в собі, і вже потім дієво проявляти в політичному житті аби практично реалізувати політику, давати нові імпульси розвитку суспільства і керувати процесами реалізації етнічних інтересів у суспільній практиці. Цей процес відбувається на фоні розуміння того, що поліетнічних суспільств з однаково розвиненими, у соціоцивілізаційному та політико-культурному сенсі етнічними спільнотами вкрай мало, а тому, ці, для багатьох нові політичні суб'єкти такі складні для розуміння та пояснення.

Подібна ситуація існує у політичній практиці доволі давно, адже ще радянський учений Є.Тадєвосян. У своїй статті "Етнонація: міф чи соціальна реальність?", вказував, що "Дійсно, у сучасному світі важко знайти країну, етнічно абсолютно однорідну, тобто ту, що не має ніяких іноетнічних включень. Але їх існування саме по собі не робить державу багатонаціональною. І Німеччина, і Франція, не дивлячись на те, що іноетнічне населення тут складає не малу долю, і зараз, по суті, залишаються моноетнічними. Адже важливо розрізняти країни, де волею долі знайшли прихисток представники окремих національностей, і країни де волею історично визначеної необхідності постійно розселились цілі етноси. І хоча і одні і інші називаються багатонаціональними, тим не менше, відверто кажучи, такими правомірно вважати тільки останніх" [4, с. 63]. Такий стан речей залишається об'єктивним фактом і сьогодні, адже долю Німеччини, як держави та моделі її життя з усіма визначеними критеріями існування, визначають німці, а не емігранти з різних країн, яким не поспішають надавати навіть перспективу громадянства.

Аби більш чітко визначити особливості впливу етнічності на політичні процеси, варто розрізняти поняття “суб’єкт політики” і “політичний суб’єкт”. До політичних суб’єктів відносять індивідів, суспільні групи чи організації, для яких політична діяльність чи діяльність у сфері політики не є основною, головною формою діяльності, але при цьому вони об’єктивно беруть участь у політиці, впливають на неї та на прийняття політичних рішень. За певних кризових умов вони можуть виконувати функції та ролі суб’єктів політики, активно діяти в ній, і якщо не формувати, то визначати її зміст. Саме таким політичним феноменом, який активно формує і, по факту виборює свій зовнішньополітичний напрям життя та вказує на своє, власне бачення місця в Європі з 2004 року, і є український народ. Обидва наші Майдани вказували на потребу побудови тієї всередині державної політичної та соціальної моделі, яка є прийнятною, аби її визнали, легітимізували її право на насильство, на усі форми розподілу соціальних благ та виконання інших функцій держави. Українці акцентували внутрішній зміст держави, яку мають згоду будувати тут, а у міжнародному вимірі вказували на бачення місця цієї держави у сучасній Європі, а не Євразії, як видається деяким нашим сусідам.

У цьому контексті постає проблема поведінки політичного суб’єкта. Під нею розуміють послідовність певних кроків суб’єкта у відповідь на виклики, які можуть створювати політичні процеси чи конкретна політична ситуація, як наслідок дії інших суб’єктів чи його самого у взаємодії з тими ж суб’єктами. Залежно від рівня соціоцивілізаційної зрілості суб’єкта (етнічної спільноти), її традицій, особливостей культури, така поведінка може бути наступальною чи захисною, активною чи пасивною, нейтральною чи конформістською, раціональною чи ірраціональною та ін. Залежно від внутрішніх особливостей етнічної спільноти як політичного суб’єкта, формується її мета у внутрішній політиці та зацікавленість і межі впливу на зовнішню та обирається відповідний тип політичної поведінки.

Найбільш об’єктивно внутрішній зміст політичної поведінка етнічної спільноти розкриває феномен суб’єктивного. “Суб’єктивне – те, що притаманне суб’єкту або похідне від його діяльності. При цьому суб’єктивне розуміють як таке, що існує у 2-х видах: як знання і як переживання суб’єктом самого себе на відміну від оточуючих істот і предметів” [3, с. 156]. Суб’єктивне відображає активний, діяльнісний початок суб’єкта. Це той дієвий, завжди існуючий фактор, який спонукає суб’єкт до тієї чи іншої дії та розкриває певну її логіку, культурне, поведінкове чи інше підґрунтя. Суб’єктивний фактор здатен як пришвидшувати, так і призупиняти хід історичного розвитку, надавати відповідного спрямування та наповнювати конкретним змістом внутрішньодержавні та міжнародні явища.

Тож підсумовуючи маємо зазначити, що через розуміння та дослідження настроїв та громадської думки своїх соціумів, політики приймають ті чи інші рішення всередині держави та на міжнародній арені. У цьому контексті, наприклад для Росії опиратись на силу суспільства не є державною традицією, оскільки жодна етнічна спільнота з 140 мільйонів населення не має і ніколи не мала ні історичної ні фактичної суб’єктності у політичному просторі. Це є однією з причин персоніфікації міжнародної та внутрішньої політики цієї держави. Іншого суб’єкта, крім президента, у Росії не може бути не тому, що це конкретна особа, а тому, що це відображає сутність цієї моделі буття. Війну проти України, у цьому сенсі, веде дійсно В.Путін, а не російське суспільство, воно, для правителя Росії, просто інструмент, ресурс, матеріал для цієї

війни.

Для України політична суб'єктність етнічних спільнот, принаймні за останні три десятиліття є об'єктивною внутрішньодержавною та міжнародною даністю. Зрештою, референдум 1991 року, який констатував нашу державну незалежність був, з поміж іншого, констатацією колективної волі українського суспільства не тільки всередині держави, а й на міжнародній арені. Розуміючи базову суб'єктність етнічних спільнот України в принципових внутрішньодержавних та міжнародних подіях, політичне керівництво держави не може діяти без опертя на цей найміцніший фундамент нашої держави. Тут маємо констатувати беззаперечний факт усвідомлення народами України існуючої держави як своєї етнічної і національної форми політичної організації. Батьківщина для нас стала уособленням те тільки країни, як для багатьох було раніше, але й державної організації, яка "належить українцям і є українською". Цей факт, на першому етапі війни, для Європи та й світу загалом, став ґрунтом, аби відкинути ілюзії того, що державність на наших теренах є штучною, слабкою, не є природною, що й розповсюджувала російська пропаганда і, як бачимо, серйозно сприймалось у столицях багатьох держав. Однак натепер це вже минуле, бо на міжнародній арені український народ довів свою готовність до військової боротьби, здобув державницьку суб'єктність, виступив носієм власної моделі політичного буття і презентантом бачення місця України у сучасному глобальному світі.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Головатий М.Ф. Спільнота етнічна / М.Ф. Головатий // Малий етнополітологічний словник / [О.В. Антонюк, В.І. Волобуєв, М.Ф. Головатий та ін.]. – К.: МАУП, 2005. – 288 с.

2. Субъект // Философская энциклопедия в 5 томах; / [Гл. ред. Ф.В.Константинов]. М.; "Советская Энциклопедия", 1970. – Т. 5 – М.; "Советская Энциклопедия", 1970. – 740 с.

3. Субъективное // Философская энциклопедия в 5 томах; / [Гл. ред. Ф.В.Константинов]. – М.; "Советская Энциклопедия", 1970. – Т. 5. – М.; "Советская Энциклопедия". – 740 с.

4. Тадевосян Э.В. Этнонация: миф или социальная реальность? / Э.В.Тадевосян // Социс. – 1998. – № 6. – С. 61-68.

Лиман Сергій,
д.і.н., професор
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА СПІВПРАЦЯ ФРАНЦІЇ ТА КІПРУ В 2017-2022 рр. Й ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

24 квітня 2022 р. чинний Президент Франції Є. Макрон переміг у другому турі президентських виборів і залишився в Єлисейському палаці на другий термін. Є всі підстави вважати, що його європейський та атлантичний курс залишиться незмінними. Різні вектори зовнішньої політики Франції у 2017-2022 роках вже стали об'єктом численних досліджень. Проте за дужками інтересу вітчизняних дослідників залишилися франко-кіпрські відносини. Між тим у діалозі Парижа та Нікосії сфокусовано цілий комплекс проблем регіональної безпеки, зокрема у світлі невирішеності Кіпрської проблеми.

Кіпр отримав незалежність від Великої Британії в 1960 р. Франція не брала участі в укладанні Гарантійного договору та Договору про заснування Республіки Кіпр. Країнами-гарантами кіпрської незалежності виступили тоді Велика Британія,

Греція, Туреччина. Ось чому Туреччина обґрунтувала своє вторгнення на острів у 1974 р. текстом цих договорів після повалення законного президента єпископа Макаріоса та початку зіткнень між греками-кіпріотами та турками-кіпріотами. Острів був поділений на дві частини: греки-кіпріоти зберегли контроль над південною частиною Кіпру. Турки-кіпріоти за підтримки Туреччини у 1983 р. оголосили про створення незалежної держави - Турецької республіки Північного Кіпру (ТРПК).

Загалом політика Франції щодо Кіпрської проблеми була послідовною. У Раді Безпеки ООН й на інших рівнях Франція засуджувала інтервенцію Туреччини на Кіпр та сепаратистські дії турків-кіпріотів. Франція підтримувала вступ Кіпру до ЄС у 2004 р. Проте на найвищий рівень двосторонні франко-кіпрські відносини піднялися за останні п'ять років (2017-2022 рр.) – у часи першого президентського терміну Е. Макрона. Значно розширилася французька економічна присутність на острові, хоча, за офіційними даними, Франція у 2021 р. за рівнем інвестицій на Кіпрі посідає лише одинадцяте місце [8].

Французький публіцист та політик Ж.-Ф. Древе у 2021 р. зробив у пресі песимістичний висновок: ЄС виявляє «безсилля на Кіпрі» і «не в змозі протистояти регіональному імперіалізму, особливо Туреччині» [7]. Однак те, що робить останні 5 років офіційний Париж свідчить про активність якщо не європейської, то, принаймні, національної політики Франції в даному регіоні.

Справді, останніми роками відносини Франції та Кіпру стали дуже інтенсивними, особливо у військово-політичній та енергетичній сферах. Обидві ці сфери нерозривно пов'язані через відкриття великих запасів вуглеводнів на шельфі Кіпру та інтереси великих нафтогазових компаній світу. На цьому фоні у Східному Середземномор'ї загострилися відносини між Францією, Кіпром, Грецією – з одного боку, Туреччиною – з іншого. Туреччина активно веде розвідку газу біля узбережжя Кіпру [6]. Франція та її найбільша нафтогазова компанія TOTAL не хоче відставати від конкурентів й робе теж саме [1].

На цьому фоні Е. Макрон вивів франко-кіпрські відносини на надзвичайно високий рівень. 4 серпня 2017 року Франція та Кіпр підписали важливу угоду про співпрацю в галузі оборони. Вона набула чинності у 2020 р. та передбачала надання Кіпру оборонних технологій, спільну підготовку військових кадрів та проведення навчань, зокрема для протидії піратству та тероризму [6]. Ця угода, по суті, спрямована на стримування амбіцій Туреччини в регіоні. Тим більше, що після підписанням та особистої зустрічі в Парижі президентів двох країн пролунали заклики Е. Макрона до країн ЄС посилити тиск на Туреччину у зв'язку з її активністю у Східному Середземномор'ї [2] .

Франція і до 2020 р. була одним з основних постачальників озброєнь для Національної гвардії Кіпру, країни брали участь у спільних військових навчаннях, і на користь двостороннього співробітництва почалася модернізація військово-морської бази в Марі. Крім використання цієї бази військово-морськими силами Франції Кіпр надав і свою військово-повітряну базу для бойових французьких літаків.

У своїй офіційній «Заяві про відносини між Францією та Кіпром», зробленої 23 липня 2020 р. в Парижі під час перебування там кіпрського президента Е. Макрон говорив «про повну солідарність Франції з Кіпром». Він назвав регіон Східного Середземномор'я «життєво важливим для наших країн» з точки зору як безпеки, так і енергетики, і виступив із критикою Туреччини, яка намагається встановити тут свій

контроль [5]. Про те, що Франція має відігравати ключову роль у Східному Середземномор'ї неодноразово говорив у 2018-2022 роках і міністр закордонних справ Кіпру Нікос Христодулідіс [2].

Одним із доказів тісних відносин між Францією та Кіпром стали регулярні візити на острів французьких бойових кораблів, серед яких – флагман ВМС Франції авіаносець «Шарль де Голль». Він тричі за останні чотири роки гостював на Кіпрі, востаннє прибув до Лімассолу в лютому 2021 р. в рамках операції «Клемансо-21», під час якої французькі бойові кораблі для боротьби з тероризмом, насамперед із ІД, патрулювали Середземне й Індійський океан. Про інтенсивність французької військової присутності на Кіпрі відверто говорив і Е. Макрон. Він зізнався, що лише за першу половину 2020 р. французькі бойові кораблі більше 20 разів зупинялися в портах острова [5].

У лютому 2022 р. Франція та Кіпр провели спільні навчання з протиповітряної оборони під кодовою назвою «Талос-2022». Під час навчань французькі літаки «Рафаль» імітували атаку Кіпру. Як було зазначено у прес-релізі міністерства оборони Кіпру, ці навчання свідчать «про готовність обох країн до співпраці з метою ще більшого зміцнення двосторонніх зв'язків у сфері безпеки та оборони» [3]. Висловимо припущення, що це французько-кіпрські навчання були свого роду попередженням керівництву Туреччини.

Такі дії Франції на Кіпрі викликають критику офіційної Анкари та турецьких мас-медіа. Так, на думку турецького публіциста М. Софуоглу, Франція своєю «безпрецедентною» «агресивною» військовою присутністю на острові порушує Кіпрський договір 1960 р., оскільки посилати туди свої війська можуть лише Греція, Туреччина та Велика Британія [9]. Ми змушені визнати: вуглеводневий чинник Східного Середземномор'я загострює відносини Парижа та Анкари ще сильніше, ніж офіційне визнання парламентом Франції у 2001 р. геноциду вірмен в Османській імперії або недавня фраза Є. Макрона про те, що зовнішня політика Р. Ердогана – це панісламістський антиєвропейський проект. Франція активно протидіє повноправному членству Туреччини в ЄС і, напевно, продовжуватиме цю лінію надалі. Ось чому настільки гострими є заочні дискусії лідерів Франції та Туреччини. Два роки тому в одній із таких дискусій Р. Ердоган навіть порадив Е. Макрону «перевірити психіку», після чого з Анкари було відкликано французького посла. У свою чергу Туреччина активізує свою присутність як на Кіпрі, так і в регіоні загалом, насамперед у своїх колишніх імперських володіннях, незважаючи на спроби Франції, Греції та офіційної Нікосії протидіяти цьому [1].

Традиційною під час першого президентського терміну Є. Макрона залишається позиція Франції щодо невизнання Парижем ТРПК. Так, відвідування Р. Ердоганом у 2021 р. Північного Кіпру міністр закордонних справ Франції Ж.-І. Ле Дріан назвав «провокацією», яка шкодить довірі, «необхідної для невідкладного відновлення переговорів з метою справедливого та міцного врегулювання кіпрського питання» [4]. Водночас офіційний Париж всіляко підтримує зустрічі представників лідерів двох кіпрських громад з Генеральним секретарем ООН, як це було в Берліні 25 листопада 2019 р. Франція виступає за продовження переговорів та за дипломатичний шлях вирішення Кіпрської проблеми. Так, наприклад, Ке д'Орсе розповсюдило заяву про те, що Франція повністю підтримує рішення Генерального секретаря ООН про проведення 27-29 квітня 2021 р. у Женеві неофіційної зустрічі для поновлення

офіційних переговорів щодо врегулювання кіпрського питання.

Таким чином, в 2017-2022 за часів президентства Е. Макрона франко-кіпрські відносини вийшли на якісно новий рівень. Активна двостороння співпраця, з одногу боку, є продовженням традиційної зовнішньополітичної лінії офіційного Парижу щодо невизнання ТРПК і підтримки територіальної цілісності Кіпру, з іншого, енергійну взаємодію Франції та Кіпру у військово-політичній сфері можна вважати їх відповіддю на спроби Туреччини загострити ситуацію в регіоні у зв'язку з боротьбою держав через відкриття великих запасів вуглеводнів на кіпрському шельфі.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Chypre, un enjeu stratégique constant pour la Turquie. URL: https://www.taurillon.org/chypre-un-enjeu-strategique-constant-pour-la-turquie?lang=fr
2. Cyprus-France defence cooperation comes into effect. URL: https://cyprus-mail.com/2020/08/06/cyprus-france-defence-cooperation-comes-into-effect/
3. Cyprus, France hold joint air defense exercise. 14.02. 2022. URL: https://english.news.cn/europe/20220215/8cedea1ec51b46379d5b3cbbfb6ca37d/c.html
4. Cyprus – Meetings between Jean-Yves Le Drian and Amélie de Montchalin with the Cypriot foreign minister (7 May 2019). URL: https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/cyprus/news/article/cyprus-meetings-between-jean-yves-le-drian-and-amelie-de-montchalin-with-the
5. Déclaration de M. Emmanuel Macron, président de la République, sur les relations entre la France et Chypre, à Paris le 23 juillet 2020. URL: https://www.vie-publique.fr/discours/275821-emmanuel-macron-23072020-france-chypre
6. Defense Cooperation Agreement Between Cyprus And France Comes Into Force. URL: https://www.navalnews.com/naval-news/2020/08/defense-cooperation-agreement-between-cyprus-and-france-comes-into-force/
7. Drevet J.-F. Géopolitique de Chypre. 4e Partie. Chypre et l'Europe. 2021. URL: https://www.diploweb.com/Geopolitique-de-Chypre-4e-Partie-Chypre-et-l-Europe.html
8. France Diplomacy – *Ministère de l'Europe et des* Affaires étrangères. France and Cyprus. URL: https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/cyprus/
9. Sofuoglu M. Is France violating the Cyprus treaty by deploying jets to the island? 27.08. 2020. URL: https://www.trtworld.com/turkey/is-france-violating-the-cyprus-treaty-by-deploying-jets-to-the-island-39265

Мазур Володимир,
к.е.н., доцент
Західноукраїнського національного університету

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДИПЛОМАТІЇ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

В наш час політична й економічна взаємозалежність держав та глобалізаційні процеси в світі впливають на інтереси відразу декількох відносно незалежних учасників міжнародних відносин.

Як наслідок у світовій дипломатії сформувався такий напрям як багатостороння дипломатія.

Розвиток багатосторонньої дипломатії, зокрема багатосторонніх перемов, обумовлений тим, що він відкриває можливості для колективного управління взаємозалежністю.

Класичне визначення дипломатії міститься в Оксфордському словнику англійської мови: «Дипломатія — це здійснення міжнародних відносин шляхом переговорів; сукупність засобів, що їх використовують посли й посланники з метою

забезпечення переговорного процесу; праця або мистецтво дипломата» [1].

Сучасна міжнародна обстановка значно відрізняється від тієї, яка була кілька десятків років тому. Ніколи раніше світ не мінявся так рішуче, як за останні десятиліття. Зміни торкнулися майже всіх глобальних процесів у світі: розпад наддержави - СРСР - і утворення на його території 15 нових держав; розвал Югославії та виникнення у зв'язку з цим нових держав і нових конфліктів у Європі, які торкнулися майже весь світ. У зв'язку з відкриттям і освоєнням нових нафтових і газових родовищ і появою нових держав, що володіють енергетичною сировиною, виникли проблеми збуту цієї сировини за новими цінами [2, с. 151].

Важку спадщину минулого міжнародної системи полягає в тому, що ряд держав висловлюють серйозні територіальні претензії один до одного. У нових умовах значно розширюються масштаби дипломатичної діяльності, яка стає більш динамічною і використовується державою для створення більш широкої опори серед керівництва і правлячої еліти іноземних держав, для встановлення контактів з певними політичними партіями, ЗМІ [3, с. 241-242].

Неабияку роль вітчизняна дипломатія, в особі представників влади, дипломатичного корпусу та громадянського суспільства, відіграла й після російської збройної агресії проти України у 2014 р. Об’єднання цивілізованого світу (Сполучені Штати Америки, Канада, країни-члени Європейського Союзу і НАТО тощо) навколо боротьби нашого народу за своє політичне існування, що має чітке вираження у санкційній політиці проти Москви, матеріальній, військовій і гуманітарній допомозі Києву, а також подальше продовження Українською державою свого європейського і євроатлантичного поступу, – без перебільшення є заслугою активних зовнішньополітичних зусиль як української дипломатичної служби, так і світової дипломатії загалом.

Можна впевнено констатувати, що дипломатія, як інструмент зовнішньої політики, має колосальне значення для усього людства. Пройшовши довгий шлях свого становлення й розвитку, а також набувши тих рис, які ми спостерігаємо сьогодні.

Впровадження колективної безпеки на регіональному та загальносвітовому рівнях, покарання тих суб’єктів, які порушують принципи міжнародного права та загальнолюдське уявлення про мирне співіснування, – дає повне право стверджувати, що дипломатична діяльність, без перебільшення, стала однією з головних запорук вбереження людської цивілізації від хаосу та тотального знищення [4, с. 64].

Суто інформаційними факторами превентивної дипломатії вважаються аналіз багатоаспектних даних про потенційні або триваючі конфлікти, підготовка рекомендацій для прийняття рішень на рівні Ради Безпеки ООН, реалізація прийнятих рішень у формі міжнародних механізмів врегулювання конфліктів, впровадження ідеї толерантності і культури миру в міжнародних відносинах [2, с. 152].

Є концепція превентивної дипломатії американського дослідника М. Лунда. Згідно концепції М. Лунда, превентивною дипломатією є комплекс дій окремої держави для недопущення агресії, погрози з боку іншого актору міжнародних відносин, а також своєчасне попередження дій іншої сторони, які можуть призвести до загрози для національних інтересів. Дана концепція складається з невійськових та військових (прямого та непрямого застосування) елементів.

Ще одним варіатном дипломатичної діяльності є іміджева дипломатія. Іміджева дипломатія визначається як діяльність держави, спрямована на створення за допомогою засобів масової комунікації іміджу національних інтересів та роз'яснення мети й основних завдань зовнішньої політики країни, а також формування бажаної думки світової громадськості. Медіа дипломатія передбачає ведення зовнішньої політики держави шляхом використання ЗМК для впливу на зарубіжну громадську думку. Публічна дипломатія має на меті цілеспрямоване інформування міжнародної громадськості по створення позитивної думки про країну, а також підтримку контактів з іншими народами в сфері освіти і культури, що націлена на створення привабливого образа країни.

Сьогодні існує такий термін як «віртуальна» дипломатія - соціальні, економічні, політичні відносини, які здійснюються за допомогою електронних пристроїв і не передбачають прямого контакту. Застосування інформаційних технологій під час вирішення різних питань може зіграти важливу роль.

Віртуальна дипломатія є зовнішньополітичною діяльністю, яка охоплює прийняття рішень, координацію, комунікацію, що здійснюється за допомогою інформаційних та комунікаційних технологій. Це, насамперед, методи, технології та інструментарій інформаційного впливу на світову громадськість, що передбачає зміну пріоритетів у діяльності зовнішньополітичних дипломатичних установ

Віртуальна дипломатія є порівняно новим явищем у сфері міжнародних відносин, тому існує потреба у виявленні законів та закономірностей в даній галузі знань, що зумовлює теоретичне значення результатів проведеного дослідження [5, с. 48-53].

Однією з форм віртуальної дипломатії є твітер- дипломатія. Твітер-дипломатія призвела до революції у царині дипломатичних відносин, забезпечивши доступ до ширшої аудиторії.

Урегулювання міжнародних конфліктів та кризових ситуацій - одне з найактуальніших завдань сучасної дипломатії. Австралійський дослідник Дж. Річардсон пропонує використання терміну - «кризова дипломатія», який означає діяльність, спрямовану на зменшення рівня напруги в умовах кризи чи конфлікту [2, с. 151].

Сьогодні пропагується концепція трансформаційного (transformation) характеру публічної дипломатії ЄС з акцентом на просування європейських цінностей. З огляду на це у 2009 р. Європейський Союз запустив програму Східного партнерства, покликану зміцнити прихильність до ЄС східноєвропейських сусідів, а також створити більш тісні зв'язки між країнами-партнерами (Україною, Білоруссю, Молдовою, Грузією, Вірменією та Азербайджаном) і ЄС. Все це відрізняє характер сучасної дипломатії ЄС від традиційної дипломатії, коли на чільне місце поставлено принцип невтручання у внутрішні справи, як це і зазначено в ст. 41 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р.

Публічна дипломатія Європейського Союзу формує складну, багатогранну і довгострокову сукупність асоціативного іміджу, прагнучи до спростування певних негативних стереотипів у сприйнятті цього інтеграційного об'єднання та поширенню його цінностей.

Дипломатії потрібно пристосовуватись до нових форм ведення міжнародних відносин, адаптуючи класичні дипломатичні методи до викликів нового тисячоліття, впроваджуючи нові засоби ведення дипломатії.

Ефективне здійснення функцій дипломатії безпосередньо залежить від достовірності і якості інформації, що здобувається нею. А швидкість надходження і розповсюдження інформації, гласність, відвертість, прозорість цілей і намірів зовнішньої політики і дипломатії — один з найнадійніших показників рівня цивілізованості держави і суспільства в цілому [5, с. 49].

Дипломатична діяльність сучасності стає більш різноманітною, ніж вона була, наприклад, століття тому: сучасна дипломатія включає багато нехарактерних для неї раніше сфер, таких як взаємодія з громадськістю, координація зусиль по врегулюванню конфліктів. Форми дипломатичної діяльності також стають все більш різноманітними і сьогодні не зводяться тільки до діяльності посольств.

Слід зазначити те, що значення дипломатії, без усяких сумнівів, зростає. Це обумовлено передусім тим, що силові розв'язання міжнародних проблем, незважаючи на активізацію їхнього використання останнім часом, стають все небезпечнішими. Можемо безапеляційно стверджувати те, що саме дипломати у наш час глобалізацій них перетворень мають стати безпосередніми менеджерами названих процесів.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Оксфордський словник англійської мови. URL: https://languages.oup.com/research/oxford-english-dictionary/

2. Сагайдак О.П., Сардачук П.Д. Дипломатичне представництво: організація і форми роботи. К.: Знання, 2008. 295 с.

3. Сагайдак О.П. Дипломатичний протокол та етикет : підручник. 2-ге вид., оновл. і доповн. К. : Знання, 2017. 326 с.

4. Птащенко О. В., Кухалейшвили Г. Р. Суть та роль наукової дипломатії в системі міжнародних відносин. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2020. № 2. С. 64-67.

5. Пик С. М. Види таємної дипломатії та особливості їхнього функціонування у міжнародних відносинах. *Вісник Донецького національного університету*. Серія : Політичні науки. 2016. № 1. С. 48-53.

Михтуненко Вікторія,
к.і.н., старший викладач
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

УКРАЇНА-ТРИМОР'Я: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Криза Європейського Союзу призвела до наростання дискусій щодо переформатування європейських інституцій влади. Найбільшого удару по ЄС завдала анексія Криму та військові дії на Сході України, які показали неспроможність країн блоку реагувати на прямі загрози ззовні й всередині Європи. Війна в Україні показує фактичну неспроможність забезпечити хоч якусь безпеку за допомогою цих інструментів. У зв'язку з цим, у країнах Чорноморського регіону та країн Адріатичного й Балтійського морів зародилась перспектива утворення нового союзу в окресленому регіоні з метою колективної безпеки. Відродження ідей «Тримор'я» почали знаходити своє відображення у риториках ряду керівників балто-адріатично-чорноморського регіону [3, с. 56].

«Ініціатива трьох морів» охоплювала країни, розташовані між Балтійським, Чорним та Адріатичним морями: три країни Балтії, Польщу, Чехію, Словаччину, Угорщину, Австрію, Хорватію, Словенію, Румунію та Болгарію. Всі вони є членами ЄС, а також (крім Австрії) НАТО. Так склалося історично, що транспортні та транзитні артерії в Центральній та Східній Європі йдуть переважно у напрямку Схід-Захід чи навпаки, а ініціатива «Тримор'я» мала б пустити комунікаційні, транспортні, енергетичні та торгові магістралі з Півночі на Південь. Одним із ключових напрямків «Тримор'я» був енергетичний. Польща та Литва ще в 2017 році побудували термінал для прийняття зрідженого газу на Балтиці, а Хорватія тільки збиралася будувати його на Адріатиці.

В історичному аспекті концепція «Тримор'я» базувалася насамперед на геополітиці та безпеці, враховуючи експансіоністські настрої Росії, а також більше в польському історичному баченні Німеччини. Назважаючи на те, що українські парламентарі теж брали участь у Варшавському саміті, Україна як учасник проекту не розглядалася до 2022 року.

Варто зазначити, що без підтримки США ініціатива «Тримор'я» (економічного та енергетичного об'єднання 12 країн Центральної та Східної Європи) ризикувала залишитися одним із численних форматів регіональних консультацій. Однак вже поява такої ініціативи свідчить про певне структурування політичного простору Центральної та Східної Європи. Довгий час ініціатива «Тримор'я» знаходилася на периферії європейського курсу, однак у зв'язку з російсько-українською війною та зміною регіональної динаміки в Східній Європі, даний проект отримав «нове життя» у червні 2022 року (Україна отримала статус партнера-учасника «Тримор'я»).

Щоб одного разу стати геополітичною реальністю, представленою деякими інституційними структурами, «Тримор'ю» необхідно подолати низку глибоких внутрішніх протиріч. Багато країн Центральної та Східної Європи, наприклад Угорщина, Словаччина, Болгарія та Сербія, є відкрито або до певної міри проросійськими. Тому, незважаючи на перспективи існування можливого «блоку», потрібно здійснити велику й тривалу роботу зі сторони кожної із країн потенційних учасниць.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Геник М. Інтеграційні процеси Балто-Чорноморського регіону в політичних концепціях польської антитоталітарної опозиції // Політична наука в Україні: стан і перспективи: матеріали всеукраїнської наукової конференції (Львів, 10-11 травня 2007 року). Львів, 2008. С. 268-275.

2. Зарицький Т. Парадигма прикордоння і центро-периферійні підходи. Україна Модерна. 2011. № 18. С. 79-99.

3. Корома Н. Місце України у формуванні Балто-Чорноморського регіону: від ідеї до реального співробітництва. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. 2007. № 54. С. 55-57

Моцак Світлана,
к.п.н., доцент
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка

РОЛЬ МІЖДЕРЖАВНОГО СПІВТОВАРИСТВА У ФОРМУВАННІ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ КОСОВО НА ПОЧАТКУ XXI СТ

Найбільш тривалим вогнищем напруженості у кризі на території колишньої Югославії є конфлікт у Косово та Метохії. Потягом тривалого часу це етнорелігійне протистояння між православними сербами та албанцями-мусульманами перебувало у тіні гострих громадянських конфліктів у Хорватії, Боснії і Герцеговині. Насправді саме виступи албанців Косово з метою підвищення статусу автономії до республіканського стали першим кроком на шляху розпаду югославської федерації.

З використанням сил ООН та НАТО для стабілізації становища в Косово розпочався новий етап їхньої миротворчої діяльності, який у подальшому обумовив доцільність їхнього втручання в інші конфлікти.

Проголошення незалежності Косово стало прецедентом у міжнародному праві, оскільки завдяки цьому відбувся перегляд основних особливостей відносин між країнами, а саме співвідношення принципу недоторканності суверенітету держави і право народу на самовизначення. Таким чином, цей прецедент дав поштовх для розвитку міжнародного права і вдосконалення всіх його неточностей.

Балканський регіон виступає важливим геополітичним ресурсом у боротьбі провідних держав світу за гегемонію у Європі, і тому косовський конфлікт поклав початок перерозподілу сфер впливу у Європі, а його розв'язання закладає основу нового європейського порядку.

17 лютого 2008 р. парламент Косово проголосив свою незалежність від Сербії, що зумовило створення нової держави в рамках міжнародного права. Фактично процес проголошення незалежності був розпочатий 15 лютого 2008 р, коли косовський парламент затвердив резолюцію, що дозволяла прийняти весь пакет законів, який реалізовував так званий «План Ахтісаарі» [4, с. 36].

На думку багатьох експертів, політологів та політиків різних країн світу проголошення незалежності суперечило принципу територіальної цілісності держав, у якому зазначається, що територія держави не може бути змінена без її згоди та Гельсінському Акту 1975 р. про безпеку та співробітництво у Європі, у якому закріплений статус непорушності кордонів європейських держав. Незалежність Косова також не підпадала під права націй на самовизначення, оскільки в албанській нації є своя держава – Албанія.

Одностороннє проголошення Косова викликало неоднозначну реакцію міжнародної спільноти. 18 лютого на зустрічі в Брюсселі глави зовнішньополітичних відомств країн ЄС прийняли спільну заяву, що кожна держава ЄС буде «самостійно, в залежності від національної практики та юридичних норм, вирішувати», визнавати чи ні незалежність Косова. Однозначно про намір визнати Косово оголосили Великобританія, Німеччина, Італія, країни Бенілюксу, Франція, Швеція, Швейцарія, Японія, Канада, Афганістан, республіка Корея, Норвегія, Польща, Туреччина, Австралія, США та ін. (36 країн на 18 березня 2008 р.). До країн, які відмовилися визнати незалежність або знаходилися на стадії вивченні деталей процесу визнання Косова належали Греція, Грузія, Єгипет, Аргентина, Індія, Індонезія, Китай, Куба, Мексика, Молдавія, Португалія, російська федерація, Румунія, Сербія, Словакія, Чілі, ПАР та ін. (42 країни) [5, с.30].

Що стосується ООН, то очікувалося, що відмова російської федерації та Китаю від визнання Косова не дозволить уряду Косова мати представництва в ООН, оскільки для розгляду даного питання та голосування по ньому на Генеральній Асамблеї необхідне схвалення всіх п'ятьох постійних членів Ради Безпеки ООН [6, с.154].

Декларація незалежності Косова стала результатом міжусобиць албанського народу Косова та федерального режиму Белграду, що призвело до військової компанії НАТО проти федеративної республіки Югославія 1999 р. та встановлення адміністративного контролю над Косово збоку ООН.

Так, в Декларації незалежності Косова зазначається: «Стаття 1. Ми, обрані демократичним шляхом лідери нашого народу, даним документом оголошуємо Косово незалежною та суверенною державою. Дана декларація відображає волю нашого народу і повністю відповідає рекомендаціям Спеціального Посла ООН Марті Ахтісаарі та Комплексній Пропозиції урегулювання питання відносно статусу Косова» [3]. Отже, в цьому документі простежується думка, що сам план М. Ахтісаарі наділяє Косово повноваженнями, які дозволяють проголосити незалежність даного суб'єкта міжнародного права.

Питання незалежності Косово дало поштовх до вирішення декількох важливих проблем міжнародного права, які стосуються державності, визнання та права на самовизначення народів. Концепції державності та визнання є вкрай важливими для сучасного міжнародного права. Критерії державності закріплені в ст. 1 Конвенції Монтевідео про права та обов'язки держав 1933 року. Ця Конвенція визначає наступні ознаки державності: 1) постійне населення; 2) визначена територія; 3) уряд; 4) здатність вступати у відносини з іншими державами [6, с.155]. Також варто зазначити, що держава існує незалежно від того, визнана вона іншими державами чи ні. Більшість юристів-міжнародників схильні до декларативної теорії міжнародного правового визнання. Якщо держава відповідає критеріям державності, то визнання її іншими суб'єктами не є обов'язковою умовою для створення нового суб'єкта.

Не в кожному випадку можна чітко визначити, чи відповідає утворення певним критеріям державності. До таких випадків відносять ситуацію щодо Косова. Це утворення, безперечно, має постійне населення та визначену територію, але питання щодо наявності уряду та можливості вступати у відносини з іншими державами залишається відкритим. Згідно з Декларацією незалежності Косово, такі міжнародні організації, як НАТО та ЄС ефективно контролюватимуть військовий курс держави. У зв'язку з хитким становищем незалежного Косово постає питання, чи зможе ефективний та незалежний уряд цієї держави вільно вступати у зовнішні зносини [1, с.144].

Наступного дня після проголошення незалежності Косово Держсекретар США К. Райс в своїй офіційній заяві зазначила про визнання Косово як незалежної держави, а протягом 2008 р. приклад США наслідувало 53 держави [2, с. 314].

Щодо України, то на момент проголошення незалежності Косово керівництво України не мало чіткої позиції. Міністр закордонних справ України В. Огризко заявив, що на теренах колишнього СРСР а саме в Молдові, Грузії, Азербайджані є так звані заморожені конфлікти і, безумовно певні сили можуть скористатися тим, що сьогодні відбувається в Косово для того, щоб якимось чином використати це на свою користь, але сто процентів, що позиція України полягатиме в тому, що цей факт ніяким чином не може буде прецедентом [7, с. 5].

Отже, проголошення незалежності Косово є закономірним процесом, обумовленим боротьбою косовських албанців за свої політичні права. Статус Косово вирішувався провідними країнами світу та впливовими міжнародними організаціями, це пояснюється геополітичним становищем Косово, тобто розташуванням краю у

балканському регіоні. Після розпаду СРСР змінюється обстановка в світі, нівелюється протистояння двох наддержав, утворюється вакуум влади, яку захоплює США і таким чином, всі подальші локальні конфлікти в Європі розглядалися США як можливість закріпитися в даному регіоні. Операція НАТО «Союзницька сила» була обумовлена саме цим. Але, з іншого боку саме ця операція надала нового поштовху мирному врегулюванню косовського конфлікту. І саме на основі договорів про припинення бойових дій в Сербії був розроблений план М. Ахтісаарі, який став передумовою проголошення незалежності Косово 17 лютого 2008 року. Після цього розробляється законодавча база політичної та економічної розбудови краю, яка відповідає нормам міжнародного права.

Зовнішньополітичний аспект косовської кризи поступово нормалізується, але внутрішньополітична криза в самопроголошеній республіці Косово набуває нових обертів, це пов'язується з економічними, політичними та культурними проблемами, які завжди повстають перед новоствореними державами.

На даний час Косово визнане 116 країнами, включно зі США та більшістю країн ЄС. Однак відмовилися визнавати Косово Іспанія, Словаччина, Греція, Кіпр та Румунія.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Бредіхін А. Проблема краю Косово і Метохії як передумова формування нових принципів міжнародних відносин. *Політичний менеджмент*. 2009. №6. С.143-146.

2. Гахраманова Ш. Косово у балканській та європейській політиці США. *Україна-Європа-Світ.* 2008. №3. С.310-315.

3. Декларация независисмости Косово [Електронный ресурс]. URL: https://worldconstitutions.ru/?p=1660. (дата звернення 24.06.2022).

4. Мишляєв Т.Ю. Геополітичні наслідки проголошення незалежності Косово для Європи. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки.* 2008. №6. С.36-40.

5. Овчинский В. Война миров. *Завтра.* 2008. №11. С.23-35.

6. Резнєва М. Незалежність Косово та проблема визнання. *Вісник Львівського університету*. Серія юрид. наук. 2011. №54. С.153-158.

7. Ситуація навколо Косово не може бути прецедентом – заява МЗС України. ЮНІАН: Новини ЄС. 2008. 15-22 лютого. С 5.

Нечаєва-Юрійчук Наталія,
к.і.н., доцент
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Троян Сергій,
д.і.н., професор
Національного авіаційного університету

МІЖНАРОДНО-БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР СТРУКТУРНОЇ ТЕОРІЇ НАСТУПАЛЬНОГО РЕАЛІЗМУ ДЖ. МІРШАЙМЕРА

Дж. Міршаймер (J. Mearsheimer) – американський політолог, дослідник і академічний викладач, професор Чиказького університету, представник неореалізму (наступального реалізму) в міжнародних відносинах. Суть теорії наступального реалізму (англ. Offensive Realism) зводиться до такого: 1) держави рідко задовольняються рівнем впливу на світовій арені і завжди намагаються отримати перевагу перед іншими для досягнення повної безпеки; 2) великі держави визнають,

що найкращий спосіб забезпечити їхню безпеку – досягти гегемонії «зараз» чи «сьогодні», тим самим виключаючи будь-яку можливість виклику іншої великої держави; 3) найкраща стратегія держави щодо підвищення своєї відносної сили до досягнення гегемонії – покладатися на наступальну тактику. Тому основним предметом наукового інтересу Дж. Міршаймера в рамках теорії наступального реалізму є дії великих держав, які формують міжнародну політику.

Основні погляди дослідник обґрунтував у книгах The Tragedy of Great Power Politics (2001) [1] and The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities (2018) [2]. Наступальний реалізм Дж. Міршаймера розширює сферу неореалістичної теорії, дає теоретичне обґрунтування поведінки ревізіоністських держав (до них відноситься і сучасна Російська Федерація). Щоб вважатись супердержавою, країна повинна мати значні збройні сили для успішного протистояти найпотужнішій державі світу в повномасштабній конвенційній війні. Кандидат не обов'язково повинен бути здатним перемогти домінуючу державу, але повинен, принаймні, мати шанс перетворити конфлікт на виснажливу війну, яка суттєво ослабить опонента. У ядерну епоху кожна держава повинна мати ядерний стримуючий потенціал, щоб протистояти ядерній атаці, спрямованій на неї, а також потужним звичайним силам. Якби яка-небудь країна досягла ядерного домінування над своїми конкурентами, тоді вона вважалася б єдиною державою у світі. Співвідношення звичайних сил було б по суті неістотним для появи ядерного гегемона.

Водночас, американський науковець моделює песимістичну картину міжнародної політики, вона характеризується небезпечною конкуренцією міждержавної безпеки, що може призвести до конфлікту і війни. На думку Дж. Міршаймера, конфлікт між великими державами вічний. Тут він віддає перевагу державам суші, вважаючи їх владу домінуючою в мілітарному плані в сучасну епоху, але потужності сухопутних армій обмежують морські й океанічні простори. Фактично гальмуюча сила води – наявність океанів – перешкоджає будь-якій державі досягнути світової гегемонії. Тому, оскільки проектування сили у глобальних масштабах є важким, зважаючи на такі природні перешкоди як світовий океан, оптимальним є досягнення гегемонії великої держави у масштабах власного регіону і попередження досягнення гегемонії іншими грандами міждержавних взаємним у їх власних регіонах.

Нещодавно на шпальтах впливового британського часопису The Economist була опублікована дискусійна стаття Дж. Міршаймера на тему, чому «Захід несе основну відповідальність за українську кризу» [3]. Американський дослідник вважає, що безрозсудне розширення НАТО спровокувало Росію. Розв’язану Російською Федерацією війну проти незалежної України він розглядає крізь призму найнебезпечнішого міжнародного конфлікту з часів Карибської ракетної кризи 1962 року. Розуміння першопричин сучасної війни дуже важливе, якщо ми хочемо запобігти погіршенню ситуації і знайти спосіб подолати збройне протистояння.

«Безперечно, – пише Дж. Міршаймер, – що Володимир Путін розпочав війну і несе відповідальність за те, як вона ведеться. Але чому він так вчинив – інша справа. Основна точка зору на Заході полягає в тому, що він є ірраціональним, відвертим агресором, який прагне створити велику Росію за зразком колишнього Радянського Союзу. Таким чином, він один несе повну відповідальність за українську кризу» [3]. Проте, на думку американського політолога, наведена точка зору дуже обмежена та навіть примітизована і вимагає глибокого аналізу як з точки зору розуміння причин

війни, так і способів її подолання і недопущення в майбутньому. Такий підхід Дж. Міршаймера привертає увагу з точки зору розуміння сучасної міжнародної безпеки в контексті структурної теорії наступального реалізму і можливих висновків для України. Зокрема, для України важливе значення має твердження Дж. Міршаймера, що рівень безпеки держави залежить від того, наскільки вона здатна переконати потенційних супротивників у своїй силі.

Загалом, екстраполюючи це положення на Україну, наша держави, як раціональний суб'єкт сучасного світу, повинна в першу чергу: 1) перейматися максимальним посиленням власної безпеки за допомогою своїх внутрішніх сил і ресурсів; 2) вибудовувати/створювати/конструювати найперспективніші стратегії виживання та зміцнення своїх позицій у міжнародній системі; 3) увійти до потужної колективної системи безпеки за обов'язкової участі США (наприклад, це може бути НАТО – рівень підтримки вступу до Альянсу в українському суспільстві зараз знаходиться на позначці 70+%, чи союз США–Велика Британія–Україна–Польща, або США–Україна–держави ЦСЄ–Туреччина тощо).

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Mearsheimer J. The Tragedy of Great Power Politics. New York: W. W. Norton & Co., 2001. 506 p.
2. Mearsheimer J. The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities. New Haven, Conn.: Yale University Press, 2018. 328 p.
3. Mearsheimer J. John Mearsheimer on why the West is principally responsible for the Ukrainian crisis // The Economist. Mar 19th 2022.

Олійник Олег,
к.е.н., старший науковий співробітник
Інституту всесвітньої історії НАН України

ПОЗИЦІЯ КИТАЮ ЩОДО ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

На восьмому році військовий конфлікт між Російською Федерацією (РФ) та Україною, який розпочався в 2014 р. після захоплення РФ території Криму та частини східних територій України, 24 лютого 2022 р. переріс у справжню війну між двома країнами, коли російські військові формування розпочали широкомасштабну воєнну агресію проти України.

Аналіз цієї тривалої війни свідчить, що успіх військової кампанії залежить не тільки від перемоги на фронтах бойових дій, а значною мірою і від успіху на дипломатичному фронті. І варто зазначити, що політичне керівництво України значно активізувало міжнародну діяльність і застосовує різні формати дипломатичного впливу на світову спільноту та РФ, що приносить очевидні результати. Завдяки успішним діям українських політиків на міжнародному напрямі світове співтовариство рішуче засудило військову агресію Кремля, і виявляє безумовну широкомасштабну підтримку Україні. Світова спільнота також виявила одностайність у засудженні дій політичного та військового керівництва Росії та виступає за притягнення винних осіб до Міжнародного кримінального суду. Однак російські керманичі не відмовляються від своїх намірів окупувати Україну і військова ескалація триває й понині.

В умовах що склалися, варто також посилювати дипломатичну роботу на рівні окремих країн, і в першу чергу з країнами, які мають значний вплив на політику країни-загарбника. У випадку з РФ такою країною є Китай. КНР є основним торгово-

економічним партнером Росії. Пекін також є важливим партнером Москви щодо транспортування нафти та газу. На тлі загострення відносин РФ із західними країнами «китайський канал» збуту російських енергоносіїв набуває особливої актуальності. На тлі загострення відносин із Заходом через війну між РФ з Україною, московське керівництво прагне поглиблювати відносини з Китаєм, намагаючись таким чином зменшити наслідки санкцій, що були застосовані Заходом як відповідь на порушення Росією норм міжнародного права під час окупації Криму та частини східних територій України. Керівництво Кремля, розвиваючи відносини з Китаєм, планувало отримати союзника, який буде схвально ставитися до російської зовнішньої політики, «закриватиме очі» на військову агресію, яку вона здійснює в інших країнах, та надаватиме військову та фінансову підтримку у разі потреби.

Однак реальність виявилась не такою, як планували російські політичні керманичі. Ще на початку російської військової агресії проти України в 2014 р. керівництво Китаю заявило про те, що воно підтримує суверенітет та територіальну цілісність України. Крім того, китайське керівництво запропонувало план врегулювання військового конфлікту між воюючими сторонами і виступити в ролі посередника в цьому конфлікті. Проте ініціатива китайського керівництва не була оцінена належним чином керівництвом України.

Зазнавши важких військових втрат від ЗСУ на початку березня 2022 р. російська сторона звернулася до керівництва Китаю із запитом про надання військової допомоги. 8 березня президент Франції Еммануель Макрон і канцлер Німеччини Олаф Шольц провели телефонну розмову з китайським лідером, яка стосувалася нападу РФ на Україну. Після розмови Сі Цзіньпін заявив, що необхідно поважати суверенітет і територіальну цілісність усіх країн і що його країна готова активно працювати з міжнародною спільнотою з метою посередництва, спрямованого на припинення війни [1]. За ініціативи ЄС 1 квітня відбувся саміт ЄС – Китай, найважливішою ціллю якого був діалог з Пекіном щодо війни РФ проти України. Під час саміту Президент Європейської Ради Шарль Мішель закликав Китай допомогти завершити війну в Україні, зокрема він також повідомив: «Ми розраховуємо на підтримку Китаю в досягненні тривалого припинення вогню, припиненні невиправданої війни та вирішення драматичної гуманітарної кризи, яку вона спричинила» [2]. Зі свого боку Президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн наголосила, що «продовження війни та розлади, які вона створює у світовій економіці, не відповідають нічиїм інтересам, і точно не китайським». Вона підкреслила, що «рівновіддаленості недостатньо. Важлива активна робота над досягненням миру. І кожен актор повинен грати свою роль» [3]. За результатами саміту МЗС Китаю опублікувало пресреліз, в якому було представлено позицію Пекіну щодо війни Росії проти України. В заяві китайська сторона наголосила, що «Китай дуже шкодує, що ситуація в Україні дійшла до того стану, де вона зараз. Позиція Китаю щодо українського питання послідовна та чітка. Китай завжди стоїть на боці миру та робить свої висновки незалежно, засновуючись на особливостях кожного питання». Офіційний Пекін вважає, що «причина української кризи полягає у регіональній безпековій напруженості в Європі, яка накопичувалася роками. Фундаментальним рішенням буде задовільнити легітимні безпекові занепокоєння всіх причетних сторін». У якості «рецепта» вирішення «кризи» китайські дипломати запропонували передусім «мирні переговори», які Китай «заохочує на свій власний лад». Своєю чергою міжнародна спільнота повинна створювати «сприятливі

умови» для переговорів між Росією та Україною, «замість того, щоб підливати олії у вогонь» [3].

Попередження щодо дотримання Пекіном антиросійських обмежень надходили також і від адміністрації США [4]. В результаті російська сторона не отримала позитивної відповіді на свій запит від китайської сторони.

Хоча Китай не заявив про підтримку західних санкцій проти РФ, проте наступні кроки уряду Пекіну свідчать про те, що китайське керівництво поділяє занепокоєння Заходу щодо загроз та викликів, що спричинила російська військова агресія проти України, як для європейської так і світової безпеки в цілому, і уряд країни вживає низку заходів, що обмежують військовий потенціал РФ. Обсяг китайського критичного імпорту в РФ в березні скоротився на 45%. Зокрема Китай також відмовився постачати російським авіакомпаніям запчастини для літаків [5]. В той же час китайська державна група Sinopec призупинила переговори про інвестиції на суму 500 млн дол. у будівництво газохімічного заводу в Росії. Раніше передбачалося, що Sinopec (китайська компанія, найбільший у світі нафтопереробний, газовий та нафтохімічний конгломерат) і «Сибір» (найбільший виробник нафтохімічної продукції Росії) побудують у Східному Сибіру великий газохімічний комплекс [6]. Sinopec також призупинила переговори про збут газу з російським виробником газу «Новатек» через те, що Ощадбанк, як один з акціонерів компанії, знаходиться в списку санкцій США [7]. Ще на початку березня Азійський банк інфраструктурних інвестицій тимчасово заморозив деяку діяльність на території РФ. Найбільші китайські виробники смартфонів Huawei та Xiaomi вдвічі скоротили кількість продукції, що відвантажують до Росії. Автомобілебудівна компанія Geely призупинила свою діяльність на заводі в Білорусі, продукцію з якого експортує в РФ [8].

Уряд КНР також погодив виділення гуманітарної допомоги Україні через Червоний Хрест на суму 790 тис. дол. США. Перший гуманітарний вантаж Пекін відправив до України 9 березня. Додаткова сума гуманітарної допомоги, у розмірі 1,57 млн дол. США була виділена урядом країни 21 березня [9].

В той же самий час у Раді Безпеки ООН Китай утримався під час голосування за резолюцію, яка засуджує війну РФ проти України, а співробітництво між Китаєм та РФ продовжує реалізовуватись у рамках діючих договорів [10].

Важливим чинником утримання Китаю від співпраці з Росією у військово-технічній сфері має стати активізація співробітництва між Україною та КНР. Потенціал такого співробітництва є достатньо потужним і охоплює різні сфери та напрями взаємодії між двома країнами, зокрема: енергетику, транспорт, сільське господарство, промисловість та ін. Важливим має стати і співпраця у військово-технічній сфері. В 2013 р. під час візиту української делегації до Китаю було підписано 22 міждержавних документів щодо розвитку співпраці між двома країнами зокрема такі: Спільна декларація про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства, Договір про співпрацю в галузях енергоефективності, енергозбереження та відновлюваних джерел енергії, Міжурядова угода про економіко-технічне співробітництво та ін. Китайські партнери також заявили про наміри надати кредитні та інвестиційні ресурси у розмірі 21 млрд дол. США на реалізацію проєктів у сфері енергетики, інфраструктури, сільського господарства та іпотечного кредитування.

Однак ця пропозиція не була підтримана урядом України і фінансові ресурси не були використані [11]. Китайська сторона неодноразово повідомляла, що можливість

залучення запропонованих коштів залишається актуальною і вона готова розглянути проєкти з боку української сторони щодо використання коштів. Враховуючи те, що згідно інформації уряду України, прямі втрати країни через війну сьогодні становлять близько 105 млрд дол. США, тому питання залучення китайських кредитних коштів, зокрема на відбудову зруйнованої інфраструктури, набуває надзвичайної актуальності [12]. Варто відзначити, що політичне керівництво України значно активізувало взаємовідносини з китайськими партнерами. Починаючи з 2020 р. відбуваються телефонні розмови міністрів закордонних справ двох країн, у ході яких обговорюється широке коло питань українсько-китайської взаємодії, протидії COVID-19, а також актуальні проблеми міжнародного порядку денного.

Саме активізація співробітництва між Україною та Китаєм може сприяти переходу Піднебесної на більш чіткі позиції щодо біль дієвого використання свого впливу у справі припинення російської агресії та відновлення територіальної цілісності Української держави.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Макрон і Шольц поспілкувались з Сі Цзіньпіном через війну в Україні: Китай пообіцяв гуманітарну допомогу. *ТСН*. Київ, 8 березня, 2022. URL: https://tsn.ua/politika/makron-i-sholc-pospilkuvalis-z-si-czinpinom-cherez-viynu-v-ukrayini-kitay-poobicyav-gumanitarnu-dopomogu-2002828.html

2. Війна в Україні: Чи почули в КНР аргументи ЄС проти Росії. *1News***.** Київ, 2 квітня 2022. URL: https://1news.com.ua/svit/vijna-v-ukrayini-chy-pochuly-v-knr-argumenty-yes-proty-rosiyi.html

3. Червоножка В. Війна в Україні: Чи почули в КНР аргументи ЄС проти Росії. *Корреспондент.net.* Київ, 2 квітня, 2022. URL: https://ua.korrespondent.net/world/4462814-viina-v-ukraini-chy-pochuly-v-knr-arhumenty-yes-proty-rosii

4. США жорстко застерегли Китай від допомоги Росії. *The Epoch Times*. 9 липня, 2022. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-60733466

5. Китай не постачатиме РФ запчастини для літаків. *Суспільні новини.* Київ, 10 березня, 2022. URL: https://suspilne.media/215925-kitaj-ne-postacatime-rf-zapcastini-dla-litakiv/

6. Китайська Sinopec заморозила $500 млн інвестицій у будівництво заводу в Росії. *ЛІГА. Новини*. Київ, 25 березня, 2022. URL: https://biz.liga.net/ua/ekonomika/tek/novosti/kitayskaya-sinopec-zamorozila-500-mln-investitsiy-v-stroitelstvo-zavoda-v-rossii

7. Китайський енергетичний гігант відмовився інвестувати гроші в Росії. *24 канал.* Київ, 26 березня, 2022. URL: https://24tv.ua/kitayskiy-energetichniy-gigant-vidmovivsya-investuvati-groshi_n1919708

8. Азійський банк інфраструктурних інвестицій припиняє всі проєкти у РФ та Білорусі на тлі вторгнення Росії в Україну. *Укрінформ*. Київ, 4 березня, 2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3419675-azijskij-bank-infrastrukturnih-investicij-pripinae-spivpracu-iz-rf.html

9. Війна в Україні: позиція та інтереси зовнішніх гравців. Китай. *Український Інститут Майбутнього*. Київ, 18 квітня, 2022. URL: https://uifuture.org/publications/vijna-v-ukrayini-pozycziya-ta-interesy-zovnishnih-gravcziv/

10. Сейсембаєв: Китай зараз викручує руки Росії. *Гордон*. Київ, 7 липня, 2022. URL: https://gordonua.com/ukr/news/worldnews/sejsembajev-kitaj-zaraz-vikruchuje-ruki-rosiji-1616049.html

11. Олійник О. М. Результати співробітництва Китаю та України та перспективи співробітництва в контексті проекту «Один пояс, один шлях». Україна – Китай – 25 років співробітництва: результати та перспективи. «Один пояс, один шлях»: монографія / керівник авторського колективу і науковий редактор О. М. Олійник, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». – Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2018. С. 234–260.

12. Україна зазнає величезних збитків через війну: лише інфраструктури зруйновано на 105 млрд доларів. *OBOZREVATEL*. Київ, 28 травня, 2022. URL: https://gordonua.com/ukr/news/worldnews/sejsembajev-kitaj-zaraz-vikruchuje-ruki-rosiji-1616049.html

Стрілюк Олена,
к.і.н., доцент
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

«НОБЕЛІВСЬКА ЖІНОЧА ІНІЦІАТИВА: ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВУ, ПОРУШЕННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА МІЛІТАРИЗМУ»

Жінки-лауреатки Нобелівської премії миру в 2006 р. об'єднались, щоб сприяти посиленню роботи масових жіночих організацій і рухів у всьому світі, щоб розбудовувати мир, захищати справедливість і відстоювати рівність для всіх. Мета Нобелівської жіночої ініціативи – просування ненасильницьких рішень у вирішенні військових конфліктів, припинення насильства та мілітаризму в цілому. Ініціативу очолюють лауреатки Нобелівської премії миру Джоді Вільямс (США), Ширін Ебаді (Іран), Рігоберта Менчу Тум (Гватемала), Лейма Ґбові (Ліберія) і Таваккол Карман (Ємен).

Чітко сформульовані та визначені підходи Нобелівської жіночої ініціативи, які, однак, можуть змінюватися з плином і потребами часу:

- Скликання різноманітних жіночих груп активісток та організацій для обміну стратегіями та рішеннями, а потім налагодження контактів між цими активістками, організаціями та політиками й іншими особами, які ухвалюють рішення.
- Творче використання засобів масової інформації для поширення альтернативних рішень активісток і жіночих організацій, донесення цих рішень до політиків і осіб, які вже ухвалюють рішення на вищому рівні, а також до потужних партнерів громадянського суспільства та громадськості.
- Співпраця з жінками-лідерками регіонального рівня щодо їх доступу до засобів масової інформації, а також зміцнення їх спроможності проводити роботу на місцевому, національному рівнях.
- Використання престижу жінок-лауреаток Нобелівської премії миру для поширення серед глобальної аудиторії важливих рішень жінок-лідерок [5].

Після початку війни в Україні Нобелівська жіноча ініціатива, Фонд BMW імені Герберта Квандта і громадська організація United For Ukraine об'єднали зусилля, щоб підтримати українців і показати світові незламність і силу українських жінок та їхню роль у невпинній боротьбі за мир, свободу та демократію. Так, 27 травня 2022 р. на сайті media.art з'явилась цифрова лімітована колекція робіт відомої української художниці Маші Реви. Її твір «Жінка, що лежить» привертає увагу до звірств, скоєних російською армією на території України. Кошти від продажу лімітованої цифрової колекції творів мистецтва будуть спрямовані на зйомки і постпродакшн документального фільму «Жінки. Війна. Сила» [7].

Серед планів лауреаток Нобелівської премії миру також відвідання Східної Європи, щоб підтримати українських активісток і активістів, які борються за мир, права людини, незалежність і процвітання України. Серед гостей: Таваккул Карман (Ємен) [9], Джоді Вільямс (США) [1] і Лейма Ґбові (Ліберія) [2; 8]. Ці активістки прагнуть посилити голос своїх українських колег, допомогти іншим почути його, виявити солідарність і підтримати їх під час війни через мистецтво, кіно, співпрацю, політичні кампанії, ЗМІ. Марія Батлер, виконавчий директор Нобелівської жіночої

ініціативи, координуватиме роботу делегації разом із партнерами-організаторами [4].

Міжнародна організація з питань мігрантів (UNHCR International Organization for Migrants (IOM)) вважає, що в Україні є понад 7,1 мільйона внутрішньо переміщених осіб, а приблизно 15,7 мільйона людей терміново потребують гуманітарної допомоги та захисту. Третина українців змушені були покинути свої домівки. По всій Європі є щонайменше 4,8 мільйона біженців від конфлікту. З них понад 80% складають жінки та дівчата. В Україні зафіксовано випадки торгівлі людьми, сексуального насильства, експлуатації та жорстокого поводження.

Основні проблеми для жінок і дівчат включають також загрози фізичній безпеці через активний конфлікт і постійне бомбардування; відсутність продовольчої безпеки; відсутність доступу до медичної допомоги. Зростає кількість випадків гендерного насильства [4].

У 20-х числах червня 2022 р. делегація Жіночої ініціативи Нобелівських лауреаток перебувала із місією на Львівщині для того, щоб краще зрозуміти становище переміщених українців та отримати уявлення про наслідки війни в гендерному розрізі. Лауреатки Нобелівської премії миру зустрілись із представниками Львівської ОВА. Сторони обговорили питання надання медико-психологічної, гуманітарної допомоги постраждалим, запуску роботи освітніх закладів, зокрема дошкільних, облаштування місць для проживання переселенців на середню та довгострокову перспективи тощо [6].

22 червня лауреатки також відвідали Львівський вокзал і поспілкувалися з жінками-кондукторками та працівниками залізниці про їхній досвід транспортування українців, які тікали від конфлікту [3]. Станція стала важливим місцем для мільйонів людей, які тікають від війни, і тепер – для тих, хто повертається. «Дякуємо, що розказали нам свої історії. Але це не просто історії, це ваше життя. Робота, яку ви виконуєте. Ви – свідки історії людства. Ви – супержінки», – сказала Лейма Гбові, спілкуючись із представницями «Укрзалізниці» [10] .

В цілому протягом 20–24 червня 2022 р. делегація зустрілася з сотнями переміщених жінок і десятками жіночих організацій, правозахисних організацій, гуманітарних установ та активістів не лише у Львові (Україна), а також Кракові та Жешуві (Польща) [11]. Делегація звітуватиме перед Генеральним секретарем і посадовими особами ООН. Лауреатки звернулися з посланням солідарності та рекомендаціями до місцевих, національних та міжнародних офіційних осіб, включаючи ООН в Україні, офіс голови Львівської обласної адміністрації.

Візит документувала українська режисерка Ірина Цілик. Прем'єра документального фільму «Жінки. Війна. Сила» запланована на Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй у вересні 2022 р. Стрічка, яка демонструє силу та дух українських жінок, буде показана у різних країнах світу [7].

Лауреатки наполегливо закликають до переговорів про припинення вторгнення та негайного припинення насильства. «Чим довше триватиме війна, тим гіршими будуть страждання для українців та їхньої країни», – сказала Джоді Вільямс. – Справжній і міцний мир настає тоді, коли голоси жінок почуті, права людини дотримуються, міжнародне право поважається, а насильство та мілітаризація відкидаються. Нарощування військової могутності не припиняє війни» [10].

Лідерки Нобелівської жіночої ініціативи закликали Росію припинити війну в Україні, вивести її війська з української території, сприяти поверненню біженців,

відбудувати те, що було зруйновано війною, відновити серйозні пошкодження будівель, державних і приватних установ. Народу України, жінкам України було звернення послання: «ми кажемо, що ваш біль – наш, ваша боротьба – наша. Ми передамо ваші голоси всьому світу». Ці голоси неодмінно мають бути почуті.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Jody Williams. USA, 1997. URL: https://www.nobelwomensinitiative.org/jodywilliams

2. Leymah Gbowee. Liberia, 2011. URL: https://www.nobelwomensinitiative.org/leymahgbowee

3. Media Advisory: Three women Nobel peace laureates to visit Lviv on June 22. URL: https://www.nobelwomensinitiative.org/media_advisory_three_women_nobel_peace_laureates_to_visit_lviv_on_june_22

4. Media Release: Nobel peace laureates lead delegation to Poland and the Ukraine. URL:https://www.nobelwomensinitiative.org/media_release_nobel_peace_laureates_lead_delegation_to_poland_and_the_ukraine

5. NOBEL WOMEN'S INITIATIVE. URL: https://www.nobelwomensinitiative.org/

6. Представниці Нобелівської жіночої ініціативи відвідали Львівщину, щоб висловити Україні свою підтримку. URL: https://loda.gov.ua/news/32527

7. Українська художниця Маша Рева показує світу незламність і силу українських жінок. URL: ttps://elle.ua/ludi/novosty/ukranska-hudozhnicya-masha-reva-pokazu-svtu-nezlamnst--silu-ukranskih-zhnok/

8. Стрілюк О. Лауреатка Нобелівської премії миру Лейма Гбові: вражаюча історія сміливої жінки (збірник матеріалів конференції). Жінки Чернігівщини: історія і сучасність. Жінка в умовах сучасної реальності: самоідентифікація і перспективи. Матеріали XIII обласної науково-практичної конференції, (Чернігів, 25 листопада 2020 р.); за заг. ред. І.В.Дорожкіної. Чернігів, 2020. С. 59–63.

9. Tawakkol Karman. Yemen, 2011. https://www.nobelwomensinitiative.org/tawakkolkarman

10. Women of Ukraine demand peace. Peace with justice. Peace with Freedom. URL: https://www.nobelwomensinitiative.org/women_of_ukraine_demand_peace_peace_with_justice_peace_with_freedom

11. Women leading peace: Standing with women in conflict 2022. URL: https://www.nobelwomensinitiative.org/women_leading_peace_standing_with_women_in_conflict?recruiter_id=2759

Слюсаренко Ірина,
к.і.н., доцент
Київського університету імені Бориса Грінченка

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ КУРСУ ДЕРЖАВИ: БЕЗПЕКОВІ АЛЬТЕРНАТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)

Зовнішня політика держави покликана враховувати увесь комплекс зовнішньополітичних ризиків, викликів та загроз, які є актуальними у чітко визначеному часовому, георгафічному, фізичному та інформаційному просторах з метою забезпечення національних інтересів. Швидка динаміка змін зовнішньополітичного, а також подекуди й внутрішньополітичного, середовища в умовах формування міжнародної системи зумовлює потужну турбулентність та стає потужним викликом для осіб, які приймають зовнішньополітичні рішення.

Неприхована агресія Російської Федерації проти України зруйнувала європейську архітектуру безпеки та створила пряму загрозу міжнародному миру та безпеці. В Україні в суспільному дискурсі останніх місяців, спостерігалася дискусія щодо ймовірності змін зовнішньополітичного курсу держави з метою забезпечення національних інтересів: відмова від вступу до НАТО, створення військово-політичного союзу з державами Балтії, Польщею, Великою Британією, постійний нейтралітет тощо.

Мета даної публікації полягає необхідності запропонувати певний перелік альтернатив для зовнішньополітичного курсу держави, які теоретично існують, та визначити їхню реалістичність з точки зору законодавства України в умовах воєнного стану.

З теоретичного погляду для зовнішньополітичного курсу держави може бути наступний набір безпекових альтернатив:

нейтралітет;

позаблоковий статус;

оборонний союз з іншою державою або декількома державами;

членство в організації колективної безпеки.

Нейтралітет, саме як інструмент реалізації зовнішньополітичного курсу є відмінним від поняття нейтралітету в нормах міжнародного гуманітарного права. Нейтралітет під час війни регулюється нормами міжнародного гуманітарного права та передбачає, що держава, яка дотримується нейтралітету, не бере участі в збройному конфлікті, не надає безпосередньої допомоги сторонам у збройному конфлікті, забороняється вести воєнні дії на її території, переміщувати військові сили, озброєння. Міжнародне гуманітарне право є чинним під час воєнних дій і його норми припиняють діяти після їх закінчення.

В зовнішньополітичному курсі держави нейтралітет, який ще називають постійним нейтралітетом, це інструмент адаптації до безпекового зовнішньополітичного середовища, який передбачає надання міжнародних гарантій безпеки цій державі. Міжнародний досвід набуття державами нейтрального статусу доволі унікальний для кожного учасника міжнародних відносин. Так, причини набуття та умови в яких надавалися міжнародні гарантії є відмінними для Австрії Швейцарії, Австрії, Мальти, Лаосу, Туркменістану та інших нейтральних держав.

Позаблоковий статус передбачає, що держава дистанціюється від вступу до організацій колективної безпеки. Даний статус проголошується, а також скасовується державою в односторонньому порядку, не потребує офіційного визнання іншими учасниками міжнародних відносин, міжнародні гарантії щодо його дотримання відсутні. Держава з позаблоковим статусом повністю покладається на власні сили та розбудовує максимально ефективну для власного потенціалу систему безпеки та оборони.

Оборонний союз з іншою державою або декількома державами реалізується шляхом підписання двостороннього або багатостороннього міжнародно-правового документу з подальшою ратифікацією усіма учасниками. В даному документі чітко прописуються умови діяльності даного союзу. В українському інформаційному просторі активно циркулює думка щодо ймовірного створення у майбутньому оборонного союзу України, країн Балтії, Польщі та Великої Британії, що відповідало б інтересам усіх держав в умовах відкритої агресії РФ проти України.

Ч*ленство в організації колективної безпеки* передбачає приєднання наявність міжнародно-правового документу (Договору, Статуту тощо), одна зі статей якого вказує на те, що усі договірні сторони погоджуються, що збройний напад на одну або кількох із них вважатиметься нападом на усіх членів організації. Наприклад, НАТО та ОДКБ є "жорсткими системами", бо передбачають чітку реакцію на агресію, існують також "м'які системи" – АНЗЮС, де передбачено початок консультацій у випадку агресії.

Аналіз нормативно-правових документів, які окреслюють зовнішньополітичний курс держави, надасть можливість відстежити, які безпекові альтернативи пропонувалися за для забезпечення національних інтересів України.

В концептуальних для української державності документах мова про нейтралітет йшла в Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року: «Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому *постійно нейтральною державою*, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї» [1].

Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 року визначила курс на *євроатлантичну інтеграцію*, тобто був проголошений курс на вступ до Північноатлантичного Альянсу [4].

Цей курс отримав підтвердження в ухваленій Хартії про особливе партнерство між Україною на Організацією Північно-Атлантичного договору [5], в діяльності Комісії «Україна – НАТО» в реалізації щорічних програм Україна — НАТО, в практичній площині розпочався курс на наближення до стандартів НАТО тощо. Під час Бухарестського саміту НАТО 2008 року Україна не отримала очікуваного Плану дій щодо членства (ПДЧ) в цій організації.

Після президентських виборів 2010 року до влади прийшли проросійські політичні сили, які ініціювали зміну зовнішньополітичного курсу держави. Верховна Рада ухвалила 1 липня 2010 року Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», де мова велася про позаблоковий статус: «дотримання… політики *позаблоковості*, що означає неучасть України у військово-політичних союзах…» [3].

Після «Революції Гідності» відбулася зміна політичних еліт в Україні, знову було відновлено курс на євроатлантичну інтеграцію (членство в НАТО), що було зафіксовано не лише шляхом внесення до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» 2010 року: «поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації» [3], але й в Конституції України [2].

В умовах воєнного стану, введення якого 24 лютого 2022 року було спричинене агресією Російської Федерації проти України, заборонено проведення референдумів та внесення змін до Конституції України, що унеможливлює внесення змін до зовнішньополітичного курсу в рамках діючого законодавства.

Таким чином, у зовнішньополітичному курсі України після 1991 року проголошувалися такі взаємовиключні концепти як євроатлантична інтеграція, тобто прагнення до *членства в організації колективної безпеки* та *позаблоковість*, що зумовлювалося приходом до влади політичних сил, які мали різне бачення майбутнього української державності.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Декларація про державний суверенітет України : Декларація Верхов. Ради Укр. Рад. Соціаліст. Респ. від 16.07.1990 р. № 55-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text (дата звернення: 18.06.2022).

2. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 07.02.2019 р. № 2680-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text (дата звернення: 20.06.2022).

3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI : станом на 8 лип. 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text (дата звернення: 20.06.2022).

4. Про Основні напрями зовнішньої політики України : Постанова Верхов. Ради України від 02.07.1993 р. № 3360-XII : станом на 20 лип. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text (дата звернення: 20.06.2022).

5. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору : Хартія Україна від 09.07.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text (дата звернення: 20.06.2022).

Tulai Oksana,
Dr. of Econ., Prof.
West Ukrainian National University
Alekseyenko Lyudmyla,
Dr. of Econ., Prof.
Ivano-Frankivsk Education and Research Institute of Management,
West Ukrainian National University

PRAGMATICS OF FINANCIAL DECISIONS IN THE CONTEXT OF GLOBAL ECONOMIC CONFLICTS

In the world economy, there are differences between countries in the availability of financial services and instruments. Martin Melecky and Zarina Nurmukhambetova (2022) recognize that in times of economic turmoil, people often make risky decisions in an effort to save income and provide for their families. Thus, during the COVID-19 pandemic, many people joined financial pyramids or invested in complex derivative financial instruments [1]. Therefore, governments fund financial literacy classes, educational resources, and programs [2, pp. 23-25]. Particular attention should be paid to optimizing direct consumption and making financial decisions to create savings in case of unforeseen circumstances, for children's education or the formation of pension savings.

In the context of a large-scale war, the financial protection of Ukrainians, given the expected scale of financial risks, requires financial decisions taking into account the postulates of the theory of global economic conflicts. Falling economic activity has reduced demand for financial sector services. This has a negative impact on the income of businesses and individuals, and thus affects the quality of banks' loan portfolios.

The national financial system during the war continues to function stably and citizens have the opportunity to meet their financial needs. The issue of making financial decisions in places where active hostilities are taking place or in territories that are temporarily not controlled by the Ukrainian authorities deserves special attention.

In the context of a large-scale war, the National Bank requires a transparent and reliable reflection of the financial condition of banks and non-bank financial institutions. Currently, Ukraine's access to global financial markets is closed, budget financing and support of international reserves is due to financial assistance from partner countries. To prevent uncontrolled devaluation and capital outflows, the regulator has temporarily fixed the exchange rate, imposed currency restrictions, and supported the foreign exchange market with interventions.

The National Bank has temporarily switched to a policy of regulatory easing to prevent banks from losing capital. In particular, the regulator will not apply sanctions if financial

institutions violate capital adequacy requirements due to the negative effects of the war. To partially release the capital of banks, the National Bank reduces the risk of unsecured consumer loans from 150% to 100% [3]. Experts recognize that increasing the weight of risk is a countercyclical tool that encourages banks to pursue a more prudent lending policy and to form a larger stock of capital. This is important in the context of the military crisis, as banks' credit risk losses will continue to rise and, as the regulator expects, banks will lose at least 20% of their loan portfolio as a result of the crisis.

Reforming the financial sector has helped ensure that banks are operationally sound and provide almost uninterrupted customer service. Since mid-June 2022, about 85% of bank branches have been operating, but banks have suffered significant losses from bank-induced operational risk events [3]. The segment of unsecured consumer lending will recover faster, but the pace will be very far from the pre-war level. Mortgage lending will be completely suspended for some time, so to restore it, you should also use support programs [4, pp. 101-113].

Banks and payment systems did everything possible to ensure the full operation of the payment card infrastructure. According to the National Bank, in April 2022 in Ukraine and abroad with the use of payment cards were about 550 million transactions worth 450 billion UAH. Compared to pre-war January 2022, the number of transactions decreased by 15%, while their amount increased by 2% [5]. In addition, during this period, more than 505 million transactions worth about UAH 375 billion were made using payment cards; this is less by 20% in number and 10% in amount compared to January 2022. We believe that such a reduction in wartime is not significant.

However, the war negatively affected the state of the payment infrastructure for accepting payment cards. According to the National Bank, the number of active payment terminals in retail and service networks as of 01.05.2022 compared to the beginning of the year decreased by a third, and the number of ATMs – by 20% [5]. In general, in April 2022, the share of non-cash transactions using payment cards within Ukraine amounted to 71%, and in January 2022 this figure was 62%. At the same time, the share in terms of number remained almost unchanged - 90%, and in January 2022 - 91%. Accordingly, 9 out of 10 card transactions were non-cash.

In the context of global economic conflicts, as a rule, there is a sharp rise in the discount rate. This situation occurred in June 2022 in Ukraine, which encourages banks to increase the stability of bank funding to raise deposit rates to increase the attractiveness of hryvnia savings. Accordingly, the yield on domestic government bonds is expected to increase, which will contribute to a stable market demand for government debt securities and reduce the need for emission financing of the budget deficit.

In conclusion, firstly, even in the context of a large-scale war, state regulators are taking precautionary measures to ensure the introduction of a realistic schedule for the recovery of the financial sector after winning the war. Secondly, customers maintain confidence in banks, but banks must maintain conservative approaches and assume that liquidity risk can still be realized. Thirdly, Ukrainians have preferred non-cash transactions with payment cards and these transactions are stable and uninterrupted both in Ukraine and abroad, which is safer for citizens in martial law. Banks and other financial institutions need to adapt their products to their needs in order to provide consumers with financial instruments that will enable them to manage existing risks and take advantage of development opportunities.

REFERENCES

1. Martin Melecky, Zarina Nurmukhambetova. Economic stresses and desperate financial choices: How to nurture financial wellbeing in Central Asia. May 13, 2022. Retrieved from: https://blogs.worldbank.org/europeandcentralasia/how-to-nurture-money-matters-of-people-in-central-asia (accessed: Juny 24, 2022).
2. E. Saez (2022). Understanding the Social State. *Finance and Development*, March. pp. 23-25.
3. Фінансова система успішно протистоїть викликам війни – Звіт про фінансову стабільність. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansova-sistema-uspishno-protistoyit-viklikam-viyni---zvit-pro-finansovu-stabilnist (дата звернення: 24.06.2022).
4. L. Alekseyenko, O. Tulai, Y. Petrushenko, A. Kuznietsov, J. Derkash (2021). Affordable housing for internally displaced persons: The priorities for investment and development in Ukraine. *Investment Management and Financial Innovations*, 18 (1). pp. 101-113.
5. Як війна вплинула на безготівкові розрахунки: картковий ринок у квітні. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/yak-viyna-vplinula-na-bezgotivkovi-rozrahunki-kartkoviy-rinok-u-kvitni (дата звернення: 24.06.2022).

Ціватий Вячеслав,
к.і.н., доцент,
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МОДЕЛЬ КРИЗОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ (DISASTER DIPLOMACY) ТА УКРАЇНА У СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ І ДИПЛОМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ КООРДИНАТ МОНДІАЛІЗОВАНОГО СВІТОУСТРОЮ XXI СТОЛІТТЯ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ І МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

В умовах сьогодення особливо актуалізується питання дослідження особливостей теорії та практики дипломатії, зокрема – практичної дипломатії у сфері політичної безпеки, міжнародно-політичних переговорів, політичної комунікації в поліцентричному світі XXI століття [4, с. 274–278].

Одним із нових напрямів у теорії дипломатії та теорії міжнародних відносин на сьогодні є – кризова дипломатія *(disaster diplomacy)*, модель кризової дипломатії та інституціональна політична безпека. Інституціональні й мондіалізаційні (глобалізаційні) політичні процеси, глобальна дипломатія XXI століття – це тренд сучасної моделі поліцентричного світоустрою. «Силові поля» політичного, інституціонального, дипломатичного, військового, економічного та іншого впливу розподілені в сучасному світі як ніколи нерівномірно, і цей процес лише набирає обертів. Як туго натягнута сітка, ці «силові поля», постійно удосконалюючи свій дипломатичний інструментарій, перешкоджають надмірному посиленню того чи іншого претендента на особливий інституціональний статус [9].

У цьому напрямі одним із об'єднавчих інституціональних векторів у світовій політиці є дипломатія, кризова дипломатія *(disaster diplomacy)* і міжнародно-політичні переговори як засіб нейтралізації конфліктогенних чинників та інструментарій урегулювання політичних, воєнних і політико-дипломатичних конфліктів XXI століття [1].

У професійній діяльності кожної людини виникають ситуації, що експансивним чином ставлять перед нею життєві завдання, які раніше вона для себе не вирізняла, – у силу розвитку або особливостей свідомості. Такі ситуації називають кризовими ситуаціями. Вони можуть призвести до суттєвих якісних змін особистості та

покращити в цілому її життєву організацію, але можуть і навпаки – спричинити деструктивний розвиток.

Кризова ситуація в умовах професійної діяльності – це ситуація емоційного та інтелектуального стресу, що вимагає значної зміни уявлень про світ і про себе за короткий проміжок часу під час виконання своїх професійних функціональних обов'язків. Індивід, який потрапив у кризову ситуацію, не може залишатися таким же, яким був. Йому не вдасться осмислити свій психотравмуючий досвід, оперуючи знайомими, шаблонними категоріями і використовуючи звичні моделі вирішення проблем.

Для цього необхідна спеціальна професійна підготовка. Так, наприклад для професійної підготовки фахівців у сфері міжнародних відносин, а також підвищення кваліфікації дипломатів-практиків необхідно обов'язково впроваджувати і оновлювати навчальні курси: *«Психологічний тренінг дипломата», «Модель поведінки фахівця з міжнародних відносин у кризових ситуаціях» та ін.* [2, с. 11–31].

Поняття гібридної війни виявилося теоретично й практично найбільш придатним для визначення характеру російсько-української війни 2022 року. Для опору й стримування агресора Україна разом з її міжнародними партнерами демонструє модель кризової дипломатії та модель політичної безпеки, чітке розуміння природи й характеру цієї війни.

Гібридну війну в загальному вигляді розуміють як воєнні дії, що здійснюють шляхом поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, інформаційних, економічних та інших засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей. Специфіка такого поєднання полягає в тому, що кожний з військових і невійськових способів ведення гібридної війни застосовується у воєнних цілях та використовується як зброя [5].

Перетворення на зброю *(weaponization)* відбувається не тільки в медійній та інформаційно-комунікативній сфері. Так само в прямому сенсі в ролі зброї, яка наносить ураження різного рівня системам противника, застосовуються всі інші невійськові засоби ведення гібридної війни і моделі політичної безпеки, інструментарій кризової дипломатії. Таке функціональне поєднання в межах гібридних конфліктів гетерогенних явищ і засобів вимагає комплексного аналітичного підходу з боку представників різних галузей знань [2, с. 30–31].

У сучасному поліцентричному світі інституціонально оформилися й трансформувалися як історично традиційні, так і нові політичні конфлікти, гібридні війни у всьому різноманітті їх конкретного прояву [7]. Теорія дипломатії та теорія міжнародних відносин XXI століття активно досліджує їх базову аксіоматику, здійснює типологічний аналіз воєн і конфліктів, причинно-наслідкову обумовленість воєн і міжнародноо-політичних конфліктів, технології їх урегулювання, зокрема – моделі переговорного процесу, їх динаміку та управління конфліктами в умовах глобалізованого світоустрою та історичній ретроспективі (інституціональна політична конфліктологія) [11, p. 16–26].

Гібридні конфлікти і гібридні загрози на сьогодні розглядають як важливу характеристику міжнародного безпекового довкілля, що перебуває в стані системної кризи. Водночас, у військовій та аналітичній спільнотах бракує єдності в розумінні феномену гібридної війни.

Головне питання полягає в тому, чи змінилася природа сучасної війни, і чи є

гібридні способи ведення воєн принципово новими формами воєнних конфліктів, сучасних і майбутніх? Чи насправді йдеться лише про застосування нових комбінацій, прийомів і методів воєнних дій, відомих з античних часів, а сутність війни як була, так і залишається незмінною?

Остаточної відповіді на це питання досі немає. Однак ситуація ведення бойових дій не позбавляє від потреби вирішення теоретичних питань, уважати так було б драматичною помилкою, оскільки в умовах війни правильна оцінка сутності воєнних явищ безпосередньо пов'язана з розробкою та перевіркою на практиці засобів оборони, захисту від агресії. Для України на сьогодні це питання є ключовим.

Новими теоретико-методологічними пріоритетами для моделювання конфліктів у сфері теорії дипломатії, зовнішньої політики і міжнародних відносин повинні стати – концепції теорії систем і системного аналізу, загальної теорії управління і кібернетики, синергетики, інформаційних технологій і логіколінгвістики, теорії хаосу й активних систем, діаспоральна аксіоматика і т.д. [6].

Нові тенденції в розвитку сучасних політичних і політико-дипломатичних конфліктів вимагають і нових ефективних методів вивчення цих конфліктів на основі математичних, структурно-логічних, кібернетичних і імітаційно-комп'ютерних, історико-компаративних підходів. Політичні конфлікти сучасності – це клас (інституційний кластер) соціальних конфліктів. Політичні конфлікти відбуваються в соціальній сфері [10, p. 181–190].

Важливою рисою політичних і політико-дипломатичних конфліктів, в умовах трансформації сучасних міжнародних відносин, є використання для їх вирішення як силових, так і несилових способів. У першому випадку вони балансують на межі переходу у військові, у другому – найчастіше набувають юридичного (правового), договірного забарвлення. У нових геополітичних умовах XXI століття, в умовах поліцентричної (багатополюсною) моделі світоустрою, теорія і практика глобальної дипломатії, теорія зовнішньої політики і теорія міжнародних відносин акцентують свою дослідницьку парадигму на нових підходах у дослідженні політичних конфліктів та воєн – на основі використання сучасних методів математичного та комп'ютерного моделювання.

Поряд з традиційними підходами до вивчення, моделювання та аналізу політичних конфліктів слід залучати і нові підходи: використовувати останні досягнення в області природознавства, математики, інформатизації та комп'ютеризації тощо.

Публічна дипломатія та політика «м'якої сили» є одним із засобів реалізації зовнішньополітичної стратегії для будь-якої держави, що претендує на значиму роль у системі міжнародних відносин XXI ст. і реаліях підвищеної світової політичної конфліктогенності міждержавних відносин. З наданням міжнародної допомоги пов'язаний і особливий спосіб просування «м'якої сили» держави – кризова дипломатія *(disaster diplomacy)* [8].

Проблема воєн і міжнародно-політичних конфліктів на пострадянському просторі вже тривалий період часу залишається однією із найактуальніших політико-дипломатичних проблем. Саме Україна сьогодні посідає чільне місце в геополітичних інтересах та архітектоніці безпеки сучасних наддержав, мужньо відстоює свою незалежність, суверенітет і політичну безпеку в російсько-українській війні, яку розпочала росія 24 лютого 2022 року проти нашої держави. Конфліктогенні чинники,

тренди хаотизації та упорядкування мають свій вияв у всіх сферах міжнародних відносин, зовнішньої політики та дипломатії, домінують у теорії та практиці сучасної дипломатії, а саме: безпековій, воєнно-політичній, економічній, діаспоральній, інституціональній і соціально-гуманітарній [13].

Закінчення епохи холодної війни і біполярного світу поставило перед державами питання обґрунтованості існування системи міжнародних відносин та її інституціональну трансформацію, з'являється новий дипломатичний інструментарій та моделі дипломатії [12, p. 02–13].

Новим напрямом дипломатії XXI століття стала діаспоральна дипломатія, зокрема – діаспоральна аксіоматика. Політична безпека має одним із своїх інституціональних елементів – інституціональну діаспорологію (інституції діаспори в міжнародно-політичному і публічному просторі) [3, с. 26–31].

Отже, феномен гібридної війни має два головні модуси існування – матеріальний (фізичний) і дискурсивний. Ці два модуси асиметричні. У військовому (матеріальному) вимірі російсько-українська війна є локалізованим, охоплюючи частину території України, натомість дискурс цієї гібридної війни набув глобального масштабу.

Інтерпретаційна складова гібридної війни, або когнітивний вимір ведення гібридних воєнних дій реалізується за допомогою дискурсивних вербально-семіотичних засобів, політико-дипломатичного інструментарію, переговорного інструментарію та моделювання політичної безпеки. Розгляд відмінностей у розумінні нових «змішаних» форм ведення бойових дій дозволяє поставити питання про наявність у сучасних підходах до гібридної війни відмінних перспектив, залежно від позиції сторін у війні та їхніх цілей, а також про вплив «точки зору» на формування стратегій протидії гібриднім загрозам і гібридному нападу, особливостям політичної безпеки і міжнародно-політичних інституцій.

Постановка проблеми кризової дипломатії *(disaster diplomacy)*, інституціоналізації конфліктів, політичної безпеки, гібридних воєн та інституціональних механізмів їх урегулювання в сучасній міжнародній політико-дипломатичній системі є новою для історико-політологічних і політико-правових досліджень, що відтак вимагає застосування системного аналізу та відповідної термінології, яка необхідна для виконання наукових завдань.

Модель кризової дипломатії, кризова дипломатія *(disaster diplomacy)* – є на сьогодні одним із нових напрямів у теорії дипломатії та теорії міжнародних відносин. У напрямі інституціоналізації політичної конфліктології одним із об'єднавчих інституціональних векторів у світовій політиці є дипломатія, зокрема – кризова дипломатія *(disaster diplomacy)*, як засіб нейтралізації конфліктогенних чинників та інструментарій урегулювання воєн, політичних і політико-дипломатичних конфліктів XXI століття ефективними засобами та інструментарієм кризової дипломатії *(disaster diplomacy)*.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Перепелиця Г. М. Конфлікти в посткомуністичній Європі. К.: ПЦ «Фоліант», 2003. 431с.

2. Ціватий В. Г. Дипломатія і підготовка дипломата XXI століття: традиції, інновації, моделі. Науковий вісник Дипломатичної академії України. Київ, 2004. Вип. 10. Частина І. С. 11–31.

3. Ціватий В.Г. Міграційна політика України та інтелектуальна міграція в поліцентричному світі XXI століття: інституціональний і стратегічний дискурси. Стратегії державної міграційної політики України: Збірник наукових статей. Київ, 2019. С. 26–31.

4. Ціватий В.Г. Політика безпеки, гібридні війни і міжнародно-політичні переговори в теорії та практиці дипломатії: історико-інституціональний і політико-правовий дискурси. Міжнародна безпека. Російсько-українська війна: право, безпека, світ. Збірник наукових праць. Тернопіль: ЗУНУ, Західноукраїнський національний університет, 2022. Випуск V. С. 274–278.

5. Bassan F. Digital Platforms and Global Law. Edward Elgar Publishing, 2021. 168 p.

6. Dom Caristi D., Davie W. R., Lee L. T. Communication Law: Practical Applications in the Digital Age. Routledge, 2021. 470 p.

7. Manor I. Digitalization of Public Diplomacy. L.: Palgrave Macmillan, 2019. 356 p.

8. Public Diplomacy: A New Strategic Imperative, 2016. 196p.

9. Ritzer G., Dean P. Globalization: Conceptualization, Origins, and History. 2nd Edition. Oxford, 2019. 606p.

10. Tsivatyi V. Integration Diplomacy and Paradiplomacy as an Institutional Toolkit for the Implementation of Interstate Cross-border Cooperation and Cross-border Security: the European Experience of Ukraine (2014-2020). Ştiinţa politică şi administrativă: provocări globale, soluţii locale, conferinţă ştiinţifică internaţională. Chişinău: UNU, 2021. С. 181–190.

11. Tsivatyi V. National Security as a Component of Global Security: Lessons from Ukraine's Crises. Eastern Europe Regional Studies. Tbilisi–Chişinău, 2017. No 2 (4). P. 16–26.

12. Tsivatyi V., Martsyniuk M. Foreign Affairs of Europe and Migration Policy in the Context of the COVID–19 Pandemic Spread: Regional and Diasporal Discourses. Eastern Europe Regional Studies. Tbilisi–Chişinău, 2021. No 1 (9). P. 02–13.

13. Weimann G. Www.Terror.Net: How Modern Terrorism Uses the Internet. Special Report. Washington, D. C.: U.S. Institute of Peace. 2004. 12p.

СЕКЦІЯ 2.
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ І ДИПЛОМАТІЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Аулін Олександр,
к.ф.н., старший науковий співробітник,
Інституту всесвітньої історії НАН України
Ауліна Олена,
к.п.н., молодший науковий співробітник
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

РОСІЙСЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ

Після розпаду Радянського Союзу РФ активно використовує інформаційні технології (ІТ) для отримання переваг у сфері міжнародної політики в контексті прийняття вигідних для російської сторони рішень. Механізм реалізації таких ІТ базується на інформаційних впливах, які реалізуються шляхом проведення інформаційно-психологічних операцій (ІПСО). У свою чергу основну (ментально-аксіологічну) частину ІПСО складають наративні конструкції, розроблені російськими політтехнологами. Така діяльність має системний характер і активізується під час загострення російсько-українського військового протиборства. Розповсюдження російських наративів здійснюється через телебачення, радіомовлення, друковані та електронні ЗМІ, інші інтернет-ресурси. Для поширення наративних конструкції використовуються як офіційні пропагандисти, так і діячи науки і культури, представники російської громадськості, органів влади й управління. Головними

об’єктами російських інформаційних атак стають українські державні інституції, які російська пропаганда намагається дискредитувати й делегітимізувати [8].

Для впливу на міжнародне політичне середовище найбільш активно використовувалися наступні наративні меседжі (НМ). «Про громадянську війну в Україні», головним об’єктом цього НМ є Збройні сили України. Мета - делегітимізація через те, що ЗСУ нібито вчиняють злочини проти мирного населення, мають величезні втрати. НМ «Україна не справжня держава» насамперед спрямований на дискредитацію органів державної влади України в очах партнерів офіційного Києва. З ним корелює НМ «про зовнішнє управління Україною» з боку США та інших країн Заходу. Логічним розвитком є застосування НМ «про фашистську хунту в Києві та бандерівців», наслідком чого є нібито масова русофобія й переслідування російськомовного населення, від яких слід захистити населення України. Звідсіля у свою чергу випливає ряд НМ про:

- «допомогу Донбасу з боку РФ» (який, на відміну від Криму, поки ще остаточно не прийняли до складу федерації, але є «братня» допомога);
- «історичне засилля нацистів у країнах ЄС та Україні» (хто незгодний з такою трактовкою історії сам є нацистом);
- «народні рухи, які насправді є спонсорованими США «кольоровими революціями» (РФ намагається переконати, що у сусідніх країнах відсутня реальна свобода дій, гідність і незалежність у прагненні відстоювати свої права, яких Кремль позбавив громадян Росії) [5].

«РФ – це миролюбна країна, яку агресивний Захід і НАТО змусили стати «фортецею в облозі». Звичайно у межах цього наративу стверджується, що Росія нібито завжди веде лише оборонні війни, виключно для захисту своїх громадян (хоча напади лише за останні 100 років на Україну, Польщу, країни Балтії, Грузію, Фінляндію свідчать про зворотне) [5]. Показовим у цьому сенсі є позиція РПЦ. Наприклад, її голова К. Гундяєв зазначає: «У нас немає жодного прагнення до війни або до того, щоб робити щось, що могло б завдати шкоди іншим. Але ми вже так виховані всією нашою історією, що любимо свою Батьківщину і готові будемо захищати її так, як тільки росіяни можуть захищати свою країну» [2]. Прес-секретар Володимира Путіна під час офіційного брифінгу наприкінці листопаду 2021 року відреагував на побоювання Президента Володимира Зеленського щодо можливого повномасштабного вторгнення РФ в Україну в такий спосіб: «Росія не готувала, не готує і не готуватиме жодних наступів ні на кого. Росія — абсолютно миролюбна країна, яка зацікавлена у добрих відносинах зі своїми сусідами». Крім того, Д. Пєсков припустив, що звинувачення на адресу Росії можуть бути «прикриттям» підготовки України щодо силового звільнення Донбасу та зазначив, що подібний сценарій урегулювання конфлікту є «повним божевіллям» [4]. Сам лідер країни-агресорки в грудні минулого року спілкуючись із журналістами на прес-конференції за підсумками переговорів із прем'єр-міністром Греції Кіріакосом Міцотакісом розцінив як провокаційне запитання про те, чи планує Росія нападати на Україну, зазначивши, що РФ - миролюбна держава [6].

Російське вторгнення 2022 року супроводжувалося черговою активізацією антиукраїнських інформаційних атак, які відбувалися з використанням як нових, так і «вживаних» наративних меседжів і в значній мірі були спрямовані на міжнародний інформаційний простір. Одним із базових НМ російської навали стали варіації на тему

«нацизму в Україні» та майже повний його клон «ЗСУ під прапорами Третього рейху». Змінилися тільки на більш актуальні за часом фейкі, що супроводжують ці НМ. Зокрема, російські ЗМІ повідомляли, що під час обшуку в помешканні громадського активіста Віктора Плотникова в окупованому Бердянську були виявлені «есесівські кітелі, фотографії карателів, людей у військових шоломах» [3].

Ментально пов'язаний з «нацистським» наратив «про біолабораторії», який в дещо зміненому вигляді розповсюджується з початку військової агресії проти України. Кремлівські пропагандисти активно поширюють дезінформацію про те, що нібито на території України існували секретні лабораторії США щодо розробки біологічної зброї. Так, у російських ЗМІ з'явилися повідомлення про те, що російським військовим нібито вдалося знайти секретні документи з переліком смертельних патогенів, які зберігалися в біолабораторіях, зокрема, докази «здійснення дослідів із коронавірусом кажанів». Крім того, поширювалися інформація про те, що спалахи різних інфекційних захворювань у Росії й так званих «Л/ДНР» пов'язані з витоком смертельного патогену в одній з українських біолабораторій. Головною метою цих повідомлень про таємні біолабораторії США є створення хибного уявлення про те, що нібито Україна могла нести потенційну загрозу РФ і всьому світу, а отже, напад Росії був виправданим кроком [1].

Слід також звернути увагу на те, що для підвищення ефективності інформаційних впливів російською стороною активно застосовувалася технологія псевдо-фактчекінгу – нібито для боротьби з українською пропагандою, а по суті – для маніпулювання та заперечення фактів воєнних злочинів російських військовослужбовців в Україні. Такі проекти як «Війна з фейками», «Цвинтар фейків» та інші нібито спростовували розповсюджувані українцями фейки. Проте аналіз таких випадків свідчить, що саме ці «українські фейки» ніколи не поширювалися в українському інформаційному просторі. Вони навмисно створювалися російськими пропагандистами, а потім ними ж і спростовувалися з метою – звинуватити Україну у поширенні дезінформації. Такі псевдо-фактчекінгові проекти російської пропаганди мають певний успіх серед іноземної аудиторії. Частина наративів стають вірулентними і поширюються багатьма мовами.

У сучасних умовах для впливу на сферу міжнародної політики РФ задіюють маніпулятивні технології, що має деструктивні наслідки для міжнародного інформаційного простору. Задля досягнення своєї мети кремлівські політики активно використовують наративні та фейкові конструкти. Застосування РФ інформаційної зброї відрізняється масовістю й великою інтенсивністю. В інформаційно-психологічних операціях проти України комплексно використовуються як «старі» наративні конструкції 2014 року так і нові елементи. Завдяки цьому створюється штучна хибна реальність. Для протидії російській інформаційній агресії у контексті міжнародної політики доцільним є комплексне і систематизоване використання не тільки контрпропагандистських можливостей України, але й досвіду та інших можливостей (зокрема, ресурсної бази) західних партнерів.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Базар О. Державне інформагентство РФ опублікувало текст з обґрунтуванням геноциду в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://lb.ua/world/2022/04/04/512233 .

2. За словами прессекретаря Путіна, Москва зацікавлена у добрих стосунках із країнами-сусідами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://focus.ua/uk/politics/499216-rf-mirolyubivaya-strana-i-nastuplenie-ne-gotovit-peskov-uspokoil-zelenskogo .

3. От «уничтожить нацистов» до «уничтожить украинство»: как изменилась кремлевская пропаганда за два месяца войны. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.stopfake.org/ru/ot-unichtozhit-natsistov-do-unichtozhit-ukrainstvo-kak-izmenilas-kremlevskaya-propaganda-za-dva-mesyatsa-vojny/.

4. Путін назвав провокаційним запитання, чи має намір РФ нападати на Україну. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ua.interfax.com.ua/news/general/784707.html.

5. П’ять найбільш стійких дезінформаційних наративів Росії. Державний департамент США. Офіс речника. Інформаційний бюлетень. 20 січня 2022 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://wwaw.state.gov/.

6. «Росія бажає миру», а «ЗСУ під прапорами Третього рейху»: як працює роспропаганда під час війни. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3443721-rosia-bazae-miru-a-zsu-pid-praporami-tretogo-rejhu-ak-pracue-rospropaganda-pid-cas-vijni.html.

7. «Росія – миролюбна країна»: патріарх Кіріл назвав “подвигом” службу в армії РФ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://df.news/2022/04/03/rosiia-myroliubna-kraina-patriarkh-kiril-nazvav-podvyhom-sluzhbu-v-armii-rf/.

8. Толокольнікова К. На російському ТБ існує шість основних наративів, спрямованих проти України – дослідження УКМЦ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ms.detector.media/mediadoslidzhennya/post/21216/2018-05-24-na-rosiyskomu-tb-isnuie-shist-osnovnykh-naratyviv-spryamovanykh-proty-ukrainy-doslidzhe%20nnya-ukmts/ .

Бессонова Марина,
к.і.н., доцент
Київського університету імені Бориса Грінченка

НОВІ РИСИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ США ЩОДО УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У 2022 Р.

Відкрита агресія росії проти України, розпочата ще у 2014 р., з 24 лютого 2022 р. набула повномасштабного виміру та мала своїм наслідком появу величезної кількості біженців, які були вимушені покинути свої домівки та шукати притулку подалі від тих регіонів в яких ведуться воєнні дії та частими є артилерійські обстріли. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) станом на 28 червня 2022 р. Україну покинуло понад 8 млн. 400 тисяч осіб, чий перетин кордону власне був викликаний війною [8].

Питаннями опіки над українцями, які залишили територію своєї держави через війну займаються як міжнародні організації (наприклад Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Офіс ООН з координації гуманітарних питань), так і національні уряди, передусім країн Європи, саме на них як на найближчі до України припадає найбільший потік біженців. Так, станом на кінець червня 2022 р. до сусідніх з Україною держав перетнули кордон з Польщею більше ніж 4 млн. 312 тис. осіб, кордон з Угорщиною 860 тис. осіб,з Румунією – близько 736 тис. осіб, зі Словаччиною – більше 548 тис. осіб, кордон з Молдовою більше 515 тис. осіб тощо. Не всі, хто шукає притулку поза межами України, реєструються саме як біженці. Так, станом на 28 червня 2022 р. кордон України у бік Польщі перетнули близько 4 млн. 312 тис. осіб, з них зареєструвалися у цій країні як біженці лише 1 млн. 194 тис. [8]. Після перетину кордону значна частина українців пересувалася в інші країни як у Європі, так і за її межами, що поставило на порядок денний для урядів тих країн, куди прибували вимушені вигнанці, необхідність вирішення питання щодо зміни політики щодо прийняття цієї хвилі міграції.

Метою дослідження в рамках цієї публікації є спроба проаналізувати як відреагувала на хвилю українських біженців така країна як США, адже вони є країною мігрантів, в якій є потужна українська діаспора.

Так, 3 березня 2022 р. завдяки ініціативі групи сенаторів на чолі з сенаторами Річардом Дж. Дурбіном (штат Іллінойс) і Робом Портман (штат Огайо) [7] уряд Сполучених Штатів Америки оголосив, що українцям буде надано статус тимчасового захисту терміном на 18 місяців [6]. Отримавши такий статус його бенефіціари не можуть бути виселені із США та мають можливість отримати дозвіл на працевлаштування. Такий статус передбачений відповідно до Закону про імміграцію 1990 р., коли статус тимчасового захисту може бути наданий тим іммігрантам, які вже знаходяться у США та які не мають можливості повернутися до своєї країни через збройний конфлікт або екологічну катастрофу або інші причини, що мають тимчасовий характер. Після реструктуризації низки міністерств станом на 2022 р. оголошення та надання такого статусу належить до повноважень міністра внутрішньої безпеки США.

Тобто з самого початку конфлікту передбачалася допомога тільки тим, хто вже знаходився у США. Так, станом на 1 березня 2022 р. таких було приблизно 75 000 громадян України: це ті, хто мав тимчасові студентські, туристичні або ділові візи, які могли втратити чинність, поки тривають бойові дії між російськими військовими та силами, що захищають Україну. Українці, які перебували у США без законного дозволу, також могли претендувати на цей статус (з-поміж них ті, хто вже чекав на депортацію та шукачі притулку) [5]. 24 березня 2022 р. після саміту НАТО, що проходив у Брюсселі, президент США Джо Байден оголосив що Сполучені Штати готові прийняти до 100 000 українських біженців, акцентуючи увагу на необхідності возз'єднання сімей (тобто це стосуватиметься тих, у кого родина вже у США) [1].

За даними журналістів The Wall Street Journal представники Білого дому розглядали кілька варіантів того, яким чином це можна було б зробити. Так, передбачалося, що будуть розширені вже існуючі та розроблені нові програми з акцентом на прийомі українців, які мають членів сім'ї в Сполучених Штатах; будуть враховуватися найбільш вразливі категорії серед тих біженців, які вже втекли, таких як геї та трансгендери, а також ті, хто має медичні потреби; називалися вже існуючі програми, за якими українці можуть потрапити до США, наприклад такі як Програма прийому біженців (надання грін-карти та допомоги з переселенням), програма Лаутенберга (спрямована на допомогу українським релігійним меншинам з країн колишнього Радянського Союзу), програма тимчасової імміграції, відома як «гуманітарний пароль» (надання права на в'їзд до США через надзвичайні гуманітарні обставини), а також через прискорені візи (такі як візи, розроблені для американців, щоб спонсорувати членів своїх сімей за кордоном) [4]. Для порівняння саме за такими програмами до США переїхали 76 000 евакуйованих афганців після захоплення Кабула Талібаном [4].

У результаті Міністерством внутрішньої безпеки була розроблена програма під назвою «Єднаймося заради України», яку 21 квітня 2022 р. анонсував президент Байден. Ця програма передбачає спрощені процедури для українців, які в умовах війни вимушені покинути свої домівки та мають бажання приїхати до США та тимчасово залишатися в країні на термін до двох років. Українці, які беруть участь у програмі «Єднання заради України», повинні мати в США спонсора, який згоден надавати їм

фінансову підтримку на час перебування в США. Такі потенційні спонсори мають подати спеціальну форму Декларації про фінансову підтримку, їх мають перевірити представники Уряду США, щоб виключити можливість експлуатації та зловживань, а також гарантувати, що потенційний спонсор в змозі фінансово забезпечувати особу (осіб), яких такий спонсор згоден підтримувати [9].

Важливо, що при наданні гуманітарної допомоги у вигляді такої імміграційної програми США не залишають осторонь питання безпеки. Так, у спеціальній формі I-134 передбачено подавати інформацію як про спонсора, так і про українського бенефіціара. Також чітко розписані критерії для цих двох «сторін» процесу отримання спрощеного дозволу на перебування у США.

З-поміж іншого привертають увагу такі пункти як вимоги з вакцинації та інші вимоги органів охорони здоров'я, а також необхідність проходження біометричної, біографічної та безпекової перевірки. Наприклад, якщо особи, які подаються на отримання дозволу в'їхати до США за цією програмою, не були вакциновані проти кору, поліомієліту та COVID-19, вони повинні отримати першу дозу необхідних вакцин, перш ніж їм буде дозволено виїхати до Сполучених Штатів. Також після отримання дозволу на в'їзд до США такі іммігранти мають здавати тестування на COVID-19 перед в'їздом. Протягом двох тижнів після прибуття до Сполучених Штатів усі особи віком від двох років повинні пройти медичне обстеження на туберкульоз, включаючи тест IGRA. Також передбачено, що у рамках процесу «Єднання заради України» українці, які хочуть скористатися цією програмою, мають пройти додатковий скринінг та перевірку, зокрема біометричну. Якщо буде визначено, що особа становить загрозу національній або громадській безпеці, її буде передано до Імміграційної та митної служби США (ICE) [2]. Тож, тільки ті українці, що відповідають вимогам, отримають дозвіл на поїздку до Сполучених Штатів і право на гуманітарний пароль у пункті прибуття.

Варто зазначити, що детальна інформація про те як подати заяву, загальні відомості про спрощений процес, відповіді на найбільш часті запитання, а також додаткові інформаційні ресурси містяться на офіційному сайті Міністерства внутрішньої безпеки у рубриці «В фокусі» [9], Бюро консульських справ Державного Департаменту США [3], а також на офіційних сторінках посольств США у країнах Європи [10] тощо.

У цілому, США доволі швидко відреагували на проблеми біженців з України та запровадили спеціальну програму, яка надає можливості полегшеного пропуску на територію США. При цьому, анонсована лише для 100 тис осіб на початку своєї дії програма «Єднання заради України» зараз не надає обмежень у кількості тих, хто зможе до неї долучитися. При цьому обмежується «якість» мігрантів-біженців за критеріями національної та громадської безпеки, тому що передбачається перевірка як спонсорів, які беруть на себе фінансові зобов'язання, так і бенефіціарів, які прибувають до США. При цьому нова програма не передбачає автоматичного права на працевлаштування. Для того, аби отримати на це дозвіл мігрант має пройти окремі процедури та має право почати працювати тільки після отримання дозволу. Таким чином американська влада намагається уникнути напливу небажаних трудових мігрантів.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Виступ президента Байдена на прес-конференції. Новини та події. Офіційний сайт

Посольства США в Україні. 24 березня, 2022. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/remarks-by-president-biden-in-press-conference-uk/

2. Frequently Asked Questions About Uniting for Ukraine. U.S. Citizenship and Immigration Services Official website. Updated 24 June, 2022. URL: https://www.uscis.gov/humanitarian/uniting-for-ukraine/frequently-asked-questions-about-uniting-for-ukraine

3. Information for Nationals of Ukraine. Travel.State.Gov Official website. 27 May, 2022. URL: https://travel.state.gov/content/travel/en/News/visas-news/information-for-nationals-of-Ukraine.html

4. Lucey C., Norman L., Hackman M. U.S. Will Admit 100,000 Refugees Fleeing Ukraine, White House Says. Wall Street Journal. 24 March, 2022. URL: https://www.wsj.com/articles/u-s-will-welcome-100-000-refugees-fleeing-ukraine-white-house-says-11648128669

5. Montoya-Galvez C. U.S. offers temporary legal status to Ukrainians, citing Russian attack. CBS News website. 03 March, 2022. URL: https://web.archive.org/web/20220304010242/https://www.cbsnews.com/news/ukrainians-us-deportation-protection-temporary-protected-status-russian-invasion/

6. Secretary Mayorkas Designates Ukraine for Temporary Protected Status for 18 Months. Homeland Security Official website. 03 March, 2022. URL: https://www.dhs.gov/news/2022/03/03/secretary-mayorkas-designates-ukraine-temporary-protected-status-18-months

7. Simon C. Biden administration gives protected status to Ukrainians. Roll Call: The Source For News On Capitol Hill. 03 March, 2022. URL: https://rollcall.com/2022/03/03/biden-administration-gives-protected-status-to-ukrainians/

8. Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal UNHCR. 21 June, 2022. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine

9. Uniting for Ukraine / Єднання заради України. Homeland Security Official website. Updated 27 May, 2022. URL: https://www.dhs.gov/ukraine

10. Uniting for Ukraine / Єднання заради України. U.S. Embassy in the Czech Republic Official website. 18 May, 2022. URL: https://cz.usembassy.gov/uniting-for-ukraine/

Брайчевська Олена,
к.і.н., доцент
Київського університету імені Бориса Грінченка
Ковальська Тетяна,
здобувачка вищої освіти освітньої програми «Регіональні студії»
Київського університету імені Бориса Грінченка

ФРАНЦУЗЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДІАЛОГ У 2014-2022 РР

Регулярний політичний діалог між Французькою Республікою та Україною бере свій початок від 1992 р., з часу підписання Протоколу про встановлення дипломатичних відносин між Французькою Республікою та Україною [6] і Договору про взаєморозуміння та співробітництво між Україною і Французькою Республікою [2]. Останній є основоположним документом, який визначає принципи, основні засади та регулює двосторонні відносини України та Франції. Зокрема, в політичній сфері він передбачає співпрацю з питань співробітництва щодо підтримання миру в Європі та її розбудови, співпрацю в рамках роботи в міжнародних організаціях, зміцнення безпеки та дотримання правових норм на європейському континенті, посилення контактів у військовій сфері. Разом з тим, тривалий час у зовнішньополітичній доктрині Французької Республіки Україна не входила до числа країн, розвиток двосторонніх відносин із якими належав до числа пріоритетних [3]. Незважаючи на подальше розширення двосторонніх політичних контактів, Франція продовжувала тримати дистанцію по відношенню до України у питаннях щодо її прагнень вступити до ЄС та

НАТО. З одного боку, можна було спостерігати підтримку та дружні кроки щодо цього прагнення, а з іншого боку, Франція висувала пропозиції, які б відтягували процес вступу, або й взагалі унеможливлювали його.

Переломним моментом, який змінив зміст політичного діалогу Франції та України, став 2014 р., коли відбулася анексія Російською Федерацією Криму та почалася збройна агресія російських військ на Сході України. З метою недопущення подальшого розповзання військового конфлікту, Французька Республіка стала однією із європейських країн, які виступили ініціаторами започаткування переговорного процесу, спрямованого на припинення російської збройної агресії на Сході України і відомого як Нормандський формат. Починаючи з 2014 р. і до 24 лютого 2022 р. офіційна позиція Франції полягала в тому, що вона засуджувала агресію Росії проти України, але єдиним шляхом її припинення вважала переговори у Нормандському форматі та важливість постійного політичного діалогу і подальше розширення політичних контактів із Російською Федерацією [8].

Восени 2021 р. стало остаточно зрозуміло, що досягти відчутного прогресу у припиненні збройної агресії Російської Федерації на Сході України під час переговорного процесу у Нормандському форматі за весь період його існування не вдалося. Незважаючи на це, у жовтні 2021 р. під час переговорів між президентом Французької Республіки Е. Макроном, президентом України В. Зеленським та канцлером ФРН А. Меркель було досягнуто домовленості про підготовку чергового саміту у Нормандському форматі на найвищому рівні. Його метою було реанімувати цю переговорну платформу та врешті-решт забезпечити «стійкий мир» на Донбасі [1]. У середині жовтня 2021 р. Франція оголосила про домовленість між учасниками переговорів у Нормандському форматі організувати зустріч 11 листопада 2021 р. на рівні очільників Міністерств закордонних справ. Зустріч не відбулася через відмову РФ брати в ній участь. Після провалу планованої зустрічі та на фоні постійного стягування російських військ до українського кордону, МЗС Франції оприлюднило заяву, у якій було висловлено застереження щодо серйозних наслідків для Російської Федерації в разі її спроби ще більше порушити територіальну цілісність України [7]. Тоді ж Франція, за підтримки ФРН, зробила ще одну спробу організувати зустріч очільників Міністерств закордонних справ у Нормандському форматі, яка також не відбулося.

24 січня 2022 р. президент Французької Республіки Е. Макрон взяв участь у відеоконференції, де обговорювалось питання небувалої напруги у відносинах між Росією та Україною, яка була організована з ініціативи президента США Д. Байдена [9]. На конференції президент Франції в черговий раз висловив глибоку стурбованість щодо ескалації на російсько-українському кордоні та наголосив на необхідності продовження подальших спільних переговорів між Росією та Україною за участі європейських партнерів. У його виступі в черговий раз чітко простежувалась неоднозначність позиції Франції щодо шляхів врегулювання кризової ситуації у відносинах між Росією та Україною: деескалації можна досягнути як шляхом переконливих застережень для РФ, так і шляхом зміцнення діалогу з Росією, який необхідно продовжувати, в тому числі й у рамках переговорних зусиль учасників Нормандського формату. Одночасно із запевненнями, що у контексті зростання напруженості у відносинах з Росією та накопиченням російських військ вздовж українського кордону протягом 2021-2022 рр. Франція підтримує Україну, він

закликав до більш інтенсивного політичного діалогу із Російською Федерацією.

У січні 2022 р. президент Франції Е. Макрон здійснив третю спробу відновити переговорний процес і в черговий раз анонсував зустріч у Нормандському форматі на рівні радників очільників держав-учасниць, яка зрештою відбулася 26 січня 2022 р. і закінчилась безрезультатно [11]. 8 лютого 2022 р. президент Французької Республіки вперше за останні 24 роки прибув з офіційним візитом до України, метою якого було прагнення використати всі можливі дипломатичні шляхи для того, щоб покласти край російсько-українському конфлікту та зберегти стабільність у Європі. За день до цього Е. Макрон відвідав Москву, де мав перемовини з президентом Російської Федерації. Цей візит був анонсований як частина зусиль з підтримання діалогу з Росією для зменшення напруженості на російсько-українському кордоні та мав на меті схилити російську сторону до участі у подальших переговорах. Переговори очільника Французької Республіки із російським президентом не призвели до очікуваних результатів. Дипломатичними засобами не вдалося стримати агресивний російський військовий наступ на Україну. Загалом дану серію візитів можна розцінити як бажання французького лідера показати свою впливовість на міжнародній арені та здатність бути посередником з мирного врегулювання великого військового конфлікту перед майбутніми президентськими виборами у Франції.

24 лютого 2022 р. відбулося повномасштабне військове вторгнення російських військ на українську територію. У зверненні до французького народу Е. Макрон зазначив, що на цей акт війни Франція відповість «без слабкості, з холоднокровністю, рішучістю та єдністю», а свобода України дорівнює свободі Франції. Країна залишається солідарною з українцями та разом з іншими країнами-членами ЄС має намір запровадити проти Росії санкції, які будуть дорівнювати агресії, яку вона спричинила [4, 10]. Разом з тим, у процесі підготовки до підписання українською стороною заявки на членство в ЄС, французький президент заявив, що він не вважає можливим вступ до ЄС країни, яка знаходиться в стані війни та запропонував створити нову політичну спільноту (як альтернативний варіант євроінтеграції) для країн, які прагнуть вступити в ЄС та для тих, які вийшли із його складу [5].

Незважаючи на той факт, що Франція відігравала важливу роль у процесі дипломатичної протидії російській збройній агресії проти України, такі заяви її вищого політичного керівництва свідчать про неоднозначність її позицій у двосторонніх відносинах з Україною навіть після широкомасштабного російського вторгнення 24 лютого 2022 р. Тому у подальшій розбудові двосторонніх відносин із Французькою Республікою Україні потрібно враховувати цю особливість її зовнішньої політики та неухильно окреслювати напрямки двостороннього співробітництва виключно з точки зору національних інтересів України.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Зеленський обговорив з Меркель і Макроном підготовку нормандського саміту і ситуацію на Донбасі. Європейська правда. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/10/11/7128892/ (дата звернення: 16.05.2022).

2. Договір про взаєморозуміння та співробітництво між Україною і Французькою Республікою : Договір Україна від 16.06.1992 р. : станом на 19 січ. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250_344#Text (дата звернення: 03.05.2022).

3. Донченко Є. Україна у східноєвропейській політиці Франції (1991-2009 рр.). Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2010. Вип. 19. С. 277–284. URI: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/40644 (дата звернення: 14.05.2022).

4. Макрон звернувся до французької нації на тлі українського прапора. Європейська правда. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/ 02/24/7134596/ (дата звернення: 21.05.2022).

5. Макрон припустив, що вступ України в ЄС може тривати «кілька десятиліть». Суспільне мовлення України. URL: https://suspilne.media/237538-makron-pripustiv-so-vstup-ukraini-v-es-moze-trivati-kilka-desatilit/(дата звернення: 22.05.2022).

6. Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною і Французькою Республікою : Протокол Україна від 24.01.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250_002#Text (дата звернення: 03.05.2022).

7. Франція попередила Росію про «серйозні наслідки» в разі ескалації ситуації в Україні. Європейська правда. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/11/ 13/7130234/ (дата звернення: 16.05.2022).

8. Denysenko K. Yu., Kovtun O. Yu. France's policy towards Ukraine in the context of the Ukrainian – Russian war. Actual Problems of International Relations. 2021. № 148. С. 27–34. DOI: https://doi.org/10.17721/apmv.2021.148.1.27-34

9. Participation du Président de la République à une visioconférence sur les tensions entre la Russie et l'Ukraine. Elysée. URL: https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2022/01/24/participation-du-president-de-la-republique-a-une-visioconference-sur-les-tensions-entre-la-russie-et-lukraine (дата звернення: 20.05.2022).

10. Guerre en Ukraine : la position de la France. URL: https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/ukraine/guerre-en-ukraine-la-position-de-la-france/ (дата звернення: 21.05.2022).

11.Ukraine : discussions «difficiles» sous format Normandie, nouvelle réunion en mars. Le Figaro. Ukraine : discussions «difficiles» sous format Normandie, nouvelle réunion en mars. Le Figaro. URL: https://www.lefigaro.fr/flash-actu/ukraine-discussions-difficiles-sous-format-normandie-nouvelle-reunion-en-mars-20220211 (дата звернення: 06.05.2022).

Бровко Альона,
к.і.н., старший викладач
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИК ДЛЯ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС

24 лютого 2022 року російські збройні сили розпочали широкомасштабне вторгнення в Україну в кількох місцях з Російської Федерації, Білорусі та з непідконтрольних уряду районів України. Як наслідок, значні території України є зонами збройного конфлікту, з яких масово почало виїжджати населення. Міграційні рухи розпочались як в середині самої країни, так і за її межі. Якщо говорити про внутрішню міграцію, то спостерігається переміщення з північно-східних та південних регіонів на західну частину України. Що ж стосується зовнішньої міграції, то найбільше біженців направилось до країн ЄС.

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого станом на 22 березня з України виїхали 3 626 546 людей. Найбільше людей виїхали з України у проміжку з 27 лютого до 9 березня. У цей період кордон України на виїзд перетнули 1 649 088 людей [1].

Російсько-українська війна призвела до сильного міграційного тиску для ЄС. Станом на 1 березня 2022 року до Союзу прибуло понад 650 000 переміщених осіб з України через Польщу, Словаччину, Угорщину та Румунію.

У зв'язку з ситуацією яка склалася, 4 березня 2022 року Рада ЄС активувала Директиву про тимчасовий захист 2001/55/ЕС, що дозволяє особам, які виїхали з

України 24 лютого 2022 року або пізніше, перебувати в країнах ЄС, окрім Данії, протягом одного року з можливістю подовження до трьох років. Особи з таким статусом отримують право на працю, повноцінний доступ до системи охорони здоров'я, освіти та соціальної допомоги [2].

Загальний наплив біженців з України в сусідні країни

Назва місця розташування	Джерело	Дата	Населення
Польща	*уряд*	24 травня 2022 року	**3,544,995**
Румунія	*уряд*	24 травня 2022 року	**972,203**
Російська Федерація	*уряд*	24 травня 2022 року	**945 007**
Угорщина	*уряд*	24 травня 2022 року	**654,664**
Республіка Молдова	*уряд*	24 травня 2022 року	**473 690**
Словаччина	*уряд*	24 травня 2022 року	**446 755**
Білорусь	*уряд*	12 травня 2022 року	**27 308**

Джерело : Портал оперативних даних https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine

Як видно з таблиці, найбільше переселенців з України переїхало саме до Польщі, що призвело до певних труднощів у даній державі. Так, за даними ООН, понад 1,7 мільйона людей перейшли до Польщі за тижні з початку нападу Росії . Найбільш переповненими містами Польщі є Варщава та Краков. Тільки до Варшави, у перші тижні війни на території України, прибуло 300 тисяч людей. І хоча мер столиці Польщі і пообіцяв продовжувати підтримувати біженців, проте, щоб розвантажити місто, людей почали направляти до інших міст Польської Республіки, де є більше місця для їх розміщення та забезпечення [4].

Польським парламентом було прийнято закон, який забезпечує біженцям доступ до ринку праці, охорони здоров'я та соціальних виплат, включаючи щомісячні виплати на дитину в розмірі 110 євро (121 долар США). Утім, як стало відомо, вже у липні планується прийняття рішення про припинення виплат українським мігрантам та залучення їх до трудової діяльності, виняток становлять неповнолітні, вагітні та багатодітні родини.

Спеціальний закон ухвалив і парламент Данії, який надає українським біженцям доступ до школи, ринку праці та соціального забезпечення в Північній країні. Спеціальний «український закон» полегшує процес для українців у порівнянні зі звичайною системою притулку та покликаний надати їм можливість якнайшвидше почати роботу та навчання після приїзду до Данії. Він дозволяє отримати дозвіл на проживання на два роки з можливістю продовження на один рік [5].

Значна частина біженців з України направилась до Німеччини. За даними Федеральної поліції, з початку російського нападу на Україну до Німеччини прибуло майже 110 тисяч біженців. Представництво федеральних земель – Бундесрат – вимагало у резолюції від федерального уряду подальшої адміністративної та фінансової допомоги в подоланні напливу мігрантів. Берлін опинився на межі перевантаження, тому влада міста була вимушена відкрити берлінський виставковий зал, в якому розміщувались переселенці з України [6].

Не краща ситуація і в Чехії, наплив біженців з України призвів до критичного

браку житла для переселенців. За даними державного департаменту статистики Литви, станом на 24 березня як біженці з України зареєструвалися понад 30 тис. осіб. У Португалії станом на 22 березня зареєструвалися для отримання тимчасового захисту 18,5 тис. переселенців з України [1].

Варто зазначити, що міграційні рухи в умовах війни негативно вплинуть на економіку України. Як відомо, більшість населення, які виїхали за межі держави це жінки та діти. Якщо жінки та неповнолітні діти повернуться до України для возз'єднання сім'ї, то студентська молодь та школярі, які завершують навчання в інших країнах, можуть стати неповоротними мігрантами. Що є значною загрозою прискорення старіння населення в Україні. До того ж, це може призвести до дефіциту робочої сили в Україні та уповільнення темпів відновлення економіки держави після війни.

Щодо країн ЄС, то з одного боку великий наплив біженців ліг значним тягарем на економіку цих держав, проте з іншого - залишення молоді за кордоном може, частково, вирішити проблему старіння населення в Європі. У той же час, на ринку праці ситуація кардинально не зміниться. Оскільки, як показує практика, більшість вакантних місць пов'язані з професіями, в яких задіяні, як правило, чоловіки. Вакансій для жінок – значно менше. До того ж, українські біженці – це не трудові мігранти, навіть якщо вони і отримають дозвіл на працевлаштування це не вирішить проблему кадрового дефіциту у європейських державах.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого — 24 березня 2022). URL: https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznya-2022/

2. Директива про тимчасовий захист 2001/55/ЕС, (рішення ради виконання (ЄС) 2022/382 від 4 березня 2022 року встановлення наявності масового припливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та має наслідком запровадження тимчасового захисту. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32022D0382&fbclid=IwAR3naAWhqhM40qPJD3ywjPFE3qyLDXGDh25y3j6yiLhdkwWMGojW_llo1Yk

3. Економіка україни під час війни: оперативна оцінка, квітень 2022. Аналітична записка. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/UKR

4. Польські мери попереджають, що міста вичерпують свою потужність через зростання кількості українців. URL: https://www.theguardian.com/global-development/2022/mar/14/ukrainian-refugees-polish-mayors-warn

5. У Данії ухвалили спеціальний закон для українських біженців. URL: https://www.thelocal.dk/20220317/denmark-passes-special-law-for-ukrainian-refugees/

6. Українські біженці мають бути розподілені між федеративними землями URL: https://www.dw.com/de/ukrainische-fl%C3%BCchtlinge-sollen-auf-bundesl%C3%A4nder-verteilt-werden/a-61097179

Гуменюк Борис,
д.і.н., професор,
НПУ імені М. П. Драгоманова
Надзвичайний та Повноважний Посол України

НОВЕ ОБЛИЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

В національній Доповіді НАН України «Україна як Цивілізаційний суб'єкт

Історії та Сучасності» зазначалось, що «нинішнє місце України в глобальному світі характеризується тим, що вона і досі перебуває здебільшого у парадигмі об'єкта світової політики та цивілізації. Її суб'єктність була мінімізована внаслідок деструктивних перетворень та постійного, аж до збройної агресії, тиску Російської Федерації. Внаслідок неефективного політичного правління і державного управління, посилення корупції та олігархічного клієнталізму Україна потрапила під вплив більш потужних гравців, котрі намагаються обстоювати, задовольняти власні національні інтереси, зокрема, й за рахунок української суб'єктності» [1].

Проте повномасштабна агресія рф проти України, з одного боку привела до неймовірних руйнувань – тільки за трохи більше, ніж 3 місяці війни ми втратили більше 3 тис. людських життів серед цивільного населення, щодоби втрати в лавах ЗСУ складають від 60 до 100 осіб, до кінця поточного року падіння економіки очікується до 45 відсотків, країну покинуло більше, ніж 6,5 млн людей, а в середині нараховується 7,5 млн переміщених осіб [2], а, з іншого, спротив України проти агресора виступив потужним каталізатором зміцнення нашої суб'єктності, зростання її впливу на регіональні та глобальні процеси, посилення загалом в рази нашого авторитету на міжнародній арені як надійного, прогнозованого, відповідального партнера.

Мова йде про феномен цього спротиву в тому контексті, що для багатьох це був несподіваний, неочікуваний ефект, коли деякі західні експерти давали ЗСУ протриматись від 3 годин в повітрі до 21 години на суходолі проти «другої в світі армії». В умовах цих невтішних прогнозів Україна в черговий раз проявила свою неймовірну життєздатність, спроможність концентруватись і ще раз довела самій собі і світові, що історичний геном української громади складається із непереборного, непереможного бажання бути вільним, самодостатнім народом, самим визначати моделі свого цивілізаційного розвитку.

В цих екстремальних умовах українці і світ побачили нове обличчя української політичної влади, нове, вражаюче своїм героїзмом і професіоналізмом обличчя ЗСУ, громадянське суспільство знову додало неймовірного позитиву для чинення опору агресору, жоден державний і громадський інститут не лишився осторонь загальнонаціональної справи порятунку держави і, звичайно, всі ці нові виклики і загрози вплинули на формування нових якостей української дипломатії.

24 лютого 2022 р. стало поворотним моментом в житті кожного громадянина України, держави в цілому. Такі критичні точки в спіралі нашого історичного розвитку, які ділили його на «до» і «після» неодноразово траплялись. Досить згадати 22 червня 1941 р., або 26 квітня 1986 р., або славнозвісну дату 24 серпня 1991 р., але серед них лютневий поворот цього року має принципово важливий, стратегічний зміст. Проголошена москвою мета «обнулити Україну, українство», розтрощити державу, яка була «штучно створена» згідно із офіційною російською доктриною, примушує нас не тільки здолати ворога, відновити територіальну цілісність і суверенітет Держави в межах кордонів 1991 р., але і реально довести після Перемоги свою спроможність бути політично монолітною нацією, повноправним членом ЄС та євроатлантичного співтовариства.

У реалізації цієї амбітної і цілком реально досяжної мети особлива роль відводиться українській дипломатії. Яку особливу відмінність можна відмітити в її діяльності «до» 24 лютого і «після»? Якщо давати загальну характеристику її

довоєнного періоду, то без зайвої компліментарності, можна констатувати, що це був один із найефективніше діючих державних інститутів в період 1991-2021 рр. І для цього було історичне, кадрове, науково-академічне підґрунтя. Хоча і в статусі УРСР в складі СРСР Україна 26 квітня 1945 р. підписала в Сан-Франциско Статут ООН і таким чином поряд з іншими стояла біля витоків цієї міжнародної організації. До речі, нагадаю нещодавно на одному із засідань сесії ГА наш представник в ООН С. Кислиця досить резонно запитав присутніх в залі: «Підніміть руку, хто бачив підпис рф під заявкою про вступ до ООН?» В залі зависла тиша. Це до питання щодо міжнародно-правового механізму, як рф при необачному потуранні колективного заходу перехопила статус ядерної держави та постійне місце в РБ ООН із правом вето після розвалу СРСР. Увага всього «КЗ» до ядерного потенціалу України була неймовірною, таку ж пильність і прискіпливість не завадило б приділити ядерній зброї на території рф, яка в умовах існування СРСР була загальносоюзівським надбанням, навіть опосередковано належала Таджикистану, чи Вірменії, але аж ніяк монопольною власністю рф.

Постійне представництво УРСР при ООН в Нью-Йорку в жорстких лещатах радянської зовнішньої політики хоч і непомітно, але давало можливість проростати зернам української дипломатії, і з цих зерен вийшли потім такі потужні постаті – фундатори радянської української дипломатії, як Г.Й. Удовенко, А.М. Зленко, Ю.М. Кочубей, О.С. Сліпченко, Б.І. Тарасюк, В.Д. Хандогій, В.С. Огризко, десятки-десятки інших високопрофесійних дипломатів, які в 1991 р. мали можливість не на порожньому місці формувати сучасне міністерство закордонних справ України. [3]. Щодо науково-академічної складової, то ще за радянських часів в Київському університеті діяв такий його підрозділ як факультет міжнародних відносин та міжнародного права Він розпочав свою роботу ще в далекому 1944 р., потім після перерви поновив свою роботу в 1971 р. і виріс до Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Потужні школи підготовки майбутніх дипломатів з отриманням Україною незалежності утворились в Чернівецькому, Одеському, Львівському, Харківському університетах тощо. Тобто, наша дипломатія, починаючи з 1991 р. була досить фаховою, професійною із позитивним досвідом в царині багатосторонньої дипломатії, варто тільки нагадати, що ще в 1948-1949, 1984-1985 рр. Україна обиралась непостійним членом РБ ООН [4], але разом з тим вона була якоюсь тихою, малопомітною, малоініціативною, що, звичайно, відображало не стільки її суть, скільки суть вищого політичного керівництва, яке впродовж останніх 30 років нашого розвитку так і не спромоглося чітко сформулювати загальноприйнятну, об’єднуючу національну ідею, а намагалось провести країну «між краплинами дощу», тобто між Москвою та Вашингтоном. Такі маневри між курсом на європейську інтеграцію, політикою нейтралітету, та участю в роботі СНД на певних етапах давали ілюзорне уявлення якоїсь стабільності та прогнозованості, але у відповідності до жорстких правил real politic до добра привести не могли. Ще більшою провиною попередніх політичних еліт перед громадянами України, які їх постійно обирали чи то до ВРУ чи то на пост Глави держави була вбивча відсутність розуміння необхідності неухильно, на щоденній основі займатись внутрішньою політикою в державі. Всі розуміли етнічну, ментальну, духовну строкатість частин, з яких складається Держава Україна, але ніхто серйозно не займався вирішенням цього життєво важливого питання. Власне зараз ми пожинаємо плоди тих всіх прорахунків,

помилок, які були свідомо, чи несвідомо допущені попередніми нашими лідерами, яких таким словом можна назвати лише за формою, але не за змістом. Тому в таких умовах, яким би високопрофесійним не був дипломатичний корпус України, а він справді був і є таким, в системі конституційного поля він міг виконувати тільки поточні, тактичні завдання, але аж ніяк не бути лідером національного розвитку. Хоча і з патріотизмом українських дипломатів все теж гаразд. Я не пам'ятаю жодного випадку, щоб під час Помаранчевої революції, або на початку Революції Гідності, коли, ще В. Янукович був президентом, щоб хоч один службовець з якогось відомства написав заяву про звільнення по політичним мотивам. В МЗС України такі випадки носили масовий характер.

Сьогодні ми спостерігаємо народження і діяльність нової української дипломатії. Її характерними рисами є – активність, рішучість, ініціативність, наступальність в своїх діях по захисту національних інтересів на міжнародній арені. Посли за кордоном не чекають вказівок [5] з Центру, не узгоджують довго і нудно своїх дій та заяв, не відсиджуються в кабінетах, тому що після 24 лютого уже все узгоджено, підведено під один знаменник – робота на Україну, на оборону Держави, на Перемогу. Всі дії, які ведуть до досягнення цієї мети, є тим лакмусовим папірцем, який висвітлює придатність чи непридатність того чи іншого дипломата в його роботі за кордоном в умовах бойових дій в Україні. Взірець такої ініціативності та наступальності дав Глава Держави. Ще ніколи не була такою інтенсивною та ефективною його дипломатична робота. Практично щодня, щотижня Україну відвідують глави держав та урядів європейських і атлантичних держав. Створено міцну міжнародну коаліцію, в основі якої країни ЄС, НАТО, Японія, Австралія, Південна Корея та багато інших, які надають надзвичайно важливу не тільки політико-дипломатичну, але військово-технічну, фінансову, гуманітарну підтримку в нашій боротьбі із ворогом. В цьому контексті не можна не згадати пам'ятну дату – 26 квітня поточного року, коли на зустрічі на військовій базі ВПС США в Німецькому місті Рамштайн було створено військову міжнародну коаліцію представниками оборонних відомств більше, ніж 40 країн на підтримку України. Окремою, вагомою віхою в наших дипломатичних досягненнях стоїть дата 9 травня цього, коли Президентом США було підписано Закон про Ленд-ліз.

Звичайно, що в набутті всіх цих досягнень лежить заслуга не лише однієї якоїсь гілки влади. Це – здобуток спільних зусиль всіх складових Держави Україна і , в першу чергу, в умовах цього брутального нападу в рази більшого і першопочатково сильнішого агресора, наших героїчних Збройних Сил, інститутів територіальної оборони, всієї системи правоохоронних органів України. І на фоні таких незаперечних успіхів, як на театрі бойових дій, так і на дипломатичному фронті, потрібно критично оцінювати ситуацію, виявляти власні слабкі місця, працювати над їх усуненням.

В контексті даної теми, мені ще раз хочеться наголосити на тому напрямку, де наша дипломатія недопрацьовує, не використовує значний географічний масив, який містить солідний потенціал, що може працювати на наші інтереси. Я про це вже писав в останній своїй книзі «Із Щоденника Посла України. Київ - Нікосія – Київ» [6]. Мова йде про країни Африки, про цікавий, багатющий край під назвою Океанія. Одним із наслідків недостатньої уваги нашої дипломатії в цих частинах світу є обережна позиція, яку займають ці держави у важливих для України голосуваннях на ГА ООН. Так, наприклад, під час голосування за резолюцією ГА ООН 74/168 18 грудня 2019 р.

щодо ситуації з правами в незаконно анексованій рф АР Крим та м. Севастополь абсолютна більшість держав Африки, так само як і чимало держав Латинської Америки та Океанії, утрималися від голосування. Як дипломат-практик не дуже помилюсь, коли скажу, що їх позиція була сформульована не стільки з обізнаністю з реальною оцінкою ситуації з прав людини в Криму, скільки з «активними діями» російських дипломатів в цих країнах, щоб отримати бажаний для себе результат.

Тому робота з цими державами з метою залучення їх до проукраїнської більшості в ГА ООН має стати одним із основних завдань української дипломатії на найближчі роки. [7].

Таким чином, можна зробити висновок, що повномасштабна війна рф проти України спричинила певну трансформацію державних і громадських інститутів, дала поштовх для переосмислення і переоцінки їх діяльності, вживання таких засобів і методів в роботі, які найефективнішим способом впливатимуть на досягнення Перемоги над агресором, над відновленням територіальної цілісності та суверенітету Держави Україна. Окрему, свою важливу роль відіграє і буде відігравати в усьому процесі українська дипломатична служба.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Національна Доповідь НАН України «Україна як Цивілізаційний суб'єкт Історії та Сучасності». - Київ, Ніка-Центр, 2020. – С. 280.

2. Richard Haass. A Ukraine Strategy for the Long Haul. - June 10, 2022. Режим доступу: https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2022-06-10/ukraine-strategy-long-haul

3. Зленко А. Дипломатія і політика. – Харків, 2003. – С.34, С.50.

4. Спеціалізовані установи ООН. За ред. проф. Бруза В.С. - К., 1995.

5. Гуменюк Б. Наша дипломатія, к і Збройні Сили, сягнула неймовірно високого рівня. - Голос України. Газета ВРУ. 14 квітня 2022. Режим доступу:

6. Гуменюк Б. «Із Щоденника Посла України. Київ - Нікосія – Київ». – К., 2021. - С.201.

7. Резолюція з питання про Положення прав людини в АР Крим та м. Севастополь, Україна, Резолюція, прийнята ГА ООН 18.12.2019 р. 74/168. Режим доступу: https://undoes/ua/A/RES/74/168

Живко Максим,
к.е.н.,
Західноукраїнського національного університету
Іващук Олег,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
Західноукраїнського національного університету

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ЯК ФОРМА СТРИМУВАННЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Світова практика містить непоодинокі приклади застосування країнами економічних санкції, які стають потужним інструментом впливу для підтримання миру та безпеки. Історично санкції як обмеження в торгівлі мають давнє походження і використовувалися часто як інструмент стримування війни. Наприклад, це підтверджує європейський досвід використання економічних санкцій у XVII-XVIII ст., коли заборони стосувалися торгівлі загалом або окремими товарами, закриття портів. Активно економічні санкції почали використовуватися у другій половині XX ст. Відповідно до статті 41 Статуту ООН, такі заходи, не пов'язані з використанням збройних сил, можуть включати повний або частковий розрив економічних та

дипломатичних відносин [1]. Це дало поштовх до розробки правових інструментів та економічних механізмів впливу на поведінку країн як на рівні глобальних інституцій, так і країн. Таким чином, країни-члени ООН взяли на себе зобов'язання сприяти вирішенню міжнародних конфліктів без прямого силового втручання.

Економічні санкції продовжують відігравати важливу роль у реагуванні на тероризм, розповсюдження ядерної зброї, військові конфлікти та інші зовнішньополітичні виклики, які можуть становити загрозу питанням миру і безпеки. На першому етапі впровадження вони виконують функцію стримування країни від певних дій. Однак успіх санкцій залежить від їх застосування та ефективності. Зусилля щодо введення санкцій є найбільш ефективними, коли вони координуються та реалізуються у багатосторонньому форматі, а погана розробка та впровадження політики санкцій часто призводить до того, що вони не досягають бажаних ефектів [2]. Дж. Хакенбройх, науковий співробітник Європейської ради з міжнародних відносин, дає уявлення про те, як нинішня політика санкцій формується геополітичними рухами останніх десятиліть, які слід враховувати політикам, коли вони працюють над поглинанням економічних наслідків санкцій.

Економічні санкції деякий час були інструментом державного управління, поряд з військовими. Але під впливом процесів глобалізації зростає використання економічних інструментів для досягнення геополітичних цілей. В економічній війні інструменти включають все, від позитивних економічних інструментів, таких як торгові угоди, до примусових, таких як обмеження імпорту, формальні санкції та неформальні санкції (включаючи так звані «народні бойкоти») – від інвестицій у стратегічну конкурентоспроможність до правил, спрямованих на зміну поведінки компанії. Ми можемо спостерігати проксі-війни та непряму військову конфронтацію, але відносини між різними провідними країнами будуть визначатися економічними війнами. Це пояснюється тим, що ці держави намагатимуться уникнути прямої конфронтації, і тому, що вони можуть легше використовувати асиметричні залежності в економіці – наприклад, доступ до фінансових ринків США – для тиску на інших [3].

Намагаючись протидіяти тероризму на початку XXI ст., США, маючи одну із головних ролей у світовій фінансовій системі, змінили свою політику санкцій, щоб переконати банки по всьому світу утримуватися від сприяння фінансуванню тероризму, закривати рахунки та заморожувати активи, до яких Аль-Каїда більше не могла отримати доступ для своїх операцій.

Економічні санкції можуть бути лише одним інструментом у наборі інструментів для забезпечення глобального миру. Ключовою детермінантою успіху санкцій є те, як націлені санкції (у даному випадку на росію) порівняно з ціною зміни її поведінки (виходу з України) у порівнянні з економічними витратами (тобто відключенням від міжнародних фінансових ринків).

Наприклад санкції проти Ірану успішно повернули країну за стіл переговорів і вирішили питання ядерної угоди з Іраном. У минулому були випадки, коли санкції або загроза їх введення успішно змінювали поведінку країн. Наприклад, коли Ліга Націй погрожувала санкціями проти Югославії у 1921 році, щоб утримати її від захоплення землі в Албанії. Є й інші приклади, особливо коли цілі санкцій не були надто амбітними. Але визначним з них може бути кінець режиму апартеїду в Південній Африці, коли санкції відігравали важливу роль у досягненні успіху [4].

З початку збройної агресії росії проти України, тема санкцій набуває особливої

гостроти. Після того, як росія спочатку вторглася в Україну в лютому 2014 р., Сполучені Штати Америки ввели низку санкцій, покликаних послабити російську економіку через обмеження торгівельних та фінансових операцій. Однак, ці санкції не змогли стримати подальшу агресію, відбувалося загострення конфлікту. Зараз спостерігаємо за найжорсткішими та скоординованими зусиллями США та ЄС щодо введення санкцій для стримування подальших військових дій росії (рис. 1).

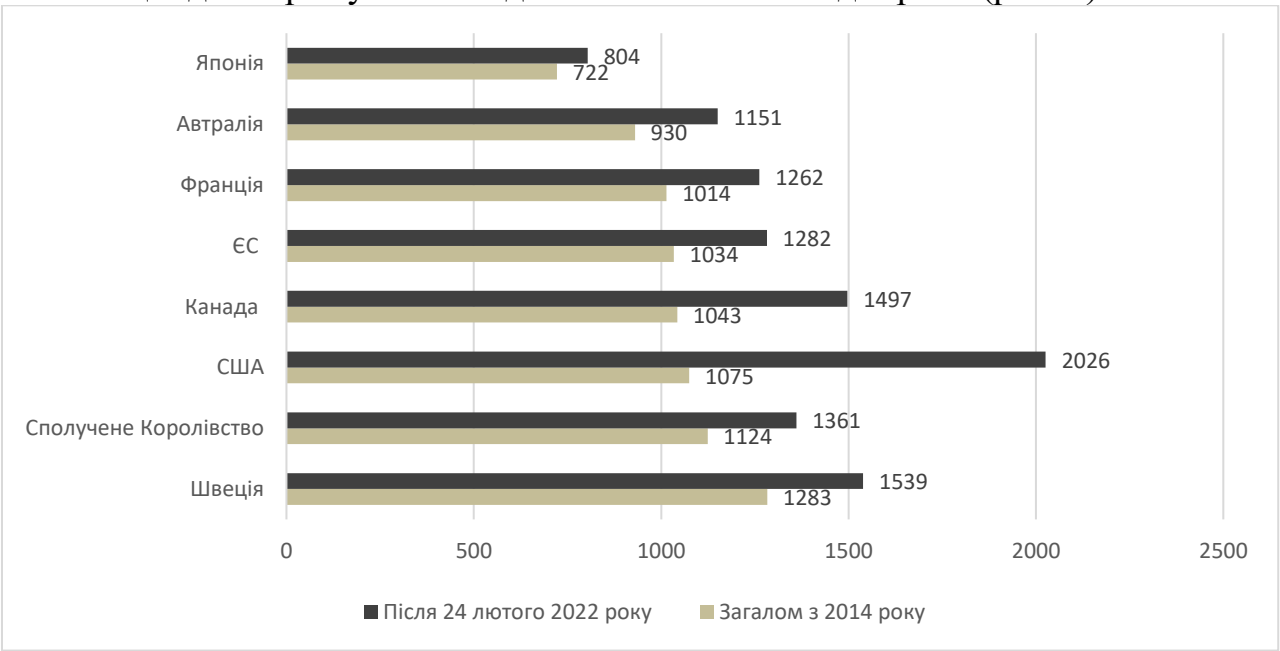

Рис. 1. Загальна кількість економічних санкцій, запроваджених щодо Росії з 2014 р. та після 24 лютого 2022 р. (станом на 22 червня 2022 р.) [5]

Економічні санкції, запроваджені проти росії через вторгнення в Україну, є найбільш комплексними та скоординованими діями проти великої держави з часів Другої світової війни [6]. Вони спричинили виведення бізнесу транснаціональними компаніями, знижується купівельна спроможність населення. У довгостроковій перспективі всі ці заходи матимуть жахливі наслідки для російської економіки, яка вже зараз є на межі дефолту, що будуть поглиблені труднощами, пов'язаними з відривом від міжнародної фінансової системи.

Останні санкції проти росії – це комбінація цілеспрямованих заходів проти олігархів, масштабних фінансових санкцій і довгострокових торгових санкцій, введених широкою коаліцією багатьох ключових країн міжнародної економічної системи. Китай, звичайно, уважно стежить за санкціями Заходу, щоби убезпечити і власну економіку від глобальних економічних потрясінь, адже енергетична залежність Європи, яка формувалася роками, показала найбільш вразливі місця європейської політики.

Економіки, що розвиваються, набагато більше стурбовані дефіцитом товарів першої необхідності, продовольства, тоді як світ тривалий час був зосереджений на питаннях залежності європейських країн від росії. Саме в країнах, що розвиваються, спостерігається зростання цін на продукти харчування та їх дефіцит, що найбільше вплине на їхнє населення. Ми вже бачимо, що багато країн Африки підстраховують свої ставки, коли утрималися під час голосування на засіданнях ООН щодо питань України.

Загалом, країнам, що розвиваються, доведеться впоратися з відтоком капіталу в безпечні місця в розвинених економіках, і, можливо, вони мають менше шансів

долучитися до глобальних ланцюгів поставок і виробництва, адже світові економічні центри дбають більше про безпеку ланцюгів поставок, ніж про ступінь ефективності [7].

У цих умовах мають задіюватися усі можливі інструменти економічної дипломатії та переформатування структури зовнішньої торгівлі країнами, перегляд політики стимулювання розвитку внутрішнього ринку, підкріплення міжнародними організаціми задекларованих принципів забезпечення миру і безпеки практичними кроками, адже глобальний торговельний прядок стає все більш поляризованим, а світова архітектура стоїть на порозі великих трансформацій через труднощі у стримуванні збройної агресії країн, перш за все росії.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. United Nations Charter. URL : https://www.un.org/en/about-us/un-charter
2. Carbaugh, Robert. International economics. Cengage Learning, 2022.
3. Felbermayr, Gabriel, et al. On the heterogeneous effects of sanctions on trade and welfare: Evidence from the anctions on Iran and a new database. No. 2020-4. LeBow College of Business, Drexel University, 2020.
4. Hufbauer, Gary Clyde, and Euijin Jung. "Economic sanctions in the twenty-first century." Research Handbook on Economic Sanctions. Edward Elgar Publishing, 2021. 26-43.
5. Sanctions Map. URL : https://sanctionsmap.eu/#/main
6. Bali, Morad, and Nady Rapelanoro. "How to simulate international economic sanctions: A multipurpose index modelling illustrated with EU sanctions against Russia. International Economics 168 (2021). P. 25-39.
7. Van Bergeijk, Peter AG, ed. Research Handbook on Economic Sanctions. Edward Elgar Publishing, 2021.

Запухляк Віталій,
кандидат економічних наук, доцент
Західноукраїнського національного університету
Прінц Володимир,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
Західноукраїнського національного університету

ЄВРОПЕЙСЬКА ПІДТРИМКА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Останні два десятиліття Україна перебуває на перетині геополітичних інтересів провідних світових та регіональних гравців. З початку здобуття незалежності наша країна чітко окреслила вектор майбутнього розвитку – це був європейський вибір, тому протягом цих років Україна робила численні кроки, щоби формалізувати перспективи інтеграції до Європейського союзу. Така позиція України була та залишається вигідною і для світової спільноти, адже створення «євразійської імперії» на теренах колишнього Радянського Союзу становило загрозу для нового світового порядку. Як показала історія, Україні таки відводиться роль ідеологічної противаги як країни із демократичними цінностями на пострадянському просторі.

Не усі країни Європейського союзу схвально сприймали стратегічний курс України на євроінтеграцію. Наприклад, країни «старої Європи» (насамперед, Німеччина та Франція) досить скептично розглядали ідею розширення НАТО на Схід для зміцнення євроатлантичної інтеграції. Окремі європейські країни мали добре налагоджені партнерські взаємовигідні відносини з Україною, тому їхня політика

щодо нашої країни була досить ліберальною. Євросоюз, який далеко не єдиний, зацікавлений у надійності та диверсифікації постачання енергоносіїв. Разом з тим, зберігаючи риторику щодо підтримки демократичних перетворень в Україні, європейці не поспішали відчиняти двері ЄС для нових членів [1]. Свої енергетичні та транспортні інтереси Європа не готова була проміняти на підтримку нових демократій, навіть якщо для цього доведеться вдатися до серйозних іміджевих жертв. У всякому разі, дослідники стверджували, що поки ЄС не вирішить проблему диверсифікації джерел та шляхів постачання енергоресурсів, у тому числі через стабільну присутність на Близькому Сході (що загрожує конфліктом зі США), Україна не буде членом ЄС.

Події останніх місяців внесли значні корективи у стратегічні виміри позиціонування України у геополітичній системі координат. Збройна агресія росії змусила країни повернути свою увагу до економічних інструментів, які отримали своє визнання ще на початку XX ст. [2]. Мова йде про економічні санкції. Індивідуальні санкції («цільові» санкції) стосуються заборони у видачі віз, фінансових обмежень та заморожування активів. Економічні санкції охоплюють сектори/галузі чи економіку загалом. Глобальні (тематичні) санкції запроваджуються щодо певних типів поведінки. Географічні санкції стосуються осіб, пов'язаних із конкретною країною чи групою країн.

Індивідуальні санкції ЄС запроваджуються з березня 2014 року, і станом на вересень 2021 року список санкцій стосувався 177 осіб та 48 організацій, включаючи офіційних осіб росії, ДНР і ЛНР, олігархів і кримських компаній, які раніше належали Україні (табл. 1).

Таблиця 1

Економічні санкції ЄС щодо Росії у 2014-2022 роках [1; 3; 4]

Причина введення	**Тип санкцій (індивідуальні / економічні або тематичні / географічні)**	**Кількість осіб, щодо яких запроваджено санкції**
Посягання на суверенітет України	індивідуальні; географічні	177 фізичних та 48 юридичних
	економічні; географічні	20 компаній (банки, нафтові компанії, виробники озброєння)
	економічні; географічні	-
Використання хімічної зброї	індивідуальні; тематичні	росія: 10 фізичних та 1 юридична особа; світ: 15 фізичних та 2 юридичні особи
Кібер-атаки	індивідуальні; тематичні	росія: 6 фізичних та 2 юридичні особи; світ: 8 фізичних та 4 юридичні особи
Порушення прав людини	індивідуальні; тематичні	росія: 6 фізичних осіб; світ: 15 фізичних та 4 юридичні особи

Економічні санкції запроваджувалися з липня 2014 р. і були посилені у вересні 2018 р., передбачаючи: обмеження доступу росії до ринків капіталу ЄС (насамперед це стосується кредитів компаній ЄС на термін більше 30 днів для деяких нафтових компаній, виробників зброї та банків); ембарго на торгівлю зброєю ЄС з росією, а також щодо експорту товарів подвійного призначення для деяких цивільних та всіх оборонних компаній; заборона на експорт з ЄС інноваційних технологій та послуг для

нафтогазового сектору щодо розробки сланцевих та арктичних запасів нафти. Санкції ЄС у червні, липні та грудні 2014 р. заборонили: імпорт ЄС із Криму; надання всіх туристичних послуг, іноземні інвестиції на острові; експорт товарів для енергетичного, телекомунікаційного та транспортного секторів Криму). Одночасно ЄС припинив видавати пільгові кредити для проектів, що реалізуються в росії. Так, у 2014 р. нові кредити з боку Європейського інвестиційного банку та Європейського банку реконструкції та розвитку склали відповідно 1 та 1,7 млрд євро [3]. Така ж ситуація відбулася і з наданням грантів.

Глобальні санкції ЄС щодо росії були пов'язані з Україною та запроваджувалися з 2018 р. в рамках трьох «тематичних» (глобальних) програм, що стосуються порушення прав людини, кібератак та застосування хімічної зброї. У жовтні 2018 р. ЄС встановив санкції проти осіб та організацій, які ймовірно були причетні до виробництва та застосування хімічної зброї.

У травні 2020 р. були прийняті санкції щодо осіб та організацій, причетних до кібератак, які є загрозою для країн-членів ЄС. Для реалізації тематичних санкцій у 2019 р. ЄС сформував спеціальну структуру, діяльність якої буде спрямована на стримування кібератак. У липні та жовтні 2020 р. цей режим використовувався проти 6 фізичних та 2 юридичних осіб за кібератаку на парламент Німеччини у 2015 р. та спробу атаки на Організацію із заборони хімічної зброї у 2018 р. Щодо порушень прав людини, то це сприяло введенню у грудні 2020 р. глобального режиму санкцій на зразок Акту Магнітського [4].

Контрсанкції росії розпочалися у серпні 2014 р. і згодом були пролонговані аж до кінця 2022 р.; ці санкції стосувалися заборони торгівлі з країнами ЄС широким спектром сільськогосподарської продукції та продовольства за винятком дитячого харчування, алкогольної продукції, зернових олій та цукру.

Санкційна політика ЄС щодо росії після 2014 року загалом пов'язана з відновленням територіальної цілісності України. До війни росії в Україні в лютому 2022 року ЄС пов'язували зняття санкцій росії з виконанням Мінських угод. Однак очевидно, що санкції негативно позначилися на торговельно-економічних відносинах росії та ЄС, а також розвитку як економіки росії, так і ряду країн-членів ЄС.

Аналізуючи політику США та ЄС щодо санкцій, то присутні відмінності, зокрема, в енергетичній сфері. Так, свого часу ЄС припустився продовження чинних контрактів, на відміну від США. Це, наприклад, призвело до того, що італійська енергетична компанія Eni продовжила глибоководні розвідувальні роботи в Чорному морі в партнерстві з роснафтою, тоді як ExxonMobil вийшла з деяких спільних з цією російською компанією підприємств. Ні ЄС, ні США не застосовували санкцій щодо російської газової галузі чи «газпрому», оскільки це суперечило інтересам західних країн щодо експорту російського газу [5]. Багато країн, залежних від цих поставок, спочатку були стурбовані тим, що санкції можуть зашкодити їхній енергетичній безпеці.

Для економіки росії в цілому деякі з чинних санкцій не можуть бути серйозним стримуючим чинником, але у сукупності вони здатні виступати дієвим інструментом стримування. Економічні санкції є значним бар'єром для міжнародної торгівлі, роблячи її менш ефективною, тоді як імпортні товари для багатьох країн стають дорожчими, негативно позначаючись на споживанні, доходи населення і економічне зростання. Втім, цей виклик актуальний і для економік країн ЄС, і для багатьох країн,

які ще не встигли відновити свою економіку внаслідок кризи, зумовленої пандемією коронавірусу.

Таким чином, може йтися про перехід росії до режиму автаркії, принаймні у відносинах із США та країнами ЄС. Це буде мати серйозний виклик і наслідки для сформованих глобальних ланцюжків створення вартості, який і так зазнали шоків під час пандемії. Реконфігурація та решоринг виробництв, безсумнівно, відбуватимуться без врахування економічної доцільності. Такі ризики можуть призвести до істотного зниження вигод від участі у міжнародному поділі праці. Формується новий порядок, зокрема, у глобальній торгівлі, за якого роль Світової організації торгівлі надалі знижуватиметься, а преференційних торгових угод між країнами – посилюватиметься. Російська агресія стала визначальним чинником змін у глобальній економіці та прикладом консолідації країн для її протидії.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Ahn D.P., Ludema R.D. The Sword and the Shield: The Economics of Targeted Sanctions. CESifo Working Paper, 2019. No. 7620, 41 p.

2. Nicholas Mulder The Economic Weapon: The Rise of Sanctions as a Tool of Modern War. URL : https://yalebooks.yale.edu/2022/02/24/the-history-of-economic-sanctions-as-a-tool-of-war/

3. Aslund A., Snegovaya M. The Impact of Western Sanctions on Russia and How They Can Be Made Even More Effective. Atlantic Council, May. 2021. URL: https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/the-impact-of-western-sanctions-onrussia

4. BBC News. Nord Stream 2: Germany and Russia Decry U.S. Sanctions, December 21. 2019. URL : https://www.bbc.com/news/world-europe-50879435

5. Bernstam M. Central bank sanctions strike at the foundations of Russia's economy. Financial Times, March 3. 2022. URL : https://www.ft.com/content/3f1c7151-93ed-48ffa23c-496320919621

Кеда Марина,
к.і.н., доцент
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ЄС І УКРАЇНСЬКІ МІГРАНТИ 2022: ЗМІНИ КУЛЬТУРНИХ ПРАКТИК

Розгортання широкомасштабного російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року спричинило гуманітарну кризу в областях активних бойових дій і потужний міграційний потік у західному напрямку, в тому числі і до європейських країн. У Європейському Союзі заговорили про найбільшу з часів Другої світової війни хвилю переміщень. Однак головною відмінністю міграційної кризи 2022 від попередніх (зокрема 2015 року) можна вважати не тільки її кількісні показники, але й принципово інше наповнення культурних практик у ставленні до мігрантів.

Європейський Союз вперше активував спеціальний інструмент (розроблений ще 2001 року) – директиву про «тимчасовий захист», яка дозволяє не апелювати до статусу біженця [1]. За нею переміщеним особам у межах обраної ними країни надається тимчасовий прихисток, право на проживання, а разом з цим активується право на освіту, медичне забезпечення, вільний доступ до ринку праці тощо. Знаковою відмінністю є і свобода переміщення осіб, які перебувають під захистом в ЄС: вони можуть подорожувати, змінювати країну, що надає їм тимчасовий захист, або можуть повернутись додому в будь-який час.

Ще за кілька місяців до початку подій 2022 року уряди окремих європейських країн категорично відмовлялись приймати біженців з Афганістану, стверджуючи, що вони мають залишатись у своїй країні і воювати. Коли ж іракські курди намагались

дістатись Польщі через Білорусь, уряд Словенії ставив питання про «дестабілізацію всієї Європи» і пропонував Польщі допомогу для стримування біженців на своїх кордонах. Коли постало питання щодо українських біженців, риторика європейських країн стала майже діаметрально протилежною. При цьому фактично всі країни не тільки ЄС, але й Європи загалом дуже тепло зустрічають українських мігрантів. Навіть ті європейські політики, які в минулому були союзниками Путіна і засуджували ліберальну політику щодо біженців, тепер змінили риторику і демонстративно закликають допомагати біженцям з України. Мілош Земан (президент Чехії), Янез Янша (прем'єр-міністр Словенії), Віктор Орбан (прем'єр-міністр Угорщини), Маттео Сальвіні (лідер ультраправої італійської партії) а також їх виборці висловлюються на підтримку українських мігрантів.

У березні 2022 р. Європейською Комісією було створено спеціальну платформу "EU solidarity with Ukraine" метою якої є забезпечення практичною інформацією тих, хто потребує захисту від війни в Україні [2]. Допомогу біженцям надають не тільки урядові організації, але й підприємці, приватні особи, пересічні громадяни європейських країн. Так, додатково до урядових ініціатив щодо безоплатного проїзду для українських біженців доєднались і приватні перевізники і благодійні організації, які надавали свій транспорт та організовували логістику для біженців, що прибули до Польщі з метою їх подальшого переміщення до інших країн Європи. Активну роботу проводили благодійні та громадські організації, мистецькі, освітні, наукові установи пропонували безкоштовний доступ до культурний заходів і навчальних програм, мовних курсів, парків розваг, зоопарків, ботанічних садів, виставок тощо.

Такі суттєві зміни у культурних стратегіях щодо до біженців після попередньої кризи 2015 року дозволяють говорити про унікальний «український кейс», який дослідники міграційних політик ЄС пояснюють цілою низкою факторів.

1) Легальний перетин кордону. Україна з 2017 р. має безвізовий режим з країнами ЄС, що дає право її громадянам вільно легально перетинати кордон. Таким чином питання про легітимність перебування українців у ЄС не ставиться під сумнів, їх не сприймають як нелегалів.

2) Активна включеність ЗМІ. Розгортання широкомасштабної агресії Росії проти України 24 лютого 2022 року почало широко позиціонуватись у засобах масової інформації як війна проти всієї Європи. Україна презентується як буфер, що захищає європейців від прямої військової агресії з боку тоталітарних режимів. Фреймоутворюючий потенціал ЗМІ проявляється у впливах на думки політиків і формуванні ставлення до біженців.

3) Значну роль у підтримці відіграють соціальні мережі. Групи допомоги, сторінки, які публікують можливості, що надаються європейськими установами та програмами, містять базову юридичну інформацію та пости щодо гуманітарної допомоги тощо. Так, в галузі освіти започатковано низку ініціатив з підтримки й інформування про можливості для українців у Європі. Провідні європейські вузи розмістили на своїх сайтах інформацію щодо підтримки українських здобувачів освіти та освітян, які змушені рятуватись від війни в Україні. Ця допомога варіюється від інформаційно-консультативної підтримки, допомоги речами до конкретних грантових програм для науковців, стажувань, стипендій. П'ятим пакетом санкцій Євросоюзу було зупинено фінансування участі російських організацій у програмах Horizon

Europe, Euratom та Erasmus+. Натомість частину коштів планується перенаправити на підтримку української науки й освіти.

4) Наявність потужної української діаспори в окремих європейських країнах. Часто вибір країни для притулку напряму залежить від наявності в ній родичів чи друзів, готових надати допомогу. Саме представники діаспори найбільш активно включаються в допомогу, надають власне житло для тимчасового перебування біженців, допомагають з перекладом і оформленням документів, комунікацією з різними державними структурами тощо. Таким чином, зменшується тиск української міграційної хвилі на представників окремих європейських націй, полегшується і прискорюється соціалізація шукачів притулку.

5) Расизм по відношенню до не-європейців [3]. У дослідженнях міграційних криз 90-х років у порівнянні з 2015 роком встановлюється, що біженці з географічно близьких територій (наприклад, Албанія чи Сербія) не позиціонуються як чужинці. Так само і українських біженців сприймають як культурно й етнічно ближчих до Європи, ніж представників арабських країн. Втім, як зазначається у дослідженні A. Pettrachin та L. Hadj Abdou, це питання культурної комунікації [3]. Україна поділяє європейські цінності і робить чимало для їх імплементації в Україні. Всіляко підкреслюється цивілізаційна ідентичність українців з європейською культурною спільнотою.

6) Гендерний фактор. Різниця у ставленні пов’язана і з тим, що відсоток молодих чоловіків у попередній міграційній хвилі був значно вищим [4]. Це могло становити більшу загрозу безпеці і порядку. Позаяк з України прибувають здебільшого жінки і діти, що зменшує ризик криміногенності.

7) Неабияку роль відіграє і соціальний склад біженців: 2022 року до ЄС з України потрапило чимало висококваліфікованих працівників, людей вищою освітою, які здатні швидше інтегруватись, а також сприяють покращенню іміджу України на міжнародній арені.

Водночас варто відмітити, що кількість згадок про Україну у ЗМІ в останні півтора місяці суттєво скоротилась. Медійних приводів стало значно менше. Змінюється і політика європейських країн, які в лютому-березні анонсували і надавали значну підтримку біженцям з України, натомість тепер корегують обсяг і зміст допомоги, заявленої у перші тижні і місяці війни. Наприклад, регулювання торкнулись транспортної сфери (скасовано безоплатний проїзд в межах ЄС на міжміському сполученні та у більшості міст, безоплатний рух національними магістралями автомобілів з українською реєстрацією).

Таким чином, український міграційний кейс є унікальним і перспективним для подальшого дослідження, оскільки вже навіть на сьогодні він засвідчив істотні переконструювання культурних практик ЄС по відношенню до мігрантів.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. COUNCIL DIRECTIVE 2001/55/EC of 20 July 2001. *Official Journal of the European Communities. 7.8.2001*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0055&from=EN

2. EU solidarity with Ukraine / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine_en#relatedlinks

3. Pettrachin A., Hadj Abdou L. Explaining the remarkable shift in European responses to refugees following Russia's invasion of Ukraine. URL: https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2022/03/09/explaining-the-remarkable-shift-in-european-responses-to-refugees-following-russias-invasion-of-ukraine/
4. Ukrainian citizens in the EU. *Eurostat. Statistic explained.* URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ukrainian_citizens_in_the_EU# Population of_Ukraine

Киридон Алла,
д.і.н., професор,
директор Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво»
Троян Сергій,
д.і.н., професор
Національного авіаційного університету

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА 2014–2022 РР.: ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР

Спрямована проти України і українства російська неоімперська або рашистська пропаганда і така сама практика віроломної спочатку гібридної, а потім широкомасштабної війни Росії проти України й українського народу в 2014–2022 рр. чітко підтвердили: окупаційні російські війська зайшли в Україну з єдиною метою – бажанням вести війну і вбивати українців. Усе решта – демілітаризація, денацифікація, недопущення вступу України в НАТО, захист російськомовних, національна безпека Російської Федерації і т. п. – то все від лукавого. Засліплений злобою і зневагою до України і всього українського президент Росії В. Путін поставив на карту все, в тому числі й майбутнє своєї держави і народу. Станом на кінець 2013 – початок 2014 рр. Росія була державою групи економічно найрозвиненіших і найвпливовіших країн світу – G-8 («Велика вісімка»), як постійний член Ради Безпеки ООН впливала на прийняття (чи неприйняття) всіх доленосних для людства рішень, отримувала величезні прибутки (фактично – надприбутки) від продажу насамперед енергоресурсів, мала сприятливу економічну кон'юнктуру і т. д. Всім цим і власне самою екзистенційною (життєвою) перспективою суспільного і державного розвитку було знехтувано в ім'я абсолютно надуманих антиукраїнських цілей, які упродовж останніх понад дев'яти років наповнювала мовою ненависті кремлівська інформаційна машина.

Прикметник «екзистенційний» (тобто, «життєвий») онлайн-словник Dictionary визнав словом 2019 року в світі (принаймні, значення саме цього терміну інтернет-користувачі найчастіше шукали упродовж року) [3]. У дослівному розумінні, екзистенційна війна – це війна за існування, за буття, за життя. Тобто, у широкому значенні терміну «екзистенція», ми маємо абсолютно відмінні неоімперіалістичну російську (рашистську) й українську візії такої війни. Якщо для Росії це війна на повне знищення всього українського державного і суспільного, то для України головний зміст екзистенційної війни становить боротьба за відстоювання суверенітету, незалежності, свободи, гідності, демократії, права на європейський вибір як загальнолюдські цивілізаційні цінності та смисли самого нашого буття. Саме ці життєві смисли українства і хоче знищити Росія, а ми всіма силами прагнемо їх відстояти, захистити й утвердити в результаті для нас екзистенційної Національно-визвольної війни XXI століття.

Український інтелектуал, публіцист, віце-президент Українського центру

міжнародного ПЕН-клубу М. Рябчук у січні 2017 р. в доповіді про зміни ідентичності українців у Королівському інституті міжнародних відносин (Четем-хауз) у Лондоні дуже чітко сформулював нині очевидну думку: «Українці від росіян відрізняються любов'ю до свободи» [4]. Поняття Свободи невіддільне від самої історичної пам‘яті українців – народу-спадкоємця предків, які жили на берегах середньої і нижньої течії Борисфена-Славутича-Дніпра. Народу, який створив потужну середньовічну державу Русь-Україну. Народу, який прийняв християнство, коли Московії ще не існувало. Народу, який у славні часи козацької звитяги і лицарства героїчно боронив свої рубежі і свою свободу. Народу, з яким спочатку московити, а потім імперська Росія вела численні війни, прагнучи розширити території власної держави, завдяки підпорядкуванню яких вона врешті й перетворилася та розвивалася з 1721 р. як імперія. Народу, без історії й територій якого ні в минулому, ні сьогодні Росія не може відчувати себе повноцінним утворенням. А тому завжди прагнула і прагне зараз або до привласнення собі, або до знищення всього українського.

Загалом російську офіційну політику щодо України можна схарактеризувати як політику тотального викорінення всього українського, знищення українства етнічно та політично на окупованих територіях шляхом масових вбивств, створення непридатних умов для життя, провокування масової міграції тощо. Йдеться про знищення українців як самостійної політичної нації та знищення як окремої етнічної групи. Американський історик О. Мотиль назвав такі дії «винятковим актом дикості» [1]. Безумовно, вони є свідченням порушення російською стороною не лише конвенцій і правил ведення війни, але й здійсненням злочинів військового і воєнного характеру, злочинів проти людяності, що мають визначення геноциду [2].

Для України і українців поняття екзистенційної боротьби в сучасних умовах набуло особливого значення від 2014 р. Саме тоді стало зрозуміло, що задля історичної перспективи нам не залишається нічого іншого як боротися за свої екзистенційні смисли, за своє буття, за право бути українцями і мати власну незалежну державу. В основі цієї боротьби, яку Україна веде у війні проти Росії з 2014 року, знаходиться відстоювання свободи як права людини на вільний вибір, відстоювання права на саме суверенне буття, що і робить війну 2014–2022 рр. для України екзистенційною.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Мотиль О. Групове згвалтування в Україні [Електронний ресурс]. URL: https://zbruc.eu/node/111497
2. Проект Постанови про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні», № 7276 від 11.04.2022. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/CardByRn?regNum=7276&conv=9
3. Прикметник «ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ» – слово 2019 року. URL: http://slovopys.kubg.edu.ua/prykmetnyk-ekzystentsiinyi-slovo-2019-roku/
4. Рябчук: українці від росіян відрізняються любов'ю до свободи [Електронний ресурс]. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-38671637.amp
5. Сартр Ж-П. Шляхи свободи. Трилогія. Ч. 1: Зрілий вік. К.: Юніверс, 2006. 384 с.; Ч. 2: Відстрочення. Київ : Юніверс, 2008. 448 с.; Ч. 3: Смерть у душі. Київ : Вид-во Жупанського, 2016. 312 с.

Киридон Алла,
д.і.н., професор,
директор Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво»
Нечаєва-Юрійчук Наталія,
к.і.н., доцент
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Троян Сергій,
д.і.н., професор
Національного авіаційного університету

СТРАТЕГІЧНИЙ КОМПАС БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

21 березня 2022 р. на зустрічі у Брюсселі міністри закордонних справ та оборони 27 країн-учасниць Євросоюзу схвалили рішення про прийняття першої в історії спільної стратегії ЄС у галузі безпеки та оборони під назвою «Стратегічний компас безпеки та оборони для Європейського Союзу, який захищає своїх громадян, цінності й інтереси та сприяє міжнародному миру і безпеці» [3] (далі – Стратегічний компас). Робота над Стратегічним компасом розпочалася влітку 2020 р. за головування і активної підтримки ФРН в Раді ЄС. Реалізація цього документу, як спільного стратегічного бачення політики ЄС в безпековій і оборонній сфері, розрахована на середньострокову перспективу – до 2030 року. «Це не просто ще один політичний документ. Це програма дій з конкретними заходами та строками їхнього виконання» [1], – наголосив верховний представник Євросоюзу з зовнішньої та безпекової політики Жозеп Боррель, представляючи проект Стратегічного компасу.

У документі підкреслено, що людство живе в епоху стратегічної конкуренції та складних загроз безпеці конфліктогенного характеру, в тому числі у вигляді як гібридних викликів, так і актів прямої агресії. Особливо наголошується на факті повернення війни в Європі з невиправданою і неспровокованою агресією Росії проти України. У цій ситуації ЄС прагне захищати європейський порядок безпеки, суверенітет, територіальну цілісність і незалежність держав у межах міжнародно визнаних кордонів. Підтримка України спрямована на відновлення миру в Європі. Водночас, сильніший і більш спроможний ЄС у сфері безпеки та оборони сприятиме глобальній та трансатлантичній безпеці. Він також доповнюватиме НАТО, яке залишається основою колективної оборони для його членів. В цьому сенсі ЄС підтверджує свій намір активізувати підтримку глобального міжнародно-правового порядку на вироблених світовою спільнотою на чолі з ООН і діючих міжнародних нормах і правилах. Як зазначив міністр закордонних справ Латвії Едгарс Ринкевичс, цей документ «дає необхідний інструментарій для того, щоб ЄС разом з НАТО став реальним гравцем у геополітичній обороні та безпеці» [2].

Стратегічний компас зафіксував визначення невмотивованої та несправедливої російської агресії щодо України. Це має вагоме значення в сенсі надання Україні реальної потужної фінансової, гуманітарної, економічної, воєнної допомоги. Суттєву роль відіграє тут співпраця держав ЄС з партнерами у рамках колективних домовленостей у Рамштайні від 26 квітня 2022 р. і спільність дій з США. На перспективу ж Стратегічний компас може слугувати одним із вагомих імпульсів для підвищення рівня і змісту співробітництва між Євроспільнотою і Україною як державою-кандидатом у члени ЄС.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Стратегічний компас ЄС: від морських дронів до діалогу з Україною [Електронний ресурс]. URL: https://amp.dw.com/uk/stratehichnyi-kompas-yes-vid-morskykh-droniv-do-dialohu-z-ukrainoiu/a-59843928

2. Яворович Т., Богданьок О. ЄС затвердив «стратегічний компас» у сфері безпеки та оборони. Про що йдеться у документі [Електронний ресурс]. URL: https://suspilne.media/amp/220073-es-zatverdiv-strategicnij-kompas-u-sferi-bezpeki-ta-oboroni/

3. A Strategic Compass for Security and Defence For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security (Brussels, 21 March 2022) [Електронний ресурс]. URL: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/en/pdf

Крупеня Ірина,
к.і.н., доцент
Київського міжнародного університету

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ АСЕАН ТА ЇХ РЕАКЦІЯ НА ВІДКРИТИЙ ВОЄННИЙ НАПАД РФ НА УКРАЇНУ

Останніми роками з боку МЗС України робляться спроби щодо поглиблення політико-економічної співпраці з країнами АСЕАН, які демонструють сильний потенціал розвитку як у економічному, так і в політичному вимірі, а окремі держави субрегіону є впливовими гравцями на світовій арені. Не дивлячись на те, що Україна у своїй зовнішньополітичній діяльності проголосила стратегічний курс на набуття повноправного членства в ЄС та НАТО [1], але дотримуючись принципів прагматичності та багатовимірної дипломатії, окрім трансатлантичного вектору зовнішньої політики, Україна намагається протягом останніх трьох років посилити політико-економічну співпрацю з країнами-членами АСЕАН. Йдеться про подання в 2018 р. офіційного запиту щодо приєднання до Договору про дружбу та співробітництво у ПСА (головного документу АСЕАН) та набуття статусу спостерігача в Міжпарламентській Асамблеї Асоціації [2, с. 25]. В 2020 році було проголошено «Тиждень Азії», протягом якого глава МЗС України провів телефонні розмови зі своїми колегами з Китаю, Індонезії, Сінгапуру, а також зустрічі з послами Малайзії, Індії, КНР, Республіки Корея та Японії [3].

Важливим елементом інституційної співпраці між Україною та АСЕАН є створення Центру АСЕАН на базі Інституту міжнародних відносин КНУ ім. Т. Шевченка, домовленості про його відкриття було досягнуто 17 вересня 2020 р. у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка під час тристоронньої зустрічі між керівництвом Університету, Міністерством закордонних справ та послами держав-членів АСЕАН. Серед основних завдань Центру є: інтенсифікація двосторонніх контактів між дослідниками і науковцями, розвиток гуманітарно-освітніх та міжлюдських контактів, участь представників наукових та ділових кіл України та АСЕАН в культурних та освітніх обмінах [4].

Дипломатична присутність України у регіоні на сьогодні представлена у В'єтнамі, Індії (Делі покриває шість країн Бангладеш, Мальдіви, Непал, Шрі-Ланку та Бутан), Індонезії, КНР, Республіці Корея, Сінгапурі, Таїланді, Малайзії та Японії [5].

Налагодження співпраці з економічних, торговельних питань, а також з реалізації спільних проектів із регіональними інтеграційними об'єднаннями, передусім, АСЕАН визначено одним з важливих напрямів зовнішньої політики, що затверджені Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України». Так у ст.149 згаданого документа

зазначається, що «Активний розвиток двостороннього співробітництва з державами ПСА буде зосереджуватися, зокрема, на питаннях формування зон вільної торгівлі, розширення кооперaційних зв'язків у військово-технічній, аерокосмічній та науково-технічній сферах. Україна також докладатиме зусиль для інституціоналізації відносин з АСЕАН. Перспективним напрямом є налагодження співпраці з країнами АСЕАН щодо сприяння залученню інвестицій до промислового та аграрного секторів України з фінансових центрів регіону» [1].

Разом з тим, сучасні геополітичні реалії, швидкість і непередбачуваність подій на світовій арені, передусім, відкритий воєнний напад росії на Україну, вже сьогодні вимагає корекції, внесення нових акцентів і доповнень до вказаної Стратегії, яка, безумовно, має переважною мірою рамковий характер. Як і багато інших регіональних організацій, АСЕАН висловила свою позицію щодо путінської війни проти України. Так, міністри закордонних справ держав АСЕАН 24 лютого 2022 р. висловили серйозну стурбованість напруженістю між росією та Україною та закликали до максимальної стриманості та діалогу [6]. Також закликали всі зацікавлені сторони проявляти максимальну стриманість, продовжувати діалог усіма каналами, включаючи дипломатичні, щоб стримати ситуацію, запобігти її подальшій ескалації та домогтися мирного вирішення відповідно до норм міжнародного права, Статуту ООН та Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії [7], [8]. Через тиждень, 3 березня 2022 р. міністри закордонних справ країн АСЕАН у своїй заяві закликали до негайного припинення вогню або перемир'я та продовження політичного діалогу щодо вирішення *поточної кризи* та уникнення збільшення страждань невинних людей (*the current crisis* and avoid expanding suffering of innocent people) [9].

Вище перераховані заяви міністрів закордонних справ країн АСЕАН показують, що відкритий воєнний напад росії на Україну не було названо війною. Загалом така стримана позиція АСЕАН є досить прогнозованою через складність погодження документів усіма країнами-членами організації, ідеологічно-політична палітра яких варіюється від монархій до комуністичних держав і авторитарних диктатур та, у цілому, відповідає загальним принципам організації із збереженню нейтралітету у міжнародних суперечках, необхідності їх вирішення виключно мирними засобами [10].

Слід також зазначити, Росія з 1996 р. є діалоговим партнером АСЕАН. Ключовим моментом у розвитку відносин Росії та АСЕАН стало приєднання її 29 листопада 2004 до Договору про дружбу і співпрацю в Південно-Східній Азії. В грудні 2005 року в Куала-Лумпурі (Малайзія) відбувся перший саміт Росія – АСЕАН. З цієї причини пряма критика країн АСЕАН на адресу росії дискредитують асеаноцентричний формат співпраці в очах окремих партнерів АСЕАН, які чудово усвідомлюють потенційні ризики подібних дій. Незважаючи на комплексний характер, сама по собі війна в Україні не займає значного місця у порядку денного АСЕАН. Свідченням цьому є відсутність публічних заяв країн АСЕАН в квітні-червні 2022 р. по засудженню путінської війни в Україні. Поряд із цим, навіть з найбільш чутливих для себе питань, як періодичне загострення ситуації у Південно-Китайському морі, в жодному документі з територіальної проблеми або офіційній заяві АСЕАН прямо не вказує на Китай як джерело дестабілізації обстановки, замінюючи на завуальовані випади на адресу Пекіна на кшталт «ми стурбовані зростанням напруженості в акваторії Південно-Китайського моря» та акуратні знеособлені заклики утримуватися

від мілітаризації та інших дій, здатних ще більше загострити напругу [11].

Водночас, на думку авторки дослідження, при визначенні перспектив політико-дипломатичної та економічної присутності України у субрегіоні ПСА треба враховувати реакцію окремих членів Асоціації щодо українсько-російської війни, що, безумовно, вплине на подальший розвиток двосторонніх стосунків України з цими країнами. Зокрема, під час голосування 2 березня 2022 року за Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН ES-11/1 з приводу засудження російського вторгнення в Україну та вимогу повного виведення російських військ і скасування рішення про визнання самопроголошених Донецької та Луганської народних республік, 8 країн АСЕАН проголосували «за» (Бруней, Індонезія, Камбоджа, Малайзія, М'янма, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд), 2 країни утрималися (В'єтнам, Лаос) [12].

Таким чином, голосування у ГА ООН, а також офіційна реакція АСЕАН і зовнішньополітичних відомств її окремих країн-членів з українського питання виявили наявність певних розбіжностей. На думку дослідниці, кардинальна різниця позицій АСЕАН як регіональної організації та конкретної країни-члена Асоціації по питанню українсько-російської війни пояснюється «Шляхом АСЕАН», що є діючою неформальною нормою притаманною Асоціації і є свого роду феноменом азійського регіоналізму. Важливим аспектом «Шляху АСЕАН» є консультації на мирній основі. Обережне поводження із внутрішніми відмінностями одне одного. Сторони Асоціації можуть сперечатися і розходитися в думках щодо конкретної позиції за зачиненими дверима, але вони повинні утримуватися від цього привселюдно. Навіть в тих ситуаціях, коли члени АСЕАН не можуть прийти до спільної позиції, вони повинні говорити і діяти ніби певний рівень єдності з цього конкретного питання було досягнуто. Таким чином, метою є не поставити в незручне становище окремих членів АСЕАН на міжнародних форумах, а вигідно обіграти ситуацію. Навіть коли один член АСЕАН займає позицію, яка не є прийнятною для інших членів, останні будуть утримуватися від дій, що можуть призвести до того, що ця країна-член публічно «втратить своє обличчя» [13].

Окремо потрібно зауважити, що введення нових санкцій з боку країн Заходу логічно змушує рф ще більшою мірою звернути свою увагу на азійських партнерів, особливо позаблокових, до яких належить АСЕАН. Аналогічна картина вже спостерігалася у першій фазі української кризи 2014 р., і зараз варто очікувати на новий сплеск інтересу росії до субрегіону ПСА.

Тому, крім суто економічних напрямів, що визначені у національній зовнішньополітичній стратегії, Україна має активізувати співробітництво з країнами АСЕАН у політичній сфері з метою поширення географії санкційного тиску проти РФ, налагодження ефективної протидії інформаційній війні кремля у згаданому регіоні та отримання дієвої підтримки з боку країн субрегіону ПСА у міжнародних організаціях.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України від 26 серпня 2021 року № 448/2021. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017 (дата звернення: 10.05.2022).

2. Україна та країни Східної та Південно-Східної Азії: досвід модернізації та перспективи взаємодії: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 75-річчя створення ООН (13 листопада 2020 року). Харків: ФОП Панов А.М., 2020. 130 с.

3. Дмитро Кулеба: Тиждень Азії в МЗС – це початок нової регіональної стратегії України. *МЗС*. URL: https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-tizhden-aziyi-v-mzs-ce-pochatok-novoyi-regionalnoyi-strategiyi-ukrayini (дата звернення: 20.05.2022).

4. За ініціативою Міністерства закордонних справ у Києві створюють Центр АСЕАН. *МЗС*. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/za-iniciativoyu-ministerstva-zakordonnih-sprav-u-kiyevi-stvoryuyut-centr-asean (дата звернення: 20.05.2022).

5. Герасимчук С. Азійська стратегія України. Аудит зовнішньої політики України в Азії. *Портал зовнішньої політики*. URL: http://fpp.com.ua/azijska-strategiya-ukrayiny-audyt-zovnishnoyi-polityky-ukrayiny-v-aziyi/ (дата звернення: 20.05.2022).

6. Asean urges maximum restraint, de-escalation of Russia-Ukraine tensions. *Bangkok Post*. 24.02.2022. URL: https://www.bangkokpost.com/world/2269543/asean-urges-maximum-restraint-de-escalation-of-russia-ukraine-tensions (дата звернення: 20.05.2022).

7. ASEAN Urges Maximum Restraint, De-escalation of Russia-Ukraine Tensions – Draft Statement. *VOA.* 24 лютого 2022. Архів оригіналу за 25 лютого 2022. Процитовано 25.02.2022. URL: https://web.archive.org/web/20220225025204/https://www.voacambodia.com/a/6457471.html (дата звернення: 20.05.2022).

8. ASEAN Foreign Ministers' Statement on The Situation in Ukraine. *ASEAN*. February 26, 2022. URL: https://asean.org/wp-content/uploads/2022/02/ASEAN-FM-Statement-on-Ukraine-Crisis-26-Feb-Final.pdf (дата звернення: 23.05.2022).

9. ASEAN Foreign Ministers' Statement Calling for a Ceasefire in Ukraine. *ASEAN*. March 3, 2022. URL: https://asean.org/asean-foreign-ministers-statement-calling-for-a-ceasefire-in-ukraine/ (дата звернення: 23.05.2022).

10. Городня Н.Д. АСЕАН: створення й етапи розвитку // *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2010. Вип.102. С.7-10.

11. Россия и АСЕАН. URL: http://russia-asean20.ru/russia_asean/ (дата звернення: 23.05.2022).

12. Aggression against Ukraine : resolution / adopted by the General Assembly. *United Nations. Digital Library*. URL: https://web.archive.org/web/20220303094544/https://digitallibrary.un.org/record/3959039 (дата звернення: 23.05.2022).

13. Авер'янов С. Феномен «Шляху АСЕАН» та його роль у функціонуванні Асоціації Південно-Східної Азії. *Evropský politický a právní diskurz*. URL: https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2017/2017-4-3/12.pdf (дата звернення: 23.05.2022).

Маклюк Ольга,
к.і.н., доцент
Запорізького національного університету

ДИСКУРС МИНУЛОГО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОПАГАНДИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Для академічної та політичної еліти світу вже аксіоматичним стало твердження, що феномен історичної пам'яті сьогодні є важливішим чинником формування національної ідентичності та потужним засобом національної самоідентифікації. Тому не дивно, що одним з інструментів пропаганди в умовах російсько-української війни, метою якої є знищення української ідентичності, став саме дискурс минулого, в якому російська експансія виступає супроти української державницької концепції викладу історичних фактів та являє собою спробу повернення до неорадянської, проросійської концепції української історії. Та, як наслідок, використання історії для обґрунтування зовнішньої політики, заперечення належності України, як самостійної держави, віднесення українських земель до «русского мира», до євразійського цивілізаційного простору. Маніпуляції з минулим сьогодні стали важливим інструментом пропаганди, вплинули та продовжують впливати на формування антиукраїнських настроїв як в

самій Росії, так і на окупованих нею територіях.

Метою нашого наукового пошуку є визначення основних історичних наративів й ідеологем та їх наслідків як інструментарію російської пропаганди в умовах російської-української війни.

Використання минулого як інструменту пропаганди стало складовою частиною гібридної війни ще до початку мілітаристської російської агресії, а в умовах російсько-української війни дискурс минулого продовжує використовуватися як інструмент пропаганди. Зазначимо, що створення історичного наративу завжди потребує часу та інтелектуальних зусиль, ретельного аналізу, опрацювання багатьох джерел і професійної підготовки для того щоб сформувати відповіді на складні історичні питання. Дослідники справедливо зазначають, що сучасна людина з одного боку майже не замислюється над тим, як конструюється та репрезентується минувшина, бо для неї більш цікавим є кінцевий продукт споживання, з іншого – ледь не кожна особа вважає себе неодмінним знавцем історії [14].Цей кінцевий «історичний продукт» звичайна людина отримує «у готовому вигляді» завдяки потужному впливу інформаційного потоку: починаючи від традиційних (телебачення, радіо, періодичні друковані видання) до інформаційних, новинних, рекламних продуктів у соціальних мережах (Viber, Telegram, Youtube, Tik-Tok, Facebook, Twitter, Instagram) та мобільних іграх тощо.

Саме телебачення стало основною "пропагандистською зброєю" російської влади. Так, серед опитаних провідною дослідницькою компанією Росії «Автономної некомерційної організації Аналітичного Центру Юрія Левади (АНО Левада-Центр)» росіян у квітні 2022 р. 70% респондентів відзначили телебачення як своє основне джерело отримання новин, зазначимо, що у 2021 р. таку відповідь давало трохи більше 60% респондентів [7]. Не дивно, що на захоплених територіях, одним з перших завдань влади окупантів стало встановлення російського телемовлення.

Для порівняння наведемо результати дослідження Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) сфокусованого на медіа споживанні українців в умовах повномасштабної війни. Відповідно до цього опитування станом на травень 2022 р. основним джерелом інформації виявилися соціальні мережі: для отримання новин їх використовують 76,6% українців, телебачення як джерело новин складає 66.7%, інтернет (без соціальних мереж) 61.2% [8].Такі відмінності пояснюються значною мірою військовим станом в країні**,** коли з'явилась потреба у швидкому, безперервному споживанні інформації (події на фронті, офіційні заяви органів влади, повідомленнями про повітряну тривогу та інші), що для багатьох українців стало новою звичкою. Втім, водночас така звичка несе колосальні ризики з точки зору можливих маніпулятивних впливів, у тому числі щодо споживання історичного контенту.

Історична політика росії так чи інакше тісно пов'язана з цілою серією концептів: існування «великої російської цивілізації»; повернення статусу наддержави, яка повинна брати участь у формуванні основ світо порядку; велика місія опіки над «русским миром», під яким розуміється мережа людей і спільнот за межами російської федерації, так чи інакше включених до російського культурного та мовного простору. Як наслідок, «історична політика росії – це нав'язування українському суспільству своїх цінностей» [1].

Визначимо основні ідеологеми/міфологеми радянської/імперської інтерпретації історії, які склали основу пам'ятевого російського дискурсу: (1) червоною ниткою

російської пропаганди стало гасло про єдність східнослов'янських народів та окремо про спільне минуле двох «братніх» народів, нероздільність їх історичної долі; (2) боротьба за спадщину Київської Русі («Древнерусское государство»), а саме: середньовічна Росія є спадкоємцем Київської Русі; (3) концепт та міфологема Новоросії: претензії на колишні, нібито російські землі з переважаючим російським населенням, що продукує пропагандистські впливи на регіоналізацію історичної пам'яті; (4) радянський міф Великої Вітчизняної війни та «культ великої Перемоги» спрямовані на культивацію єднання радянського народу; (5) «неонацизм» у форматі ототожнення українського націоналізму з фашизмом. Як наслідок, сучасна війна, це історична подія, бо вона ведеться за звільнення від українського націоналізму (нацизму) та за возз'єднання з росією.

Аналітичний центр Київського міжнародного інституту соціології провів серію досліджень, що стосуються вище зазначених проблем. Так, предметом окремого дослідження на замовлення українського інтернет-видання «Дзеркало тижня» стало вивчення поширеності російських наративів в українському суспільстві у 2014 р.: опитування проводилось у кожній з областей Півдня і Сходу (крім Криму) [3]. За результатами цього дослідження було з'ясовано, що 74.5% мешканців Південно-Східного регіону вважало, що «Україна та Росія мають бути незалежними, але дружніми державами – з відкритими кордонами, без віз», 46.8% мешканців регіону станом на 2014 р. були готові «проголосувати за вступ до Митного союзу з Росією, Білоруссю та Казахстаном». Опитування, проведене у травні 2022 р. свідчить, що 85% респондентів поділяють саме проукраїнську позицію [5]. У 2015 р. Лабораторія соціологічного сприяння інформаційної безпеки КМІС актуалізувала питання необхідності дослідження, формування показників результативності російської пропаганди (*далі* – РРП) [6]. На думку науковців індекс РРП може використовуватися для оцінки динаміки процесів і для порівняння шкоди, завданої російською пропагандою. Суттєвих відмінностей за статтю та віком, освітою майже немає, але найбільш суттєві відмінності в нараженості російській пропаганді пов'язані з регіоном проживання респондентів. Так, у східних регіонах значення індексу РРП дорівнює 48, що в 4 рази вище, ніж у західних, що власне пояснює що саме східні регіони являють собою велику проблему і вимагають серйозних зусиль у боротьбі проти російської пропаганди. Не дуже позитивна ситуація і в інших регіонах, які межують чи розташовані близько до кордонів росії. Так, найбільше російська пропаганда (крім Донбасу) впливає на жителів Харківської (індекс РРП =50) та Одеської області (індекс РРП =43). Значно краща ситуація у Херсонській, Миколаївській, Дніпропетровській та Запорізькій областях (індекс РРП =28-29).

Окреслимо основні виміри меморіальної пропаганди та практики на тимчасово окупованих територіях*:*

(1) *контроль пропагандисткого контенту на телебаченні та у медіа.* Обстріли українських телевізійних веж, вимкнення або захоплення українських телеканалів і радіостанцій, запуск пропагандистського мовлення стали ознаками російської окупації у містах Запоріжжя та Херсонщини: Мелітополі, Бердянську, Енергодарі, Новій Каховці, Таврійську, Херсоні, Каховці тощо [10].

(2) *освіта (історія/мова).* Так, під час брифінгу в Медіацентрі Україна-

Укрінформ, презентуючи результати дослідження фактів лінгвоциду, Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремінь серед прикладів окупаційної політики назвав заміну загарбниками підручників з історії. Аналітичний центр *Cedos* зібрав інформацію від свідків, із соцмереж та преси в рамках дослідження «Освіта на окупованих територіях України (24 лютого – 30 квітня 2022 р.)». Було виявлено що у програмі курсу історії 70% часу передбачено на вивчення минулого росії, ще 30% – всесвітньої історії, і зовсім нічого немає про Україну [13].

(3) *мемоліальні/історичні пам'ятки.* У Херсоні, Мелітополі, Нікольському, Михайлівці, Василівці, Бердянську, Дніпрорудному, Вовчанську окупанти демонтують і знищують національну символіку, українські банери, меморіальні дошки загиблим українським воїнам, змінюють вивіски на приміщеннях органів державної влади на російськомовні [11].

Національний інститут стратегічних досліджень станом на 27.04.2022 р. надав актуальну аналітику щодо пам'ятників України, зруйнованих та пошкоджених окупантами під час російсько-української війни [12]. Так, вже зруйновано десятки монументів, і, на жаль, їх кількість надалі збільшується. Так, у березні 2022 р. через дії російських загарбників постраждав унікальний військово-історичний об'єкт «Скеля» у м. Коростені на Житомирщині; російські окупанти знищили на Донеччині меморіальну стелу, що увічнювала пам'ять Героя України Василя Сліпака; постраждали рештки Ізюмської фортеці, зведеної наприкінці XVII ст.

Головний консультант відділу розвитку політичної системи О. Михайлова зазначає, що монументи українським АТО-вцям російські окупанти нищили всюди, куди діставалися, зокрема у Запорізькій області у м. Енергодар **(**14 березня**)**, на Київщині у м. Ірпінь **(**31 березня**)** та в с. Гурівка **(**1 квітня**),** у містах Чернігів **(**3 квітня**)** та Херсон **(**11 квітня**)**. Елементом політики привласнення росіянами перемоги над нацистською Німеччиною вважають вчені активну руйнацію пам'ятників, що увічнюють подвиг громадян України у Другій світовій війні. Знищено десятки братських могил воїнів та жертв Другої світової війни [9].

Таким чином, дискурс минулого є важливою складовою безпеки держави. Деструктивні зовнішні інформаційні впливи та пропаганда із використанням викривлених трактувань історичних фактів, недооцінка та слабкість державної історичної політики може мати фатальні наслідки, про що свідчить російсько-українська війна, напередодні та під час якої відбувалось та продовжує мати наслідки масове використання окупантами та місцевими проросійськими силами російської пропаганди та антиукраїнських інтерпретацій історичних подій. Повномасштабне вторгнення росії у лютому 2022 р. на територію України продемонструвало той факт, що історична політика країни агресора чітко підпорядкована її геополітичній стратегії.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. "Інтерпретації історії у політиці Російської Федерації як загроза національній безпеці України". Аналітична записка URL: https://niss.gov.ua/en/node/1659

2. . Пам'ятники України, зруйновані та пошкоджені окупантами у перебігу російсько-української війни. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pamyatnyky-ukrayiny-zruynovani-ta-poshkodzheni-okupantamy-u-perebihu

3. Думки та погляди жителів південно-східних областей україни: квітень 2014 URL: https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=302&page=70

4. Індекс результативності російської пропаганди https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=510

5. Індекс сприйняття російсько-української війни: результати телефонного опитування, проведеного 19-24 травня 2022 року URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1113&page=1#_ftn1
6. Індекс результативності російської пропаганди https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=510
7. Как 100 дней войны изменили россиян? Объясняем с точки зрения социологии URL: https://meduza.io/feature/2022/06/03/kak-100-dney-voyny-izmenili-rossiyan
8. Медіаспоживання українців в умовах повномасштабної війни. Опитування ОПОРИ
9. Михайлова О. Ю. Пам'ятники України, зруйновані та пошкоджені окупантами у перебігу російсько-української війни URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/vtratiks_pamyatniki_mikhaylova_270422.pdf
10. На окупованих територіях з 24 лютого зафіксовано понад 100 фактів лінгвоциду – мовний омбудсман URL: https://pravdaye.com.ua/na-okupovanyh-terytoriyah-z-24-lyutogo-zafiksovano-ponad-100-faktiv-lingvoczydu-movnyj-ombudsman/
11. На окупованих територіях з 24 лютого зафіксовано понад 100 фактів лінгвоциду – мовний омбудсман URL: https://pravdaye.com.ua/na-okupovanyh-terytoriyah-z-24-lyutogo-zafiksovano-ponad-100-faktiv-lingvoczydu-movnyj-ombudsman/
12. Пам'ятники України, зруйновані та пошкоджені окупантами у перебігу російсько-української війни. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pamyatnyky-ukrayiny-zruynovani-ta-poshkodzheni-okupantamy-u-perebihu
13. Що відбувається зі школами на окупованих територіях? https://osvitoria.media/experience/shho-vidbuvayetsya-zi-shkolamy-na-okupovanyh-terytoriyah/
14. Як навчити громадянина мислити URL: https://ukurier.gov.ua/uk/articles/yak-navchiti-gromadyanina-misliti/

Мартинов Андрій,
д.і.н., професор, провідний науковий співробітник
Інституту історії України НАН України

ІДЕОЛОГІЇ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА АВТОРИТАРИЗМУ У МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНОМУ ПРОТИСТОЯННІ

Перемога західних ліберальних демократій у першій холодній війні (незалежно від того, чи визначатимемо ми її хронологічні межі між 1946-1991, або 1917-1991 роками) здавалося завершила історію ідеологічного протистояння різних суспільно-політичних формацій. Однак промова російського диктатора на Мюнхенській конференції з питань безпеки у лютому 2008 р. фактично дала старт «другій холодній війні» між РФ і Заходом. Звичайно, ця друга холодна війна має свою специфіку. РФ намагається консолідувати проти західних ліберальних демократій автократії третього світу, цією ситуацією на свою користь намагається скористатись Китай. Влітку 2021 р. президент США Дж. Байден провів перший глобальний форум ліберальних демократій. Міжнародні відносини, здається, опинились в ситуації ідеологічного протистояння «класичних» ідеологій ліберальної демократії та авторитаризму.

Німецький філософ К. Маннгейм у класичній праці «Ідеологія та утопія» довів, що ідеологія як «секуляризована релігія» або як сурогат сакрального ціле-покладання існуватиме то тих пір, поки буде у цьому потреба [3, с.34]. Але на хвилі перемоги у холодній війні американський політолог японського походження Ф. Фукуяма розробив концепцію «завершення історії» та переходу глобальної історії до формату універсальної перемоги ліберальних демократій. Але на початку XXI століття стало зрозуміло, що автократичні моделі капіталізму (китайська і російська) кинули виклик

євроатлантичній ліберальній моделі капіталізму. До початку глобальної економічної кризи 2008 р. здавалось, що поступ демократії є неухильним. На початку XXI ст. низка глобальних правозахисних організацій неодноразово наголошувала на поступовому, але неухильному поширенні демократії у світі. Проте такий кількісний статистичний звіт не дає об'єктивного уявлення про справжню соціально-психологічну якість політичних устроїв, які за формально-правовими ознаками визнаються демократичними. Тобто такими, які спроможні забезпечувати суверенітет народу, владу більшості при повазі прав меншості, гарантії дотримання прав людини. Але все частіше зазначені характеристики підміняються регулярними демократичними вільними виборами за участі необмеженої кількості політичних партій, однак без реальних механізмів суспільного контролю за діяльністю обраної влади.

Загальновідоме визначення демократії, яке дав президент США А. Лінкольна: демократія це влада народу, через народ і заради народу. За владарювання демократичного політичного режиму владу отримує обраний народом суб'єкт, який має повернути її народу після завершення терміну перебування при владі. Представницька демократія вимагає, аби рішення лідера піддавалися ретельній перевірці, аби лідери казали правду та були готові нести відповідальність за прийняті рішення. Некомпетентність підриває сутність представницької демократії. Недуг демократичних держав полягає у зменшенні дієздатності урядів. Консультативна демократія орієнтується на громадську думку, яка є досить мінливою.

Відомо, що сформована певним національним історичним процесом демократична еліта відрізняється від олігархічної своїми відкритими, представницькими, соціально-відповідальними формами політичної активності. Водночас, навіть в умовах наявності якісної демократичної еліти, надійний соціальний контроль за діями владних еліт залишається ключовою проблемою функціонування демократії.

Успішність американського соціально-політичного експерименту ґрунтується на єдності правлячої еліти, чесній та нейтральній щодо громадян державі, добробуті суспільства, подоланні етнічних розбіжностей, американській мрії [4, с.18]. Але після 2000 р., коли виник скандал із визначенням переможця президентських виборів, усі ці складові почали давати збої. Еліта розділилась у питанні, куди і як інвестувати гроші. Розкол еліти перешкоджає державним інститутам бути абсолютно нейтральними щодо громадянського суспільства та приватних інтересів. Добробут середнього класу за абсолютними показниками не зростає після перемоги США в першій холодній війні. Плавильний котел етнічної різноманітної дає збої. Американська мрія переживає політичну інфляцію. Молодь не вважає, що житиме краще за батьків. Важко сказати, скільки знадобиться часу, аби знайти вихід із замкненого кола цих протиріч [2, с.196].

До того ж, перемога у листопаді 2016 р. на президентських виборах у США Д. Трампа максимально загострила питання якісних характеристик американської демократії [6, с.93]. Джордж Пакер у статті «Як Америка поділилась на чотири частини» доводить, що конкуренція республіканських і демократичних еліт підриває соціальні цінності і руйнує політичні інститути. На думку цього автора, можна вести мову про: 1) «Вільну Америку», яка орієнтується на консервативні цінності, 2) «Справжню Америка» скептично налаштовану до глобалізму, 3) «Розумну Америку», яку складає переважно ліберальна освічена еліта, 4) «Справедливу Америку» покоління міленіалів, яке стурбоване расовою і соціальною нерівністю [5, с.1]. До того

ж, розкол відбувається всередині правлячих еліт демократичної та республіканської партій. У демократів незрозуміло, хто виграє битву за право висунення на посаду президента у листопаді 2024 р., особливо, якщо демократи у листопаді 2022 р. гіпотетично програють проміжні вибори до обох палат конгресу США. В республіканській партії США запалала нова зірка губернатора Флориди (з 8 січня 2019 р.) 43-річного Рональда Десантіса, який кинув виклик Трампу. Десантіс заборонив викладання за бюджетні кошти «критичної расової теорії», яка звинуватила всіх білих у провині за рабовласництво. У Флориді пропонували «Stop WOKE Act» заборонити ідеологію боротьби за соціальну, расову і гендерну справедливість. Радикально ліво ліберальна частина демократичної партії вважає прихильників цих ідей ледь не фашистами. Тобто у зовнішньополітичний дискурс протистояння ліберальних демократів та автократичних політичних режимів втручається внутрішньополітичний аспект, який за градусом протистояння є ще більш гарячим. Тим паче, що теоретичне осмислення критеріїв визначення архетипів авторитарних режимів фашистського типу є досить розмитим.

Італійський мислитель Умберто Еко 25 квітня 1995 р. виступив з лекцією у Колумбійському університеті на тему архетипів фашизму. Серед таких важливих архетипів У. Еко назвав: 1) культ традиції, спробу зупинити час «розумним консерватизмом»; 2) неприйняття сучасності; 3) дія заради дії, неспроможність зрозуміти наслідки дій; 4) дисиденти визнаються за зрадників; 5) расизм та ксенофобія; 6) фрустрація масової та індивідуальної свідомості; 7) націоналізм; 8) вороги одночасно подаються як надмірно потужні і слабкі; 9) оголошується, що життя це вічна боротьба, заперечення пацифізму; 10) популізм і зневага до слабкого; 11) культ смерті; 12) заперечення парламентської демократії; 13) фашизм розмовляє «ново-язом» [1, с.145].

У лівій ідеологічній традиції ознаками фашизації суспільства вважається: 1) корпоративізація і монополітизація економіки; 2) монополізація політичної влади; 3) культ вождя; 4) мілітаризація; 5) руйнація демократичних інститутів; 6) імперський владний дискурс; 7) нетерпимість до дисидентів, 8) етнічна ксенофобія; 9) не функціональність законодавства щодо протидії фашизму; 10) не функціональність сучасних антифашистських рухів; 11) існування сприятливих передумови для відтворення ідеології і практики фашизму. Певним страховим полісом від повернення авторитаризму у його фашистській формі можна вважати наднаціональні структури Євросоюзу. Процеси глобалізації об’єктивно стимулюють увагу до питань ідентичності. Навіть у об’єднаній Європі дедалі частіше виникають дискусії з приводу «нового націоналізму», який багатьох дивує, адже конструкція Європейського Союзу вибудовувалася на фундаменті єдності різних народів, які мали обмежити конкуренцію між собою та перейти до співпраці заради підняття рівня та якості соціальних стандартів й миру в Європі. Однак наявності потужної економічної опори Європейського Союзу у вигляді спільного ринку ту єдиної грошової одиниці виявилося недостатньо для органічного союзу громадян та для формування спільної культурної ідентичності. Тому «нова європейська ідентичність», головним чином, проявляє себе на рівні тонкого прошарку європейської інтелектуальної еліти. Натомість на інших щаблях соціально-політичної ієрархії панують національно-державні ідентичності. Донедавна популярною тенденцією в західноєвропейських країнах Євросоюзу було сприйняття концепції багатьох культур, або

«мультикультурності». Однак, світова економічна криза, збільшення кількості нелегальних емігрантів до країн Євросоюзу, посилення ксенофобських настроїв на фоні збільшення чисельності безробітних змусили уряди Великої Британії, Італії, Німеччини та Франції вести мову про перегляд концепту і практики «мультикультурності». Тобто досягнення «ідеалу Фукуями» у вигляді глобальної перемоги ліберальних демократій вимагає нової якості ліберальних політичних режимів євроатлантичного простору як дієздатної альтернативи євразійським моделям автократичних політичних режимів.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Эко У. Пять эссе на темы этики. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 250 с.
2. Carter J. Unsere gefährdeten Werten. Amerikas moralische Krise. München: C.H.Beck, 2006. 300 s.
3. Mannheim K. Ideology and Utopia. New York: Rutledge, 1955. 340 s.
4. Schudson P. Watergate in American Memory. New York: Penguins Book. 1992. 300 s.
5. Packer G. How America Fractured into Four Parts. URL: https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2021/07/george-packer-four-americas/619012/
6. Winkler H. Zerpflicht der Westen? Űber die gegenwärtige Krise in Europa und Amerika. München: Suhrkamp, 2017. 360 s.

Поспєлов Андрій,
к.і.н., доцент
Одеського міжнародного медичного університету

ТРАВНЕВІ ПОДІЇ 1945 Р. В АЛЖИРІ, ЯК ПЕРШИЙ МІЖДЕРЖАВНИЙ КОНФЛІКТ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Народне збройне повстання в Алжирі 8-24 травня 1945 р. вкрай мало досліджене в західній і абсолютно не представлене у вітчизняній історіографії. Між тим, за цілою низкою факторів, ця, на перший погляд локальна подія, по суті є першим міждержавним воєнним конфліктом після закінчення Другої світової війни. І його всебічний науковий аналіз саме в такому ключі спроможне якісно скорегувати сталі в історіографії базиси початку й розвитку Холодної війни особливо на теренах Азії та Африці.

1 травня 1945 р. у 21 місті Алжиру, підготовлені й проведені заснованою ще у 1937 р. Партією Алжирського народу (Parti du Peuple Algérien - PPA) та асоціацією (політичним рухом) «Друзі маніфесту та свободи» (Amis du Manifeste et de la Liberté - AML)[4]. Остання організація, з моменту свого заснування у березні 1944 р. ставила за стратегічну мету досягнення Алжиром широкої автономії у складі Французької імперії, згідно складеного її лідером Ферхатом Аббасом (Ferhat Abbas) 10 лютого 1943 р. «Маніфесту алжирського народу» [11]. Цей документ, написаний у часи активних бойових дій на теренах Північної Африки і часткової окупації французьких колоній там англо-американськими військами (Алжир, Марокко), та німецькими (Туніс), мав ціллю суттєве підняття статусу алжирців, які на рівні з французами «Вільної Франції» боролися проти сил Германо-італійського блоку. Юридичною основою написання Маніфесту стала відміна 7 жовтня 1940 р. урядом Віші расового закону Крем'є від 24 жовтня 1870 р., який формально зрівняв у правах усіх мешканців Алжиру, однак араби-мусульмани були позбавлені політичних і багатьох соціальних прав, що робило їх людьми другого сорту.

30 січня 1943 р. французьке керівництво, на чолі з новим (з 24 грудня 1942 р.) військовим і цивільним губернатором французької Північної та Західної Африки генералом Анрі Жіро (Henri Honoré Giraud) відміняє усі законодавчі акти, прийняті після 22 червня 1940 р. і відновлює дію Декрету Крем'є. Цей крок, узгоджений з начальником штаба американських експедиційних сил в Європі генерал-майором Марком Кларком (Mark Wayne Clark) 22 жовтня 1942 р. мав в першу чергу відновлення прав алжирських євреїв [9]. Проте, мусульманським лідерам Алжиру, відновленням Декрету Крем'є чітко дало зрозуміти, що ні на які поступки уряд «Вільної Франції» йти не збирається. В свою чергу, арабські лідери Алжиру відклали практичну реалізацію своїх вимог, в тому числі й в сфері встановлення з Францією асоціативних відносин (федерації двох країн), до перемоги над Німеччиною [7, p. 4-5].

Таким чином, ще до завершення Другої світової війни, в Алжирі склалася ситуація, яку можна характеризувати як «латентний, протоміждержавний військово-політичний конфлікт», де обидві його сторони, ставку робили на різні засоби його практичного (в разі активізації) розвитку. Французи виключно на військові методи, алжирські (мусульманські) лідери – на політичні. І фактичне завершення війни в Європі, спонукало останніх ще раз заявити про свої вимоги, що і відбулося 1 травня 1945 р.

Проте, французька поліція та стягнуті в Алжир, Оран та Константину майже 1200 військових розігнали демонстрації прихильників PPA й AML. Вранці ж 8 травня, коли в Алжир прийшла перша інформація про закінчення війни в Європі (тобто ще до підписання беззаперечної капітуляції Німеччини), в м. Сетіф, на вулиці вийшло понад 5000 алжирських мусульман – прихильників AML під національними алжирськими прапорами (в той час офіційно забороненими), а також з написаними гаслами «Геть колоніалізм!» [5, p. 17-18]. Одночасно PPA вивела на вулиці маленького містечка Гельма 1500 молодих своїх прихильників. Окрім вищеназваного гасла, маніфестанти зверталися не тільки до Маніфесту 10 лютого 1943 р., а й до аналогій в Сирії та Лівані (мова йде про декларацію Катру та Лемпсона від 8 червня 1941 р., що стала своєрідним приводом голлістської Франції зберегти над цими територіями «особливі привілеї» (тобто пролонгацію мандату). І це не дивлячись на те, що, в осені 1941 р. Сирія та Ліван згідно реалізації положень цього документу отримали офіційну незалежність (відповідно 26.09 та 26.11) [1].

Слід зазначити, що інформаційний стан алжирського суспільства на 8 травня 1945 р. виглядає доволі незвично. Вищеназвані демонстрації були санкціоновані офіційною владою, яка і закликала алжирців вийти на вулиці чим вітати перемогу союзників над нацистською Німеччиною як раз в момент, коли алжирські військові Французької армії поверталися додому [10].

Однак французька влада, начебто була готова до такого розвитку подій. До Сетіфу, на допомогу усього 40 поліцейським (згідно штату) було стягнуто 6 піхотних полків французької армії (1-й, 92-й, 100-й й 103-й марокканських стрільців та 10-й і 15-й сенегальських піхотинців), а до Гельми дві роти 92-го полку. Більше того, ще в квітні *су-префект Гельми* Андре Ачіарі почав формувати місцеві збройні загони з французьких переселенців. І коли в 9.15 в Сетіфі поліцейські побачили перші алжирські прапори, вони відкрили вогонь по маніфестантам. В той же час в Гельмі, Андре Ачіарі кинув проти маніфестантів не поліцію і не регулярних піхотинців, а місцеве ополчення чисельність в 280 осіб [6] й навіть італійських військовополонених.

В результаті, розпочалася бійка, яка змусила наприкінці дня алжирських активістів залишити Гельму та Сетіф. Проте, їх найбільш радикальні представники, намагалися нападати на будь яких білих поселенців і озброївшись, ретирувалися у гори та сільську місцевість.

Наступного дня в бій вступили ВПС Франції. За для пошуку та знищення повстанців, бомбардувальники B-26 здійснили з 9 по 19 травня 39 бойових вилетів, скинувши на повстанців 38 тон бомб. Одночасно штурмовики A-24 в такій же кількості місій застосували 3 тони бомб. А 10 та 11 травня, легкий крейсер «Duguay-Trouin» 10 разів відкривав вогонь у мису Аокас, випустив 858 155-мм снарядів по найближчим мусульманським селищам [6].

Загалом, за період з 8 по 24 травня, війська, жандармерія та сили місцевих ополчень, що були підпорядковані 19-му армійському корпусу Французької армії (відповідав за оборону колоній в Північній Африці) на чолі з генералом Генрі Мартіном (Henry Martin), за його ж оцінкою провели масштабну операцію проти алжирських повстанців, знищив 40 тисяч з них (за іншими даними – 45 тисяч [8]). В той же час, кількість загиблих французів не перевищувала 103 особи. AML після подій в Сетіфі та Гельмі, була заборонена, а її лідери та активісти (загалом 5460 осіб) були заарештовані.

По суті, за період з 8 по 24 травня 1945 р. французькі сили в Алжирі провели масштабну військову операцію з залученням авіації та сил флоту. Її успіх, в немалій ступені був підготовлений точними даними, які політичному керівництву французького Алжиру були надані Генеральним управлінням розвідки французької армії (Renseignements Généraux). У внутрішньодержавних конфліктах такий стан зустрічається вкрай не часто, але в міждержавних конфліктах є основою військового планування. Одночасно, кількість та якість залучених до операції сил, яка фактично розпочалася як мирна і до того ж санкціонована владою демонстрація, свідчить про одне – мета, яку ставили перед собою французькі лідери була набагато ширшою за відносно локальні терени подій 8-24 травня 1945 р.

На наш погляд, це була превентивна акція французької влади, спрямована на вирішення виключно зовнішньополітичних задач, головною з яких слід визнати збереження колоніальних володінь Франції не тільки в Африці, а й Азії. Більше того, вона імовірно була скоординована з аналогічними подіями в Сирії, що синхронно повинні були привести до єдиного результату. А саме демонстрації великим державам міці французької армії (яка по факту постійно протягом 1942-1945 рр. відновлювалася за допомогою США, Великобританії) та рішучих намірів політичного керівництва Франції щодо власних колоніальних володінь. Втім, в Сирії це не спрацювало - командувач 31-ї британської бронетанкової дивізії генерал Бернард Пейджет 1 червня ввів свої підрозділи в Сирію, частково розброїв, а частково «загнав» французькі колоніальні війська в свої казарми, чим підтримав мирні демонстрації мешканців країни, що виступали проти практичних дій мандатної адміністрації зберегти в Сирії колоніалізм. Де-факто, тоді британські війська вперше в історії провели гуманітарну інтервенцію і досягнув положення, закріпленого в міжнародних угодах, покинули країну наприкінці року. І такі практичні дії, чітко характеризували слідування саме концептуальним основам Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин, що як раз в той момент і формувалася по-факту.

А от в Алжирі, сценарій перетворення локальної поліцейської акції (яку б можна

було б і не проводити) на повномасштабну військову кампанію спрацював. Саме тому, стосовно подій травня 1945 р. в Алжирі ми впевнено можемо говорити про по-суті воєнний конфлікт між державою (Франція) та країною – її колонією (Алжиром), в якій тільки но розпочали формуватися політичні структури.

Між тим, до сьогодні, ані вітчизняна, ані західна історіографія так і не довела факт того, що в травні 1945 р. в Алжирі були наявні організовані збройні структури якогось партизанського руху. Фактично не були вони створені майже до початку 1954 р. Втім французьке військове командування оцінювало їх гіпотетичну міць доволі серйозно майже до самого початку Війни за незалежність Алжиру 1954-1962 рр. [3]. Разом з тим, кількість та якість захопленої у алжирських повстанців зброї (три кулемети, 356 гвинтівок, 1192 пістолети та 12 173 мисливських рушниці) та те, що 16-17 травня здалися більше 6000 найактивніших повстанців, свідчать про здебільшого стихійний характер повстання 8 травня 1945 р. [2, с. 173]

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Декларации Катру и Лемпсона 1941 года, 8 июня // *Дипломатический словарь. Гл. ред. А. Я. Вышинский и С. А. Лозовский. М., 1948.* [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://doc20vek.ru/node/3565
2. История Алжира в новое и новейшее время. - М.: Наука, 1992.
3. France displaying forces in Algeria. Modest Use of Troops Designed to Discourage Recurrence of Outbreaks of 1945 // The New York Times. – 1947. - May 4.
4. May Day Demonstrations: Algeria 1945. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://onwar.com/data/algeria1945may.html
5. Morgan T. My Battle of Algiers. A memoir. – N.Y.: Harper Collins Publication, 2005.
6. Peyroulou Jean-Pierre. Setif and Guelma (may 1945). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/en/document/setif-and-guelma-may-1945
7. Reich, Bernard. Political Leaders of the Contemporary Middle East and North Africa: A Biographical Dictionary. New York, NY: Greenwood Publishing Group, 1990.
8. Setif Demonstration in Algeria 1945. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://onwar.com/data/algeria1945.html
9. Stora B**.** les juifs de l'Algérie colonial / Benjamin Stora. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://archive.wikiwix.com/cache/?url=http%3A%2F%2Fwww.ldh-toulon.net%2Fspip.php%3Farticle149
10. 8th May 1945: Remembering Algeria's Setif massacre. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://5pillarsuk.com/2015/05/08/8th-may-1945-remembering-algerias-setif-massacre/
11. 10 février 1943 – Le Manifeste du peuple algérien. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://texturesdutemps.hypotheses.org/1458

Потєхін Олександр,
д.і.н., професор
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка

НАТО НЕОДМІННО ОТРИМАЄ «ДРУГУ» ВІЙНУ, ЯКЩО НЕ ВТРУТИТЬСЯ НАЛЕЖНИМ ЧИНОМ У «ПЕРШУ»

24 лютого, у день повномасштабного вторгнення РФ в Україну на недавню міністерку оборони ФРН (до грудня 2021 р.) Аннегрет Крамп-Карренбауер зійшло прозріння й вона написала: «Я зла на нас як ніколи за нашу історичну поразку. Після Грузії, Криму та Донбасу ми не підготували нічого, що справді стримує Путіна. Ми забули урок [колишніх канцлерів Німеччини] Шмідта і Коля про те, що переговори

завжди є пріоритетом, але ми повинні бути достатньо сильними у військовому плані, щоб відмова від переговорів не стала виходом для іншої сторони». До цього слід додати, що НАТО, яка володіла усією інформацією про напад Росії, не зробила мінімальних кроків як для попередження агресії, створення необхідного військово-силового українського потенціалу стримування Москви, так і виявилася нездатною організувати й координувати військово-технічну допомогу Києву під час війни (наради Рамштайн з цих питань – ініціатива Вашингтону, а не Брюсселю). Важко знайти інше пояснення такій бездіяльності ніж багаторічний рефлекс «не дратувати Путіна» як пріоритетний напрям натівської стратегії.

27 лютого Путін привів російські ракетно-ядерні сили в бойову готовність, тобто задіяв засоби ядерного шантажу. У відповідь канцлер Німеччини Олаф Шольц заявив про виділення додаткових 100 мільярдів євро до оборонного бюджету своєї країни. Новим було те, що він також дозволив третім країнам, таким як Нідерланди, постачати в Україну так звану оборонну зброю німецького виробництва, а також підтримав заклик до Європейського Союзу фінансувати поставки так званої «оборонної» зброї Україні. Все це, за його словами в Райхстазі, потрібно «для захисту нашої свободи та нашої демократії».

З легкої руки Івана Крастева можна поділити усі держави – партнери України у її спротиву російській агресії, у тому числі й членів НАТО, на дві частини: «партія миру» проти «партії справедливості» (країни - члени якої можна з деякою долею умовності вважати союзниками України). Партію справедливості очолюють два могутніх лідери – США та Велика Британія, до них належать держави, які найбільш гостро, з повними на те підставами, сприймають безпосередню російську загрозу своєму існуванню – країни Східної Європи (за деякими виключеннями) та Балтії. Ці країни переживали радянські збройні інтервенції й бажають уникнути їхнього повторення Москвою в майбутньому. Їх об’єднує з лідерами усвідомлення того, що ставкою у російсько-українській війні є не тільки доля України, а європейська й світова безпека в цілому. Якщо Путіну не нанести поразку в Україні, його геополітичні апетити миттєво розширяться до кордонів Російської імперії.

Партія миру, на чолі з лідерами ЄС - Німеччиною, Францією, Італією та ін. - стурбована насамперед тим, що мета партії справедливості продовження війни до перемоги України, пов’язана з ризиком ескалації аж до ракетно-ядерної, залучення країн НАТО у війну. Найбагатші країни ЄС найбільш страждають від економічних санкцій проти Росії, перспективи відміни яких уявляються дуже віддаленими. Щоб приглушити звинувачення у політиці умиротворення Путіна, показати на чиєму вони боці, лідери ЄС погодилися на надання Україні статусу кандидата в члени Євросоюзу. Безумовно, це для них героїчний вчинок. Але він не отримає розвитку у разі ненадання провідними європейськими потугами своєчасної масштабної допомоги Україні у війні. Війна в Україні показує європейцям сьогодні: щоб мати мир обидві сторони мають віддавати перевагу миру перед війною. Щоб потенційний агресор мав заплатити надвисоку ціну за загарбницькі дії. Це й називається стримуванням. Якщо Європа хоче жити в мирі, вона повинна нарешті побудувати сильну зовнішню політику та спільну оборону.

Здавалося, що після абсолютно безглуздого за стратегією та самогубного для російських національних інтересів нападу Кремля на Україну, мали б припинитися спроби вимірювати Путіна в категоріях «реалполітик» та відбулося визнання його

божевільним геополітиком (не тільки тому, що геополітика як така є божевіллям у глобалізованому світі). Але політичний реалізм, без вагань відмовляючись від святого для нього визначення «балансу сил», безоглядно пропонує раціоналізувати ірраціональну поведінку опонента. «зрозуміти побоювання російського керівництва». Поготів відсутністю реалізму диктується логіка поведінки «не спровокувати війну Росії проти Заходу», тим більш запобігти обміну ракетно-ядерними ударами. Треба брати до уваги, що у картині світу Путіна немає обмежень тому, до чого він має вдатися, незалежно від поведінки його опонентів. Залишається сподіватися, що рятуючи свої життя путінська камарилья, у разі наказу розпочати ядерну війну, спровадить його «до раю» одноосібно, віддавши перевагу збереженню цього недосконалого бездуховного світу для себе ще на деякий час. Путіна неможливо спровокувати, він самотужки успішно це робить, що довів нападом на Україну без будь-якого приводу для Росії, окрім власного хибного псевдоісторично-філософського симулякра. Намагатися умиротворити Путіна – це завдання для психіатрів, а не політиків. Тільки холодний душ внаслідок воєнної поразки здатний привести Росію до тями.

Політика НАТО під час російсько-української війни, з усіма її кричущими суперечностями, найкращим чином зрозуміла з виступу генсека Єнса Столтенберга у Гельсінкі 12 червня 2022 р.: «Зараз відбувається жорстока війна [Росії] проти мирного сусіда [України]. НАТО не є частиною [цієї] війни. У відповідь на війну НАТО має два фундаментальні завдання. Одне – надати підтримку нашому близькому партнеру Україні, [щоб вона] відстоювала своє право на самооборону, закріплене в Статуті ООН. Ми робимо це фактично протягом багатьох років». Але, треба визнати, у розмірах, які аж ніяк не допомогли Україні створити за 8 років війни потенціал стримування Росії,, який був би здатен попередити її масоване вторгнення взимку 2022 р. «Після вторгнення ми значно посилили нашу підтримку України, – продовжує Столтенберг, – військовою, економічною та гуманітарною допомогою. Наша мета – забезпечити перевагу України як суверенної та демократичної держави в Європі». Тут генсек, м’яко кажучи, допустив деякі неточності. Тому що як у попередні роки, так і після повномасштабної навали допомогу надавав не союз як спільна військово-політична структура, а окремі держави-члени. Основним досягненням Брюсселю слід вважати те, що він не заборонив їм цього робити. Це стає очевидним, якщо зважити на друге завдання НАТО у формулюванні Столтенберга – «не допустити ескалації війни. Головна відповідальність НАТО – захистити народи [країн-членів]. Тому ми посилюємо нашу оборону, особливо на сході Альянсу, на суші, на морі та в повітрі. Це стримування – не для того, щоб провокувати, а щоб запобігти конфлікту, зберегти мир. Амбіції Путіна виходять за межі України. Так звані «договори про безпеку», які він представив НАТО та США у грудні минулого року, висувають вимоги не лише до України, а й до НАТО – утримуватися від будь-якого подальшого розширення та вивести війська та інфраструктуру НАТО з країн, які приєдналися до Альянсу після 1997 року, поділивши НАТО на членів першого та другого класу. Це вимоги повної ревізії європейського безпекового порядку». Засвідчивши, що апетити Путіна стосуються більш широкого ареалу ніж Україна, Москва прямим чином загрожує країнам - членам, які Брюссель готовий захищати усіма належними засобами, констатуючи, що війна в Європі йде повним ходом, бо Україну за будь-яких розкладів не можна усунути з континенту, логічним було б визнати невід’ємність натівської

безпеки від української перемоги над агресором. Але політичний керівник Альянсу замість цього висуває тезу про дві війни – російсько-українську, у якій НАТО не воює та вступати до неї за жодного перебігу подій не збирається. Друга війна, яку прагне попередити Альянс, виглядає неминучою за відмови від визнання своєю війни першої. Про те, як острах «другої війни» заважає ефективному веденню «війни першої» «проговорився» Емманюель Макрон (його послання явно адресувалося Путіну): у НАТО є офіційна домовленість не надавати українським ЗС танки та штурмову (бойову) авіацію. (Щоправда, згодом керівництво Альянсу запевнило, що будь-яких обмежень на поставки офіційно не існує). Отак не спрацьовують властиві військовим будь-якого рівня міркування: ворога треба стримувати на рубежах подалі від власних, а якщо можливо – чужими, спільними, але не виключно власними силами.

Яким має стати НАТО, щоб набути якості дійового фактору міжнародної стабільності в Європі, без якої світова стабільність є недосяжною:

- встановити відповідність свого складу принципу захисту демократії, західних цінностей, що вимагає уведення до статуту (Вашингтонського договору) статті про тимчасове припинення членства або остаточне виключення з організації держави з авторитарним режимом, яка потурає агресору й, завдяки вимозі консенсусу у схваленні рішень, паралізує дії Альянсу;
- негайно прийняти до НАТО Швецію та Фінляндію, які відповідають усім стандартам Альянсу, володіють чималими військовими та стратегічними спроможностями. Цей крок є адекватною відповіддю на геополітичні марення Москви;
- зміцнити південний фланг оборони НАТО, Чорне море, відмовитися від розрахунків на Туреччину (яка неодноразово відмовлялася від надання підтримки воєнним операціям Альянсу, здійснює військово-технічне співробітництво з РФ та сприяє різними способами країні-агресору), негайно визначити перспективу вступу України до НАТО після перемоги у російсько-українській війні як країни, котра на ділі довела боєздатність своїх збройних сил;
- докорінним чином збільшити європейський оборонний потенціал (відмовитися від пресловутих 2% відсотків на оборону), розбудувати його до масштабів, коли Європа набуде спроможностей, близьких до Сполучених Штатів, а, отже, діяти самостійно в питаннях оборони;
- виступати єдиним фронтом у безпекових питаннях, подолати різноголосся між державами, які прагнуть «поставити РФ на належне для неї місце» та «миротворцями за будь-яку ціну, якщо її платитиме Україна», цілком позбутися прагнення умиротворити Кремль, оскільки це є шлях в нікуди;
- на часі провести чесну та відверту оцінку прорахунків та недоліків Альянсу, цілковитого провалу стримування агресора, безглуздих спроб залучити РФ до створення спільної системи колективної безпеки, ігноруючи базові засади путінського режиму, що призвели до війни в Європі та слабких місць політики Брюсселю під час війни;
- раз і назавжди визнати, що геополітика (захоплення та контроль територій) є реліктом, існування якого у XXI столітті, через наявність засобів знищення людства в цілому та процесу глобалізації, який є об'єктивною умовою подолання основних проблем людства, є неприпустимим.

У разі нездатності невиконання більшості, якщо не всіх цих завдань, НАТО як

організація з вирішення проблем міжнародної безпеки, стримування агресора зрівняється у ефективності з такими структурами як ОБСЄ та ООН.

Сергійчук Володимир,
д.і.н., професор
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РОСІЯ ВЖЕ НЕ МАТИМЕ СВОГО ОЛЕКСАНДРА МАКЕДОНСЬКОГО

Уже з давніх часів знавці військового мистецтва підмітили характерну обставину: майже наполовину успіх бойових операцій залежить від уміння ослабити ворога, роз'єднавши його, знайшовши в його стані прихильників. Особливо цим відзначився Олександр Македонський, який ще задовго до народження Ісуса Христа увійшов до світової історії, як один з найславетніших полководців. За словами професора Роберта Паклена, який ще 1943 року підготував «Білу книгу» про національну і соціальну політику на службі московського імперіалізму, Македонський «першорядне значення надавав добору й переведенню в життя ідей, які йому з'єднували прихильників у стані ворога».

Тож коли готувався до походу, вивчав усе, але найбільше – особливості того народу, який збирався підкорити, зокрема, його культуру, важливі символи духовності. Скажімо, щоб опанувати Малу Азію, якою тоді володіли перси, Олександр Македонський перед початком походу кидає клич про поширення там грецької культури. Як перший крок до цього – покладення вінків у Трої на могилі героя древньогрецького епосу Ахілла. Відтак у Малій Азії Македонському чинили опір лише перські гарнізони, грецькі міста ж відчиняли ворота.

Подібний прийом застосував Олександр Македонський і в поході на Єгипет, який планував визволяти з-під влади персів, де їх місцеве населення ненавиділо. Аби переконати тамтешніх мешканців, що він нібито й справді їхній визволитель, складає жертву єгипетському богові, їздить на прощу до відомої єгипетської святині й там одержує титул «Амонового сина», тобто, спадкоємця одного з найвищих жреців тогочасного світу.

Розуміючи, що на багнетах можна поставити трон, але не можна на ньому всидіти, Олександр Македонський адміністративні посади Єгипту залишає в руках місцевої знаті, а прийшлі греки лише контролюють її дії. Далі кидає клич греко-перської єдності – побрався сам з персіянкою й водночас одружує 10 тисяч своїх вояків з тамтешніми жінками. А крім усього, починає сам з'являтися перед народом у одязі, що поєднує синтез грецького з перським…

Зрозуміло, нічого подібного в своїх традиціях навіть наприкінці першого тисячоліття нової ери не мали й близько наші північно-східні сусіди, які лише переходили від мисливсько-рибальського до скотарського способу матеріального виробництва. Коли державу Русь з центром у Києві 860 року вже офіційно визнала наймогутніша тоді країна – Візантійська імперія, вожді угро-фінських племен, що розселялися від Балтики до Уралу, через два роки після цього лише просили варягів, аби ті прийшли в Ладогу ними правити.

Завойовані й зрусифіковані невдовзі нашими предками угро-фіни в центрі свого розселення, скориставшись з ослаблення Русі, розпочинають творити свою самоврядну модель, яка відповідає рівню місцевого розвитку, а не демократичним традиціям Києва

та Новгорода. Звідси й варварське зруйнування військом суздальського князя Андрія Боголюбського Києва 1169 року – на подібне знищення Новгорода сил у нього вже не вистачило.

А потрапивши згодом під вплив Золотої Орди, в основі матеріального виробництва якої було саме скотарство, вчорашні угро-фіни досить швидко сприймають її самоврядні традиції, на відміну від наших предків, котрі з тисячолітнім хліборобським досвідом більше схильні до демократичного розв'язання житейських проблем.

Відповідного впливу зазнає і військова справа, тактика й стратегія якої абсолютизує варіант масової сили, що вже своїм виглядом має вселяти жах тим, хто має перед нею оборонятися. Гетьман Богдан Хмельницький, перелякався, коли побачив жорстокі дії нібито союзного московського війська на українських землях у спільному поході на захід 1655 року. Тому й наполегливо радив магістрату Львова, аби відкупилися, щоб московські ратники не сплюндрували місто, як це було перед тим з Городком.

Щоправда, постійне залучення до управління московської збройної сили іноземців, як і вихідців з середовища української козацької старшини, відшліфовує певні бойові прийоми російської армії під час здійснення військових операцій, однак при цьому залишається їхньою основною складовою для досягнення бажаного результату використання необмеженої кількості людського контингенту.

Ця концепція, яку російський радянський маршал Жуков означить виразом «баби нарожают», міцно закріпиться в свідомості московських великодержавників, які вже від 1492 року розмріялися про свій «Третій Рим». Відтак поневолені Москвою сусідні народи в якості гарматного м'яса завойовують для неї нові й нові території, а вихідці з останніх знову ж таки масовою навалою накочуються на нові сусідні землі, щоб невдовзі перехрестити їх на «исконно русские», як це раніше трапилося з українськими, білоруськими, кримськими…

У полоні такої дикої стихії опиняються й вихідці з Європи, яким російські великодержавники доручають свій імперський трон. Так, німкеня Катерина II не тільки спритно використовує нашу козацьку збройну силу в своїх завойовницьких походах на Північний Кавказ і Крим, а й вміло розправляється після цього з нею в загальному контексті нищення української нації, аби «не смотрели, как волки в лес».

І вже готується похід до «теплого моря» - за заповітом Петра I! Цей шлях до Індійського океану мають забезпечити нащадки запорожців, котрих виривають з Кубані й розселяють уздовж Каспійського моря в середовищі мусульманських народів. Паралельно Російська імперія приєднує Закавказзя, намагається опанувати Балканами. Здається, Третій Рим остаточно утверджується завдяки грубій силі. Однак уже Кримська війна 1853 – 1856 років дала значну тріщину в мнимій величі російської армії. А остаточно розвіяла міф про її непереможність війна з Японією на початку XX століття: величезна імперія, яка тоді простягалася з-поза Вісли до Аляски, зазнала нищівної поразки від маленької острівної країни!

Відтак один з найталановитіших, але глибоко прихований, російський шовініст Володимир Ульянов-Ленін зрозумів, що для утвердження світової величі цієї імперії необхідно «піти іншим шляхом», можливо, він тоді вирішив якраз і скористатися прийомами Олександра Македонського для завоювання світу. Не дозволяючи українським соціал-демократам зайняти свою окрему нішу в загальноросійській партії

цього типу, Ленін водночас розпочинає наполегливо пропагувати концепцію права націй на самовизначення.

На відміну від європейських соціалістів, які навіть не визнають українців за окрему націю, цей відвертий російський великодержавник під тогою сполучених штатів Європи ратує за те, щоб українці мали власну самостійну державу, але … у ній має заправляти його загальноросійська політична сила, яка нібито уповноважена представляти і наш робітничий клас.

В еміграції Ленін активно спілкується з українськими революціонерами, демонстративно сидить у Кракові під синьо-жовтими прапорами на відзначенні 100-річчя від дня народження Тараса Шевченка, а з початком Першої світової війни пише спеціальні статті про право українського народу бути господарем на своїй землі. Це так утішає членів «Союзу Визволення України» у Відні, що вони навіть хочуть добитися, аби російські більшовики одержували німецьку грошову допомогу саме через них, а відтак були запряжені до українського національно-визвольного воза.

На хвилі Лютневої демократичної революції, яку ініціювали солдати-українці Волинського полку в Петрограді, Ленін намагається захопити владу в Російській імперії, а коли йому це вдається, то вже забуває про свої обіцянки щодо права націй на самовизначення, бо хоче їхнього безумовного підпорядкування своїй партійній секті. Коли ж Перший Всеукраїнський з'їзд рад підтримує вже проголошену Центральною Радою в Києві Українську Народну Республіку, російські більшовики творять у грудні 1917 року в Харкові ще одну УНР – самозвану, нелегітимну. І цією харківською УНР керують призначені червоною Москвою у більшості неукраїнці, які присланою з Росії збройною силою контролюють наших місцевих мрійників про «безкорисливість допомоги» пролетаріату «братнього» нам народу з півночі. Правда, пришельці дозволили причепити до червоного прапора синьо-жовті стрічки.

У Леніна з'являється серйозний конкурент у боротьбі за владу в Росії – генерал Денікін. Той, котрий зневажає українство, його мову називає собачою. Тому від нього й відвертаються українці, зокрема, кубанці, які спочатку становили значну частину його армії. А от Леніну дехто з нашого наївного народу хоче вірити, адже він закликає своїх наглядачів в Україні вивчати мову корінного населення, розвивати його культуру, а ще ж землю обіцяє селянам…

Ленін іде на всякі обіцянки українцям, бо добре розуміє, що «без українського хліба, без українського вугілля, без українського цукру і без української залізної руди російська радянська республіка неможлива…». Він навіть формально визнає незалежність УСРР, 28 грудня 1920 року укладає з нею союзний договір, але непомітно для загального ока на так званих самостійних українських теренах запроваджуються закони більшовицької Росії. Більше того, повстанців проти московських окупантів судять іменем саме останньої, а не УСРР – усе це ще до створення так званого Союзу РСР.

Тобто, Ленін виявився добрим учнем Олександра Македонського в завоюванні сусідніх народів. Він хоче й надалі використовувати досвід цього видатного полководця, оскільки розуміє, що російська більшовицька влада ще далеко не утвердилася на окраїнах колишньої царської імперії. Тож ще за його життя Москва змушена була запровадити так звану коренізацію, щоб приспати пильність національних меншин, а фактично очолити в своїх інтересах національне відродження кожного підневільного народу. Як ментально відстала від європейської цивілізації

вона могла таким чином розтягнути трохи в часі існування своєї імперії, але не утвердити її.

Однак дозволена Москвою коренізація захопила у свій вир мільйони українців і поза межами УСРР. Знову ж таки – від Балтики до Тихого океану – в усіх розселеннях українства відкриваються школи з рідною мовою навчання, на ній виходять газети, спілкуються в державних установах, а в церквах моляться. Починає українізовуватися пролетаріат у Ростові, Краснодарі, Таганрозі, Новоросійську, робітничі клуби з'являються і в інших містах, навіть на Далекому Сході…

Конкретних заходів щодо протидії цьому Ленін не залишив у своєму заповіті, а подібних традицій російське суспільство через уже названі причини не виробило, хоч пізніше і хвалилося стрибком від селянської сохи до космічних ракет – щоправда, їх творили, як правило, інородці. Тому російським шовіністам визначитися з українським питанням було просто: «нет, не было и не может быть» - згадали пріснопам'ятного царського міністра Валуєва.

Постанови Кремля від 14 і 15 грудня 1932 року про згортання українізації в УСРР і повна заборона такої поза її межами остаточно відкинули традиції Олександра Македонського щодо делікатного упокорення поневолених націй. Відтепер груба сила й дике свавілля стали головним знаряддям у відвертому нищенні українства – Голодоморами, політичними репресіями, каральними акціями проти повстанців та їх родин.

Так було за СРСР, так продовжується і в новітній Росії, де ленінська практика через надання національно-територіальної самоврядності засуджується, натомість превалюють шовіністичні ідеї Денікіна. Брутальна агресія, що розпочалася 2014 року, супроводжується забороною рідної мови в школах на окупованих територіях, нищенням українських книжок, переслідуванням патріотів. Таким чином, навіть замість видимої поваги, як це вчиняв Олександр Македонський, як цього вимагав у своїх тактичних розробках Ленін, нинішнє російське вояцтво діє на зразок орди, відзначаючись і тим, що краде унітази, чим і увійде в історію світової цивілізації.

Природно, з боку таких «визволителів» немає й натяку на повагу до одвічно корінного тут українства. Лише нахабне сподівання на квіти й хліб-сіль для непроханих гостей з автоматами, танками й ракетами…

Але ж українці – не росіяни, що є нащадками угро-фінських мисливсько-рибальських племен, а не хліборобських, як ми. З нашого середовища виходять державні діячі й полководці і для інших народів.

Чогось подібного терени від Балтики до Уралу, здається, не дали. До речі, вже цитований професор Роберт Паклен вказував, зокрема: «…ті імперіалістичні народи, котрі творили великі імперії, до певної міри справдували таке панування своїми особистими прикметами; організаційним генієм чи талановитістю, які посували людство вперед – але москвини такими прикметами не відзначаються і тому не мають і тіні своїх претензій».

Зрештою, Росія вже запізнилася зі своїм Олександром Македонським – історія цієї імперії на наших очах відходить у засвіти…

Теміров Юрій,
к.і.н., доцент
Донецького національного університету імені Василя Стуса

ПРОДОВОЛЬЧА ЗБРОЯ ПУТІНА ТА СВІТОВИЙ БЕЗЛАД

Серед багатьох міжнародних аспектів російської війни проти України неабиякої актуальності набула загроза продовольчої кризи, передусім у країнах Азії та Африки, яка може бути наслідком блокування Росією можливостей експорту українського збіжжя чорноморськими портами. Організовану Путіним блокаду чітко визначили як використання «продовольчої зброї» європейські лідери в Давосі [1], президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн [2], уряд США в особі державного секретаря Ентоні Блінкена [3], не кажучи вже про чисельних авторитетних експертів. Тим не менше, в більшості заяв і публікацій домінують два сюжети: ситуативна прив'язка потенційного загострення продовольчої кризи до російської агресії проти України та обумовленість використання такого роду «зброї» природою путінського режиму. Зазначені обставини є, безумовно, важливими, але очевидно не дозволяють розкрити навіть основні виміри вкрай складної проблеми. Передусім потребує осмислення непроста кореляція системних і ситуативних факторів в її походженні.

Нинішня глобальна продовольча криза є результатом складної взаємодії системних і ситуативних факторів. До системних варто віднести наступні: світовий безлад, трансформація природи сили та війни, розгубленість демократичного Заходу в протистоянні авторитарним режимам, нездатність міжнародних інституцій ефективно сприяти стійкому самозабезпеченню слаборозвинених країн продовольством. В якості ситуативних слід мати на увазі, передусім війни, неврожаї, стихійні лиха, персональні характеристики політичних лідерів, а також помилкові політичні рішення (як правило, з негативними соціально-економічними наслідками).

Не тільки системні, але й ситуативні фактори перебувають в стані взаємозалежності та взаємного впливу. Водночас слід мати на увазі, що системні недоліки не тільки створюють умови для «запуску» ситуативних механізмів, але й збільшують вірогідність останніх, а також важкість їхніх наслідків. Трансформація природі сили та війни (включно з дуже популярними тепер гібридними аспектами) виявилася, серед іншого, в активному застосуванні «нетрадиційної зброї», передусім авторитарними режимами. Якщо енергетична зброя в путінському арсеналі вже фактично перетворилася на звичну, то продовольча виглядає відносно новою. При цьому зухвалість поведінки Кремля заохочується як відсутністю ефективних обмежень з боку міжнародних інституцій, так і розгубленістю Заходу[5].

Крім того, починаючи повномасштабну війну проти України, Кремль припустився багатьох стратегічних помилок, включно з оцінкою можливої реакції Заходу, який демонструє неочікувану Москвою єдність у підтримці України, робить достатньо рішучі кроки щодо укріплення обороноздатності Альянсу, а також його розширення. Інакше кажучи, намагання використати слабкість і роз'єднаність Заходу мало прямо протилежний наслідок – спричинило його консолідацію та укріплення. Найважливіший концептуальний висновок узагальнив Фарід Закарія: путінська війна нагадала Заходу, що ліберальна демократія варта того, щоб її захищати[7]. Однак чисельні стратегічні помилки Путіна обумовлені не тільки характером режиму, але й особистісними рисами його лідера. Тим не менше, саме світовий безлад виступає, на наш погляд, тим комплексним чинником, який інтегрує в собі дію інших негативних обставин, створюючи водночас сприятливе для них міжнародне середовище.

Таким чином, використання Путіним продовольчої зброї у війні проти України не може розглядатися причиною продовольчої кризи, воно лише сприяє перетворенню кризи на катастрофу[6]. Відповідно перспективи подолання продовольчої кризи потребують комплексного реагування на негативні системні та ситуаційні фактори. Це не означає, що конкретна продовольча криза, пов'язана з російсько-українською війною, наприклад, не потребує вирішення в конкретних обставинах, і не слід докладати зусиль, пославшись на непереборну дію системних факторів. Це означає, що необхідно розрізняти причини хвороби та її симптоми, пропонувати адекватну терапію.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. European Leaders in Davos DecryRussia Using Food as 'Blackmail'. URL: https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-05-24/european-leaders-in-davos-decry-russia-using-food-as-blackmail (Last accessed: 17.06.2022)

2. EU's Von Der Leyen Accuses Russia Of WeaponizingFood Supplies. URL: https://www.rferl.org/a/eu-russia-food-blackmail/31865351.html (Last accessed: 17.06.2022).

3. Remarks by Secretary of State Antony J. Blinken at a UN Security Council Open Debate on Conflict and Food Security. URL: https://usun.usmission.gov/remarks-by-secretary-of-state-antony-j-blinken-at-a-un-security-council-open-debate-on-conflict-and-food-security/ (Last accessed: 17.06.2022).

4. Special address by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the World Economic Forum Annual Meeting. 24 May. 2022. URL: https://www.weforum.org/agenda/2022/05/special-address-nato-secretary-general-jens-stoltenberg-davos-2022/ (Last accessed: 17.06.2022).

5. Temirov Y. The West's confusion: origins and implications. *Social Space. Scientific Journal.* 2018. 1 (15). P. 221-237.

6. The coming food catastrophe. URL: https://www.economist.com/leaders/2022/05/19/the-coming-food-catastrophe (Last accessed: 17.06.2022).

7. Zakaria F. Putin's war reminds us why liberal democracy is worth defending. *The Washington Post*. 2022. February 24. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/opinions_195755.htm?selectedLocale=en https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/02/24/putin-invasion-ukraine-shows-why-liberal-democracy-worth-defending/ (Last accessed: 17.06.2022).

Тодоров Ігор,
д.і.н., професор
Ужгородського національного університету

МОСКОВСЬКИЙ ЧИННИК ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Протягом останніх років політика Російської федерації була і залишається впливовим чинником євроатлантичної інтеграції України. Одним з офіційних російських приводів теперішньої повномасштабної російської інвазії була протидія просуванню НАТО на схід. Напад на Україну серед іншого розглядається РФ як відповідь на небажання колективного заходу розглядати її минулорічний «ультиматум».

На початку 1990-х років Україна, на жаль, не скористалася прикладом своїх західних сусідів. Країни Центрально-Східної Європи та Балтії, які багато років страждали від поступу російсько-радянського імперіалізму. Вони одразу після розпаду СРСР почали інтенсивно стукати в двері НАТО. За пропозицією Вільяма Клінтона Організація Північноатлантичного договору на початку 1994 року започаткувала ініціативу «Партнерство заради миру». Незабаром до неї приєдналися усі постсоціалістичні та пострадянські країни. Україна була першою серед колишніх

республік Радянського союзу.

Росія протягом 1990-х - початку 2000-х рр. намагалася виглядати достойним партнером Альянсу. Більшість західних країн відверто загравали з єльцинською Росією, сподіваючись, що вона безальтернативно стала на шлях демократії. Небажання усвідомлювати серйозність російської загрози панувало тоді в Україні. Багато хто в українській владі вважав, що демократична Росія була неспроможна на імперський реваншизм. Проте в Росії як серед еліт, так в широкій свідомості громадян існувала впевненість, що незалежність України дуже тимчасове явище. Навіть умовно слабка Росія в особі тодішнього парламенту влітку 1993 р. висунула територіальні претензії до України, оголосивши Севастополь російським містом. Скарга України до Ради Безпеки ООН була почута. Відповідна резолюція РБ засудила дії російських законодавців. Представник РФ при голосуванні утримався. Фактично, тоді Б.Єльцин використав ООН для власної боротьби з неслухняним парламентом. Тобто це не можна трактувати як підтримку територіальної цілісності України, як і відповідні положення Договіру про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією 1996 року. Формально юридичні зобов'язання не вели до сприйняття Росією суверенності України.

Неусвідомленню російської загрози сприяло також те, ще двосторонні відносини в переважній більшості були предметом уваги адміністрацій двох президентів, а не міністерств закордонних справ і носили кулуарний непублічний характер. Показовий приклад, коли міністр закордонних справ К.Грищенко побачив так звані харківські угоди в 2010 році безпосередньо перед підписанням.

У 90-х роках XX – на початку XXI століття Росія хоч і висловлювала протест проти розширення НАТО на Схід, втім реального опору цьому процесу не чинила. Альянсу вдалося подолати ставлення Росії до цього питання. В 1997 році між НАТО та Росією було підписано «Основоположний акт про взаємні відносини, співпрацю і безпеку» [4]. Він забезпечив офіційну основу для розвитку двосторонніх відносин, включаючи створення Постійної спільної ради НАТО – Росія (ПСР) як форуму для консультацій та співробітництва. У 2002 році діалог та співпраця набули подальшого поштовху, коли в Римі лідери країн НАТО та президент Росії підписали декларацію «Відносини НАТО – Росія: нова якість»[1]. На основі цього документа було створено Раду НАТО – Росія на заміну ПСР, яка стала форумом для консультацій з поточних питань безпеки та практичного співробітництва.

Може скластися враження, що просування України шляхом євроатлантичного співробітництва, а з часом і євроатлантичної інтеграції мотивувалося бажанням не відставати від Росії. Через півтора місяці після укладання «Основоположний акт про взаємні відносини, співпрацю і безпеку» між НАТО та РФ, Україна 9 липня 1997 року підписала Хартію про особливе партнерство [7]. 23 травня 2002 року Рада національної безпеки і оборони прийняла Стратегію відносин України з Організацією Північноатлантичного договору. Вперше було чітко артикульовано, що метою України є саме повноцінне членство в Альянсі. Ця Стратегія була затверджена Указом Президента України 9 липня, на п'яту річницю підписання Хартії про особливо партнерство [6]. Правда, текст цієї Стратегії не був оприлюднений Як пояснював один її авторів, професор з НІСД, щоб не ображати Росію. Курс на євроатлантичну інтеграцію виконавчої влади був закріплений і Верховної Радою в Законі України «Про основи національної безпеки» [3].

На початку 2000-х рр. російський президент В.Путін, принаймні публічно, не заперечував можливості вступу в перспективі України до Альянсу. Президентські вибори 2004 р. і Помаранчева революція були сприйняті в Росії як поразка. В РФ почалася перша системна принципова антиукраїнська кампанія, яка мала, зокрема, антинатовську спрямованість. Не без координації з боку РФ окремі громади на сході і півдні України почали проголошувати себе територіями «без НАТО» (на кшталт міста Макіївки, або Куйбишевського району міста Донецька). Нікого не засмучувало, що зовнішня політика знаходиться за межами компетенції органів місцевого самоврядування. Російською агентурою були зірвані щорічні українсько-американські маневри Сі-Бриз-2006.

На початку 2006 р. українське керівництво наївно сприяючись, те, що РФ мала всебічне співробітництво з НАТО, хотіла довести, що майбутній вступ України до Альянсу нічим не загрожує Росії. Навпаки, маючи відповідні стосунки з РФ, Україна могла гарантувати що Альянс не прийме антиросійських рішень, бо Україна як повноправний учасник союзу скористається правом вето. До того ж українські дипломати доводили, що Альянс побудований на таких спільних цінностях як демократія, права людини, верховенство права. На це російські візаві відверто зазначали, що Росія не поділяє цих цінностей. В серпні 2006 року новий глава уряду, проросійський В.Янукович, всупереч вказівкам Президента (який за Конституцією керує зовнішньою політикою) відмовився від нових кроків на шляху євроатлантичної інтеграції. Лише після позачергових парламентських виборів курс на НАТО був фактично відновлений. І це знов викликало шалену протидію Росії, зокрема, в середині України. Подача заявки на отримання Плану дій щодо членства на початку 2008 р. призвела до тривалої парламентської кризи ініційованої проросійськими партіями, прямо керованими з Москви.

Путін на Бухарестському саміті Альянсу отримав стратегічну перемогу, коли всупереч позиції США та центральноєвропейських союзників Україні і Грузії було відмовлено в наданні ПДЧ. Існує небезпідставна думка, що надання ПДЧ могло стримати російську агресію в Грузію в 2008 році та в Україну – в 2014-му.

І хоча розширення НАТО на схід завжди сприймалося Росією негативно, воно не вело до реальних кроків у відповідь. Єльцинська Росія погодилася зі вступом Польщі, Угорщини, Чехії, а вже путінська - з приєднанням Болгарії, Естонії, Латвії, Литви, Румунії, Словаччини, Албанії, Хорватії, Чорногорії та Північної Македонії. Немає і тепер жорсткої реакції на перспективи вступу Фінляндії та Швеції. Українська ж євроатлантична інтеграція для Росії знаходиться і іншому вимірі і розглядається як пряма загроза РФ. Бо концептуально існування незалежної України вважається там як «окупація території Росії» [2, 10]! У своїй псевдоісторичній пропагандитській статті «Про історичну єдність росіян і українців», В.Путін в липні 2021 р. заявив, що росіяни і українці «один народ, одне ціле», а США і ЄС сплановано перетворюють Україну в «плацдарм проти Росії» [5].

Оскільки Росія сьогодні веде свою неспровоковану і жорстоку війну проти України, стає зрозумілим, наскільки важливим було розширення НАТО для євроатлантичної безпеки. Воно забезпечило стабільність у величезній частині Європи. Нинішня стійкість Альянсу перед обличчям російської агресії є безпрецедентною.

Отже, Росію лякало не стільки НАТО, скільки те що Україна завдяки членству в Альянсі назавжди закріпить власну незалежність і уникне нових російських спроб

приєднати її до «імперії зла». Протягом останніх 30 років саме фактор Росії прямо або опосередковано займав провідне місце у євроатлантичній політиці України. Сучасна війна має поставити крапку в цьому процесі. По її закінченні Україну варто запросити до Альянсу та надати членство у прискореному форматі. Таким чином реалізувати одну українських зовнішньополітичних конституційних настанов. Лише повноцінне участь в Організації Північноатлантичного договору гарантуватиме незалежність і позбавить Україну російських зазіхань.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Відносини НАТО – Росія: нова якість. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_50091.htm
2. Дугин А. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Москва, 1997. – С. 10
3. Закон України «Про основи національної безпеки» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text5
4. Основоположний акт про взаємні відносини, співпрацю і безпеку. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/4/pdf/2003-NATO-Russia_uk.pdf5
5. Стаття Володимира Путіна «Про історичну єдність росіян та українців» URL: http://kremlin.ru/events/president/news/66182
6. Стратегія відносин України з Організацією Північноатлантичного договору. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/2/pdf/220214-factsheet_NATO-Ukraine_Relations_-2.pdf
7. Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text 5

Толстов Сергій,
к.і.н., доцент
Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБОРОННОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2022 Р.

Широкомасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. обумовило повну мобілізацію озброєнь та військово-технічних можливостей ЗСУ. До початку військових дій чисельність Збройних сил України разом із Національною гвардією оцінювалася у 250-260 тис. військовослужбовців. За даними довідника «The Military Balance», на початок 2022 р. сухопутні війська України мали на озброєнні 858 танків різних типів (без урахування 1132 одиниць на складському зберіганні), 1212 бойових машин піхоти, 547 бойових машин, 622 бронетранспортери та бронеавтомобілі, понад 607 самохідних артилерійських установок, понад 515 несамохідних польових гармат і гаубиць, 354 реактивні системи залпового вогню (РСЗВ), 340 мінометів калібром 120 мм, 90 тактичних ракетних комплексів «Точка У», 35 ударних гелікоптерів Мі-24 і 23 багатоцільових гелікоптери Мі-8, понад 80 зенітних ракетних комплексів різних типів [4]. Російська армія мала у своєму розпорядженні 12420 танків (включаючи резерви та складські запаси), 30122 одиниці бронетехніки, 6574 самохідні артилерійські системи, 7571 буксовану гармату та 3391 мобільну реактивну установку [1].

Хоча українська армія була підготовлена набагато краще, ніж у 2014 р. її потенціал поступався військовим та економічним можливостям РФ, включаючи критичну перевагу агресора в авіації, ракетних системах, засобах ППО/ПРО та ВМФ.

Початок повномасштабних воєнних дій обумовив нагальну потребу України в отриманні зовнішньої військової допомоги, що визначалося характером бойових дій та обсягом військових втрат і зношенням озброєнь. З кінця квітня 2022 р. Україна почала отримувати невеликі партії важких озброєнь західних зразків. Дисбаланс у співвідношенні сил був позначений насамперед виразною перевагою РФ в авіації, ракетних озброєннях, засобах ППО/ПРО, величезних запасах танків, артилерії та боєприпасів, а також наявністю у Росії заводських потужностей, необхідних для ремонту, комплектації військової техніки та виробництва боєприпасів.

На першому етапі війни війська РФ наступали по шести напрямках (від Києва до Херсону), часто без достатнього бойового прикриття. На цьому етапі українські війська вдало використовували тактику мобільних нападів у складі нечисленних бойових груп з застосуванням ПТРК, безпілотників і ПЗРК.

Протягом першого місяця бойових дій країни НАТО та ЄС передали ЗСУ 109 гармат польової артилерії, 3,8 тис. протитанкових засобів, зокрема ПТРК «Джавелін», «Мілан», «Конкурс», РПГ «Енлав», «М-72», «Панцерфауст-3», 897 ПЗРК «Стінгер» та «Ігла», значну кількість мін, гранат, патронів та амуніції.

На другому етапі війни основними театрами воєнних дій стали Донбас і північ Харківської області, де головним бойовим засобом з боку військ РФ стала крупнокаліберна артилерія у поєднанні з наступальними операціями піхотних підрозділів за підтримки фронтової авіації. Головним завданням ВСУ було стримування наступу збройних сил РФ, які на окремих напрямках концентрували значні сили аж до десятикратної переваги в озброєннях і воєнній техніці.

Враховуючи обмеженість технічних ресурсів і військових запасів в української сторони, критичного значення набули темпи і обсяги військової допомоги з боку країн-партнерів. Потреба у важких озброєннях і боєприпасах до них визначалася зношеністю української артилерії радянських зразків та вичерпанням запасів снарядів до артилерії та реактивних систем залпового вогню. Втрати військової техніки, навіть за умови їх арифметичного заміщення новими зразками, не дозоляли забезпечити паритет ЗСУ з артилерією російських військ. За даними командувача матеріально-технічним забезпеченням командування Сухопутних військ ЗСУ В. Карпенка, з початку вторгнення РФ українське військо втратило до половини своєї військової техніки – бл. 1,3 тис. БМП, 400 танків і 700 артилерійських систем [3]. За його свідченням, в умовах ближнього бойового контакту застосовувалися переважно важкі артилерійські системи. «Якщо поточна потреба в артилерійських системах становить 700 машин, то їх треба поповнювати. ... Одна бригада займає бл. 40 км лінії фронту. Для прикриття (лінії фронту) в умовах активного бойового конфлікту треба 40 бригад. Кожна бригада – це 100 БМП, 30 танків, 54 артсистеми – лише на одну бригаду, а у нас їх 40». За таких обставин перевагу визначала наявність далекобійних систем і високоточних технологій, включаючи РСЗВ і безпілотників-камікадзе. Використання такої зброї дозволяє розширити лінію зіткнення – «збільшити ефективну дальність до 60 км і зменшити темпи зношення артилерійських систем» [3].

Співвідношення сил сторін обумовлює критичну важливість масштабної допомоги Україні з боку зовнішніх партнерів. З метою посилення обороноздатності України, станом на кінець червня 2022 р. країни-партнери України, які беруть участь у консультативній платформі «Рамштайн» (за назвою військової бази США у ФРН, де 26 квітня відбулася перша нарада міністрів оборони понад 40 країн, які висловили згоду

надавати військову допомогу Україні) передали Україні танки, бронемашини і РСЗВ радянського зразка, гаубиці М777 стандарту НАТО калібром 155 мм, обмежену кількість САУ Caesar і Panzerhaubitze 2000, а також велику кількість ПЗРК і БПЛА. Серед новітніх озброєнь доцільно відзначити передачу невеликої кількості реактивних систем М142 HIMARS. пересувних зенітних ракетних комплексів NASAMS і протикорабельних ракетних комплексів «Гарпун».

Зовнішня оборонна та економічна допомога Україні з боку країн-членів НАТО, ЄС і G7-партнерів ґрунтуються на політичній підтримці та усвідомленні несумісності російської агресії з нормами міждержавного співіснування у сучасному світі. Важливе значення мало визнання загрози безпеці країн НАТО з боку Росії, зафіксоване у Стратегічний концепції, ухваленій на саміті альянсу у Мадриді 29 червня 2022 р.

Зіткнувшись з радикальним викликом європейській безпеці з боку РФ, уряди багатьох країн НАТО, ЄС і G7 висловили намір надавати України всебічну підтримку. За підрахунками Кільського Інституту світової економіки, за період з 24 січня (дати переведення частини військ НАТО в Європі у стан підвищеної бойової готовності) до 7 червня 2022 р., уряди 31 країни-партнера надали Україні військову допомогу на $14,4 млрд. Основний об'єм військової допомоги, наданої Україні, припав на період з 24 січня по 23 квітня ($10,2 млрд), а за період з 10 травня по 7 червня становив $1,9 млрд [5]. За абсолютними показниками лідерство у наданні військової допомоги Україні належало США, які з 24 лютого до середини червня надали Україні озброєнь та амуніції на суму 5,6 млрд [2]. Утім, порівняльний аналіз відносних обсягів військової допомоги Україні засвідчив найбільшу зацікавленість у наданні військової допомоги Україні з боку країн Балтії, Польщі, Чехії, Словаччини, Великої Британії, Норвегії, Данії, Люксембургу, Греції, Канади та Австралії. Частка США в загальному обсязі зовнішньої військової допомоги Україні скоротилася з 52,3% станом на 27 березня до 33,3% станом на 7 червня.

Враховуючи життєву важливість зовнішньої допомоги для обороноздатності України, доцільно відзначити, що темпи її надання суттєво відставали від реальних потреб. Уряди низки країн пообіцяли надавати Україні значно більше озброєнь, ніж було передано по факту. Суттєвий розрив між обіцяною та наданою допомогою був характерний і для фінансової допомоги з метою відшкодування витрат державного бюджету України. Гальмування темпів та обсягів постачання Україні сучасних озброєнь було обумовлено потребою у відновленні їх виробництва та забезпеченні фінансування.

Оцінка зовнішньої допомоги упродовж перших чотирьох місяців російсько-української війни визначає деякі попередні висновки та узагальнення:

1. Перебіг подій упродовж перших місяців війни довів принципову важливість зовнішньої військової та фінансово-економічної допомоги з боку країн-партнерів для стримування наступу російських військ та ослаблення військового потенціалу РФ.

2. Обсяги наданої зовнішньої військової допомоги виявилися недостатніми для забезпечення перелому у війні. Спостерігався значний розрив між оприлюдненими зобов'язаннями зовнішніх партнерів та практичним виконанням програм допомоги Україні.

3. Темпи та обсяги зовнішньої військової допомоги Україні стримувала відсутність достатніх запасів бронетехніки та артилерії радянських зразків, придатних для передачі Україні, в країнах Європи.

4. Обмеженість запасів бронетехніки, артилерії та РСЗВ у більшості країн-членів

НАТО стала результатом скорочення виробництва озброєнь і військових витрат у постбіполярний період.

5. Прогнозування строків закінчення війни та її можливих результатів вимагає враховувати недостатність передачі Україні лише бронетехніки, артилерії та РСЗВ, які конче потрібні для забезпечення позитивних результатів на полі бою. Для вирівнювання військових спроможностей з супротивником Україна потребує значного поповнення військової авіації, надання високоточних озброєнь, ефективних засобів ПВО та ПРО.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Abay E.G., Keskin O. О военном потенциале России и Украины на фоне войны на Донбассе. Агентство «Анадолу». 24.02.2022. URL: https://www.aa.com.tr/ru/мир/о-военном-потенциале-россии-и-украины-на-фоне-войны-на-донбассе/2512107

2. Fact Sheet on U.S. Security Assistance to Ukraine. Department of Defense. June 17, 2022. URL: https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/ 3066864/fact-sheet-on-us-security-assistance-to-ukraine/

3. Magnuson S. Breaking: Ukraine to U.S. Defense Industry: We Need Long-Range, Precision Weapons. National Defense Industrial Association. 6/15/2022. URL: https://www.nationaldefensemagazine.org/articles/2022/6/15/ukraine-to-us-defense-industry-we-need-long-range-precision-weapons

4. The Military Balance 2022 / International Institute for Strategic Studies. Abingdon : Taylor & Francis, 2022. 504 p.

5. The Ukraine support tracker: Which countries help Ukraine and how? Kiel working paper no. 2218. June 16, 2022. Kiel Institute for the World Economy. URL: https://www.ifw-kiel.de/fileadmin/Dateiverwaltung/IfW-Publications/-ifw/Kiel_Working_Paper/2022/KWP_2218_ Which_countries_help_Ukraine_and_how_/KWP_ 2218_Version4_V4.pdf

Чекаленко Людмила,
д.політ.н., професор
Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

ЗАХИСТ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМИ ООН

Аналізуючи особливості системи безпеки XXI століття, проводимо паралелі між різноманітними безпековими платформами, шукаємо причини колапсу класичної схеми безпекового існування і намагаємось дати їм пояснення. Особливу увагу при цьому приділяємо формуванню концепції національної безпеки України.

Традиційно концепція і стратегія безпеки, як і весь теоретичний підмурок гуманітарних наук, сповідували парадигму реалізму, в основі якої є сила держави.

Формування системи національної безпеки України відбувалося вкрай болісно і багатовимірно. У розвитку України періоду міжнародної суб'єктності - з 1990 року - виокремлюємо кілька етапів становлення та еволюції стратегії національної безпеки. Всі історичні етапи її формування так чи інакше пов'язані з діяльністю вищих посадових осіб – гарантів міжнародної суб'єктності України, зовнішня політика і національна безпека яких значно різнилася. Від проукраїнської політики до її протилежності – антиукраїнської, яка відзначилась попранням прав людини і завершилась військовим придушенням мирних виступів громадян.

Теоретичний підмурок безпеки, що визначаємо як складову теорії міжнародних відносин, перебуває у процесі постійного розвитку не тільки в Україні, а в світі в цілому з-за глобалізаційних змін, нестабільності світового порядку в результаті ліквідації тонкого балансу консенсусного договору між протилежними ідеологічними

таборами і деякої паритетності ядерних потенціалів часів біполярності. І цим можна пояснити, що серед дослідників й досі немає єдиного погляду на концепцію безпеки.

У роки холодної війни концепція безпеки ґрунтувалася переважно на військовій і певним чином політичній безпеці. Пізніше із розпадом біполярної схеми відносин і розпорошенням, однак не зникненням її радянської складової, суто військові елементи концепції піддавалися постійній критиці і відійшли в тінь. Поступово сформувалось нове трактування теорії безпеки спочатку за умов однополярності, а після вересневих подій в США – поліполярності, що народжувалась.

Тепер безпека сприймається і розглядається як ширша і глибша субстанція, що претендує на важіль світового арбітра з питань миротворення.

Сьогодні нагайною є необхідність активізувати всі механізми захисту України, зокрема і через механізм ООН.

Блокування Російською Федерацією резолюцій Ради Безпеки ООН щодо України.

Це не нова і очікувана практика, що склалася, коли найважливіший орган ООН паралізований через політичні інтереси одного з його постійних членів, що має право вето. Проте сьогодні війна проти України виводить проблему на новий рівень і новий вимір, оскільки постійного члена Ради Безпеки ООН – Росію – звинувачують у злочинах проти людства та геноциді.

На перший погляд здається, що ситуація зайшла у глухий кут, тому що для зміни системи Ради Безпеки ООН потрібна згода всіх постійних членів. Нагадаємо, що система постійних членів РБ була створена з огляду на них, як на захисників міжнародного миру і безпеки. Тепер очевидно, що одна з країн – членів РБ штовхає світ на межу Третьої світової війни.

Отже, чи є вихід у даній ситуації і чи можна віднайти певні механізми в самій системі ООН для розв’язання проблеми?

Проаналізувавши події, що склалися, а також відповідні міжнародні документи, слід звернути увагу на наступні компоненти системи міжнародного буття, які можуть стати в нагоді до наближення його засад щодо розв’язання проблем в інтересах України.

По-перше, це обов'язок доброї волі.

Отже, це обов’язок сумлінності. Стаття 2 Статуту ООН встановлює зобов'язання, що всі члени, щоб забезпечити всім права та вигоди, які випливають із членства, мають сумлінно виконувати взяті на себе зобов’язання відповідно до Статуту [1]. Ця ж формула згадується в Преамбулі резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо агресії проти України [2]. У цій резолюції Генасамблея ООН самим рішучим чином засуджує агресію Російської Федерації проти України та вимагає щоб Росія негайно припинила застосування своєї сили проти України і утримувалася від незаконних погроз чи застосування сили проти будь-якої держави-члена ООН. Сумлінність відіграє важливу

роль у зверненні України до Міжнародного Суду, в якому вона стверджує, що юридичні аргументи, наведені Росією для виправдання вторгнення, суперечать добросовісній реалізації Конвенції про геноцид 1948 року [3].

Таким чином, згадане вище положення Статуту ООН може стати основою для правового аргументу протидії агресору, постійному члену Ради Безпеки.

По-друге. Принцип неприпустимості зловживання правом [4]. Відповідно до нього постійний член Ради Безпеки ООН (у данному випадку агрессор) – не має права блокувати подальші резолюції Ради Безпеки, спрямовані на виконання основної мети цієї установи всупереч інтересам постійного члена Організації. Застосування права вето становило б зловживання процедурою для перешкоджання виконанню основної відповідальності Ради Безпеки, і його слід вважати невідповідним.

По-третє. Росія як правонаступниця СРСР.

Чому Росія є правонаступницею Радянського Союзу?

Відповідь полягає в тому, що після розпаду СРСР у 1991 році Сполучені Штати Америки розглядали Російську Федерацію як державу – правонаступницю СРСР.

Правових підстав чи документів, на яких ґрунтується правонаступництво, немає.

Росія була визнана де-факто правонаступницею насамперед через страх США перед радянським ядерним спадком. У результаті:

(1) Росія успадкувала радянське місце в Раді Безпеки ООН.

(2) Росія прийняла всі міжнародні договори та зобов'язання Радянського Союзу.

(3) Росія стала єдиною ядерною державою на пострадянському просторі та здійснила разом із США деякі заходи щодо ядерного роззброєння.

Оскільки немає правового документа, на підставі якого Росія є правонаступницею Радянського Союзу як постійний член Ради Безпеки ООН, цей фактичний статус може бути переглянутий на підставі порушень двох вищезгаданих принципів [5].

Наприклад, Тайвань був замінений Китайською Народною Республікою в Раді Безпеки в 1971 році. Для цього знадобилося дві третини голосів Генеральної Асамблеї. Таким чином, є прецедент. І такі зміни можливо здійснити за міжнародної волі.

Підбиваючи підсумок, зазначимо наступне

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН щодо агресії проти України відкрила нові правові шляхи, результати яких можуть захистити нашу державу [6]. За останні кілька місяців багато впевненостей і засад, на які спиралася міжнародна спільнота, почали руйнуватися, залишаючи простір для майбутніх дій.

На наше глибоке переконання, настав час переглянути права постійних членів Ради Безпеки ООН, включно з правом вето.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Статут ООН. – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf; https://www.un.org/securitycouncil.

2. Див. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН щодо агресії проти України /ОР2*Засуджує*найрішучішим чином агресію Російської Федерації проти України в порушення пункту 4 статті 2 Статуту Організації Об’єднаних Націй;

ОР3 *Вимагає*, щоб Російська Федерація негайно припинила застосування своєї сили проти України і утримувалася від незаконних погроз чи застосування сили проти будь-якої держави-члена ООН;

ОР4 *Вимагає* від Російської Федерації негайно, повністю та безумовно вивести всі свої збройні сили з території України в межах її міжнародно визнаних кордонів. – Агресія проти України. Генеральна Асамблея/. – https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3418304-agresia-proti-ukraini-rezolucia-genasamblei-oon.html.

3. Конвенція про попередження злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 року. – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text.

4. Принцип зловживання правом. – Бервено С. М. Принцип неприпустимості зловживання правом у договірних зобов'язаннях / С.М. Бервено // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2006. №32. С.276-287. – http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2006_32_45;https://pidru4niki.com/1594102446953/pravo/printsip_nepripustimosti_zlovzhivannya_pravom/

5. Текстовая версия выступления Зеленского в Совбезе ООН: "Россия превращает право вето в право смерти". За словами Зеленського, Організація Об'єднаних Націй неспроможна притягнути Росію до відповідальності, оскільки Москва "перетворює право вето у Раді Безпеки ООН на право вбивати". Держави-члени, каже він, повинні "виключити Росію" з Ради Безпеки або "зовсім саморозпуститися". – https://zn.ua/POLITICS/vystuplenie-zelenskoho-na-sovbeze-oon-onlajn.html; У Статуті ООН не записано, що "Російська Федерація" має право на постійне місце в Раді Безпеки. – https://zbruc.eu/node/11144/

6. Jon Schwarz. Zelenskyy Is Absolutely Right: The U.N. Must Be Reformed. But It Never Will Be. The veto wielded by Russia — and the S. — in matters of war should be eliminated. But Russia and the U.S. will never permit that. – https://theintercept.com/2022/04/09/united-nations-reform-zelenskyy-ukraine/

СЕКЦІЯ 3.
ВІЙНА В МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ: ТЕХНОЛОГІЇ, МІЖНАРОДНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Jakeli Levan,
Professor,
Dean of the Faculty of Law and Social Sciences,
Batumi Shota Rustaveli State University

LEGAL GROUNDS AND CONSEQUENCES OF REFUSING MILITARY AID TO UKRAINE IN ARMED CONFLICT AGAINST RUSSIA

It is difficult to imagine that in the modern world, where all processes and events are interdependent, a civilized country would have the desire to resolve a disagreement, dispute, or problem by force. However, as it was revealed, not everything is subject to logic?! On February 24, 2022, Russian armed forces crossed the state border of Ukraine and attacked the sovereign state. It is another issue what the Russian government was guided by and what arguments they substantiate the said decision, the fact is clear, even Russia itself does not deny that it was its own initiative to start an armed conflict. Although they call this attack a military operation, however, from today's perspective, it is difficult to separate what is happening in Ukraine today from a full-scale armed conflict.

The aim of our paper is not to assess Russia's actions on the battlefield and the actions of the military forces. The main focus will be on the international legal bases of Russia's decision to start the attack, discussing the legal bases of international support for Ukraine and its adoption of necessary measures for self-defence and post-conflict political decision.

It is widely known and recognized that, the ground for this armed conflict has been prepared, on the one hand (by the Ukrainian side) by improvidence or trustfulness, on the

other hand (from the Russian side), political intrigue and imperialist intentions, on the third hand (by the international community or individual leading countries) inadequate assessment of the situation and distance from the problem.

The concessions made by Ukraine regarding the status of a nuclear-weapon state were due to its good faith attitude towards the international community and the terms of the 1968 Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons and reasonable trust towards individual states.

With the collapse of the Soviet Union, four new states with nuclear arsenals appeared on the world map: Ukraine, Belarus, Kazakhstan and Russia. Ukraine, according to international law, complied with the requirements of the 1968 Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons and, with the efforts of the US and Russia, acceded by signing a memorandum in Budapest on December 5, 1994. Russia retained the status of a country owning nuclear weapons as a legal successor to the Soviet Union. The treaty defined the list of countries with nuclear weapons (USSR, USA, United Kingdom, France, and China). So far, these countries have officially acquired the status of nuclear weapons holders, and they have an obligation not to extend it. Other countries are required not to build nuclear weapons (Article 2 of the 1968 Agreement)1. The treaty was acceded to by almost every state in the world except Israel, India, Pakistan, and South Sudan. Notwithstanding the foregoing, in relation to any non-nuclear state, the application of the requirements of the 1968 Treaty is a matter of legal interpretation and does not clearly prohibit the creation of a new nuclear state. The treaty cannot provide a guaranteed result by its text, as evidenced by the fact that after 1968, the circle of countries with nuclear weapons expanded. In addition, this possibility remains due to the legal nature of international law itself, countries that have not joined the treaty are not bound by the obligations stipulated in the treaty.

The current Ukrainian-Russian armed conflict originates from these circumstances. If Ukraine had been a country with a nuclear arsenal, it is doubtful that Russia would have dared to attack it. On December 5, 1994, in Budapest, Ukraine, Russia, the United Kingdom, and the United States signed an agreement containing terms in return for which Ukraine relinquished its indispensable warranty of sovereignty, territorial integrity, and security. The Budapest Treaty, among other important terms, provided for the obligations of the parties to refrain from the use of force against the territorial integrity or political independence of Ukraine. And in the event, Ukraine were to be the object of aggression or a nuclear attack, the UN Security Council's urgent mechanisms would be enacted.

Some of the statesmen and scientists of Ukraine believe that it was impossible to maintain nuclear weapons. The first argument is the fact that the nuclear weapons control centres were located in Russia and it was impossible to control the system from Ukraine. In addition, the US representation made a condition that if the weapons were kept, Ukraine would be isolated and under sanctions, which threatened the destruction of the newly formed state. Therefore, it can be assumed that Ukraine could not make concessions and had to join the above-mentioned Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. However, in such a case, it would have to exist in the conditions of endless confrontation and fight for survival.

Now the dispute arises whether the said treaty provided guarantees and supporting obligations to Ukraine in the event of appropriate circumstances. However, from today's perspective, this issue becomes insignificant, as an international act was violated by Russia. Accordingly, from his point of view, it is free from obligations. From the point of the other participants of the Budapest Treaty (the United Kingdom and the USA), the obligations arose

just now. Russia's attack on Ukraine or, in other words, against the sovereignty of Ukraine and the use of armed forces in the territory, created a prerequisite for the lifting of the protective mechanism defined by the agreement. Now the other states participating in the agreement have to fulfil their obligations 1. In particular, according to the second article of Budapest, the states participating in the treaty confirm their obligations to refrain from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of Ukraine, and their armed forces will never be applied against Ukraine except in self-defence or as provided for in the UN Charter. It is doubtful that Russia will be able to justify actions against Ukraine, with the exception mentioned above, in particular, under the terms of defence or the UN Charter. It is clear and duly confirmed that there has been no armed attack on Russian territory or political independence by Ukraine. However, Russia’s use of armed forces against Ukraine under the UN Charter (for formal proceedings under international law) is still a subject of assessment. Russia, as many times already, will try to repeat its positions to bow to the international community (or part of it) and to interpret the facts in the light of its vested interests. In this regard, it is important for Ukraine to take into account and, despite the extremely difficult and unstable situation, not to allow the creation of such circumstances that Russia, from the international legal point of view, will use to its advantage.

The second article of the Budapest Treaty is complemented by the 4th article of the same treaty, which expands the scope of Ukraine's protection and obligates the participating states to help Ukraine as a state party to the 1968 Convention on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. With the mentioned article, we can explain the support of Ukraine from the United Kingdom and the USA. In addition to the obligations of direct defence and assistance in the process of preventing threats, the guarantor countries defined by the Budapest Treaty (and not only) should focus on what decisions should be taken in relation to the entity violating international obligations, to stop its armed forces, what assistance can be provided to Ukraine after the conflict as a victim of aggression, how the security system will be organized after the conflict. Considering such circumstances, it is logical that not any particular international agreement, but the entire legal system, with its mechanisms, will be crucial.

Russia's actions today, at first glance, fully fit into the criteria of the definition made by resolution 3314 of December 14, 1974, and all the international legal actions that are envisaged in such a case should be implemented concerning it. However, no international body will assess Russia's attack on Ukraine as an act of aggression without reliable, infallible information obtained and processed by relevant competent, and authorized institutions. All the more, so if this armed conflict ended with the victory of Russia or an agreement with a neutral result. In any case, the only correct way is to activate all international mechanisms to detect, record, describe, assess and ensure access to acts committed in armed conflict, so that the modern justice system can fully fulfil its purpose. And as it has happened many times, do not repeat the evasion of the fair justice of the criminals.

In conclusion, it can be admitted that, from the initial point of view, Russia violated the Budapest Treaty by its actions and allowed the implementation of the support mechanism for Ukraine, the scope and volume of which is not defined. It is a matter of political taste and strategic interests of the United Kingdom and the United States. They will probably use this situation to achieve new world peace and order. To participate in this process, it is not enough for Russia to have the status of a country with nuclear weapons, but political

authority, international image, and economic strength, which should not be limited to meet domestic national requirements, will be decisive.

In this way, Ukraine has open hands to use all means at its disposal to overcome Russian aggression, to request, receive and use weapons prohibited by international law, which is not only a sign of the victory and survival of the Ukrainian state but will help to free it from vicious, outdated elements and create a state focused on democratic, individual and social values.

Еткіна Ірина,
к.і.н., доцент
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФРОНТ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 100 РОКІВ ТОМУ (1917–1921) І СЬОГОДНІ: СПРОБИ КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ

Причини Російської агресії проти України з 2014 року і особливо сучасне повномасштабне вторгнення викликають нерозуміння як сучасного українського суспільства, так і міжнародної спільноти. Проте схожі події вже відбувалися століття тому під час українських національно-визвольних змагань. Сьогодні на часі порівняння російських наративів столітньої давнини і сьогодення.

По-перше, російська агресія 1917– 1921 рр., що мала на меті зберегти Україну в складі чи то Російської імперії, чи то новоствореної країни рад, поділялася на Червону та Білу. Вони були налаштовані антагоністично одна до одної, але мали однакове бачення «українського питання». Сьогоднішня РФ – це певна суміш (mix) ідей російських білих та червоних, що виражається як у символіці, так і в ідеології країни-агресора.

Російські Білі вщент програли 100 років тому передусім інформаційну війну. Чесні і нікому в Україні не цікаві ідеї армії генерала Антона Денікіна про «єдину та неділиму Росію», повернення поміщицького землеволодіння, україножобія (більш цинічна, ніж у царські часи) навряд чи могли привабити хоч когось.

Зовсім інша справа – більшовики. На початковому етапі будівництва комуністичного ладу вони зовсім недооцінювали національний фактор, намагаючись замінити його вкрай привабливими для нижчих верств суспільства карколомними соціально-економічними змінами. З точки зору більшовиків «пролетаріат не має батьківщини». Однак більшовики дуже швидко переконалися, що батьківщину мали українські селяни, і націотворення набирало обертів саме з 1914 р., коли селян набрали до царської армії в Першій світовій війні [1, с. 223]. Хоча популістські гасла «земля – селянам», «фабрики – робітникам» на тоді приваблювали найбідніших. Сьогодні країна агресор по суті не має ніяких соціально-економічних козирів («пряників») для українського суспільства. Якщо у 2014 р. представники старшого покоління могли наївно позаздрити на російську пенсію, то стан справ на окупованих територіях і особливо рівень мародерства армії РФ сьогодні розставили всі крапки над «і».

І 100 років тому, і зараз РФ намагається задекларувати Україну як внутрішню справу Росії , сьогодні – свою сферу впливу. Але на тоді «українське питання» тільки постало у міжнародній політиці внаслідок Першої світової війни. І відразу УНР після

підписання Українською Центральною Радою Четвертого універсалу визнали країни Четверного союзу. Німеччина та Австро-Угорщина звільнили від більшовиків навесні 1918 р.(маючи з цього, безперечно, свій зиск). Пізніше у 1920 р. незалежну Україну (у вигідних для себе кордонах) визнала відтворена Польща, яка через втручання у цю геополітичну гру ледь не поплатилася власною державністю під час більшовицько-польської війни. Сучасні історичні екскурси В. Путіна на тему «Україна – штучна держава» західні політики вислуховували до 24 лютого цього року з подивом, чіпляючись за останні надії зберегти примарний крихкий мир на європейському континенті. Внаслідок повномасштабного вторгнення Росії і героїчного захисту України, остання набуває не лише формальну, але і справжню суб'єктність в очах колективного Заходу. Але 100 років тому, недооцінюючи більшовиків, Німеччина, Австро-Угорщина, країни Антанти, Польща втручалися у події на території сучасної України. Сьогодні, на жаль, країни Заходу, можливо, переоцінюючи можливості Росії, бояться надати нам допомогу власними збройними силами.

І тоді, як зараз влада північного сусіда вкладала колосальні кошти в пропаганду та агітацію на нашій території, намагаючись пройти законним шляхом. Але на виборах до Установчих зборів більшовики здобули в Україні всього 10 % голосів. Пішли через з'їзд рад у Києві, викресливши таким чином виборців від усіх грамотних та письменних на той час верств населення – і знову поразка: київський з'їзд рад підтримав УЦР. Сьогоднішня ставка керівництва РФ на проросійські партії в Україні мала такі ж успіхи. Після цього ворог і тоді, і зараз йде на відверте військове вторгнення.

Гібридна складова була присутня і сто років тому. І тоді більшовики намагалися подати справу так, ніби в Україні точиться громадянська війна, і вони допомагають «радам» проти буржуазії. Хоча «ради» і «совєти» - явища не тотожні. Українські ради складалися з українських соціалістичних партій (есерів, есдеків) і допомоги «совєтів» не потребували. Більшовики, так само як і сучасна Росія вбивали українців, прикриваючись виключно «братськими» до них почуттями. Їх не влаштовувала тільки влада в Україні. Сьогодні вони владу називають «нациками» (хоча цей наратив не спрацьовує на внутрішнього споживача і пропагандисти РФ вже від нього відмовляються). Тоді ворогом була оголошена «буржуазна Центральна Рада», яка в дійсності складалася з соціалістичних партій. Як бачимо Росія ніколи не переймалася тим, щоб використані нею ярлики відповідали сутності явищ чи феноменів. Знаний український історик С. Кульчицький акцентує увагу на тому, що більшовики брали на озброєння гасло «право націй на самовизначення аж до відокремлення» в тих випадках, коли програвали на полі боя і тимчасово втрачали владу в Україні. В моменти, коли владу повертали, про це гасло забували. В будь-якому разі воно було для більшовиків лише гаслом. Стратегічна мета – світова революція, а для неї кордони неважливі [3].

Фактор голоду присутній в інформаційному полі Росії і тоді, і зараз. Більшовики вперше використали голод як зброю проти повстанців півдня України у 1921 р., перекладаючи провину на селянство за зрив продрозкладки. Так само сьогодні провину за зрив експорту українського збіжжя агресор хоче перекласти на Україну. А також намагається тиснути на Захід можливими наслідками голоду для країн Азії та Африки, щоб змусити керівництво України підписати невигідний мир.

Намагання повернути втрачені землі Російської імперії і більшовицька влада, і

сучасне керівництво РФ розпочинають «зачисткою» внутрішнього ворога. Для більшовиків першими знищеними ідеологічними ворогами були кадети і октябристи, останніми меншовики, борбисти (ліві російські есери) та боротьбисти (ліві українські есери). Керівництво РФ також напередодні повномасштабного вторгнення в Україну остаточно витіснило з інформаційного поля всю т.зв. «несистемну опозицію». Червоним терором як в Росії, так і на окупованих територіях України, радянська влада хизувалася на шпальтах своїх газет сто років тому [4, с. 237]. Загрози застосувати смертну кару для військовополонених, в тому числі іноземних громадян, мають під собою ту ж саму мету залякати суспільство.

Так само правилом можна вважати антизахідну риторику Росії. Відмінність знову таки, лише в навішаних ярликах. Лексикою більшовиків західні сусіди в різних ситуаціях іменувалися «імперіалістами», «буржуазними країнами». Більшовики постійно відчували з їхнього боку загрозу «молодій республіці в оточенні ворогів», але в той же час проголошували курс на «світову революцію» та створювали Комінтерн, підбадьорюючи комуністичні партії інших країн фінансово до протистояння своїм урядам. Німеччину, Австро-Угорщину, Польщу, що приходили відповідно на запрошення УЦР та Директорії, більшовики називали «окупантами», «білополяками». Натомість самі більшовики, щоразу вторгалися в українські землі без будь-якого запрошення офіційного Києва. Сьогоднішня РФ боїться загрози НАТО, фінансуючи крайніх правих та крайніх лівих «друзів Путіна» по всьому світу. Швидко міняючи риторику для внутрішнього споживача, пропагандисти Кремля вже проголошують про боротьбу з НАТО на території України, хоча перспектива членства України в НАТО ще вкрай туманна.

І головне – більшовики ніколи не виконували взятих на себе зобов'язань, намагаючись обдурити іншу сторону переговорів. Наприклад, події на півночі Чернігівщини у 1918 р. вкрай подібні до подій на Донбасі 2014 – 2022 рр. Більшовики на переговорах за участі німецької сторони визнали незалежну Україну та її кордони, окреслили демаркаційну лінію, і… ввели туди свої органи влади та порядки. До так званих партизанів або повстанців набрали кримінальні елементи і повели в наступ на українську територію, а коли ті після першого зіткнення з німецькими військами повтікали, почали примусову мобілізацію. Дозвіл своїх російських кураторів на відверте мародерство або на використання «всех доходностей с мест» назвали реквізицією, експропріацією чи ще якимись ідеологічно розфарбованими словами. Всіх місцевих мешканців, хто не хотів терпіти такої наруги над собою, і повставали, назвали буржуями та розстрілювали. Російські більшовики спонсорували в Україні тероризм, намагаючись підняти тут повстання, але називали це громадянською війною. Російські більшовики не визнавали, що банди на території «нейтральної зони» організовуються їхнім коштом, і очолюються їхніми ватажками, натомість звинувачували Українську Державу у зриві перемир'я. Методи російських плебісцитів на захоплених територіях під дулами автоматів з тих часів мало змінилися [2, с. 283]. Як тільки випала вигідна нагода, більшовики в листопаді 1918 р. анулювали Брестський договір з країнами Четверного союзу. 24 лютого 2022 р. РФ порушила як Мінські домовленості, так і всі можливі міжнародні договори.

Аналіз більшовицьких і сучасних російських наративів доводить, що основа їхнього інформаційного фронту – російський імперський експансіонізм. Інша спільна риса обох режимів – відсутність договороздатності. Ці тези треба доносити як до

української громадськості, так і до міжнародних партнерів.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К: Портал, 2021. 432 с.
2. Еткіна І. Участь німецького війська у захисті північних кордонів Української держави на Чернігівщині від більшовицької Росії у 1918 р. Україна та Німеччина : міждержавні відносини. Збірник наукових праць. Київ-Чернігів: сіверський центр післядипломної освіти, 2018. С. 273-286.
3. Кульчицький С. Національна політика більшовиків в Україні під час створення комуністичного ладу. Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. 2005. № 13. С. 3-56.
4. Рудий Г. Формування інформаційно-пропагандиського потенціалу київської преси 1918 – 1920 рр. як чинник становлення більшовицького режиму в Україні. Україна XX століття: культура, ідеологія, політика. 2016. Вип. 21. С. 229-242.

Кучук Андрій,
д.ю.н., професор
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ: СТАБІЛЬНІСТЬ VS.ЕФЕКТИВНІСТЬ

Невід'ємною характеристикою сучасного світу є глобалізації та інтеграція (означені процеси хоча і супроводжуються, за словами Р. Дарендорфа, глокалізацією, однак, все ж є наслідком саме глобалізації). На сьогодні важко уявити державу з належним рівнем життя населення, яка була б ізольована від інших держав. Інтенсивний технологічний розвиток (у тому числі й у галузі агропромисловості) виступає фактором спеціалізації учасників господарських відносин (додатковим чинником якої є і географічні особливості відповідної території). Це, у свою чергу, зумовлює необхідність взаємодії держав, розвитку міжнародних відносин, що не може не здійснюватися на основі правових норм. На мою думку, саме міжнародні відносини багато у чому спричиняють розвиток міжнародного права. Саме право є тим регулятором суспільних відносин, що визнається цивілізованим суспільством, є легітимним засобом упорядкування відносин у соціумі, у тому числі на міжнародному рівні.

24 лютого 2022 року стало для українців тим днем, що докорінно змінив, у тому числі й світоглядні аспекти, їх життя. Окрім цього, саме з цього дня для багатьох українців особливого значення набула проблема дії міжнародного права, ставши можливим важливим інструментом відновлення їх безпеки або ж, навпаки, призвівши до сприйняття міжнародного права як неефективної системи правил, які реалізуються лише у випадку їх корисності для усіх сторін. Не стаючи на бік одної з вказаних позицій, варто погодитись з тим, що війна Росії щодо України дійсно стала тим моментом, тією обставиною, що дозволяє (і, навіть, спричиняє необхідність) переглянути проблематику ефективності норм міжнародного права, ефективності діяльності багатьох міжнародних інституцій.

Відтак, у цій роботі я зосереджу увагу на окремих аспектах означеної проблематики.

По-перше, згадаю Організацію Об'єднаних Націй. Відповідно до ст. 1 Статуту цієї міжнародної організації, її метою є «підтримувати міжнародний мир та безпеку і з цією метою вживати ефективних колективних заходів для запобігання та усунення

загрози миру й придушення актів агресії, або інших порушень миру, і проводити мирними засобами, відповідно до принципів справедливості та міжнародного права, залагоджування або розв'язання міжнародних конфліктів або ситуацій, що можуть призвести до порушення миру» [1]. У наведеній цитаті з нормативного акту, який визначає мету самого існування ООН наголошу на терміносполуці «вживати ефективних колективних заходів». Наскільки ефективними можуть бути заходи, якщо держава-агресор бере участь у голосуванні за такі заходи і має право вето на такі заходи!? «Росія продовжує мати право вето в Раді Безпеки ООН – мати право вето на протидію своїм же злочинам**,** пише народний депутат, співголова міжфракційного об'єднання «Кримська платформа» Рустем Умєров» [2]. Важко не погодитись з Р. Умєровим, зважаючи і на наведені ним приклади такої неефективності: неприйняття резолюцій у серпні 2008 року (щодо Південної Осетії), березень 2014 року (щодо Автономної Республіки Крим), квітень 2018 року (щодо Сирії), лютий 2022 року (щодо України).

Як бачимо, це системна проблема, яка певною мірою, на мою думку, вплинула і на агресію Росії щодо України та яка вказує на необхідність значного реформування ООН, зокрема Ради Безпеки.

Хоча у цьому контексті варто згадати припинення членства Росії з квітня 2022 року у Раді ООН з людських прав.

А також (хоча це і інша міжнародна організація), слід вказати і на виключення Росії з Ради Європи.

По-друге, згадаю Міжнародний комітет Червоного Христа, який має діяти відповідно до принципів нейтральності, неупередженості. Назву лише те, що голова делегації цієї організації в Україні назвав на третій день збройної агресії Росії щодо України ситуацію як «криза в Україні»; залишення місією Маріуполя; рішення про відкриття представництва в Ростові-на-Дону для допомоги постраждалим українцям та ін. Процитую відомого в Україні фахівця з міжнародного права М. Гнатовського: «Загалом мушу сказати, що МКЧХ з його нейтральністю та рівним ставленням до сторін збройного конфлікту має проблеми, коли треба взаємодіяти з радикальним злом, як це було під час Голокосту. Нейтральність у Європі XIX століття була значно простішою справою, ніж у XX, і тим більше у XXI. Крім того, у МКЧХ до Росії ставилися завжди із великим пієтетом та побоюванням, терпіли від них відверті ляпаси (як примусове закриття Росією офісів МКЧХ у Сімферополі – на українській території – та в Нальчику, поєднане із фактичною забороною працювати на Північному Кавказі)» [3].

Таким чином, зміна суспільних відносин протягом останніх 50-ти років майже не знайшла відображення у нормах міжнародного права з означеного мною аспекту та не призвела до переосмислення функціонування системи міжнародних організацій, з'ясування їх ефективності тощо. Не заперечуючи в цілому значимості міжнародного права та міжнародних інституцій, доцільно переглянути засади їх організації та діяльності з урахуванням нових соціальних умов.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Статут Організаці] Об'єднаних Націй. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text

2. Як Росія зловживає своїм правом вето в Радбезі ООН і що з цим робити. URL https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/04/9/7137526/

3. Допис М. Гнатовського на фейсбук-сторінці. URL https://www.facebook.com/gnatovsky/posts/10159985276637442

Подрєз Юлія,
к.і.н., доцент
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка

НАФТОГАЗОВИЙ ФАКТОР У БОРОТЬБІ КНР ЗА КОНТРОЛЬ НАД СПІРНИМИ ОСТРОВАМИ В ПІВДЕННО-КИТАЙСЬКОМУ МОРІ

Територіальний конфлікт в Південно-Китайському морі триває вже не одне століття і не був повністю вирішеним ніколи. Та із зростанням значущості нафти та газу, збільшення об'ємів морських перевозок Головним морським шляхом Південно-Китайського моря територіальний спір набув нового змісту. І КНР нікому поступатися не збирається. Протягом 2009−2011 років китайські офіційні представники представили оновлену версію своїх довгострокових вимог в Південно-Китайському морі в трьох документах. В травні 2009 року була представлена вербальна нота Генеральному Секретарю ООН і Декларація вимог щодо розширення континентального шельфу, а в квітні 2011 року − друга вербальна нота в ООН. В цих документах зазначалось, що «Китай має беззаперечний суверенітет щодо островів в Південно-Китайському морі і суміжних водах, володіє верховними правами і юрисдикцією над важливими водами, так само як і над морським дном і ґрунтом» [6].

Документи містили відому карту, що вперше була представлена в 1947 році, з «дев'ятьма пунктирними лініями» у вигляді «U» над всіма островами в Південно-Китайському морі, включаючи Парасельські острови і острови Спратлі. Деякі з пунктирних ліній проходять близько до берегів В'єтнаму, Малайзії, Філіппін. Цими трьома документами інші сторони конфлікту зі своїх точок зору підтверджують, що Китай «активізує конфлікт і розширює свої вимоги», хоча подання тих документів не було ініційовано Китаєм, а зроблене на вимогу ООН, яка так відреагувала на заяви В'єтнаму і Малайзії щодо приналежності до них континентального шельфу.

Хоча Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) та КНР продовжують підкреслювати, що виступають за заходи вироблення довіри, які містяться в Декларації про поводження сторін в Південно-Китайському морі від 2002 року, переговорний процес очевидно зайшов у глухий кут.

Так, з кінця весни 2010 року посилились наполегливі заяви КНР, що всі 1,4 мільйона квадратних миль Південно-Китайського моря − її незалежні територіальні води. 2 березня 2011 року два китайські нафтові танкери агресивно змусили відступити філіппінський оглядовий корабель на захід від острова Палаван, що є оголошеною Філіппінами їх ексклюзивною економічною зоною. Китай, в свою чергу розцінює цю територію як таку, що знаходиться в межах китайської юрисдикції. 24 березня 2011 року речник міністерства закордонних справ КНР зазначив, що «Китай володіє беззаперечним суверенітетом над островами Спратлі та суміжними водами. Розвідування покладів нафти і газу у водах, що знаходяться під юрисдикцією Китаю без його дозволу є порушенням суверенітету КНР, його прав та інтересів, і є незаконним» [1]. У відповідь на цю заяву, Філіппіни оголосили заходи, що покликані зміцнити присутність військових сил на островах Спратлі та опротестувати протягом двох років китайські посягання в Південно-Китайському морі. Хоча у різкому контрасті з В'єтнамом, Китаєм і Малайзією, які суттєво модернізували свою військову

інфраструктуру на окупованих островах, філіппінські військові об'єкти у досить поганому стані.

Очевидно, Філіппіни відхиляють посягання і вимоги Китаю на область, яка, на їх думку є філіппінським узбережжям. 14 листопада 2011 року Філіппіни відхилили претензії КНР щодо 50 миль водної області на північному-заході від провінції Палаван та заохотили 50 інвесторів розвідати область на наявність нафти і природного газу, що викликало протести з боку КНР. Однак, офіційна Маніла заявляє, що діє лише в межах філіппінських територій [4].

Неврегульованість питання навколо Південно-Китайського моря та конфлікти, які часто там виникають, пояснюють необхідність вироблення механізму мирного врегулювання. Переговори між АСЕАН і КНР заведені в глухий кут, головним чином, через позицію Китаю, який наполягає, щоб в АСЕАН не обговорювали конфлікти між собою до зустрічі з китайськими високопосадовцями. Це заважає державам виробити спільний план дій щодо конфлікту та дійти компромісу [3].

З кінця 2010 року Пекін брав участь в створенні проекту більш обов'язкового Кодексу поведінки, заснованого на Декларації про поводження сторін в Південно-Китайському морі, в значній мірі, через Об'єднану робочу групу АСЕАН − Китай. Зустріч Об'єднаної робочої групи, відповідно до Декларації про поводження сторін, що відбулась 22−23 грудня 2010 року в Куньміні, не призвела до прогресу в цьому питанні.

На вступній зустрічі Міністрів оборони у форматі «АСЕАН+8» (США, Китай, Японія, Південна Корея, Індія, Росія, Австралія, Нова Зеландія) в Ханої 12 жовтня 2010 року, Китай м'яко відреагував на підняття теми Південно-Китайського моря. Цілком можливо, що країни АСЕАН постійно згадують це питання в надії, що Китай підтвердить чи повторно окреслить свої наміри, прийме більш гнучку, неконфронтаційну позицію [3].

На зустрічі Східно-Азійського саміту 2011 року Президент Філіппін Беніго Акіно запропонував проголосити Південно-Китайське море «зоною миру, свободи, дружби і співробітництва» та відокремити як суперечливу область від тих, з приводу яких не має претензій у країн, і в яких держави могли активно вести торгівельні відносини. В АСЕАН сприйняли цю пропозицію прохолодно. В Південно-Китайському морі все ще відбуваються зіткнення інтересів між Китаєм та В'єтнамом, Філіппінами і Малайзією через невідповідність безпекових практик та відсутності всезагального чіткого уявлення про приналежність територій і суміжних вод [2].

Як вважає Н. Г. Савчак (Інститут світової економіки і міжнародних відносин Національної академії наук України),китайська політика в Південно-Східній Азії розвинулась в схильність вбачати в регіоні сферу свого впливу (щось на зразок китайської «доктрини Монро»). Ця перспектива ще не повністю чітко сформована Пекіном, але вже задекларована наполегливістю та нав'язливістю китайського впливу, який викликає занепокоєння в країн АСЕАН. Цікавим є те, що політика КНР практична і гнучка щодо тих питань, які не становлять для Пекіну життєво-важливого інтересу. Однак, що стосується болючих проблем Південно-Китайського моря чи енергетичних питань, Китай діє рішуче та використовує всі доступні важелі впливу для досягнення власних цілей.

У липні 2012 року владою КНР на острові Вуді (Парасельські отрови) було офіційно засновано місто Саньша. При цьому на острові немає джерел прісної води, а

все необхідне для життя доставляють з континенту. У березні 2013 року офіційний Ханой звинуватив офіційний Пекін в обстрілі в'єтнамського рибальського човна недалеко від Парасельських островів. У червні 2014 року Китай почав будувати у спірних акваторіях штучні острови. Протягом 2015 року шляхом намивання побудовано щонайменше 5 островів у спірній акваторії Південно-Китайського моря. Загалом КНР пред'являє претензії на майже 80% площі акваторії.

Крім того, на початку лютого 2016 року на спірному острові Вуді за даними різних міжнародних інформаційних агентств (Fox News, BBC) КНР розміщено дві батареї з восьми комплексів протиповітряної оборони (ППО) та розгорнуто радіолокаційну систему. У відповідь у міністерстві оборони КНР заявили агентству «Рейтер», що системи ППО на «відповідних островах і рифах» знаходяться вже багато років, додавши, що, мовляв, останні повідомлення про розміщення комплексів ППО покликані створити шум. У середині березня 2016 року голова Верховного суду КНР Чжоу Цян заявив Китай,що планує заснувати міжнародний морський судовий центр, за допомогою якого буде рішуче захищати «національний суверенітет Китаю, морське право та інші ключові інтереси» [5].

Реакція Пекіну в липні 2022 року на прохід уздовж Парасельських островів Есмінця ВМС США Benfold, який заявив, що такі дії «серйозно порушили суверенітет та безпеку» Китаю, дає нам чітко зрозуміти, що і ця територія може в перспективі стати точкою зіткнення Вашингтону та Пекіну.

Таким чином, акваторія Південно-Китайського моря має стратегічне значення для не тільки КНР, а й ще В'єтнаму, Філіппін, Малайзії, Брунею, Республіки Китай (Тайваню). Однак серед зазначених претендентів на спірні архіпелаги лише КНР має достатньо військової сили та економічної могутності для одноосібного встановлення контролю над ними.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Гримська М.І. Зовнішня політика Китайської Народної Республіки: традиційні надбання й виклики. *Актуальні проблеми міжнародних відносин. Зб. наук. праць*. Вип. 76 (Ч.2) Київ, 2008. С.48−56.

2. Austin A. Energy and Power in China: Domestic Regulation and Foreign Policy. URL: http://fpc.org.uk/fsblob/448.pdf(Last accessed: 16. 07.2022)

3. Borger J. How China's artificial islands led to tension in the South China Sea URL: http://www.theguardian.com/world/2015/oct/27/tensions-and-territorial-claims-in-the-south-china-sea-the-guardian-briefing(Last accessed: 19.07.2022)

4. Luft G. Strategic Implications of Chinese Energy Policy. *The American Interest.* 2015.Vol. 10. № 4.URL: http://www.the-american-interest.com/2015/02/03/strategic-implications-of-chinese-energy-policy/(Last accessed: 19.07.2022)

5. Martina M. China seeks investment for disputed islands, to launch flights. URL: http://www.reuters.com/article/us-southchinasea-china-idUSKCN0UT0QR(Last accessed: 01.08.2022)

6. Zhang J. China's Energy Security: Prospects, Challenges, and Opportunities. URL:http://www.brookings.edu/research/papers/2011/07/china-energy-zhang(Last accessed: 19.07.2022)

Мирончук Анатолій,
к.і.н., старший науковий співробітник
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України
Арсеєнко Тетяна,
Завідувач відділу
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України

СВІТОВА БІБЛІОТЕЧНА СПІЛЬНОТА ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Весь культурний світ шокований подіями в Україні, спричиненими нічим необґрунтованою агресією з боку РФ. Від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну цивілізований світ став на підтримку нашої держави. Реакцією на російське вторгнення з боку світової бібліотечної спільноти стало рішуче засудження дій країни-агресора.

Співтовариства національних бібліотек світу рішуче засуджують напад на Україну та солідарні з прагненням українського народу жити у вільній, незалежній та демократичній українській державі, керуючись європейськими фундаментальними цінностями. Міжнародна бібліотечна спільнота демонструє підтримку та солідарність з Україною та українським народом, започатковує різноманітні програми та ініціативи, спрямовані на допомогу українським бібліотекам.

Свою підтримку українському народу і захоплення мужністю та згуртованістю, високою моральною силою українців висловлюють провідні бібліотеки світу та бібліотечні асоціації. Вони надають Україні інформаційну допомогу, поширюючи правдиву інформацію про загарбницьку війну Росії проти України, пропонують допомогу у розміщенні українських переселенців, надають сприяння своїм українським колегам, які змушені були тимчасово залишити Україну.

На адресу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України надійшли численні листи підтримки від бібліотечних асоціацій, установ і зарубіжних бібліотек. У своїх зверненнях, закликах, деклараціях представники світової бібліотечної спільноти засуджують військову агресію РФ, демонструють підтримку та солідарність з Україною [1].

Про свою підтримку української бібліотечної спільноти та засудження військового нападу Росії на Україну заявили Американська бібліотечна асоціація (ALA), Бібліотека Конгресу США, Асоціація спеціальних бібліотек США (SLA), яка обслуговує інформаційних фахівців у більш ніж 60 країнах світу. Ці установи запевнили, що надаватимуть своїм користувачам лише точну та правдиву інформацію про хід війни в Україні, відображатимуть справжню природу та особливості російської агресії проти України.

Низку заходів на підтримку України у протистоянні російській агресії організувала Національна бібліотека Республіки Молдова спільно з Асоціацією бібліотекарів Республіки Молдова. Національна парламентська бібліотека Грузії, Національна бібліотека Латвії, Національна бібліотека Польщі виступили на підтримку та солідарність з українським народом. Асоціація музичних бібліотекарів, архівістів та інформаційних спеціалістів світу (IAML) заявила про солідарність з Україною.

Бібліотечні асоціації Румунії, Болгарії, Чехії, Великої Британії, Польщі, країн Балтії, Словенії, Італії та ряду інших долучились до акцій солідарності на підтримку бібліотечної спільноти України [7].

Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (IFLA) у своєму офіційному зверненні від 5 березня 2022 р. заявила про солідарність з колегами в Україні та долучилась до заяв міжнародної спільноти на підтримку України. IFLA закликала бібліотеки усього світу поширювати точну і правдиву інформацію про події в Україні, а також надавати усіляку підтримку українським біженцям у співпраці з

урядовими та неурядовими організаціями, бути готовими шукати практичні рішення та надавати українцям практичну допомогу та підтримку.

Співтовариства національних бібліотек Литви, Латвії та Естонії у спільній декларації рішуче засуджують напад на Україну та демонструють солідарність з українським народом. Декларація містить звернення до міжнародних організацій, що представляють та об'єднують бібліотеки та наукові організації, негайно та недвозначно засудити агресію РФ проти України та вимогу призупинити членство Росії в усіх міжнародних бібліотечних організаціях [4].

Конференція європейських національних бібліотек (CENL) – мережа з 46 національних бібліотек 45 країн Європи, членами якої є національні бібліотеки держав-членів Ради Європи, засудила російську агресію і відповідно до рішень Ради Європи призупинила членство російських бібліотек [5].

Офіційне рішення про призупинення членства трьох російських бібліотек та Національної бібліотеки Білорусі було ухвалено Виконавчим комітетом CENL 16 березня 2022 р. [8]. CENL сконцентрувала свої зусилля на сприянні конкретним пропозиціям допомоги для українських колег, а також на збереженні української культурної спадщини у фізичній та цифровій формі.

У спільній заяві трьох великих європейських бібліотечних організацій – EBLIDA, NAPLE та PL2030 від 24 лютого 2022 р. йдеться, шо варварський напад РФ на Україну суперечить основним принципам сталого, демократичного та справедливого суспільства [10]. Бібліотечні організації Європи об'єднали свої зусилля, щоб посилити та розвивати бібліотечні ініціативи для українських громадян. У відповідь на звернення Української бібліотечної асоціації EBLIDA, NAPLE та PL2030 закликали бібліотеки по всій Європі мобілізуватися задля поширення точної та правдивої інформації про війну в Україні та надання підтримки українським громадянам у співпраці з державними та неурядовими організаціями, започаткували акції «Бібліотеки для України» та «Бібліотеки для українських переселенців». Бібліотеки Європи допомагають продовжувати освіту біженців, особливо дітей та молоді, організовують курси для вивчення початкових елементів мови приймаючих країн.

Національна бібліотека Франції, демонструючи солідарність з українським народом, рішуче засудила російську агресію, а також запропонувала свою допомогу бібліотекам України, спрямовану на збереження культурної спадщини, захист бібліотечних колекцій, каталогів, цінних та рідкісних документів, надавши для використання сотні терабайтів для захищеного зберігання даних. Окрім цього, бібліотека підготувала чимало вакансій, щоб прийняти співробітників українських бібліотек [2].

В заяві від 4 березня головна книгозбірня Франції запевнила, що братиме участь у всіх необхідних заходах, щоб підтримати Україну. На знак підтримки України Національна бібліотека Франції призупинила співпрацю з російськими державними установами і підтримала рішення Конференції директорів європейських національних бібліотек про виключення їх із складу цієї організації [6].

Швейцарська національна бібліотека (SNL) підтримала спільну позицію Конференції директорів національних бібліотек і заявила, що військова агресія проти України загрожує не лише її населенню, а й інтелектуальній та культурній спадщині країни. На знак солідарності SNL запропонувала надати Національній бібліотеці

України імені В. І. Вернадського спеціальне приміщення для тимчасового зберігання документальної культурної спадщини [3].

Демонструючи солідарність з українським народом Національна та університетська бібліотека в Загребі опублікувала офіційну заяву, створила спеціальні бібліографії матеріалів, пов'язаних з Україною, Хорватський веб-архів започаткував тематичний збір інформації про війну в Україні [11]. Бібліотека також координує діяльність усієї бібліотечної спільноти Хорватії, пов'язану з підтримкою та наданням допомоги українським громадянам.

Хорватська бібліотечна асоціація запустила спільний портал хорватських бібліотек для біженців з України, створила центральний інформаційний центр всіх доступних послуг та заходів, що надаються бібліотеками Хорватії на знак солідарності з народом України. Асоціація приєдналася до програми Європейського бюро бібліотечних, інформаційних та документаційних асоціацій EBLIDA «Бібліотеки для України» та запропонувала бібліотекам Хорватії підготувати спеціальні бібліотечні програми, призначені для вимушених переселенців з України, такі як надання інформації про тимчасове житло, безкоштовний доступ до інформації, книг та бібліотечних заходів.

Підтримку та професійну солідарність з колегами із Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського висловила Німецька національна бібліотека (DNB). Бібліотека оприлюднила понад 3400 найменувань українською мовою або перекладених українською, що зберігаються у її фондах, організувала тематичні читання на українську тематику, запропонувала стипендійні програми для бібліотекарів з України, дозволила своїм співробітникам присвячувати дві години робочого часу на тиждень для волонтерської роботи з українськими біженцями.

Спільно з Німецькою бібліотечною асоціацією DNB бере участь у ініціативах та акціях на підтримку української бібліотечної спільноти, зокрема «Збереження української культурної спадщини в Інтернеті (sucho.org)» [9].

Таким чином, світова бібліотечна спільнота поділяє спільні цілі та цінності і продовжує створювати відкритий для всіх інклюзивний інформаційний та культурний простір, вільний від дезінформації, брехні, ненависті та війни, використовуючи всі наявні у своєму розпорядженні засоби для засудження агресії та перемоги в інформаційній війні. Завдяки потужній підтримці міжнародної бібліотечної спільноти світ ще більше пізнає Україну, а українські бібліотеки та їх співробітники відчувають надійне плече колег і друзів.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Весь культурний світ висловлює підтримку Україні в часи важких випробувань. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського НАН України. URL: http://www.nbuv.gov.ua/node/5869

2. Національна бібліотека Франції засвідчує свою солідарність з Україною та її народом. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського НАН України. URL: http://www.nbuv.gov.ua/node/5882

3. #StandWithUkraine: Swiss National Library. CENL. URL: https://www.cenl.org/standwithukraine-swiss-national-library-snl/

4. Baltic national libraries want Russia suspended from international library associations. The Baltic Times. 28 February, 2022. URL: https://www.baltictimes.com/baltic_national_libraries _want_russia_suspended_from_intl_library_associations/

5. CENL asks Russian members to suspend membership. CENL. URL: https://www.cenl.org/cenl-asks-russian-members-to-suspend-membership/

6. Déclaration de Laurence Engel, présidente de la Bibliothèque nationale de France. 4 mars, 2022.

Bibliothèque nationale de France. URL: https://www.bnf.fr/sites/default/files/2022-03/cp_Ukraine_declaration_presidente_BnF.pdf

7. Libraries for Ukraine. EBLIDA. URL: http://www.eblida.org/libraries-for-ukraine.html

8. Membership of Directors from the Russian Federation expired. CENL. 25 March, 2022. URL: https://www.cenl.org/membership-of-directors-from-the-russian-federation-expired/

9. People are the strength of art and culture, not tanks and guns. CENL. URL: https://www.cenl.org/people-are-the-strength-of-art-and-culture-not-tanks-and-guns/

10. Press Release: The Russian Federation barbaric attack against Ukraine. Joint European Declaration. EBLIDA. 24 February, 2022. URL: http://www.eblida.org/news/the-russian-federation-barbaric-attack-against-ukraine.html

11. Standing with Ukraine. National and University Library in Zagreb. 4 March, 2022. URL: https://www.nsk.hr/en/standing-with-ukraine/

Мирончук Олена,
молодший науковий співробітник
Державної установи «Інституту всесвітньої історії НАН України»

ПОЗИЦІЯ АВСТРАЛІЙСЬКОЇ НАУКОВОЇ СПІЛЬНОТИ НА ПІДТРИМКУ УКРАЇНИ В ПРОТИСТОЯННІ ВІЙСЬКОВІЙ АГРЕСІЇ РФ

З перших днів безпрецедентної повномасштабної агресії РФ проти України міжнародна наукова спільнота виявила надзвичайну солідарність з Україною та її народом.

Зарубіжні академії наук, міжнародні наукові організації, університети, окремі науковці різних країн об’єднали свої зусилля у протистоянні російській агресії та для допомоги українській науковій спільноті. Потужна підтримка міжнародної дослідницької спільноти полягає у запровадженні програм надання тимчасових стипендій, грантів, відкритті додаткових позицій в рамках поточних проєктів та започаткуванні нових, згортанні співпраці з науковими установами країни агресора.

З моменту військового вторгнення РФ Австралія демонструє солідарність з Україною у боротьбі проти російської агресії, підтримує суверенітет та територіальну цілісність України, веде санкційну політику щодо країни-агресора, яка розв’язала війну проти України.

На підтримку України Австралія надає нашій країні не лише військову, політичну, фінансову, гуманітарну підтримку, але й сприяння в науковій та освітній сфері.

Розпочата Росією війна проти України знаходить адекватну оцінку наукової спільноти на Австралійському континенті. Трагічні події в Україні, спричинені нічим не спровокованим збройним вторгненням військ Російської Федерації на територію нашої країни 24 лютого ц.р., викликали співчуття й відгук австралійської наукової спільноти. Провідні австралійські університети, численні наукові організації та дослідницькі центри, австралійські академії наук, рішуче засудили агресивну війну проти мирної країни й висловили свою підтримку науковим та освітнім установам України та всьому українському народу.

Нічим неспровоковану і незаконну військову агресію Росії проти суверенної України рішуче засудила Австралійська академія наук і висловила підтримку українському народу і українській науковій спільноті [4].

Академія наук закликала до негайного припинення військових дій задля

збереження життів мирного населення, залучення дипломатичних заходів, спрямованих на розв'язання і врегулювання військової агресії.

Австралійська академія наук підтримала офіційні заяви Міжнародної наукової ради (International Science Council) та глобальної наукової мережі Міжакадемічного партнерства (InterAcademy Partnership) із засудженням військової агресії РФ.

Австралійська рада академій наук (Australian Council of Learned Academies, ACOLA) 10 березня 2022 р. поширила спільну заяву, в якій засудила російську військову агресію проти України, зазначивши, що війна призвела до величезних людських втрат та матиме руйнівний вплив на фізичне та психічне здоров'я людей багатьох поколінь [5].

Члени Австралійської ради академій наук – усі академії наук Австралії, закликали до врегулювання ситуації згідно з міжнародними правилами відповідно до принципів міжнародного права та з максимальною повагою до прав і життя людини, а також територіальної цілісності та суверенітету націй.

Австралійські академії наук висловили солідарність з Національною академією наук України, українськими університетами та народом України, наголосивши на тому, що поки триває війна, українські дослідники не можуть продовжувати свою діяльність, спрямовану на покращення світу за допомогою нових знань та інновацій.

Члени Австралійської ради академій наук підтримали заяви інших провідних міжнародних наукових і дослідницьких організацій, зокрема: Міжнародної наукової ради (International Science Council), Science Europe (Наука Європи), Федерації європейських академій медицини (Federation of European Academies of Medicine), Міжнародного союзу академій (International Union of Academies).

Звернення підписали президенти усіх австралійських академій наук: Академії соціальних наук, Академії технологій та інженерії, Академії гуманітарних наук, Академії охорони здоров'я та медичних наук та Австралійської академії наук.

Провідні австралійські університети виступили з ініціативами засудження російської агресії та підтримки України. Солідарність з українським народом у його захисті суверенітету та свободи засвідчив Австралійський національний університет в Канберрі. Він рішуче засудив вторгнення Росії в Україну та за грубе порушення нею фундаментальних принципів міжнародного права і Статуту ООН. В офіційній відозві, опублікованій 3 березня 2022 р., Австралійський національний університет повідомив, що розірвав всі зв'язки з Росією, включаючи спільну наукову діяльність з російськими науковими установами та закликав усі заклади вищої освіти Австралії долучитися до цієї ініціативи [3].

Військову агресію РФ проти України рішуче засудив Мельбурнський університет і оголосив програму підтримки для студентів та наукових співробітників, які постраждали від військового вторгнення [7].

Сіднейський університет висловив глибоке співчуття усім постраждалим у війні та підтримку суверенітету України. На знак солідарності з іншими науковими установами, університет розірвав зносини з російськими постачальниками вищої освіти [6].

В заяві Австралійського католицького університету йдеться про те, що його зусилля і молитви спрямовані на відновлення миру в Україні, на підтримку українського народу у мужньому протистоянні в нічим не спровокованій російській агресії. Напад на суверенну державу Україна спрямований на руйнацію мирного

демократичного устрою країни, загрожує глобальному світовому порядку і може призвести до катастрофічних наслідків.

«Для вторгнення немає жодних підстав, ані юридичного, ані морального виправдання. Жахливі акти агресії є цинічним порушенням усіх засадничих принципів міжнародного права, які підривають верховенство права як основу цивілізованого суспільства. Поведінка агресора занурює сучасний світ в епоху непередбачуваності та більшої нестабільності», – йдеться у заяві [8].

Австралійський католицький університет запевнив університетську спільноту, що не підтримує жодних зв'язків ні з однією російською установою і має намір активно дотримуватись своєї позиції.

Окремі австралійські вчені також рішуче стали на захист та підтримку України. У відповідь на звернення НАН України до своїх іноземних членів відомий австралійський літературознавець, українець за походженням, професор університету ім. Монаша в Мельбурні іноземний член НАН України Марко Павлишин закликав своїх зарубіжних колег – іноземних членів НАН України всіма доступними засобами протистояти агресії РФ проти України: поширювати заяви з засудженням російського вторгнення в Україну (і сприяння Білорусі російській агресії проти України); припинити співпрацю з організаціями, які фінансуються Російською Федерацією чи Білоруссю, а також фізичними особами в Російській Федерації та Білорусі (крім тих, які прямо засудили агресію Російської Федерації); відсторонити науковців з Російської Федерації і Білорусі (крім тих, хто прямо засуджує агресію РФ) від участі в міжнародних конференціях [1].

28-30 березня 2022 р. у столиці Австралії Канберрі на базі Центру європейських студій Австралійського національного університету відбувся міжнародний колоквіум на тему «Напад Росії на Україну». Учасники колоквіуму розглянули різнопланові аспекти неспровокованого, широкомасштабного нападу Російської Федерації на Україну 24 лютого 2022 р.

Основна його мета – надати дослідникам, студентам і широкій австралійській громадськості глибоке розуміння нападу на Україну як загрози з боку РФ засадничим принципам, цінностям і нормам ліберальної демократії. До участі у представницькому зібранні були залучені представники дипломатичного корпусу, провідні австралійські вчені та експерти, представники громадських організацій. Учасники колоквіуму одностайно засудили брутальну агресію Росії проти України і звернулися до РФ з рішучою вимогою негайно припинити воєнні дії [2].

Від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну Австралійська наукова спільнота чітко демонструє підтримку незалежності та територіальної цілісності України. Засудження жорсткої й нелюдської тактики ведення війни РФ в Україні супроводжуються відповідною риторикою представників австралійських громадських та наукових організацій.

Наукова спільнота Австралія продемонструвала свою спроможність робити власний внесок у формування міжнародної підтримки протидії російській агресії.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Відозва іноземного члена НАН України Марка Павлишина. Національна академія наук України. 28.03.2022. URL: https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=8874

2. Зернецька О. В. Учені Австралії проти війни Росії в Україні. ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». URL: https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/ucheni-avstralii-proty-viiny-rosii-v-ukraini.html

3. ANU statement on Ukraine. Australian National University. URL: https://www.anu.edu.au/news/all-news/anu-statement-on-ukraine

4. Australian Academy of Science statement on current conflict in Ukraine. 7 March, 2022. URL: https://www.science.org.au/news-and-events/news-and-media-releases/australian-academy-science-statement-current-conflict

5. Joint Academies statement on Ukraine. 10 March, 2022. Australian Council of Learned Academies. URL: https://socialsciences.org.au/publications/joint-academies-statement-invasion-of-ukraine/

6. Message of support on the conflict in Ukraine. The University of Sydney. 3 March, 2022. URL: https://www.sydney.edu.au/news-opinion/news/2022/03/03/message-of-support-on-the-conflict-in-ukraine.html

7. Response to conflict in Ukraine. 28 February, 2022. The University of Melbourne. URL: https://www.unimelb.edu.au/newsroom/news/2022/february/University-of-Melbourne-response-to-conflict-in-Ukraine

8. Statement from Australian Catholic University on Ukraine. Australian Catholic University. 8 March, 2022. URL: https://www.acu.edu.au/about-acu/news/2022/march/statement-from-australian-catholic-university-on-ukraine

Романюк Віктор,
к.ю.н., доцент,
Державної установи «Інституту всесвітньої історії НАН України»

НЮРНБЕРЗЬКИЙ ПРОЦЕС: ІСТОРИЧНЕ ТА ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ

Понад 75 років тому, з 20 листопада 1945 р. по 1 жовтня 1946 р., відбувся Нюрнберзький процес – безпрецедентний за масштабами і процедурою «Суд народів» над нацистським режимом і бувшими керівниками гітлерівської Німеччини, що посідає особливе місце в історичній спадщині людства та мав важливе значення для подальшого розвитку кодифікаційного процесу міжнародного кримінального права, а також був новим етапом у модернізації та розвитку Вестфальської моделі миру.

Принципи, визнані у Статуті МВТ у Нюрнберзі й які знайшли своє втілення у його вироку, були підтверджені в резолюціях Генеральної Асамблеї ООН від 11 грудня 1946 р. і 27 листопада 1947 р. як загальновизнані принципи сучасного міжнародного права; в процесі кодифікації на підставі цих принципів були сформульовані принципи міжнародного кримінального права (МКП) та розпочато роботу над проектом Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства [1, с. 201; 2, с. 17].

Міжнародний воєнний трибунал (МВТ) у Нюрнберзі констатував, що більшість правил Вестфальського договору 1648 р., Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 рр., Женевський протокол 1924 р. та ін., що входили до Вестфальської моделі миру, були визнані цивілізованими націями і розглядались як діючі закони та звичаї війни. Досягнення домовленостей про організацію згаданого трибуналу стало відправним моментом для розвитку нової системи міждержавних відносин, оскільки вперше був розроблений механізм міжнародного правосуддя. Це було важливим етапом у модернізації та розвитку Вестфальської моделі миру на засадах принципів, закріплених у статуті ООН та вироблених у ході боротьби антигітлерівської коаліції з нацистським режимом. Ці домовленості дозволили встановити пріоритет норм міжнародного права над державним суверенітетом і створили передумови для транскордонного співробітництва між країнами. Невипадково, що саме з моменту

проведення Нюрнберзького процесу в політичний і міжнародно-правовий ужиток активно увійшов термін – транснаціональна юстиція [3].

Розв'язування Німеччиною агресивної війни з порушенням правил та звичаїв її ведення, застосований геноцид і поставлена на потік технологія масового знищення людей на «фабриках смерті», нелюдське відношення до військовополонених та їх вбивство, вимагали відповідної юридичної кваліфікації й засудження та стали широко відомими світовій спільноті й надовго залишились в пам'яті людства. Нюрнберг став суворим нагадуванням про відповідальність, застереженням для усіх живих людей, які мають берегти мир та піклуватись про безпеку людства і пам'ятати про численні жертви війни.

Сучасне бачення складних аспектів міжнародної політики напередодні Другої світової війни, коли українські землі знаходилися у сфері геополітичних інтересів різних, насамперед «великих» держав, актуалізують прецедент Нюрнберга, не лише як міжнародного воєнного трибуналу, що покарав головних нацистських злочинців, а й як пересторогу тим, хто намагається перекроювати політичну карту Європи й Світу. Дослідження історичного досвіду досягнення домовленостей щодо організації МВТ у Нюрнберзі та принципів справедливого покарання воєнних злочинців є актуальним також з огляду на незворотність притягнення до кримінальної відповідальності сучасних агресорів і міжнародних терористів, у тому числі винуватців війни РФ проти України, яке рано чи пізно має відбутися [4, с. 24] .

На переговорах в Лондоні (28 червня – 8 серпня 1945 р.) представниками США, СРСР, Великобританії і Франції була укладена угода «Про судове переслідування і покарання головних воєнних злочинців європейських країн осі». Цей документ містив рішення про створення Міжнародного воєнного трибуналу над головними воєнними злочинцями і схвалив його Статут. У Статуті дано правову кваліфікацію міжнародним злочинам і регламентовано порядок організації та проведення, юрисдикцію і функції МВТ [5]. Напередодні відкриття судового процесу в Нюрнберзі до Лондонської угоди чотирьох союзних держав щодо створення МВТ приєдналися ще 19 країн.

18 жовтня 1945 р. у Берліні відбулося відкриття засідання трибуналу, на якому головуючий трибуналу і представники чотирьох великих держав та їх заступники – члени трибуналу* прийняли присягу, головні обвинувачі надали обвинувальний висновок, а підсудним були вручені його копії.

Перед судом було представлено 24 звинувачених, бувших керівників гітлерівської Німеччини – політиків, військових та ідеологів фашизму. Усі вони звинувачувалися у скоєнні найтяжчих міжнародних злочинів – злочинів проти миру та людства, а також воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Слухання справи у МВТ в Нюрнберзі почалося 20 листопада 1945 року. У ході Нюрнберського процесу відбулося 403 відкриті судові засідання, заслухано 113

* Головував на цьому міжнародному судовому процесі представник Великобританії лорд Дж. Лоуренс. Представником від Радянського Союзу на судовому засіданні Міжнародного воєнного трибуналу був заступник голови Верховного Суду СРСР генерал-майор юстиції Іона Нікітченко. Головним звинувачувачем від СРСР виступив генеральний прокурор Української РСР Роман Руденко, а його заступником – полковник юстиції Юрій Покровський. Рішення приймалися більшістю голосів. Судовий процес відбувався російською, англійською, французькою і німецькою мовами та був побудований на поєднанні процесуальних норм держав, що прийняли участь у створенні МВТ в Нюрнберзі.

свідків, розглянуто 143 письмових показання свідків і понад 5 тис. документальних доказів [1, с. 199, 201].

1 жовтня 1946 р. було оголошено вирок Нюрнберзького трибуналу. Так, 12 головних воєнних злочинців (Г. Герінг, Й. Ріббентроп, В. Кейтель, Е. Кальтенбруннер, А. Розенберг, Г. Франк, В. Фрік, Ю. Штрайхер, Ф. Заукель, А. Зейсс-Інкварт, М. Борман (заочно) і А. Йодль) були засуджені до смертної кари через повішення, троє (Р. Гесс, В. Функ і Е. Редер) – до довічного ув'язнення та ще четверо (К. Деніц, К. Нейрат, Б. Ширах і А. Шпеєр) – до ув'язнення на терміни від десяти до двадцяти років. Троє із звинувачених на судовому процесі (Г. Фріче, Ф. Папен і Я. Шахт) – були виправдані. Трибунал визнав охоронні загони нацистської партії (СС), службу безпеки (СД) і державну таємну поліцію (гестапо) такими, що мають за мету злочинну діяльність. Членів цих організацій, які усвідомлювали злочинність дій, а також керівний склад нацистської партії (НСДАП) визнано злочинцями. Звинувачення щодо злочинної діяльності нацистського урядового кабінету, Генерального штабу і Верховного командування Вермахту (ОКВ) було відхилене [6]. У ніч на 16 жовтня 1946 р. у нюрнберзькій в'язниці вирок був приведений до виконання. Один із засуджених до смертної кари – Г. Герінг отруївся незадовго до страти.

У 1946-1949 рр. відбулось ще 12 судових процесів, на яких було розслідувано злочини більш чим 180 нацистських керівників, а всього воєнними трибуналами (т.зв. «малими Нюрнберзькими трибуналами») у Німеччині та інших країнах на основі принципів МВТ було засуджено більше 30 тис. нацистських злочинців [7]. Враховуючи ці обставини Нюрнберзький процес правомірно увійшов до історії та пам'яті людства як «Суд народів» або «Суд історії», який став одним з важливих підсумків Другої світової війни.

Отже, Міжнародний воєнний трибунал у Нюрнберзі визнав гітлерівську Німеччину винною у розв'язанні Другої світової війни, засудив її віроломну політику і расистську ідеологію та підвів підсумки цієї війни, відіграв важливу роль у розвитку сучасного міжнародного права та становленні міжнародного правосуддя і став першим в історії випадком засудження кримінальних діянь державного й світового масштабу – злочинного правлячого режиму; принципи Статуту МВТ покладені в основу повоєнних міжнародно-правових документів, спрямованих на запобігання розв'язуванню воєн, вчиненню воєнних злочинів, актів агресії та геноциду, а також на неприпустимість застосування терміну давності до воєнних злочинів та злочинів проти людства.

Очевидною є спадкоємність Нюрнберзького визначення міжнародних злочинів у Статуті Міжнародного кримінального суду, під юрисдикцію якого віднесено чотири склади міжнародних злочинів – геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини і злочини агресії.

Підсумки та уроки МВТ у Нюрнберзі мають особливе значення для вирішення проблем, що набувають великої актуальності останнім часом. Зростання викликів, загроз та небезпек, що пов'язані з тероризмом, воєнними конфліктами і, зокрема, незаконною агресією Росії проти України. Ці явища вимагають подальшої консолідації зусиль всіх країн світу, використання досвіду спільного протистояння агресії, геноциду і терору після закінчення Другої світової війни; здійснення відповідно до чинних міжнародно-правових документів виважених кроків у Міжнародному суді ООН в Гаазі за позовом України проти Росії за незаконну агресію проти України.

Доцільно відзначити, що дослідження згаданих проблем міжнародного кримінального права залишаються важливими як для подальшого наукового дискурсу щодо особливостей та специфіки протидії сучасним викликам міжнародного тероризму і геноциду, загрозам й небезпекам воєнних конфліктів та агресії, так і для збереження нашої історичної пам'яті.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Нипорко Ю.І. Нюрнберзький процес. *Юридична енциклопедія.* Київ, 2002. Т. 4. С. 199, 201.

2. Международное уголовное право. Учебн. пособие / Под общ. ред. В.Н. Кудрявцева. 2-е изд. перераб. и доп. М.: Наука, 1999. 264 с.

3. Барабанов О.Н. *Нюрнберг послужил модернизации Вестфаля.* URL: https://mgimo.ru/ about/news/experts/169656/ (дата звернення: 20.02.2022).

4. Іванов В.М. Нюрнберзький процес: історичне та правове значення (до 70-річчя міжнародного військового трибуналу) / *Часопис Київського університету права*. *Теорія та історія держави і права. Філософія права.* Київ. 2015. №3. С. 24-28.

5. Устав Международного Военного Трибунала для суда и наказания главных военных преступников европейских стран оси. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 998_201#Text (дата звернення: 25.06.2022).

6. Лук'янюк В. Вирок Нюрнберзького трибуналу. URL: https:// www.jnsm.com.ua/h/1001M. (дата звернення: 25.06.2022); Вирок Нюрнберзького трибуналу. URL: https://artefact.org.ua/history/recent_stories/ virok-nyurnberzkogo-tribunalu.html (дата звернення: 25.06.2022).

7. Суд истории… К 75-летию начала Нюрнбергского процесса. URL: http://библиотека32.рф/files/2020/prez20/npr.pdf (дата звернення: 25.06.2022).

Стрілець Василь,
д.і.н., професор,
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

ВІДОБРАЖЕННЯ БУЧАНСЬКОЇ РІЗАНИНИ В ІНТЕРНЕТ-ЕНЦИКЛОПЕДІЇ «ВІКІПЕДІЯ»

Інтернет-енциклопедія «Вікіпедія» відіграє важливу роль як вагомий фактор формування громадської думки, відображаючи водночас різнопланові підходи до явищ і процесів суспільно-політичного життя, настрої в окремих країнах чи групах країн, що умовно виокремлюються за мовною ознакою. З огляду на таку особливість «Вікіпедії» порівняльний аналіз її статей на ту чи іншу тематику має не лише академічний інтерес, а може мати вагоме практичне значення, зокрема, в плані забезпечення сприятливого підґрунтя для міжнародного порозуміння та співробітництва. У медіазнавстві вироблено підхід, згідно з яким статті «Вікіпедії» поділяються на відносно стабільні та контроверсійні залежно від кількості їх редагувань. Залучена до підготовки статей у «Вікіпедії» кількість джерел певною мірою корелюється з мірою суспільної зацікавленості відповідною проблематикою.

Загалом статті про Бучанську трагедію станом на червень 2022 року містяться в 56 мовних розділах «Вікіпедії». Відповідні статті переважно мають назву «Бучанська різанина», хоча зустрічаються й статті під назвами «Геноцид в Бучі», «Бійня в Бучі», «Вбивства у Бучі», «Вбивства мирних жителів у Бучі».

У відповідній статті українського мовного розділу під назвою «Бучанська різанина» (263 редагування з 3 квітня 2022 р., 140 джерел) бучанську трагедію, або

геноцид у Бучі визначено як масове вбивство українського цивільного населення в місті Буча Київської області, що супроводжувалося тортурами, зґвалтуваннями (в тому числі дітей) та мародерством. Ці злочини здійснили Збройні сили РФ в березні 2022 р. під час російського вторгнення в Україну. Зазначається, що українська влада назвала ці злочини геноцидом українців і звернулась до Міжнародного кримінального суду з проханням їх розслідування. Підкреслюється, що російська влада заперечує різанину в Бучі, називаючи докази вбивств провокацією чи постановкою, що було спростовано міжнародними ЗМІ.

Трактування Бучанської різанини як прояву геноциду вирізняє український мовний розділ серед інших. У зв'язку з цим у відповідній статті грецького мовному розділу відмічається, що майже всі міжнародні правозахисні організації та уряди більшості країн Заходу прямо звинуватили російське керівництво і особливо президента Путіна у військових злочинах, тоді як з українського боку лунали повідомлення про плани геноциду українського народу.

Бучанська різанина згадується і в інших статтях українського та низки іншомовних розділів «Вікіпедії», таких як «Геноцид українців», «Російсько-українська війна (з 2014)», «Російське вторгнення в Україну (2022)», «Воєнні злочини Росії», «Воєнні злочини під час війни Росії проти України (2022)», «Битва за Бучу» тощо.

Найбільша за кількістю редагувань та джерел серед них – стаття в англійському мовному розділі (1685 редагування з 3 квітня 2022 р., понад 170 джерел), де Бучанську різанину визначено як вбивства та знущання з боку Збройних сил Росії над українським цивільним населенням в окупованому українському місті Буча під час вторгнення Росії в Україну. Зазначається, що багато тіл вбитих було знайдено понівеченими і обпаленими, а дівчата у віці чотирнадцяти років повідомили, що їх зґвалтували російські солдати. Україна звернулася до Міжнародного кримінального суду з проханням розслідувати те, що сталося в Бучі, щоб визначити, чи була скоєна низка російських військових злочинів чи злочини проти людства. Російська влада заперечує свою відповідальність і натомість стверджує, що Україна підробила відеозаписи події або інсценувала самі вбивства, а також стверджувала, що кадри та фотографії трупів були фейковими новинами західних ЗМІ. Ці твердження російської влади були названі неправдивими різними групами та ЗМІ світу. Очевидці з числа жителів Бучі засвідчують, що вбивства здійснили Збройні сили РФ.

У відповідній статті французького мовного розділу (419 редагувань з 3 квітня 2022 р., 96 джерел) зазначається, що звірства в Бучі не слід трактувати як справу рук солдатів, які вийшли з-під контролю, а як рутинну діяльністю, що може бути частиною ширшої стратегії, спрямованої на подолання українського опору через залякування. В іспанському мовному розділі (226 редагувань з 3 квітня 2022 р. у відповідній статті, 100 джерел) зазначається, що за свідченнями дівчат та жінок з Бучі, російські солдати говорили їм, що вони будуть ґвалтувати українських дівчат і жінок для того, щоб вони більше не захотіли мати сексуальні контакти з чоловіками, і щоб у них більше не було українських дітей. Тобто, російські військові свідомо використовували зґвалтування як зброю.

У російському мовному розділі «Вікіпедії» (1153 редагування з 3 квітня 2022 р., у відповідній статті, 225 джерел) Бучанську різанину визначено як масове вбивство мирних громадян, що супроводжувалося випадками мародерства, викрадень і тортур, здійснене на контрольованих російськими військовими територіях під час вторгнення

в Україну. Обережно зазначається, що ці події мають ознаки військових злочинів та злочинів проти людства, в яких звинувачуються російські військовослужбовці. Стверджується, що на думку багатьох світових ЗМІ, політичних діячів та експертів заяви Росії про нібито непричетність її військових до вбивст і фабрикацію Україною їх доказів є пропагандою та дезінформацією, а аргументи Росії не заслуговують довіри.

В абсолютній більшості статей про Бучанську різанину вина за неї однозначно покладається на російських військових та Росію загалом. Разом з тим у вірменському мовному розділі Бучанську різанину визначено як можливий військовий злочин, який, на думку керівництва України, було здійснено російськими військовими. Лише як про ймовірність чи то можливість вчинення цього злочину російськими військовими йдеться й арабському та малайському мовних розділах «Вікіпедії».

Таким чином, загалом зазначені статті «Вікіпедія» демонструють несприйняття світом російських пропагандистських наративів про Бучанську трагедію, яка однозначно визначена в переважній більшості мовних розділів як прояв військових злочинів Росії в Російсько-українській війні. Обережні сумніви чи застереження (в термінах «ймовірно» чи то «можливо») висловлюються лише в окремих мовних розділах цієї інтернет-енциклопедії.

Трюхан Дмитро,
аспірант
Запорізького національного університету

ПРОТИСТОЯННЯ ІСТОРИЧНИХ НАРАТИВІВ У США ЯК ПРОЯВ КУЛЬТУРНИХ ВІЙН

Кожна нація у ході свого формування потребує спільного для всіх її членів історичного міфу. Він реалізується через головний (домінантний) історичний наратив, що об’єднує різні верстви населення в одну спільність. Для США подібним спільним історичним міфом довгий час слугував конституційний наратив, заснований на факті проголошення незалежності у 1776 році. Наразі він залишається державною версією історії заснування країни. Втім, в останнє десятиліття у США різко збільшилась поляризація суспільних настроїв щодо різних важливих питань американського життя, у тому числі про спільне минуле американської нації, що зачепило і домінантний історичний наратив. Не в останню чергу це пов’язано з посиленням ролі соціальних мереж та ЗМІ та поширенням такого феномену як «культурні війни», в рамках яких загострилась боротьба за історичну пам’ять через спроби переосмислення домінантного наративу.

Метою дослідження, результати якого презентовані у цій публікації, є спроба окреслити протистояння основних історичних наративів у США, а також актуальний стан громадських настроїв, що знаходяться під впливом сучасних культурних війн.

Концепт «культурних війн» було запропоновано соціологом Джеймсом Гантером у 1991 році. Їх зміст він представив як боротьбу «ортодоксального» (традиційного) та «прогресивного» моральних світоглядів, які автор вважав непримиримими. На його думку «культурні війни» відбуваються на одній чи декількох «лініях розлому» [1, с. 11]. Можемо припустити, що боротьба за історичну пам’ять у США розгортається під впливом «культурних війн», у яких «війни за пам’ять» є лише

одним з численних епізодів боротьби за американську ідентичність.

Сучасний історичний наратив США можна окреслити як суспільний консенсус у питанні спільного минулого. Дискурс боротьби за історичну пам'ять у США не лежить у просторі заперечення усієї американської історії як такої. Дискусії зосереджені на спробах переосмислення конституційного наративу «We the people» («Ми – народ») як усталений романтизований історичний образ Америки, до якого не було включено «маргіналізовані наративи», як от: «афроамериканська історія», історія корінних народів Америки та наратив «Втраченої справи Конфедерації». За визначенням соціолога Ірен Томпсон «проблеми культурних війн приходять і йдуть: як тільки суспільство досягає консенсусу з тих чи інших дискусійних питань, їх місце займають інші питання» [1, с. 11] Відтак, боротьбу історичних наративів можна розглядати як пошук нового суспільного консенсусу у баченні того, яку версію історії Америки вважати основною.

Контрапунктом до домінантного історичного наративу став «Проєкт 1619», розроблений журналісткою-розслідувачем Ніколь Ханною-Джонс спільно з *New York Times* та *New York Times Magazine*. У статті від 20 грудня 2019 р. «Навіщо ми опублікували Проєкт 1619?» редактор *New York Times Magazine* Джейк Сільверман зазначив ціль Проєкту: «переосмислити американську історію, розглянувши, що означало б вважати 1619 рік роком народження нашої нації» [6]. Пулітцерівським центром було випущено також навчальні матеріали та плани уроків для шкіл з метою привнести його зміст у класи: «Проєкт 1619 закликає нас переосмислити історію США, маркувавши рік, коли перші поневолені африканці прибули на землю Вірджинії, як дату заснування нашої нації» [7]. Частина історичної професійної спільноти виступила з критикою даної ініціативи. Так, у відкритому листі п'яти істориків Гордона Вуда, Вікторії Байнум, Джеймса Макферсона, Шона Віленца та Джеймса Оукса до редакції *The New York Times*, науковці виражали незгоду з основоположними тезами проєкту, зокрема: 1) «засновники проголосили незалежність колоній від Британії, «щоб забезпечити продовження рабства» та 2) «США були засновані на основі рабства» [5]. У своїй відповіді на лист Дж. Сільверман зазначив, що проєкт мав на меті «розв'язати питання маргіналізації афроамериканської історії в розповіді щодо нашої національної історії» [5]. Тобто, проєкт був покликаний включити історію «маргіналізованих» суспільних груп до концепту загальної національної історії та таким чином переосмислити її.

Противагу «Проєкту 1619» склали проєкти «Саду Героїв» та «Комісії 1776 року», запропоновані президентом Д. Трампом під час його каденції через виконавчі укази про «Будівництво та відновлення пам'ятників американським героям» від 3 липня 2020 р. та «Створення президентської консультативної комісії 1776 року» від 17 вересня 2020 р. відповідно. Перший проєкт планувалося присвятити 250-річчю з дня підписання Декларації Незалежності США. Другим – критикувався «радикальний погляд на американську історію…в результаті чого вона спотворюється» [3]. Відтак, констатуємо наявність прямого протистояння домінантного наративу та контрнаративу у наведеній суспільно-політичній дискусії.

Окремо, слід визначити ступінь впливу «культурних війн» на «розкол» в американському суспільстві. У червні 2021 р. Інститутом політики Королівського коледжу Лондона було опубліковано дослідження громадської думки на тему «культурних війн» в Об'єднаному королівстві. Занепокоєні посиленням риторики

«культурних війн» у ЗМІ Великої Британії, дослідники простежують історичні паралелі Великої Британії зі США та наводять актуальні дані опитування *Ipsos* на її онлайн-платформі *Global Advisor*. Опитування громадян США показує, що 57% з 1000 респондентів від 18 до 74 років «схильні вважати, що їх країна розділена культурними війнами» [1, с. 131]. Однак, можемо вести мову про те, що поляризація не розповсюджується на бачення спільного майбутнього та не є непереборним чинником, який завадить існуванню спільної ідентичності. За даними дослідження проєкту «Приховані племена Америки», започаткованого у 2018 р. міжнародною командою дослідницької організації «More in Common» та присвяченого вивченню поляризації у США й пошуку спільного для зміцнення суспільства, більшість американців втомлені протистоянням «ми проти них» [4]. Це пояснюється одночасним існуванням ліберально-консервативних «крил» (the wings), під якими розуміються краї політичного спектра США, та «стомленої більшості». «Крила», до яких у проєкті віднесено «прогресивних ліберальних активістів», «відданих» та «традиційних» консерваторів, складають всього одну третину або ж 33% населення. В той самий час, інші дві третини – 77% представлені «стомленою більшістю» [4]. Відповідно, 77% респондентів більше згодні з твердженням «відмінності між американцями не настільки великі, щоб ми не могли об'єднатися», аніж «відмінності між американцями надто великі, щоб ми могли й далі працювати разом» [4]. Причиною для враження ніби «Америка розділена навпіл» називається те, що «найбільш екстремальні голоси отримують найбільше ефірного часу» [4]. Це дає підстави стверджувати про хибність такого враження. Відтак, поляризація в американському суспільстві великою мірою штучний концепт, який скоріше демонструє гостроту дискусії між різними крайніми сторонами політичного спектра, аніж позицію мовчазної більшості.

Американський політолог Морріс Фіоріна піддає сумніву те, наскільки культурні війни відбивають досвід пересічного американця. На його думку, журналісти у США надто перетинаються з політичним класом, в результаті чого у дебатах частіше представлені барвисті історії, аніж поміркковані. Це складає хибне враження про настрої громадськості та утворює «міф про широку поляризацію у США» [1, с. 12].

Резюмуючи, можна зазначити, що проявом сучасних культурних війн у США є протистояння історичних наративів, а саме «маргіналізованих» контрнаративів з державним конституційним, які стосуються питання від якої події рахувати започаткування американської історії та суспільства. При цьому боротьба ведеться за те, який з наведених історичних наративів США можна вважати домінантним. Втім, думка про залученість до цієї дискусії широких верств американського суспільства, а отже і про «широку поляризацію суспільства» у США є перебільшеною, позаяк активне протистояння відбувається між полярними краями суспільно-політичного спектра, які складають лише одну третину населення. Тим не менш, навіть така дискусія формує основи для майбутніх протистоянь, які особливо яскраво можуть проявлятися на фоні політичної боротьби, а отже створювати напружену ситуацію у консолідованому суспільстві. Вбачаємо перспективи подальшого дослідження у вивченні позиції «мовчазної більшості» у ході боротьби за основну версію спільного минулого у США.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Duffy B., Hewlett K., Murkin G., Benson R., Hesketh R., Page B., Skinner G., Gottfried G. Culture wars in the UK: how the public understand the debate. 17 June 2021 URL: https://www.kcl.ac.uk/policy-

institute/assets/culture-wars-in-the-uk-how-the-public-understand-the-debate.pdf
2. Executive Order on Building and Rebuilding Monuments to American Heroes. *The National Archives and Records Administration.* URL: https://trumpwhitehouse.archives.gov/presidential-actions/executive-order-building-rebuilding-monuments-american-heroes/
3. Executive Order on Establishing the President's Advisory 1776 Commission. *The National Archives and Records Administration.* URL: https://trumpwhitehouse.archives.gov/presidential-actions/executive-order-establishing-presidents-advisory-1776-commission/
4. Hawkins S., Yudkin D., Juan-Torres M., Dixon T. Hidden Tribes: A Study of America's Polarized Landscape. *New York: More In Common.* 2018. URL: https://hiddentribes.us/media/qfpekz4g/hidden_tribes_report.pdf
5. Silverstein J. We Respond to the Historians Who Critiqued The 1619 Project *The New York Times Magazine.* 20 December 2020. URL: https://www.nytimes.com/2019/12/20/magazine/we-respond-to-the-historians-who-critiqued-the-1619-project.html
6. Silverstein J. Why We Published The 1619 Project? *The New York Times Magazine.* 20 December 2019. URL: https://www.nytimes.com/interactive/2019/12/20/magazine/1619-intro.html
7. The Pulitzer Center. The 1619 Project Curriculum. URL: https://pulitzercenter.org/lesson-plan-grouping/1619-project-curriculum

СЕКЦІЯ 4.
ДИПЛОМАТІЯ, СВІТОВА ПОЛІТИКА І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА

Власенко Валерій,
к.і.н., доцент
Сумського державного університету

ДО БІОГРАФІЇ ТА МІСЦЯ ПОХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДИПЛОМАТА ЄВГЕНА ГОЛІЦИНСЬКОГО

105 років тому була започаткована українська дипломатична служба (в сучасному розумінні цього поняття). 22 грудня 1917 р. Українська Центральна Рада реорганізувала Генеральний секретаріат справ міжнаціональних на Генеральний секретаріат справ міжнародних. Ініціатор цього процесу Олександр Шульгин й очолив новостворене відомство. Воно розташовувалося у будинку цукрозаводчика і мецената Федора Терещенка (вул. Терещенківська, 9) в Києві. До кадрового складу як центрального апарату відомства, так і дипломатичних представництв належало чимало українських громадсько-політичних діячів, науковців й учасників національно-визвольного руху початку ХХ ст. Серед них – вчений-хімік Євген Голіцинський. Через участь в Українській революції 1917–1921 рр. та політичну діяльність в еміграції його ім'я в радянський період було призабуте. Під час революції він виконував дипломатичні доручення в Німеччині та країнах Балтії. Минулого року з ініціативи Наукового товариства історії дипломатії і міжнародних відносин та його голови докторки історичних наук, професорки Ірини Матяш розпочалася робота з підготовки енциклопедичного довідника про місця пам'яті української дипломатії, зокрема місця поховань українських дипломатів. Але військова агресія проти України, розпочата 24 лютого 2022 р., завадила виходу книги. Сподіваємося, що, незважаючи на перепони, довідник врешті-решт побачить світ. У ньому неодноразово буде згадуватися ім'я Є. Голіцинського. Завдяки історикам і дипломатам місце поховання нашого

співвітчизника стало відоме. Нині ним опікується Посольство України в Чеській Республіці.

Євген Голіцинський народився 20 жовтня 1878 р. у Кишиневі в родині військового. Середню освіту здобув у Київському кадетському корпусі. Навчався у Московському вищому технічному училищі та Київському політехнічному інституті. 1900 р. був одним з організаторів Революційної української партії (РУП), з 1902 р. – членом її Центрального Комітету. Брав участь у редагуванні видань «Гасло», «Селянин» та «Праця». Наприкінці 1903 – на початку 1904 рр. Є. Голіцинський перебував у Львові, був членом закордонного комітету РУП. Але після створення у 1904 р. на її базі кількох політичних партій, зокрема й УСДРП, він (разом з дружиною Катериною) вийшов зі складу РУП [2, с. 82; 7, с. 58, 60, 62, 65].

З 1904 р. Є. Голіцинський перебував в еміграції. Того ж року взяв участь у VI конгресі II Інтернаціоналу в Амстердамі [8, с. 99]. У 1907 р. закінчив Празьку технічну школу, здобувши фах інженера-хіміка. Невдовзі повернувся в Україну.

З 1908 р. Є. Голіцинський працював інженером-хіміком та помічником директора на цукроварнях, був засновником і керівником хімічної лабораторії та контрольної насіннєвої станції при Волинському земстві. Знову поринув у політичну діяльність. У 1915–1917 рр. був зв'язковим між львівським Союзом визволення України (СВУ) та київськими та закордонними українськими громадсько-політичними організаціями. Побував у Берліні, Будапешті, Відні, Софії, Стамбулі та Стокгольмі. У жовтні 1915 р. в Берліні як представник СВУ (разом з Й. Скоропис-Йолтуховським) мав зустріч із заступником державного секретаря Німеччини Цімерманом, на якій обговорювалися національно-політичні питання у зв'язку з окупацією військами Центрального блоку прикордонних територій України [6, с. 181].

Після лютневої революції 1917 р. Є. Голіцинський брав участь у розбудові державних інституцій. За часів Української Центральної Ради був комісаром Звенигородського повіту, директором загального департаменту Генерального секретаріату торгу і промисловості, працював у київській конторі Державного банку. У 1918 р. очолював делегацію УНР до Німеччини у справі друку українських грошей. У січні-травні 1919 р. перебував на посаді голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР в США, але оскільки не отримав візи для в'їзду до цієї країни, то до місця призначення не прибув. Потім був радником Міністерства закордонних справ УНР, у листопаді 1919 – жовтні 1920 рр. – головою Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Естонії (Латвії) [4, с. 97; 5, с. 40].

Наприкінці 1920 р. Є. Голіцинський разом з Урядом УНР опинився на території Польщі. Спочатку жив у Тарнові, потім – у Львові, де 1922–1923 рр. був доцентом Львівської політехніки, викладаючи хімію.

У 1923 р. Є. Голіцинський переїхав до Чехословаччини. Був доцентом, завідувачем кафедри ферментаційної технології Інженерного факультету Української господарської академії в Подєбрадах, членом низки фахових організацій. Він належав до ініціативної групи й організаційного комітету зі скликання З'їзду представників організацій інженерів українців на еміграції, який відбувся 15–17 листопада 1930 р. в Празі та започаткував Союз організацій інженерів українців на еміграції [3, с. 34, 42-43]. У 1931 р. Є. Голіцинський головував на першому річному з'їзді Союзу та представляв організацію на Конгресі слов'янським інженерів. Наступного року його обрали членом ревізійної комісії Союзу. У 1931–1932 рр. він редагував інформаційний

бюлетень Української пресової служби, що виходив французькою й англійською мовами [1, с. 58]. Був одним з ініціаторів видання спогадів про РУП. Брав участь у виданні «Української загальної енциклопедії».

Помер Є. Голіцинський 17 березня 1932 р. у німецькому шпиталі в Празі від хвороби серця. Поховали його на кладовищі в Подєбрадах по вул. Білкова (на розі вул. Білкова та Колінська). У 2019 р. зусиллями Посольства України в Чеській Республіці та Міністерства закордонних справ України могила була впорядкована.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Блавацький С. Українська франкомовна, франко-україномовна, франко-російськомовна періодика країн Центральної Європи (1920–1930-ті рр.) // Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. Львів, 2015. Вип. 5. С. 44–62.

2. Жук А. З матеріалів про невідбутий Зїзд РУП. 1904 р. // Обєднання. Відень, 1924. Кн. 1 (листопад). С. 82–84.

3. З'їзд представників організацій інженерів українців на еміграції 15–17 листопаду 1930. (Звіт). Подєбради, 1930. 48 с.

4. Кучеренко В. Евген Голіцинський († 17 березня 1932 р.) // Український інженер. Подєбради, 1932. № 4. С. 97–98.

5. Кучерук О. Щоденник члена української дипломатичної місії до США Ілька Борщака за 1919–1920 рр. як джерело до історії дипломатії доби Української революції 1917–1921 рр. Частина 1 // Зовнішні справи. Київ, 2017. № 10. С. 40–45.

6. Патер І. Міжнародна діяльність Союзу визволення України (1914–1918) // Галичина. Львів, 2013. Ч. 22–23. С. 174–185.

7. Тимошенко О. Еволюція РУП: від автономії до самостійності // Проблеми гуманітарних наук. Сер. : Історія. Дрогобич, 2016. Вип. 38. С. 50–76.

8. Федьков О. М. «Товариш Павлов» і РУП // Український історичний журнал. Київ, 2015. № 3. С. 88–107.

Жуков Олександр,
к.і.н., старший викладач
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ ВСТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВЗАЄМОВІДНОСИН КНР З КРАЇНАМИ АФРИКИ (1950-ТІ – 1990-ТІ РР.)

На сьогоднішній день країни Африканського континенту відіграють ключову роль у зовнішньополітичній стратегії більшості глобальних світових гравців. Не виключенням у цьому аспекті є і КНР. Саме тому особливо актуальним є історія виникнення та розвитку її взаємовідносин.

Початком розвитку відносин між КНР та африканськими державами можна вважати квітень 1955 р., коли пройшла конференція 29 країн Азії та Африки в м. Бандунг (Індонезія). На ній прем'єр-міністр країни Чжоу Еньлай вперше зустрівся з керівництвом африканських країн (Єгипту, Ефіопії, Лівії, Судану, Ліберії та Гани). Після Конференції Китай активізував контакти з країнами континенту, і 30 травня 1956 р. було підписано спільне комюніке з Єгиптом про встановлення дипломатичних відносин [3, с. 104].

Подальшому розвитку відносин Китаю з країнами континенту перешкоджала складна міжнародна обстановка, яка склалася на той момент, а також початок «культурної революції» в КНР (1966 – 1976 рр.). Китай знаходився у стані

конфронтації з країнами Заходу (відповідно не міг встановлювати відносини з лояльними до нього африканськими режимами), в той же час значно погіршилися відносини і з СРСР.

На початку 60-х років відбулися дві важливі події, що сприяли активізації китайсько-африканських відносин. З грудня 1963 р. по лютий 1964 р. відбувся історичний візит прем'єр-міністра Чжоу Еньлая до 10 африканських країн. В ході візиту було сформульовано 5 принципів розвитку політичних відносин Китаю з країнами континенту:

– Підтримувати народи всіх африканських країн в їх боротьбі проти імперіалістів, колоніалістів та неоколоніалістів для завоювання і збереження національної незалежності.

– Підтримувати політику миру, нейтралітету та неприєднання африканських держав.

– Підтримувати прагнення африканських країн до солідарності та єдності, засобами обраними самим и країнами континенту, а також підтримувати їхні зусилля по врегулюванню суперечностей шляхом мирних переговорів.

– Вимагати від інших країн дотримуватися суверенітету африканських держав.

– Боротися проти агресії та інших форм іноземного втручання [2].

Другою важливою подією стало визнання КНР Францією в 1964 р., що дозволило встановити відносини з низкою франкомовних країн континенту. Таким чином, в 60-ті роки Китай встановив дипломатичні відносини ще з чотирнадцятьма африканськими країнами, їх загальна кількість досягла девятнадцяти.

70-ті роки характеризувалися деяким протиріччям в африканській політиці КНР: З одного боку, Китай пішов на зближення з країнами Заходу, з іншого – продовжував залишатися прибічником антиколоніалізму. Це дозволило йому заручитися підтримкою режимів, лояльних США, а з іншого боку, з огляду на антиколоніальну направленість, завоювати симпатії тих африканських держав котрі знаходилися у сфері інтересів СРСР. Саме цим пояснюється парадоксальна ситуація в Анголі. КНР спільно з США воювали проти радянсько-кубинського блоку, в той же час в Танзанії і Замбії Китай надавав воєнну підтримку фронту боротьби з апартеїдом.

Важливим позитивним фактором, що значно зміцнив авторитет КНР у світі в цілому та Африці зокрема, стало прийняття резолюції ООН № 2758 від 25 жовтня 1971 р. про «відновленя законних прав» КНР на постійне членство в РБ ООН замість Тайваню. Таким чином, в 70-ті роки Китай встановив дипломатичні відносини ще з 25 африканськими державами, а їх загальна кількість досягла 44 [1].

КНР вдалося встановити відносини з невеликою кількістю африканських країн за станом на кінець 80-х рр. – з 47 з 51 незалежної держави. При цьому покращилися відносини з Ефіопією, Сомалі, Анголою, Мозамбіком та Мадагаскаром, а співпраця з Танзанією, Замбією, Заїром, Габоном, Беніном, Малі, Ганою значно активізувалися.

90-ті роки характеризувалися значними геополітичними змінами у світі, з урахуванням яких КНР різко активізувала африканський напрямок своєї зовнішньої політики. Візити на вищому і високому рівні в Африку стали набагато частішими, а в ході візиту голови Китаю Ян Шанкуня в Африку в липні 1992 р. було сформовано 6 нових принципів, що визначили відносини КНР з країнами континенту:

– Китай підтримує африканські країни в їх намаганні зберегти державний суверенітет та незалежність, в боротьбі проти зовнішнього втручання і за економічне зростання.

– Китай поважає обрану африканськими країнами політичну систему і шлях розвитку у відповідності з їхніми національними умовами.

– Китай підтримує африканські країни в їх прагненні активізувати африканську співпрацю і вирішувати конфлікти шляхом мирних переговорів.

– Китай високо оцінює зусилля для підтримки стабільності на африканському континенті і досягнення економічної інтеграції.

– Китай підтримує всі зусилля африканських країн, спрямовані на участь в якості повноправних членів міжнародного суспільства в міжнародних справах і встановленні нового світового економічного та політичного порядків.

– Китай готовий розвивати дружні зв'язки та економічну співпрацю з африканськими країнами [4].

Для перегляду пріоритетів економічної співпраці КНР з країнами континенту в 1995 р. було проведене спеціальне засідання послів КНР в країнах Африки.

В цей період, відразу після проголошення незалежності, дипломатичні відносини з Китаєм встановили Намібія та Еритрея. Також встановлені відносини з ПАР, і відновлені відносини з ЦАР та Гвінеєю-Бісау. Але були розірвані відносини з 6 країнами: Буркіна Фасо, Гамбією, Сенегалом, Сан- Томе та Принципі, Чадом, Ліберією, які встановили відносини з Тайванем. Дипломатичні відносини з Малаві та Свазілендом так і не були встановлені.

Отже на період 50-х – 90-х рр. КНР встановлювала та підтримувала дипломатичні відносини з 45 африканськими країнами із 54. Цей факт свідчить про, безперечно, вдалу зовнішньополітичну стратегію Китаю в Африці, що не була сталою і трансформувалась в залежності від внутрішньої політичної кон'юнктури.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Африканська політика Китаю. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/afrykanska-polityka-kytayu/
2. Дейч Т.Л. Китай – Африка: экономические отношения на рубеже XXI века. // Азия и Африка сегодня. 2006. №4. С. 30-36.
3. Потехин А.А. Страны Африки в системе экономических отношений Юг – Юг // Новое время. Москва. 2003. С. 102 – 112.
4. Р. Федів Політичні та економічні позиції Китаю в Африці (сучасний стан) URL: http://vmv.kymu.edu.ua/series/vipusk8/14.pdf

Казаков Геннадій,
к.і.н.
Бердянська гімназія № 3 «Сузір'я»

ЗАГОСТРЕННЯ АМЕРИКАНО-НІМЕЦЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УМОВАХ СТВОРЕННЯ ТРОЇСТОГО СОЮЗУ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Німеччина постала одним з перших дипломатичних партнерів новоутворених Сполучених Штатів Америки, адже не маючи територіальних претензій на американському материку, вони не вступали у пряму конфронтацію. Водночас, обидві держави вигравали від налагодження відносин в економічному плані. Проте, кінець XIX ст. ознаменувався суттєвими геополітичними зрушеннями, коли об'єднана

Німецька імперія та Сполучені Штати Америки почали активну участь у поділі остаткових сфер впливу, паралельно з тим Німецька імперія стає ініціатором утворення військово-політичного блоку, який мав інтереси в латиноамериканському регіоні, шо в підсумку призводить до загострення в дипломатичних відносинах досліджуваних держав.

Метою розвідки поставлено дослідити процес становлення та трансформацій у дипломатичних відносин між США та Німеччиною, у період об'єднання Німеччини та утворення Троїстого союзу, що в підсумку проявилося в позиції уряду США стосовно Німецької імперії на початку Першої світової війни.

Деякі аспекти проблеми розкрити в більш загальних дослідженнях, зокрема працях Е. Мея, Д. Бьонкера, І. Дементьева [2; 5; 8]. Проте, загострення дипломатичних відносин крізь призму створення Троїстого союзу, окреслюється лише поверхово.

Витоки американо-німецьких відносин ми знаходимо ще у кінці XVIII ст., з проголошенням незалежності США. Відхід від Англії поставив перед новою державою необхідність міжнародного визнання та пошуку нових союзників. Як наслідок, ще у 1785 р. було укладено декілька торгівельних угод з німецькими державами, зокрема із Королівством Пруссія, а у 1797 р. відбулась спроба, хоча і нетривала, відкриття у Пруссії консульства на чолі з Дж. Адамсом [1, с. 61]. Незважаючи на доволі нетривале перебування Дж. Адамса у Пруссії, подані події поклали початок у дипломатичних відносинах між США та Німеччиною.

Однак, остаточне укладення двосторонніх відносин між США та Німеччиною відбувається у проміжок між 1828-1835 рр. Так, у 1828-1829 рр. між урядами США та Королівством Пруссія було ухвалено «Договір про торгівлю і мореплавання», який встановлював митні тарифи у двосторонніх відносинах та регламентував імпорт до США німецьких товарів та експорт американської продукції до Пруссії. Поданий договір залишався основоположним у сфері регламентації торгівельних відносин США та Німеччини аж до 1875-1879 рр., коли стрімке економічне піднесення як США так і Німеччини призвело до необхідності перегляду попередніх домовленостей так ухвалення нових документів, які б регламентували торгівлю між цими державами.

У 1835 р. відкривається постійне дипломатичне представництво США у Пруссії, на чолі з Г. Вітоном. Власне подана подія, згідно з думкою Д. Бьонкера, стає ключовою у формуванні відносин між поданими державами до кінця XIX ст., які характеризувались здебільшого торгівлею та невтручанням у внутрішню та зовнішню політику один одного [1, с. 61].

Суттєві зміни у відносинах між Сполученими Штатами Америки та Німеччиною відбувається у другій половині 90-х рр. XIX ст. Подані зміни характеризувалися цілою низкою чинників:

1) Відбулось утворення двох протиборчих військово-політичних блоків – Троїстого союзу на чолі з Німеччиною та Антанти на чолі з Великобританією. Враховуючи той факт, що монополії США мали тісні відносини з обома державами, то перед США поставало питання вибору сторони, або ж залишитись на периферії відносин продовжуючи дотримуватись нейтралітету.

2) Після об'єднання, економіка Німеччини починає розвиватись екстенсивним шляхом, що досить швидко призводить до становлення Німеччини, як однієї з провідних, у економічній та промисловій сферах, світової держави.

3) Паралельно із Німеччиною, Сполучені Штати також займають провідне місце

в сферах промисловості та економіки. Це призводить до того, що США та Німеччина стають головними конкурентами на світовій арені у плані збуту продукції власного виробництва.

4) Німеччина, яка пізніше за інші європейські держави починає колонізаторську діяльність була вимушена шукати ще не освоєнні європейськими монархіями території, зосередивши увагу на Латинській Америці та Далекому Сході, тим самим вони зіштовхувались з інтересами США. Враховуючи той факт, що Німеччина починає розвиватись шляхом мілітаризму, уряд Сполучених Штатів був вимушений шукати компроміси із «новим агресором».

5) Зовнішня політика США на початку XX ст. будувалась на основі двох принципів – нейтралітету (невтручання у політичні справи Європи) та панамериканізму (згідно якого проголошувалась «Америка для американців» та передбачалось невтручання країн Європи). Як наслідок, уряд США розбудовуючи свої відносини із Німеччиною намагався дотримуватись зазначених принципів.

Як ми бачимо, на американо-німецькі відносини впливав значний масив фактів, що призвело до ряду змін у відносинах між цими державами, перегляду старих договорів та укладання нових.

В першу чергу на політику США відносно Німеччини мав вплив утворення у Європі Троїстого пакту у проміжок між 1879-1882 рр. та поновлений 28 червня 1902 р. та Антанти, яка була утворена шляхом укладання ряду договорів між Великобританією, Францією та Росією у 1904-1907 рр. Поява двох протиборчих таборів суттєво змінює розташування політичних сил не тільки в Європі, але і усьому світі, у ході чого США, активізацію зовнішньої політики яких ми бачимо наприкінці XIX – початку XX ст. (зокрема війна з Іспанією та спроба скликання панамериканської конференції) постають перед вибором власного зовнішньополітичного курсу.

Поява Троїстого союзу суттєво впливає на зміни у американо-німецьких відносинах. Подане явище обумовлено як тим фактом, що Німеччина очолила поданий союз, так і тим, що він утворився хронологічно раніше за Антанту. Утворення подібного об’єднання у Європі, лідери якого, ще в 1870-х рр. наголошували на необхідності побудови вугільної станції для військово-морського флоту Німеччини у регіону Карибського басейну [1, с. 61-62], поставило на порядок денний переосмислення «німецької політики», як політики щодо потенційного ворога. Адже, відповідно до «доктрини Монро», проголошеної ще у 1823 р. проголошувалось невтручання європейських держав у внутрішні справи країн Західної півкулі, у тому числі й Латинської Америки [3, с. 75-76]. Тим самим, посилення Німеччини унаслідок появи Троїстого союзу, збільшувало ймовірність військової інтервенції в регіон з метою отримання плацдарму для подальшого його освоєння.

Погодимося з думкою Е. Мея, який зазначив, що утворення Троїстого пакту, стало однією з провідних причин, які обумовили поступовий відхід від ізоляціонізму та орієнтацію зовнішньополітичного курсу своєї держави на панамериканізм [8, с. 49]. На підтвердження цієї тези свідчить той факт, що вже 1881 р. уряд США направляє до усіх латиноамериканських держав пропозицію про скликання міжамериканської конференції, під тезою «запобігання війни в Новому Світі та налагодження торгівельних відносин між державами Америки» [4, с. 135]. Конференція тривала від 2 жовтня 1889 р. по 19 квітня 1890 р. та завершилась створенням Міжнародного союзу американських республік, однією з цілей якого було не допустити на

латиноамериканський ринок проникнення німецької та британської економіки [9, с. 78].

Ще більшу антиєвропейську спрямованість, особливо у напрямку Великобританії та Німеччини, носила доктрина Олні, проголошена 20 липня 1895 р. з метою витіснення європейських держав з Нового Світу [2, с. 137].

У свою чергу утворення Антанти не позначилось на офіційних взаємовідносинах США та Німеччини. Хоча, ряд американських політичних діячів виступав ще у 1908 р. за вступ Сполучених Штатів до складу Антанти, тим самим убезпечивши «власні політичні інтереси у Південній Америці та країнах Близького сходу» [10, с. 892, 906].

Тобто, як ми бачимо, поява Троїстого союзу призвела до активізації латиноамериканської політики Сполучених Штатів, адже виникла реальна загроза проникнення у регіон з боку Німеччини. При цьому, можливий вступ Японії до складу Антанти не розглядався, як ймовірна загроза американським зовнішньополітичним інтересам [7, с. 328, 356].

Виходячи з вищевказаного, радянські дослідники [1; 4] наголошували, що у XX ст. США та Німеччина входять, як головні вороги та непримиренні супротивники. Водночас, якщо одні дослідники, зокрема М. Восленський, зазначали про те, що в «капіталістичних колах Німеччини стало обговорюватися питання про «американську небезпеку» для власних позицій на світовому ринку» [1, с. 29-30], то інші (для прикладу Г. Севостьянов), стверджували, що власне «агресивний імперіалізм Німеччини для американської монополістичної буржуазії представляв найбільшу небезпеку як суперник в боротьбі за світове панування» [4, с. 324]. За цих умов, згідно позиції радянських істориків, відносини США та Німеччини у перше десятиліття XX ст. базувалось виключно на протистоянні двох «військово налаштованих держав».

Підбиваючи підсумки наголосимо, на початку XX ст. ми зустрічаємо ряд подій, в яких спостерігалось зіткнення інтересів Сполучених Штатів та Німецької імперії. Однак, в цілому, ми не погоджуємося з позицією радянських науковців. Аналіз дипломатичної переписки між консульствами досліджуваних держав, статистичних матеріалів та документів, прийнятих лідерами цих держав вказують на те, що відносини між США та Німеччиною у новому столітті не зазнали суттєвих змін та продовжували розвиватись у традиційній формі. Більше того, спостерігається тенденція до зближення між державами, що проявлялось, як у формі посилення економічних відносин, так і на дипломатичному поприщі.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Восленский М.С. Тайные связи США и Германии. 1917 – 1919. М. : Наука, 1968. 331 с.
2. Дементьев И.П. Идейная борьба в США по вопросам экспансии (на рубеже XIX–XX вв.). М. : Изд-во МГУ, 1973. – 368 с.
3. История США: Хрестоматия. Учебное пособие для вузов / Сост. Э.А. Иванян. М. : Дрофа, 2005. 400 с.
4. Севостьянов Г. История США [1877-1918]: у 4-х т. М. : Издательство «НАУКА», 1985. Т. 2. 601 с.
5. Bönker D. Militarism in a Global Age: Naval Ambitions in Germany and the United States before World War I. Ithaca : Cornell University Press, 2012. 432 p.
6. First German Diplomatic Representative Left Impression on URL : http://web.archive.org/web/20060822031604/http://www.germany.info/relaunch/politics/german_us/g_a1_greuhm.html (date of treatment 17.07.2015)
7. Major problems in American Diplomatic History. Documents and Readings / ed. by D. M. Smith. Boston : Heath, 1964. X, 677 p.

8. May E.R. From Imperialism to Isolationism, 1889-1919. N.Y. : Macmillan, 1964. 90 p.
9. Papers relating to the Foreign Relations of the United States. General index 1900-1918. Washington : U.S. Government Printing Office, 1941. 505 p.
10. The Shaping of American Diplomacy: Reading and Documents in American Foreign Relations. 1750-1955 / ed. W. A.Williams. Chicago : Mcnally, 1960. XX, 1130 p.

Мальшина Катерина,
д.і.н., доцент
Інституту української археографії і джерелознавства
ім. М.С. Грушевського НАН України

СЛОВЕНЦІ ПРО УКРАЇНЦІВ У ПОЛІТИЧНОМУ ДРУЦІ 1916-1918 РР.

Протягом спільного перебування Словенії і Галичини у австрійській імперії з кін. XVIII ст. до поч. XX ст. словенці називали українців «русинами», «малорусами» або «українцями», при чому ці терміни вони вживали без будь-якого додатного сенсу, ці слова були взаємно замінні. З початку XX ст. пішла тенденція більше використовувати саме «українське», при чому щодо подій і у Галичині, і на Наддніпрянщині.

Українці у Буріана. Згадки про Україну як таку у словенському друці протягом Першої світової війни зявилися лише у 1916-1918 рр., коли українське питання вкрай загострилося і стало важливим чинником міжнародної політики, зокрема Центральних держав і Росії. Ці противники з обох боків Східного фронту мали свої кінцеві цілі.

Східна (українська) Галичина вступила у ігру, по-перше, у зіткненні інтересів Німеччини і Австрії. По-друге, Росія розглядала українські землі, захоплені Австрією у 1772-1795 рр, як необхідний елемент “воссоединения русского народа под скипетром русского царя”, а польські — як елемент “завершения собирания уделов Руси и объединения русского племени”.

У планах німецького уряду було створити в західних провінціях царської імперії, сусідніми з Німеччиною або Австрією, буферні держави з неросійських народів. Планували створити під протекторатом Німеччини Польську державу у її етнічних межах, тобто включити у неї і свою, і австрійську, і російську частини. Для цього Німеччина мала наміри викликати повстання в Україні.

Австрія ж бажала здобути російську частину Польщі через підтримку російських поляків за рахунок австрійських українців. Щоби реалізувати задумане, уряд Австро-Угорщини мав розв’язати польське питання в австро-польській частині — Західній Галичині і сприяти піднесенню самостійницького українського руху. Для цього було треба розділити Галичину за національною ознакою. Однак Австрія вважала небезпечним розділення Галичини. Крім того, Центральні держави не могли погодитися з тим, щоби проголошення самостійності України випереджало розв’язання польського питання.[5, с.144-166] Складність цих махінацій і події на Східному фронті не дозволяли центральним державам-союзникам дійти остаточної угоди.

Українців, однак, не влаштовували всі ці плани, розроблені з обох сторін фронту. У 1914-1916 рр. українська парламентська репрезентація у австрійському рейхраті була найбільш активною у перемовинах з провідними політиками Австрії. Одним з таких був новопризначений австрійський міністр закордонних справ барон Іштван

Буріан фон Раєч.

Є згадка К. Левицького про візит українців до Буріана 16 лютого 1915 р. Ю. Романчук і К. Левицький від імені українських депутатів парламенту подали йому черговий меморандум про утворення коронного краю, що, на їхню думку, не тільки розв'язало б українське питання, а й позбавило б росіян можливості здійснювати будь-які антиавстрійські провокації у Галичині. Буріан, за словами Левицького, прийняв українських представників холодно, в політичних колах це було сприйнято як небажання вирішувати українську справу.[1, с.118] Пізніше, 26 серпня 1915 р., відбулася зустріч С. Буріана із президією ЗУР (Загальної української ради).[3, с.750] К. Левицький згадує і про зустріч 21 вересня 1915 р., коли Буріан сказав їм, що до закінчення війни не може повідомити нічого конкретного. [6, с.228 – 230]

11 травня 1916 р. у словенському часописі у короткому повідомленні «Українці у Буріана» кореспондент писав: «Делегація українців (русинів) привітала нашого міністра закордонних справ баронові Буріану та пояснила йому нагальні українські прагнення. Розмова тривала одну годину».[13, с.3]

У мемуарах Буріана [7] немає вказівок на цю зустріч. Про Україну (Малоросію, Галичину) він пише лише в декількох випадках і у дуже загальних рисах. Але, очевидно, йдеться про обговорення зміни позиції Німеччини щодо утворення «незалежного» Королівства Польського під протекторатом Німеччини. Буріан намагався відстояти австрійську позицію - «органічну, але не підпорядковану, інкорпорацію Польщі у поєднанні з Галичиною [Східною українською і Західною польською]» до Австрії.[7, с.93-94, 97]

Гостро потребуючи лояльності поляків, Відень різко змінив позицію і відмовив українцям у праві на східну частину Холмщини. Розпорядженням армійського вищого командування АвстроУгорщини від 7 червня 1916 р. уся етнічно українська Холмська губернія з округами Холм, Грубешів і Томашів увійшла до складу Люблінського губернаторства з огляду на «військову доцільність».[6, с.359] Зрозумівши, що австрійський уряд обмежується тільки деклараціями, "українці, – як зазначав О. Скоропис-Йолтуховський, – свої мрії про провідну роль Австрії у відродженні української держави були змушені здати в архів".[5, с.159]

Ще одна сторінка української історії, дуже іншомовно, відображена у невеличкому газетному оповіданні «О, якби також і у нас серед простих людей палав такий ентузіазм, як серед українців!», шо написав словенський авіатор Радослав Фрас 16 грудня 1916 р.: «Сьогодні я випадково пройшов повз Український дім Божий у Тарнополі. Оскільки я чув, що йде служба Божа, і тому що це був день Господній (неділя), я також переступив поріг, став на коліна і помолився. Згідно з Євангелієм, священик ступає на кафедру перед вівтарем і починає проповідувати. Оскільки я добре розумію українську мову, я вирішив прослухати проповідь до кінця.

Священик також розповів про політичні питання. Він описав звірства та жертви страшної несправедливості, яка випала на долю малих пригноблених народів. Наприкінці він згадав навіть нас, югослов'ян, які далеко на кордоні нашої країни також борються за своє існування. Він розповів, як нас там гноблять, як наші вороги хотять знищити нас. І, нарешті, він закликав переповнену народом церкву стати з ним на коліна і помолитися за югословянських братів і сестер, щоб їм, як і українцям, пощастило досягти свободи, цілей, яких ми всі прагнемо.

Я написав ці рядки, щоби надихнути всіх наших словенців, які ще блукають у

темряві. Українці в ці дні збирають підписи від дому до дому, що хочуть бути вільними. О, якби також і у нас серед простих людей палав такий ентузіазм, як серед українців! Тоді ми могли б сподіватися, що для нас почнуться інші часи, часи миру, часи задоволення в єдності!».[8, с.1]

У розповіді йшлося про Тернопіль, який з початку Першої світової війни займали російські війська і зруйнували та розграбували його при відступі липня 1917 р. Це описав В. Іваніс за свідченнями очевидців:

«З фронту цілими масами рушили дезертири. Змучені й озлоблені своїми стражданнями в пеклі війни, вони страшною темною силою пішли по краєві. Переповнювали залізниці, збільшували нелад і часто свою злобу й розпач виливали на невинних... Люди в салдатській уніформі грабують, громлять та підпалюють. Страхіття не до опису. Салдати в цій місцевості називають себе большевиками. Вони творять жах і посилюють анархію. "Це не наше, ми не українці" — говорять ці бандити... Повіти стогнуть під напливом розпропаґандованих банд... Наприклад, російський Другий Ґвардейський Корпус на Поділлю випалив та пограбував 17 українських сіл».[4, с.138-139]

Після погромів та насильства над мирними жителями українські національні настрої ще розгорілися. Словенський вояк, у складі австрійських військ, перебував там у той час, коли 7 (20) листопада 1917 р. вже була утворена Українська Народна Республіка (УНР), як автономна частина федеративної Російської Республіки, і для західних українців відкрилася можливість об'єднатися зі східними.

Новий лідер ліберально-поміркованої Української парламентської репрезентації Є. Петрушевич у рейхсраті 13 грудня 1917 р. розкритикував пропольську політику австрійського уряду. Він заявив, що прилучення Східної Галичини до Української Народної Республіки відповідало би найвищому ідеалові цілого українського народу. Водночас, на переконання Є. Петрушевича, для Габсбургів залишалася альтернатива: - утворення зі Східної Галичини, Північної Буковини та інших українських областей монархії окремої державної одиниці, яка б перебувала в державному зв'язку з Австро-Угорщиною.[2, с.138, 144-146] Збір підписів, зафіксований словенцем на початку грудня 1917 р., очевидно, йшов на користь тієї чи іншої можливості.

Підписанти Берестейського миру. Наступна віха у історії України - укладення Берестейського миру, переговори про який проходили 20 грудня 1917 р. - 3 березня 1918 р. у Брест-Литовську, викликала у словенському політичному друці декілька дуже цікавих публікацій, коротких і влучних.

3 березня 1918 р. у часописі «Штірієць» вперше згадали про Берестейський мир, на сторінках 3 і 6, при цьому залишивши перші сторінки для військових подій на всіх фронтах та інших міжнародних подій і переговорів.

Спочатку, «зважаючи на мир, який центральні держави уклали з нещодавно здійсненою Народною Республікою Україною», редакція запропонувала «картину з цієї країни. Картина являє собою одну з найпоширеніших дерев'яних церков в Україні».[10, с.3]

І тільки на 6-й сторінці газета запропонувала «фотографію останньої сторінки того історичного документу, на якому був підписаний мирний договір Центральних держав з Народною Республікою Україна. На фото ми бачимо підписи окремих представників».[11, с.6] У переговорах приймали участь делегації шости держав, враховуючи ще більшовицьку Росію. Самого тексту мирного договору з Україною у

Словенії ніколи не було опубліковано. На фотографії рукописного оригіналу ми бачимо дату 9 лютого 1918 р. і підписи з двох боків. У Словенії показали лише німецькомовний примірник.

З правого боку — підписи Олександра Севрюка, «сумісно» з Миколою Любинським і Миколою Левітським. З лівого — підписи представників Центральних держав· Від Імперського Німецького Уряду підписали статс-секретар у закордонних справах, Імператорський дійсний таємний радник Ріхард фон Кюльман і генерал-майор Королівства Прусського Максиміліан Гофманн, начальник штабу Головнокомандувача Східним фронтом Леопольда Баварського.

Від Імператорського і Королівського об'єднаного Австро-Угорського Уряду договір підписав міністр Імператорського і Королівського Дому та закордонних справ, Його Імператорської і Королівського Апостольського Величності таємний радник Оттокар граф Чернін фон унд цу Худеніц.

Від Королівського Болгарського Уряду підписали п'ять людей: прем'єр-міністр Болгарії Васил Христов Радославов, Королівський надзвичайний посланник і повноважний міністр у Відні Андрій Тошев, Повноважний королівський міністр Іван Петров Стоянович, полковник генерального штабу Петро Ганчев, і д-р Теодор Анастасов, Королівський перший секретар місії.

Після Болгарії, від Імператорського Оттоманського Уряду підписи поставили Його Високість Ібрагім Хакки Паша, посол Туреччини в Берліні, і міністр закордонних справ Ахмед Нессімі-бей.

Хлібний мир. Через тиждень, 10 березня, знову на 3-й сторінці, газета опублікувала ще одну картину - «щотижневий ярмарок в українському селі».[12, с.3] Картина українського ярмарка, з огляду на винятковий економічний потенціал Наддніпрянської України, натякала на нові економічні зв'язки і можливість розв'язати через «Хлібний мир» внутрішньополітичну кризу й національні суперечності у австро-угорській імперії, за умов браку життєво необхідних продовольчих товарів у її столиці й інших великих містах, яка швидко загострювалася. В австрійській столиці назрівав голод.[2, с.205-206]

У свою чергу, гірська Словенія, що виробляла м'ясо і молоко, вино і оливкове масло, завжди залежала від експорту хліба. Тому 5 травня 1918 р., вже на четвертій сторінці, призначеній для внутрішніх справ, практичний, хазяйнуватий «Штірієць» надрукував повний переказ тексту Господарського договору Австро-Угорщини з Україною, підписаний 23 квітня 1918 р. Подробиці дійсно цікавили словенців більш за всі політичні новини.

«Угода охоплює цілу низку детальних контрактів. Спільно укладені між Австро-Угорщиною та Німеччиною договори діють до 21 липня 1918 р. Найважливішою з них є та, що регулює поставки зерна, сочевиці, кормів та насіння... Важливим є договір постачання яєць... Укладений договір на поставку забійної худоби. Центральним державам було дозволено вільно купувати картоплю, овочі, сушені овочі, квашену капусту та цибулю.

Укладений протокол умов закупівель особливих порід деревини... Забезпечено вивіз лляної соломи... Слід запровадити торгівлю вовною... Центральним державам дозволено купувати в Україні та експортувати шкіру... Закупівля залізної руди була укладена за контрактом».[9, с.4]

Таким чином, бачимо, що наприкінці Першої світової війни словенці цікавилися

Україної з практичних — економічних причин. Політичні нотки у цій зацікавленості були обумовлені тим, що «українське питання» було тісно пов'язано з «польським». Галичина, як і Словенія, входила у межі Австрії. Тому поляки, як свідомі католики, були союзниками заможної клерикальної словенської еліти у австрійському парламенті і у імперському рейхсраті.

Подібно сучасному становищу справ, сто років тому Україна, вже вкотре, переживала нищівну навалу, у тому числі з боку російських військових та більшовиків. І цікавила Україна всіх учасників війни своїми харчовими та сировинними багатствами. Найбільш економічно повязаною з Австрією та її північно-східною землею - Галичиною була словенська земля Штірія, тому не дивно, що наприкінці війни тільки штірійські газети «Словенський господар» (Slovenski gospodar) і «Штірієць» (Štajerc) публікували матеріали, пов'язані з Україною. Опубліковані картинки, передруковані з австрійських газет, також відображають напрямки зацікавленості — церкви та ярмарки. Хлібний мир обіцяв кінець голоду у Словенії, тому саме ця новина була найобсяговішою.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. *Галіп Т.* З моїх споминів // Буковинський журнал. 1994. Ч. 1-2. С. 152-179; Ч. 3-4. С. 71-100.
2. *Головченко В. І., Солдатенко В. Ф.* Українське питання в роки Першої світової війни: Монографія. К : Парламентське вид-во, 2009. 448 с.
3. *Голубець М. Велика історія України* від найдавніших часів до 1923 року. *Львів*: Вид. Іван Тиктор. VI с., [2] с., 864 с.
4. *Іванис В.* Симон Петлюра — Президент України. 1879-1926. Торонто: Накладом "5-ї станиці Союзу бувших укр. вояків", 1952. 258 с.
5. *Лепісевич П. М.* Загальна українська рада: проблема консолідації національно-демократичних сил (1914-1916 рр.): Дис. на здобуття наук. ст. к.і.н. Львів: Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2005. 195 арк.
6. *Левицький К.* Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918. Ч. 1. Львів: Друкарня оо. Василіян у Жовкві, 1928. 500 с.
7. *Burián von Rajecz S.* AuSia in Dissolution: Being the Personal Recollections of Stephan, Count Burián / translated by Brian Lunn, M. A.. London: E. Benn, 1925. 455 p.
8. *Fras R.* Ukrajnci Molijo za Jugoslovanov // Slovenski gospodar (Maribor). 1917. Št. 52 (27.12.) S.1.
9. Gospodarska pogodba z Ukrajino. // Štajerc (V Ptuju). 1918. Št. 18 (5. maja). S. 4.
10. Iz Ukrajine. // Štajerc (V Ptuju). 1918. Št. 9 (3. marca). S. 3.
11. Mir z Ukrajino. // Štajerc (V Ptuju). 1918. Št. 9 (3. marca). S. 6.
12. Mir z Ukrajino. // Štajerc (V Ptuju). 1918. Št. 10 (10. marca). S. 3.
13. Ukrajinci pri Burianu // Slovenski gospodar (Maribor). 1916 (11. maja). Št. 19. S.3.

Маленко Людмила,
к.і.н., доцент
Запорізького національного університету

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКІ КОЗАЦЬКІ ВІЙСЬКА ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ XVIII СТОЛІТТЯ В ПЛАНАХ РОСІЙСЬКИХ САНОВНИКІВ

Вибудувавши величезну за територіальними розмірами російську імперію, амбітний Петро І мріяв «прорубати вікно» в Європу через Балтику і стати рівним серед рівних на Заході. Його прагнення стали настільки привабливими, що підкріплювалася і наступниками на російському престолі. Однак з новою силою «петровська мрія»

відродилася за правління властелюбивої Катерини ІІ. Тільки цього разу устремління правлячої верхівки російської імперії сягали значно ширше. Вони прагнули не тільки навстіж «розчинити вікно» в країни Західної Європи шляхом опанування узбережжями Азовського і Чорного морів та відкриттям проток, а й поширенням політичного впливу на Балкани та країни Близького і Середнього Сходу. Чи не про це мріє і говорить президент російської федерації володимир путін, порівнюючи себе з Петром І?

За правління Катерини ІІ для здійснення своїх намірів росія запропонувала світу вигнати турків з Європи і відновити грецьку православну імперію. Монархом наново витвореної держави мав стати онук російської імператриці царевич Костянтин [1, с. 7]. Підтвердження існуванню «Грецького проекту» як зовнішньополітичного курсу російської держави, знаходимо в ряді розпоряджень і листів Катерини ІІ, донесеннях і записках О.А. Безбородька, Г.О. Потьомкіна [5, с. 281-292; 2, с. 26-31; 3, с. 7], у планах «закінчення вічної війни з турками» О.В. Суворова [4, с. 94-98; 6, с.11-12; 7, с. 17-18]. Піднесений імператрицею у ранг державної політики «Грецький проект» мав реальне втілення у постійних війнах з Османською імперією. В ході російсько-турецької війни 1768–1774 років росія поширила свій вплив на Крим, приєднала до своїх володінь район Азова і прилеглі до Чорного моря території між Дніпром та Північним Бугом і тим самим докорінно змінила співвідношення сил на півдні на свою користь. Із виходом на узбережжя Азовського та Чорного морів склалися сприятливі обставини для подальшої реалізації планів російського уряду перетворити імперію в середземно-чорноморську державу.

Першочерговим завданням у наближенні до мети постала необхідність створити надійний і зручний плацдарм для подальшого просування на південь для повного перерозподілу європейських володінь Османської імперії. Регіоном, де мали вирішуватися найважливіші внутрішньо- та зовнішньополітичні завдання російської імперії, стала Південна Україна. Вона мала перетворитися на щільно заселений і добре освоєний у господарському відношенні край. Першою перепоною у реалізації цих намірів були запорозькі козаки. Тому після закінчення російсько-турецької війни 1768–1774 років Катерина ІІ вдалася до рішучих заходів і наказала ліквідувати небезпечну в усіх відношеннях для абсолютисткої монархії Запорозьку Січ. Вихід указу імператриці про остаточну руйнацію Запорозького Коша у серпні 1775 року поставив поза законом і самих запорожців, які протягом декількох століть були оборонцями християнського світу від мусульманських завойовників.

Ліквідація козацької вольниці на Дніпрі одразу поставила перед російським урядом ряд нових серйозних проблем. У російської імперії традиційно так склалося, що вслід за перенесенням кордонів із мусульманським світом, рухалось і козацьке населення. Урядова адміністрація була зацікавлена саме у таких колоністах порубіжних територій. Вони мали військовий та господарський досвід і були здатні себе захистити, успішно господарювати, забезпечувати всім необхідним і в разі раптової воєнної загрози могли ще й стати ар`єргардом армії.

А з остаточною ліквідацією Запорозького Коша південна ділянка російського кордону стала майже прозорою через відсутність контролю з боку урядової російської адміністрації над запорозьким козацьким населенням. Не контрольоване, а від того і небезпечне, стаціонарне населення на порубіжжі навіть при наявності військових укріплених ліній перетворювалося на ненадійний, вибуховий для імперії матеріал.

Адже дії мешканців колишніх Запорозьких Вольностей важко було передбачити. Ситуація ускладнювалась і тим, що з поступовим просуванням російської держави у Приазов'я та Причорномор'я посилилась і народна колонізація цього регіону за рахунок нижчих верст населення з різних куточків України і особливо з Лівобережжя, що значно збільшувало кількість і щільність небезпечних в урядовому розумінні мешканців.

Наплив великих мас населення, незв'язаних умовами кріпацької системи, позбавлених кругової відповідальності й охоплених духом підприємництва, створив особливу суспільну атмосферу на Півдні України. У разі виступів цієї маси волелюбного люду досягнення російської імперії (насамперед воєнні і політичні) ставилися під серйозний удар. Однак припинити чи принаймні зменшити переселенський рух на південь було не на користь державі. Імперія була зацікавлена в якнайшвидшому заселенні й освоєнні стратегічно важливого регіону країни.

Погіршення стосунків з Туреччиною і можливість нової війни вносили свої корективи – вони вимагали якомога більшої кількості населення на території південного краю, поставленого на державну службу з обов'язковим виконанням наказів урядової адміністрації, а також негайного вирішення питання гострої нестачі іррегулярних формувань (особливо легкокінних підрозділів) для участі у майбутніх військових кампаніях. Враховуючи всі ці обставини, російський уряд відмовився від політики відвертого протистояння щодо колишніх запорожців і досить обережно ставиться до всього, що було пов'язане із запорозькою традицією. Однак яким би толерантним не було ставлення російської урядової адміністрації до населення колишніх Запорозьких Вольностей у перші роки після руйнації Січі, вона планомірно проводила політику уніфікації краю.

Централізаторська політика російського уряду на півдні України викликала серйозне незадоволення, насамперед, з боку колишнього запорозького козацтва. Саме воно втрачало все, що мало – від традиційного способу життя до засобів існування – землю, худобу, можливість займатися традиційними заняттями, тощо. Перед колишніми запорожцями постала дилемою: призвичаїтися до нових умов життя, що означало поволі позбутися своїх прав, привілеїв і, навіть, належності до козацького стану, чи тікати на таку територію, проживання на якій гарантувало збереження козацьких традицій та звичаїв. В останній чверті XVIII століття з метою збереження належності до козацького стану, традиційного устрою, козацьких звичаїв відчутно стає помітним пересування запорозьких козаків як у межах російської імперії, так і значний відтік козацького населення закордон.

У межах держави запорозькі козаки переважно тікали на Кубань та на Дін, а вже з Дону на Терек і за Урал. В останній чверті XVIII століття відтік запорозького населення на Кубань та Дін був значним і продовжувався в XIX столітті вже з тією різницею, що російський уряд, зацікавлений у заселенні та освоєнні стратегічно важливого південно-східного регіону імперії, нейтралізації найбільш активного елементу української козаччини сприяв переселенню українства на Кубань.

Одразу після ліквідації Нової Січі почалося масове пересування запорозького козацтва закордон. Переважна кількість втікачів-запорожців покладала свої надії на краще життя в гирлах Дунаю. Скупчення значної маси козацтва в дунайських гирлах

призвело до того, що напередодні російсько-турецької війни 1787–1791 років запорозькими козаками був закладений Кіш у Катирлезі на Дунавці.

Російська урядова адміністрація не чекала такого розвитку подій у справі з запорожцями. Запорозьке козацтво виявилося вкрай небезпечним для держави, яка намагалася закріпити за собою авторитет визволительки християнського світу від мусульман-гнобителів. Небезпека полягала не у військовій силі запорожців, а в першу чергу в самій присутності колишніх підданих російської імперії на території ворога. Кількість козацтва у межах Османської імперії постійно зростала і необхідно було терміново створити альтернативу Задунайській Січі. Погрози та накази повернутися вже не спрацьовували. Гостро постає необхідність приборкати козаччину як у середині держави, так і поза її межами мирним шляхом.

Враховуючи популярність козацького способу життя на Півдні України, силу козацьких звичаїв та традицій серед місцевого населення, майбутнє було за іррегулярними формуваннями, які б в загальних рисах (як-то: формою організації, функціями, назвою) нагадували козацькі війська. Утворення іррегулярних військових з'єднань зі збереженням традиційних форм, які мали б підтримку з боку місцевого населення, було чи не єдиним засобом зберегти соціальну стабільність на українському Півдні, сприяти швидкому втягненню козацтва у нові відносини краю, створити альтернативу Задунайській Січі та сприяти поверненню колишніх російських підданих із турецьких володінь. Одним із перших, хто усвідомив це, а згодом і багато зробив для створення південноукраїнських козацьких військ, був Г.О. Потьомкін. Крім головної мети поставити під контроль урядової адміністрації значну частину населення Південної України і тим самим забезпечити тил на українському Півдні у разі воєнного конфлікту з Туреччиною, головний командир новоросії наголошував на користі від притягнення козаків на військову службу і створенні з них боєздатних підрозділів легкої кінноти для участі в майбутніх кампаніях проти Османської імперії.

Чергове загострення стосунків з Туреччиною і можливість війни вносило свої корективи у вирішення питання щодо терміну оформлення іррегулярних військ на півдні України. На перше місце виходить міркування державної безпеки. Протягом короткого проміжку часу створюються п`ять іррегулярних формувань – Грецьке (Албанське) (1775–1859), Кримсько-татарське (1784–1863), Бузьке (1785–1817), Катеринославське (1787–1796), які зовнішніми рисах нагадували козацькі війська, і Чорноморське (1788–1792).

Звертає на себе увагу попередній розгляд вищими сановниками питання доцільності існування кожного окремо іррегулярного війська останньої чверті XVIII століття. Так, при створенні Грецького (Албанського) іррегулярного війська бралось до уваги те, що греки активно допомагали російській армії у війні з Туреччиною в 1768–1774 роках. Вони на своїх швидкохідних вітрильно-весельних човнах успішно діяли на турецьких комунікаціях, запобігаючи висадці турецьких десантів на Кримський півострів з моря з метою сприяння заворушенням місцевого татарського населення. Коли по закінченні російсько-турецької війни частина греків побажала перейти у підданство російської держави, уряд надав їм таку можливість і дозволив оселитися на пільгових умовах біля фортець Керч і Єнікале. Вищі чиновники розуміли, що присутність добре обізнаних із морською справою греків, які до того ж мали військовий досвід, є бажаною для російської імперії і через розпочате у Херсоні будівництво російського флоту; і через успішно налагоджену греками торгівлю зі

Стамбулом (Туреччина), Ліворно (Апеннінський півострів), Марселем (Франція), Олександрією (Єгипет); і через активні їх дії проти турок за своє національне і соціальне визволення. Отже, за надані грекам пільги у вигляді землі, незначної матеріальної допомоги та захисту, російська держава отримала добрих мореплавців, торговців, ремісників і таке населення, яке дало можливість готувати підґрунтя і переконливі докази для втручання в долю грецького населення Османської імперії.

У створенні Кримсько-татарського козацького війська значну роль відіграв знову ж таки Г.О. Потьомкін. Він був переконаний у доцільності привернення місцевих мурз до державної цивільної та військової служби, як тієї сили, на яку можна спертись у боротьбі проти вороже налаштованого до офіційного Петербурга мусульманського духовенства – ставленика турецького султана, і беїв – вищої татарської знаті. До того ж російські урядовці не бачили іншої користі від кримських татар для держави, як привернення їх до військової служби.

Особливостями перших двох козацьких формувань останньої чверті XVIII століття – Грецького (Албанського) та Кримсько-татарського були відсутність запорозького козацького елементу у військах і входження до складу їх загонів лише місцевих елементів – греків, албанців та кримських татар. У двох інших південноукраїнських козацьких формуваннях – Катеринославському і Бузькому – український козацький елемент був значним і фактично визначальним, а Чорноморське козацьке військо й узагалі формувалося із колишніх запорожців.

Виникнення Бузького і Катеринославського козацьких військ тісно було пов'язане із російсько-турецькими війнами 1768–1774 і 1787–1791 років. Із загостренням стосунків з Османською імперією й явною можливістю нової війни російський уряд намагається укріпити своє становище у південноукраїнському регіоні через залучення до співпраці мешканців колишніх Запорозьких Вольностей та переселенців. Прагнення забезпечити напередодні війн з Османською імперією тил і кордон на півдні України та якомога краще укомплектувати і підготувати російську армію до майбутніх воєнних кампаній було настільки великим, що змусило російських урядовців піти на поновлення козацьких військ із українського і колишнього запорозького козацтва. До складу козацьких формувань планувалося включати і всі ненадійні елементи південноукраїнського регіону – козаків із Лівобережної України, переселенців з інших країн, старообрядців, різного роду втікачів і зайд як з українських регіонів, так і російської імперії вцілому. Згідно з офіційними поясненнями причинами включення до складу козацьких військ переселенців і некозацького елементу були: малоприбутковість господарств їхніх населених пунктів, непостачання рекрутів, схильність до розгульного способу життя і втеч. Разом з тим відмічалося, що більшість із переселенців має військовий досвід і включенням до козацького стану вони сприятимуть укріпленню армії, зміцненню кодонів та масовому поверненню чи переходу народу з-за кордону.

Останнім на українському Півдні в останній чверті XVIII століття офіційно було оформлене з колишніх запорожців Чорноморське козацьке військо.

Створення козацьких військ на Півдні України в останній чверті XVIII не є випадковим явищем. Це добре продумана політика високопоставлених осіб, а згодом й урядової адміністрації вцілому, спрямована на взяття під повний контроль небезпечного для російської імперії населення Південної України шляхом притягнення його на державну військову службу; створення альтернативи Задунайській Січі, що

мало сприяти поверненню колишніх російських підданих у межі держави; утворення боєздатних військових підрозділів легкої кінноти для зміцнення південноукраїнського кордону й участі у майбутніх воєнних кампаніях з Османською імперією.

Із самого початку свого створення південноукраїнські козацькі формування були поставлені під суворий подвійний контроль цивільної та військової центральної адміністрації і розглядалися, в першу чергу, як інструмент у вирішенні нагальних потреб російської імперії щодо закріплення її на чорноморському узбережжі та на Дунаї. Є очевидним, що створення козацьких з'єднань розглядався високопоставленими чиновниками як тимчасовий захід у момент загострення воєнного конфлікту з державою-противником. Підтвердженням цьому є хоч би той факт, що для комплектації козацьких військ відводилися землі під поселення, однак офіційно на півдні України не було створено жодної адміністративно-територіальної одиниці.

Використавши козацькі військові підрозділи у російсько-турецькій війні 1787–1791 років, російський уряд почав підготовку до реорганізації і ліквідації козацьких військ. Мотивація причин зводилася до наголосу на низькій військовій дисципліні в іррегулярних формуваннях та слабкій боєздатності козацьких військових підрозділів. Виняток становило лише Чорноморське козацьке військо, яке, будучи майже однорідним за своїм соціальним складом (складалося переважно із колишніх запорозьких козаків та старшин), ревно дотримувалося козацьких військових традицій і демонструвало зразки мужності та відваги в морських боях та на Дунаї, у битвах на суходолі. Ліквідація цього війська була б необачним кроком урядової адміністрації з огляду на соціальний склад, традиції, політичну та військову передісторію козацького з`єднання. Названі особливості Чорноморського війська, з одного боку, призвели до його збереження, а з іншого – показували необхідність його переводу, як дестабілізуючого фактору, подалі з українського Півдня на іншу ділянку російського кордону, де можна було б з користю для імперії використати військовий та господарський досвід колишніх запорожців. Саме так і сталося. Грецьке (Албанське) та Кримсько-татарське козацькі формування зазнали низку значних структурних та організаційних перетворень, реформацію війська у менші військові підрозділи як-то: полки, батальйони, дивізіони, а Бузьке та Катеринославське іррегулярні з`єднання були ліквідовані. Не зазнавши суттєвих структурних трансформацій Чорноморське козацьке військо продовжувало існувати, але тепер уже на південно-східному – кубанському – кордоні.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Бойко А.В. Південна Україна останньої чверті XVIII–початку XIX століття // Бойко А.В., Маленко Л.М. Матеріали до історії Азовського козацького війська. Зап.: «Прогрес», 1995. 220 с.

2. Елисеева О. И. Геополитические проекты Г. А. Потемкина / Отв. ред. А. Н. Сахаров; РАН Ин-т рос. истории. М., 2000. 342 с.

3. Маленко Л. Азовське козацьке військо (1828–1866). Запоріжжя: Вид-во «Мотор-Січ», 2000. 514 с. – http://www.cossackdom.com/book/bookazov.htm

4. Lyudmila Malenko, Oksana Shevchuk. The Plan for the End of the Eternal War with the Turks by Alexander Suvorov // Journal of Liberal Arts and Humanities (JLAH). Vol 1; No 1 January 2020. P. 94-98.

5. Переписка Екатерины Великой с Иосифом II, переведено с французских подлинников И. М. Живаго // Русский архив, 1880. Ч. I. С. 210-355.

6. А. В. Суворов /Под ред. [и с введ.] полк. Г.П. Мещерякова. Т. 3: 1791-1798. М.: Воениздат, 1952. 676 с.

7. Суворов А.В. Походы и сражения в письмах и записках / Сост. О. Я. Сарин. М.: Воениздат, 1990. 528 с.

Оліцький В'ячеслав,
к.і.н., старший викладач
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка

РПЦ У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПЛАНАХ СРСР ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1940-Х РОКІВ

У середині 1940-х рр. в СРСР змінюються державно-церковні відносини, Руська православна церква зайнявши позицію пристосування до існуючої політичної системи, перетворюється на єдину православну конфесію в державі. Радянська влада ідучи на лібералізацію відносин із РПЦ не відміняла завдання побудови атеїстичного суспільства, проте створила умови для функціонування Церкви. Незважаючи на обмеженість діяльності, РПЦ отримала можливість відродити та налагодити релігійне життя. Цей період пов'язаний з одного боку із відродженням Церкви, а з іншого – підпорядкуванням державі, участі у ліквідації інших православних конфесій, співпраці із державно-партійним апаратом та спецслужбами. Серед радянської номенклатури, як і серед церковної ієрархії не існувало єдиної точки зору на нову систему державно-церковних відносин. Кожна із сторін намагалася максимально задовольнити власні інтереси ідучи на певні компроміси. Причини відновлення релігійного життя та РПЦ в СРСР були різними. Сьогодні не викликає сумнівів, і історики церкви в цілому із цим погоджуються, що одна із них полягала у спробах використання РПЦ радянським політичним керівництвом для досягнення зовнішньополітичних цілей. Один із напрямків радянської зовнішньої політики полягав у створенні в Москві світового релігійного центру. Саме його реалізація планувалася через РПЦ.

Відносини із союзниками по антигітлерівській коаліції вимагали змін державно-церковних відносин в СРСР, так як вони значно цікавили західні держави, особливо США. В записці НКВС на ім'я Й. Сталіна відзначалася консолідуюча роль РПЦ в русі опору на Балканах. Після перелому в ході Сталінградської битви керівництво РПЦ виступило із рядом звернень, які готувалися і поширювалися під впливом партійної номенклатури, до православних віруючих східно-європейських держав. Із посиленням впевненості у перемозі над Німеччиною та планами розподілу сфер впливу у післявоєнній Європі Й. Сталін все більше уваги приділяв РПЦ. Подолання ідеологічного бар'єру та поширення власних ідей у православних європейських державах планувалося здійснити із використанням релігії через РПЦ. Певне значення у поширенні радянського впливу через Церкву надавалося і тому, що в значній кількості держав була присутньою її паства. 5 липня 1943 р. Й. Сталін підписав таємну постанову Державного комітету оборони «Про затвердження заходів з покращення закордонної роботи розвідувальних органів СРСР», яка вперше відносила релігійні організації до категорії інтересів радянської зовнішньої розвідки [7, с. 284–286].

З осені 1943 р., після офіційного відродження РПЦ в СРСР, посилилася і її міжнародна діяльність. До 1945 р. РПЦ вдалося відновити значну кількість міжнародних зав'язків. Головними напрямками міжнародної діяльності Московської патріархії у 1943–1948 рр. були: переведення до своєї юрисдикції закордонних парафій, підтримка християнськими конфесіями східно-європейських держав режимів «народної демократії», боротьба з Ватиканом, утвердження своєї першості у

православному та навіть християнському світі [6, с. 14–16; 4, с. 42–45].

До початку 1945 р. перед Московською патріархією стояло завдання створення системи православної єдності навколо Москви. У 1945 р. М. Калінін прямо заявив новообраному Патріархові Олексієві, що Москва повинна стати крім центру міжнародної політики, ще й духовним ядром [3, с. 34]. У 1945 р. для досягнення поставленої мети організовано виїзди делегацій РПЦ до 15 держав. Внаслідок цієї роботи до РПЦ перейшло ряд єпископів та парафій РПЦ(З). Ще більшого успіху було досягнуто у Східній Європі – Болгарська, Румунська, Сербська, Албанська, Польська, Чехословацька православні церкви стали повністю орієнтуватися на Московську Патріархію та підтримувати прорадянські режими «народної демократії». Разом із тим варто відзначити. Що частина поставлених завдань уже на даному етапі була провалена, зокрема в питанні Американської церкви [6, с. 15; 1, с. 12–13].

Ще одним, важливим для радянського та церковного керівництва, напрямком було налагодження відносин із Східним патріархатами. На Помісному соборі РПЦ 1945 р. були присутніми очільники та представники 7 православних церков, зокрема усіх Східних патріархатів. Запрошення Східних патріархів планувалося із метою пошуку форм встановлення контакту і взаєморозуміння з питань зв'язку і взаємодопомоги РПЦ православним церквам Сходу. Згідно із радянським планом фронтальної боротьби із Ватиканом консолідуючим центром християнських конфесій мав стати Московський патріархат. Наприкінці 1945 р. у Москві планувалося провести Всесвітню конференцію християнських церков. З метою забезпечення участі у ній представників Східних патріархатів на Близький Схід у травні 1945 р. відправилася делегація РПЦ на чолі із Патріархом Олексієм у супроводі співробітників МДБ. Для переговорів із архієпископом Кентерберійським літав митрополит Миколай (Крутицький). Під час поїздок крім вищеописаної мети давалися інтерв'ю зарубіжним інформагенствам про свободу релігії в СРСР та незалежність РПЦ від держави. У листопаді–грудні 1946 р. за погодженням із Радою у справах РПЦ митрополит Григорій (Чуков) відвідав Сирію, Ліван, Єгипет підкріплюючи свої зустрічі із місцевими ієрархами значними сумами валюти. У 1946–1947 рр. голова Ради у справах РПЦ Г. Карпов погоджував із Й. Сталіним виділення із державного бюджету для підтримки відносин із Східними патріархатами близько 200 тисяч доларів щорічно [2, с. 243–244; 5, с. 366–369, 411–412, 415–416].

Попри значні фінансові вливання Східні патріархати не пішли на порушення ієрархічної традиції. Не вдалося реалізувати спробу провести Вселенський Собор у Москві під керівництвом РПЦ та більшовиків із метою закріплення першості у православному світі за Московським патріархом. Організація зібрання передсоборної наради у 1947 р. наштовхнулися на протидію Східних патріархів. В результаті у 1948 р. під приводом святкування 500-річчя автокефалії РПЦ до Москви було запрошено представників усіх православних церков та планувалося провести передсоборну нараду. Ряд православних церков прислали своїх представників, які взяли участь у богослужіннях але відмовилися від участі у Нараді голів і представників Православних церков [1, с. 114]. Таким чином, ще напередодні святкування стало зрозуміло, що не вдасться змінити статус Московського патріархату. Фактично поставлена мета із перенесення центру світового православ'я до Москви була провалена. З 1948 р. відзначається погіршення відносин між державою та РПЦ.

Отже, у другій половині 1940-х рр. радянська влада використовувала РПЦ для посилення впливу СРСР у Східній та Центральній Європі. Крім того, на Церкву покладалося завдання боротьби із Ватиканом та найголовніше – налагодження контактів із Східними патріархами для зміщення Константинопольського патріархату та закріплення першості у православному світі за Москвою. Політична складова Московським патріархатом в більшій мірі була реалізована, але повністю провалена зміна устрою світового православ'я. Попри це, Московській патріархії на довгі роки вдалося підпорядкувати своїй сфері впливу ряд Православних церков Східної Європи та Близького Сходу.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Беглов А.Л. Международная деятельность Русской Православной Церкви в период «нового курса» в государственно-церковных отношениях. Основные этапы и кризисные явления. *Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право.* 2018. Т. 11. № 4. С. 104–129.

2. Бистрицька Е. Східні православні церкви у геополітичних планах Кремля (1945–1948 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія Історія.* 2010. Вип. 2. С. 242–248.

3. Бондарчук П.М. Релігійні течії в радянській Україні (середина 1940-х – середина 1980-х років). Історико-релігієзнавче дослідження. К.: Інститут історії України НАН України, 2019. 268 с.

4. Оліцький В. Протистояння Московська патріархія – Ватикан у середині 1940-х років. *Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародні відносини: історія, теорія, практика» (Суми, 30 червня 2021 р.).* Суми: ФОП Цьома С.П., 2021. С. 42–45.

5. Русская Православная Церковь в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. Сборник документов / сост. Васильева О.Ю., Кудрявцев И.И., Лыкова Л.А. М., 2009. 765 с.

6. Шкаровский М. Сталинская религиозная политика и Русская Православная Церковь в 1943–1953 годах. *Acta Slavica Laponica*. 2009. Tomus 27. P. 1–21.

7. Шкаровский М.В. Русская Православная Церковь при Сталине и Хрущеве. (Государственно-церковные отношения в СССР в 1939–1964 годах). М., 1999. 399 с.

Сергеєва Анна,
аспірантка
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

DIASPORAL POLICY AND HUMANITARIAN PROJECTS OF GUAM MEMBER STATES: INSTITUTIONAL HISTORY AND STAGES OF FORMATION

Organization for Democracy and Economic Development – GUAM is a regional international organization that covers a wide range of cooperation thematic domains that, back in 1997, united a number of New Independent States (NIS) towards mutually beneficial development under the moto of democratic and other EU values.

These states used to have common history and now share cultural similarities, common values and visions of own future and what is more important, have a significant level of diaspora representation of own population in other GUAM member states.

GUAM long-lasting institutionalization process was marked by a focus primarily on cooperation in fairly predictable and expected areas for those times – ensuring regional security and stability, boosting economic growth and enhancing cooperation in the sphere of energy. At the same time, other, one could say minor, topics were omitted to some extent, and here we mean the cooperation in humanitarian sphere. Cooperation in this aspect could produce unexpectedly positive results in historic retrospect and continues gaining weight and priority under the circumstances of deepening of globalization and polycentric tendencies in

the modern world.

Common historical path of GUAM states resulted in some similarity of approaches in scientific (bases, approaches, scientific schools), educational (educational programmes, education priority areas) and cultural spheres (values and main motives in historical and cultural heritage) of GUAM member states. In 2006, in Article 1 of GUAM Charter the development of scientific, technical and humanitarian potential of member states is set as one of priorities for the organization. Cooperation within the spheres of science, education and culture are enshrined in the priorities of the chairmanship of all the member states during their cadences as well as in the structure of GUAM in the form of working groups. The mechanisms of such sectoral cooperation include the regular joint meetings on the level of relevant agencies, embassies, etc.

In 2002, by signing the Protocol on Cooperation in the Field of Culture of GUUAM Participating States for 2002-2005, the foundation and legal basis for cooperation in cultural sphere was laid. In the educational sphere, in 2003, an Agreement on Cooperation among the Ministries of Education of GUUAM Member States was concluded.

At the same time, the GUAM Working Group on Tourism launched its activities, which, in addition to improving sectoral policy and staff training, was also developing and implementing joint proposals for the creation of tourism products. The first such product was prepared and presented for the promising Japan tourism market in 2011.

The action plan for the development of joint tourism product GUAM-Japan provided for significant development and improvement of tourism infrastructure of GUAM member states. In 2010, the development of GUAM travel Internet portal and the harmonization of the travel guide are launched. At the same time, Uzbekistan, in the observer capacity, joined the process and the inclusion of this tourism component into joint product was under consideration.

In 2007, with an aim to intensify the cultural dialogue and support the cultural diversity, presentation of internet web site “Information Observatory of Cultural Policy of GUAM states”, the result of fruitful work of GUAM expert group on culture, science and education, took place. The working group was also working on the development of such projects as holding annual school competitions under the auspices of GUAM, preparation of TV and radio broadcasts dedicated to cultural heritage of GUAM member states.

The initiative to organize summer schools for young scientists, establish joint research groups of scientists from member countries as well as to develop grant programmes concept was voiced in 2011 at the working group meeting. Student associations and youth organizations of Ukraine, Moldova, Georgia and Azerbaijan founded the International Union of Citizens' Associations "GUAM Youth Forum" in 2006. The organization participated in joint cultural and educational activities of member states.

In 2013, takes place the first meeting of the Working Group on Culture and Tourism, which is launching the development of sectoral projects in the GUAM+ format. The vector of further regional cooperation of GUAM with the pace of time has undergone some transformation. GUAM is becoming a platform for deepening of cooperation in the field of scientific and technical collaboration, effective use and support to scientific capacities and innovative solutions.

Meetings of the working group on science and innovations resulted in the establishment of International Centre for Innovation and Technology Transfer of GUAM. Ukraine came up with a suggestion to create a base for joint research and innovation

activities – International corporation of innovative development “GUAM and partners” to focus, for the time being, on coordination and formation of the registry of research in space technology, planned to be carried out in member states. Israel has also expressed interest to join the initiative.

The creation of a regulatory framework and intensification of processes at the bilateral interstate level should also be taken into account. Interactions between the Ministries of Education, Science and Culture of the member countries take place, a number of cooperation programmes are concluded. In particular, the creation of budget places in educational institutions is regulated. For example, as of 2019, more than 6,000 Azerbaijani students studied in Ukrainian universities.

The levels of diaspora representation of the population of GUAM member states in others deserve special attention. It should be noted that the diaspora policy within GUAM has been shaping gradually, taking into account the peculiarities of the migration policy of the Member States and the prevailing migration processes.

As per the recent statistics, 13,5% of the population of Ukraine, 25,1% of the population of Moldova, 11,5% of the population of Azerbaijan and 21,3% of the population of Georgia are living abroad [1]. As of 2004, in Moldova lived around 440,000 Ukrainians or 11.2% of the total population of Moldova (including unrecognized Transnistria) [2]. According to the 2001 All-Ukrainian Population Census, Moldovans are also among the five largest national communities living in Ukraine (258.6 thousand people). The number of Azerbaijanis and Georgians is 0.1% (45.2 thousand people and 34.2 thousand people, respectively). 22 thousand Ukrainians and 10 thousand Georgians live in Azerbaijan [3]; 6 thousand Ukrainians and 233 thousand Azerbaijanis live in Georgia [4]. While there are some fingerprints of such processes, territorial proximity of states play a distinctive role on quantitative indicators of diasporas.

The GUUAM Convention on Mutual Assistance in Consular Matters, concluded in 2002, also lays the legal basis for cooperation and improvement of the system of protection of the rights and interests of individuals and legal entities in third countries. Annual working meetings of the heads of consular services of GUAM member states were launched, at which, in particular, the possibilities of developing cooperation in the field of migration were discussed. Separately, it should also be noted a number of intergovernmental agreements of Ukraine with the Governments of the Republic of Azerbaijan, the Republic of Georgia and Moldova on labor activity and social protection of citizens, and cooperation in the field of pensions.

During the years of independence, GUAM member countries have developed a number of policies for working with diaspora communities. In particular, Ukraine adopted a State programme on cooperation with foreign Ukrainians for the period up to 2020, a Strategy of the state migration policy of Ukraine for the period until 2025, an Action plan to ensure the reintegration into society of migrant workers and their families. Foreign diasporas of Ukraine also self-organized into the World Congress of Ukrainians. It is worth mentioning the phenomenon of consolidation of diaspora of different states, especially with an aim to support international organization, an example of which was the establishment in the United States of the GUAM Support Association with the participation of GUAM diaspora communities [5].

Georgia has adopted a number of documents in this sphere, namely: a Law on Compatriots Living Abroad and Diaspora Organizations of 2011, an Organic Law of Georgia

on Citizenship of Georgia 2014, a Law of Georgia on Labor Migration 2015, Migration Strategy of Georgia, etc. [6, 7]. However, according to research by the International Centre for Migration Policy Development, from among the GUAM countries, only Moldova and Azerbaijan have diaspora engagement policy in place [8, 9]. Moldova has adopted a National diasporal strategy 2015-2025, Governmental programmes, etc. Azerbaijan within the framework of diaspora engagement policy in 2002 adopted a Law on state policy on Azerbaijanis living abroad and a number of other legislative acts [10, с. 133-137; 11, с. 53-57]. This stage of humanitarian cooperation can be conditionally called inevitability for further deepening of the institutional partnership of the GUAM member states and historical institutional development, historical discourse [12, с. 142-147; 13, p. 196-209].

Summing up the above, we must admit that the cooperation of GUAM member states and the consolidation of efforts in the humanitarian sphere as well as the results of effective policy at both multilateral and bilateral levels play an important role in building up a single harmonized productive field, and what is most important, it creates a base for building other layers of cooperation. The institutional history of GUAM acquires its validity and perspective.

The diaspora aspect is relevant and significantly influences the formation and implementation of domestic and foreign policy of states within GUAM (and beyond). Supporting diasporas is as important as using them for national interests for the development and stability of the region. In this sense, it is also necessary to intensify efforts towards development and implementation of policies to engage diasporas and strengthen, in particular, institutional diaspora dialogue.

BIBLIOGRAPHY

1. European Union Global Diaspora Facility. URL: https://diasporafordevelopment.eu/interactive-map/ (09.06.2022).

2. Ukrainian diaspora in the Republic of Moldova: article. URL: http://buktolerance.com.ua/?page_id=10 (09.06.2022).

3. URL: http://pop-stat.mashke.org/azerbaijan-ethnic2009.htm (10.06.2022).

4. URL: http://pop-stat.mashke.org/georgia-ethnic-loc2014.htm (19.06.2022).

5. Interfax-Azerbaijan. URL: http://interfax.az/view/445942 (03.06.2022).

6. European Union Global Diaspora Facility. URL: https://diasporafordevelopment.eu/wp-content/uploads/2020/10/CF_Ukraine_UKR-v.3.pdf (25.05.2022).

7. European Union Global Diaspora Facility. URL: https://diasporafordevelopment.eu/wp-content/uploads/2020/05/CF_Georgia-v.4.pdf (29.05.2022).

8. European Union Global Diaspora Facility. URL: https://diasporafordevelopment.eu/wp-content/uploads/2020/04/CF_Moldova-v.5.pdf (13.06.2022).

9. European Union Global Diaspora Facility. URL: https://diasporafordevelopment.eu/wp-content/uploads/2021/03/CF_Azerbaijan-v.3.pdf (11.06.2022).

10. Ціватий В.Г. Інституціональна історія діаспори та інституціональна діаспорологія (на прикладі Західної Європи, США і Канади): теоретико-методологічний дискурс та історичні паралелі. *Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії] / За ред. С.С. Русакова.* Випуск 34 (том 2). Вінниця-Київ: ТВОРИ, 2020. С. 133–137.

11. Подрєз Ю.В. Українці Східної Слобожанщини у другій половині XVII – на початку XX ст. *Історія та географія.* 2019. № 49. С. 53–57.

12. Ціватий В.Г. Європейська регіональна політика: історичні імперативи і глобалізаційні впливи. *Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики. Збірник наукових статей* / За заг. ред. Н.О. Татаренко, В.Г. Ціватого. Київ, 2012. С. 142–147.

13. Tsivatyi V.G. National Security as a Component of Global Security: Lessons from Ukraine's Crises. *Eastern Europe Regional Studies.* 2017. No 2 (4). P. 196–209.

Сокирська Владилена,
д.і.н., професор
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка

ДИПЛОМАТИЧНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ВІДНОСИНИ МІЖ РАДЯНСЬКИМИ РЕСПУБЛІКАМИ 1920-х РР.

В умовах відкритої агресії Російської Федерації проти незалежної України зростає науковий інтерес до історичного минулого, необхідність пошуку відповідей на питання першопричин багатьох явищ та подій. З розпадом СРСР у 1991 р. виникли проблеми суспільно-політичних, економічних, національно-культурних трансформацій радянських республік, з'явилася необхідність пошуку нових форм взаємовідносин між ними, здійснення демократичних реформ, що стало викликом для сучасної системи європейської і міжнародної безпеки. Агресивна політика Російської Федерації – держави з імперськими амбіціями, яка привласнила собі статус правонаступниці Радянського Союзу, на сучасному етапі ставить перед істориками важливе завдання дати відповіді на питання особливостей побудови її відносин з суб'єктами, які силою зброї, економічним та політичним тиском поверталися нею для створення нової імперії – Союзу РСР.

Проблема складних взаємовідносин між Російською Федерацією і незалежною Україною своїм корінням сягає столітньої давнини, коли в результаті Першої світової війни було зруйновано низку імперій. Руйнування Російської імперії зумовило ліквідацію політичного інституту монархічної системи правління та утворення незалежних держав. Класична імперія відійшла в історію, а імперські тенденції збереглися в ідеології й теорії російської великодержавності. Вони проявилися у запеклій боротьбі з УНР, у міждержавних відносинах РСФРР та УСРР на початку 1920-х рр., в уніфікації національно-культурної самобутності українського соціуму, підпорядкуванні його політикуму, централізації через систему унітарного абсолютизму. Суперечливі відносини між РСФРР і УСРР у 1920-х рр., особливо у політичних, економічних, територіальних стосунках двох суб'єктів унітарного об'єднання, еволюційно не були подолані. Їх «вирішили» адміністративно-примусово, тому конфлікт між ними виявився «замороженим», ідеологічно й політично уніфікованим. Формальне ж конституційне право УСРР на самовизначення, аж до виходу зі складу СРСР, відігравало роль умовного каталізатора розпаду, що й сталося у 1991 р. Однак, як показує сучасна суспільно-політична, економічна та військова ситуація, саме зараз Україна виборює свою незалежність і домагається остаточного та безповоротного свого відокремлення від Росії.

Історичний досвід 1920-х рр. засвідчував також цю тенденцію – Україна намагалася утримувати відносну самостійність республіки в складі новостворюваної радянської імперії, яку тоді не вдалося вибороти у ході російської більшовицької військової агресії. Історія повторюється, і на українському прикладі в тому числі. Тактика російських більшовиків, яку вони використовували проти цивільного населення сто років тому, не відрізнялася від тієї, яку путінські рашисти використовують сьогодні проти мирного українського населення. Безчинства російських солдатів на території України, їх звірства у Бучі, Ірпені, Маріуполі, як і на

всіх тимчасово окупованих територіях нашої держави, мають свою сумну «історичну спадщину». Прикладом може бути поведінка російських більшовицьких окупаційних військ на території України у 1918 р. У січні-лютому 1918 р. їх армія під керівництвом М. Муравйова захопила частину Лівобережжя і Київ. Грабежі, зґвалтування та масові вбивства супроводжували рух тогочасних «асвабадителей» та «защитников попраной советской власти».

Для остаточного знищення українського опору та утвердження своєї влади у квітні 1920 р. під грифом «цілком таємно» більшовики ухвалили «Коротку інструкцію по боротьбі з бандитизмом і куркульськими повстаннями», якою було дозволено більшовицьким військовим командирам руйнувати та повністю знищувати українські села як центри активного національного спротиву [1].

З остаточним встановленням на початку 1920 р. радянської влади в Україні, їй доводилося виживати в тій системі координат, яка нав'язувалася офіційною Москвою, та намагатися виборювати свій республіканський статус. Радянська Росія намагалася контролювати усі сфери життя національних радянських республік, незважаючи на формально незалежний юридичний статус їх на початку 1920-х рр. Раднарком УСРР налагоджував з іноземними державами офіційні політичні відносини, але постійно наштовхувався на перепони у центральних органах влади.

Юридичне право здійснювати зовнішню політику в українського радянського уряду з’явилося після підписання 28 грудня 1920 р. союзного договору між РСФРР і УСРР із взаємним визнанням суверенітету і незалежності сторін [2, ст. 13]. Зважаючи на це, у 1920–1923 рр. в УСРР діяв Наркомат закордонних справ УСРР, робота якого спрямовувалася на розвиток дипломатичних відносин з іншими державами, вдосконалення внутрішнього законодавства у межах компетенції наркомату, підтримку контактів з представництвами іноземних держав в УСРР.

Раднарком України намагався організувати також і в Москві Повноважне представництво УСРР як цілком самостійної установи України при уряді РСФРР. 13 грудня 1920 р., на основі українського представництва при Наркомнаці РСФРР було засновано дипломатичну місію УСРР при РНК РСФРР, яка стала першим дипломатичним представництвом УСРР за кордоном і відігравала важливу роль у здійсненні УСРР «права посольства» [4, с. 127]. 12 січня 1921 р. українська дипломатична місія на чолі з Ю. Коцюбинським була офіційно акредитована при уряді РСФРР [5, арк. 7]. Вона стала посередником у справі визнання УСРР на міжнародній арені, підписання низки дипломатичних угод, відіграла важливу роль у встановленні політичних і економічних взаємовідносин УСРР з іншими радянськими республіками та з іноземними державами. Першочерговими на порядку денному стояли завдання укладення угод з країнами, які набули самостійності в результаті розпаду Російської імперії.

Своєрідністю договірних стосунків радянських республік було те, що вони мали лише двосторонній зв’язок у відносинах з радянською Росією. Водночас угод між самими радянськими республіками не існувало. Тоді всі відносини між ними повинні були здійснюватися через офіційну Москву. Ця обставина пригальмовувала їхню господарську ініціативу і посилювала економічну та політичну залежність від РСФРР. Москва поступово стала перебирати на себе роль центру всієї колишньої імперської території, а уряди національних республік розглядалися як підлеглі адміністративні центри своїх провінцій. Важливим питанням стало визначення форми представництва

УСРР. У центральних відомствах домінувала позиція надати російським послам за кордоном і функції представників УСРР. Однак це суперечило декларованій російською радянською політикою незалежності й суверенітету України та статусу, який Україна мала в міжнародній політиці.

У діяльності української дипломатичної місії у Москві можна виокремити три періоди. Перший припав на січень-березень 1921 р. Український уряд активно співпрацював з представництвами іноземних держав у Москві, формував об'єктивну і вигідну для себе думку про УСРР, надавав об'єктивну інформацію про Україну. Другий період припадає на березень-вересень 1921 р., упродовж якого українською дипломатичною місією було укладено угоду з Туреччиною про репатріацію військовополонених, договори та конвенцію про біженців з Литвою, проведено оптацію громадянства і забезпечення майнових прав громадян Латвії в Україні. Третій період стосувався осені 1921 р., коли було укладено договір з Естонією, проведено переговори з Німеччиною та Англією. На цей час припадає розроблення азійського напряму встановлення зовнішніх відносин УСРР.

Отже, навіть з огляду на самостійність дипломатичних угод, присутність «старшого брата» виявилась інституційним і символічним атрибутом, хоча міжнародна суб'єктність УСРР мала місце. Відверте ігнорування потреб України спонукало компартійно-радянське керівництво УСРР до пошуку засобів захисту прав республіки на інституційному рівні. Такими захисними механізмами стали представництва українського уряду в центральних органах РСФРР/СРСР.

Російська радянська політика щодо УСРР ґрунтувалася на подвійних стандартах. З одного боку, для міжнародної спільноти формально демонструвалася відносна незалежність УСРР у прийнятті рішень, зокрема економічних. З другого, у реальній політичній практиці реалізовувалася лінія на інкорпорацію. До утворення СРСР радянські республіки були суверенними соціалістичними державами і виступали самостійними суб'єктами в міжнародних відносинах. З розвитком «федеративних відносин» між республіками виникла необхідність у створенні спеціальних установ міжреспубліканської ланки, здатних підтримувати постійні зв'язки між урядами РСФРР і республік. Такими органами стали повноважні представництва республік у Москві, які почали створюватися з 1921 р.

З підписанням 28 грудня 1920 р. союзного договору виникала потреба у погодженні господарських планів УСРР і РСФРР для встановлення спільного плану і врегулювання господарських відносин між наркоматами обох республік. Зовнішньополітичні обставини також вимагали показової демонстрації української самостійності. 5 квітня 1921 р. ВУЦВК було прийнято Положення «Про Повноважне представництво у справах господарського будівництва при робітничо-селянському уряді РСФРР» [6, арк. 128]. Особовий склад Повноважного представництва УСРР у справах господарського будівництва при РНК РСФРР та української дипломатичної місії у Росії об'єднали. Відтоді українські інтереси у Москві (економічні, політичні та дипломатичні) представляло єдине Повноважне представництво УСРР при РНК РСФРР, яке очолив М. Полоз [3, с. 597]. Він представляв економічні інтереси УСРР в усіх органах РСФРР. Діяльність цього органу зв'язку між республіками стримувала російське радянське керівництво у підпорядкуванні України економічно.

Повноважним представництвам належала особлива роль з-поміж інших форм зв'язку радянських республік з РСФРР. Вони виконували функції посольства і

консульства, хоча значною мірою їхня діяльність відрізнялася від подібних установ. Повноважні представництва були новою формою співробітництва радянських республік. З утворенням СРСР змінився правовий статус договірних республік. Тепер вони стали союзними республіками, тому змінювався і статус їхніх повноважних представництв при уряді СРСР. Вони втратили функції зовнішніх зносин, перестали іменуватися «повноважними» і постійно перебували при уряді СРСР. Постійні представництва тепер ситуативно і директивно представляли в загальносоюзному будівництві політичні, культурні, економічні, побутові інтереси та потреби радянських республік.

Постійне представництво УСРР при уряді СРСР часто виконувало функцію буфера, не допускаючи цілковитого підпорядкування українських органів влади та інтересів республіки загальносоюзним (фактично – російським). Воно відігравало особливу роль у збереженні статусу республіки, стежило за дотриманням Конституції СРСР у частині забезпечення цього статусу. Завдяки виваженій і послідовній позиції українського постпредства у Москві вдалося уникнути повного підпорядкування договірних радянських республік російським органам влади та не допускати, наскільки це було можливо, цілковитого домінування РСФРР у процесі союзного будівництва.

Отже, у відносинах РСФРР з УСРР у 1920-х рр. зафіксовано поєднання тактики інкорпорації засобами силової експансії з підкресленим декларуванням незалежності України та прийняттям рішень, що перетворювали останню на автономію. Поглиблення цього процесу створило передумови для формування єдиної союзної держави під зверхністю РСФРР. Нав'язана радянською Росією система союзів та договорів, порушення Конституції і втручання у компетенцію вищих органів влади республік з боку центральних органів РСФРР набуло стійкого характеру. Конституційне оформлення СРСР, становлення однопартійної політичної системи та її злиття з державним апаратом, перетворення вищих органів влади РСФРР у центральні органи влади Союзу, підпорядкування стратегічно важливих галузей української промисловості демонструвало ігнорування інтересів України.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Величко С. Російське вторгнення в минулому і тепер: історія, яка навряд чи повториться. URL: https://krytyka.com/ua/articles/rosiiske-vtorhnennia-v-mynulomu-i-teper-istoriia-iaka-navriad-chy-povtorytsia

2. Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства РСФСР. 1921. № 1. Ст. 13.

3. Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. 1921. 2–14 сентября. №17. С. 597–599.

4. Чехович В.А. Постійне Представництво Ради Міністрів Української РСР при Раді Міністрів Союзу РСР: історія і сучасність. Правова держава. 1992. Вип. 1. С. 127–131.

5. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. Р-4. Оп. 2. Спр. 85. 9 арк.

6. ЦДАВО України. Ф. Р-4. Оп. 1. Спр. 616. 139 арк.

Турков Володимир,
к.і.н., доцент
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка

ІРАНСЬКА КРИЗА (1945-1946 РР.) ТА ЇЇ ПОЛІТИЧНЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ

Іран зіграв в роки Другої світової війни особливу місію в політичних та дипломатичних акціях союзників по антигітлерівській коаліції. Пізніше Ірану необхідно було зіграти і роль першого провісника початку «холодної війни між СРСР та Заходом». Як і інша, іранська криза мала свою передісторію. Все почалося зі вступу союзних військ на територію Ірану в 1941 р. На початку радянсько-німецької війни, 8 липня 1941 р. Й. Сталін у бесіді з послом Великобританії в СРСР Р. Кріппсом підняв питання про ситуацію на Середньому Сході. Радянського лідера непокоїло висока концентрація німецьких агентів, у тому числі диверсантів на території Ірану і висока вірогідність приєднання цієї країни до німецької осі, що могла б поставити під загрозу південні кордони Радянського Союзу [3, с. 80]. Англійська сторона, незважаючи на нейтралітет, який заявив Іран, поставилася до побоювання Москви із розумінням.

17 серпня 1941 р. уряду Ірану була вручена сумісна англо-радянська нота. У ній містилася вимога досягти виїзду із держави всіх німецьких фахівців. В свою чергу Іран не погодився на дану пропозицію. Тоді СРСР направив в Іран другу ноту, у якій заявив, що з метою самооборони введе на територію Ірану свої війська. Вже починаючи з 25 серпня 1941 р. радянські війська почали займати окремі території Ірану. Того ж дня, британські війська теж увійшли в Іран. 29 серпня 1941 року сторони зустрілися в районах Сенендедж та Казвін. Таким чином, операція зі вступу союзних військ була завершена. Згідно раніше досягнених домовленостей, зона радіусом 100 км. навколо Тигирану залишалася не зайнятою союзними військами [2, с. 19].

29 січня 1942 р. був підписаний англо-радянсько-іранський договір, згідно якого СРСР та Великобританія зобов’язалися поважати територіальну цілісність Ірану, утримувати там свої війська і вивести їх у шестимісячний термін після закінчення бойових дій [2, с. 20]. Наприкінці 1942 р. на територію Ірану були введені американські війська з мовчазної згоди іранського уряду, який намагався врівноважити надмірну залежність від СРСР та Великобританії.

В цілому територія Ірану, яка отримала назву перський коридор, зіграв значну роль в роки війни з Німеччиною та її союзниками. По перському коридору було переправлено 23,8 % всіх військових вантажів, які поставлялися в СРСР в рамках програми ленд-лізу [2, с. 21].

Поряд із військовими спеціалістами на півночі Ірану працювали і геологи. В лютому 1944 р. геологічна група виявила в 20 км. до півдня від кордону СРСР поблизу радянського району Ордубад і також в Горгані, Таж-Абаді, Семіане великі запаси нафти, а на Рештській рівнині – запаси газу [1, с. 47]. Інформація про знайдені корисні копалини була спрямована в Москву.

Від радянських геологів не відставали і представники американських нафтових компаній – «Стандарт вакуум» та «Сінклер ойл». До них таки приєдналась англійська компанія «Шелл». Активність союзників стривожила радянський уряд, який прискорив підготовку проекту договору про укладення нафтової концесії з Іраном. У вересні 1944 р. в Іран прибула урядова комісія СРСР на чолі із заступником наркому закордонних справ С.І. Кавтарадзе. Основним завданням комісії було підписання нафтової концесії [2, с. 25].

Радянська місія в Ірані не мала успіхів. 2 грудня 1944 р. іранський парламент – межліс, переважною більшістю голосів прийняв закон, який забороняв прем’єр-міністрам самостійно надавати концесії іноземним державам. Таке рішення Тегерану

було пов’язане з тим, що у свій післявоєнній політиці, правлячі кола Ірану зробили ставку на США в противагу традиційному впливу Лондона на Москву [2, с. 25].

Не отримавши економічних преференцій, пов’язаних із написанням нафтової угоди СРСР пішов на підтримку національно-визвольного руху на територію Іранського Азербайджану, який виступав за надання регіону національну і культурну автономію в межах Ірану із наданням азербайджанській мові офіційного статусу. Радянські війська, які дислокувались у північному Ірані блокували дії британських збройних сил, які уряд спрямував на придушення цього руху. При підтримці СРСР 20 та 21 листопада 1945 р. в Тебрізі відбулося засідання Всенародних зборів Азербайджану, яке прийняло про прийняття Декларації, адресовану межлісу, іранському уряду та шаху з вимогами надання Іранському Азербайджану автономії у складі Ірану.

В той же час відбулися вибори в місцевий межліс та сформований перший національний уряд на чолі із лідером Демократичної партії Пішеварі, була створена 6 вересня 1945 р. Назрівала радянсько-іранська політична криза, пов’язана із фактичним втручанням СРСР у внутрішні справи Ірану. Але поступово вона почала зміщатись у площину міжнародних переговорів. Іранські правлячі кола подвоїли зусилля по залученню США на свій бік [2, с. 32].

Тим часом, політико-дипломатична ситуація навколо Ірану складалася на користь Москви. 1 січня 1946 р. із території Ірану були евакуйовані американські війська. Лондон заявив, що його війська покинуть Іран до 1 березня 1946 р. У цих умовах СРСР фактично вичерпав реальні можливості тиску на іранський уряд. Жорстка позиція західних держав, негативна міжнародна суспільна думка змусила Кремль піти поступки. 24 березня 1946 р. Москва інформувала світове співтовариство, що угода з Тегераном досягнута і що радянські війська залишають Іран протягом 5 – 6 тижнів [2, с. 33]. 3 травня 1946 р. евакуація радянських військ була закінчена. У свою чергу іранські війська вступили на територію Іранського Азербайджану і повністю придушили національно-демократичний рух у цьому регіоні. СРСР обмежився тільки «дружнім попередженням» і рекомендацією Ірану відмовитись від своїх планів.

Таким чином, можна стверджувати, що події навколо Ірану вплинули на становлення тих компонентів післявоєнної системи міжнародних відносин, які пізніше склали основу політики «холодної війни».

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Гасанлы Дж.П. СССР – Иран: Азербайджанский кризис и начало холодной войны (1941 – 1946 гг.). Москва: Герои Отечества, 2006. 560 с.

2. Лавренов С.Я., Попов И.М. Советский союз в локальных воинах и конфликтах. Москва.: ООО «Издательство АСТ», ООО «Издательство Астрель», 2003. 778 с.

3. Советско-английские отношения во время Великой Отечественной войны, 1941 – 1945: документы и материалы: в 2 т. / Министерство иностранных дел СССР; [редкол.: Кынин Г.П. и др.]. Т. 1: 1941 – 1943. Москва: Политиздат, 1983. 542 с.

СЕКЦІЯ 5.
СТУДЕНТСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Буріков Віталій,
здобувач вищої освіти І року навчання ОР «Магістр»
спеціальності СО (Історія)

Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник - **Горобець Ігор,**
к.і.н., доцент,
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка

РАДЯНСЬКО-КИТАЙСЬКІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ «КУЛЬТУРНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ»

На сьогоднішній день на фоні російсько-української війни, проблеми Тайваню, економічної кризи всередині КНР викликаної пандемією наростає напруженість між такими великими політичними, економічними та культурними гігантами як КНР та США. Однак причини напруженості між ними цілком зрозумілі: боротьба за першість в світі, не бажання США втрачати вплив в Південно-Східній Азії, нарощування Китаєм впливу на територіях котрі США вважають територією американських інтересів, різкі заяви Китаю щодо Тайваню, небажання КНР відкрито підтримувати міжнародні санкції. Однак причини цієї боротьби цілком зрозумілі, однак в історії Китаю було ще одне протистояння котре розгорнулося між ідеологічно близьким СРСР і саме на нього приходиться чи не най кривавіша в історії Китаю подія котра отримала назву «культурна революція».

Перш за все потрібно зрозуміти, що ж таке культурна революція: Культурна революція — ініційована Мао Цзедуном масова суспільно-політична кампанія в КНР, спрямована на відновлення його домінуючих позицій в КПК, послаблених провалом «великого стрибка», а також утвердження маоїзму як державної ідеології та усунення бюрократизму. Програма «Культурної революції», викладена Мао Цзедуном протягом квітня-травня 1966 у кінцевому підсумку передбачала побудову «китайської моделі комунізму», але в настановах голови КПК не містилося визначення, що має прийти на зміну наявній авторитарній системі, лише наголошувалося, що коли учасники «Культурної революції» успішно пробудять свідомість мас, «проблема розв'яжеться сама собою», й маси самі створять власні інституції. Зіткнувшись із опозицією в столичному партійному середовищі, Мао Цзедун закликав молодь розпочати власну критику привілеїв та політики, що їх породжує, тобто явища «бюрократизації політики»; це не мало бути спрямоване проти певних персон, на думку проводирів «Культурної революції» слід було критикувати саму систему й лише на тій підставі, що, попри усуспільнення засобів виробництва, взаємини між вождями й масою, по суті, й далі залишалися капіталістичними, а реформи, розроблені на кшталт угорських чи косигінських в СРСР, лише погіршили б функціонування системи. [1, с.251]

Отже на початку своєї діяльності Мао вбачав у «Культурній революції» лише засіб для боротьби з невдачами під час «великого стрибка» та подальшого утвердження культу своєї особи як офіційного державного курсу, та продовження боротьби з Радянським Союзом. Саме в той момент саме в колах китайської молоді особливо серед «дзаофанів» та «хунвейбінів» активно насаджуються антирадянські погляди як згадує академік Сергій Леонідович Тихвинський котрий працював в дипломатичному корпусі в Китаї: «У грудні 1969 року у Пекіна стояла похмура, холодна, вітряна погода. У Пекінських кінотеатрах йшли хронікальні фільми антиряданської спрямованості «Геть нових царів», «Відсіч на Дженьбаодао», «Про

вибух китайської атомної бомби» та інші. Під час показу цих фільмів присутні в залах ватажки «хунвейбінів» вигукували антирадянські лозунги, які потім мусили скандувати глядачі, що вставали зі своїх місць.»[2, с.121]

Отже антирадянська політики держави виливалася в пропагандиські плакати, фільми масове прищеплювання населенню, а особливо фанатично налаштованій молоді ненависті до СРСР. Це все на могло не вилитися в збройні сутички котрі. Це все вилилося в бої за острів Даманський на річці Уссурі. Котрий зрештою був відданий під владу Китаю, вже після розпаду СРСР.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Головченко В. Культурна революція // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 382 с.
2. Тихвинский С.Л. Китай в моей жизни(30-90 годы) М. : Наука, 1992. 158 с.

Бургар Маргарита,
здобувачка вищої освіти ІІ року навчання ОР «Бакалавр»
спеціальності Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник - **Михтуненко Вікторія,**
к.і.н., страший викладач,
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка

УКРАЇНО – ФРАНЦУЗЬКІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Українсько-французькі відносини з моменту проголошення незалежності нашої держави 24 серпня 1991 року стали одним із пріоритетних напрямів її зовнішньої політики. Підтвердження цього – паризька зустріч 3 жовтня 1991 року Голови Верховної Ради України Леоніда Кравчука з Президентом Французької Республіки Франсуа Міттераном. 21 грудня 1991 року Франція визнала Україну, а 24 січня 1992-го між нашими державами встановлено дипломатичні відносини в повному обсязі. Генеральне консульство Франції, яке функціонувало в Києві з 1990 р., було перетворено в посольство, а колишній генеральний консул призначений послом. [1, с.1]

Переговори з Президентом Франції Ф. Міттераном, прем'єр-міністром, керівництвом Сенату, членами уряду і представниками ділових кіл Франції завершилися підписанням Договору про взаєморозуміння і співробітництво між Україною і Французькою Республікою, який Верховна Рада України ратифікувала 17 вересня 1992 р. Також, від 5 грудня 1994 року була підписана Декларація Франції про гарантії безпеки Україні, що відіграла значну роль у розвитку сучасних українсько-французьких відносин, посиленні міжнародних позицій і авторитету України.

За Президента Жака Ширака (1995–2007) пріоритет віддавався російсько-французьким відносинам, адже наша держава в цей період усе ще розглядалася крізь призму стосунків із Росією. У ситуації, що склалася, Франція у своїх відносинах з країнами СНД віддала перевагу Росії як спадкоємниці СРСР. Отже, Франція серед країн СНД орієнтувалася на Росію. Україна, в якій в той час не було помічено серйозних ринкових перетворень, не викликала у Франції значного інтересу.

Прихід до влади Ніколя Саркозі в травні 2007 року знаменував певну

трансформацію позиції Франції щодо України. У програмній передвиборній промові Н.Саркозі пролунала теза про можливість «об'єднання (Європейського) континенту аж до Києва». [2, с. 1]

Політичні контакти українського уряду з новою французькою адміністрацією було встановлено під час візиту В. Ющенка до Парижа 5 жовтня 2007 року, в рамках якого українська сторона порушила питання про включення положення про європейську перспективу України в текст майбутньої Нової посиленої угоди між Україною та ЄС.

Після 2014 року у Франції нарешті перестали сприймати Україну через призму стосунків із Росією, а почали ставитися до України як до самостійного і впливового чинника європейської політики. Ще з часів президентства Франсуа Олланда сформувалась чітка і принципова позиція Франції щодо підтримки суверенітету і територіальної цілісності України. Не менш важливим є те, що існує чітка позиція щодо невизнання анексії Криму.

Останнім часом Франція опинилась у центрі уваги через заяви її президента Еммануеля Макрона щодо розширення ЄС. Наразі, немає жодних підстав вважати, що Франція буде виступати за послаблення санкцій. Її позиція щодо територіальної цілісності, суверенітету України, її європейського вибору, і, безумовно, щодо європейських санкцій проти Росії є чіткою. Як ви пам'ятаєте, саме президент Еммануель Макрон ледь не першим із світових лідерів дав чітке визначення того, хто є агресором — це Росія, а хто є країною, яка потерпає від агресії. Можна з певністю сказати, що офіційна позиція Франції залишається незмінною і сприятливою для нас.

Я вважаю, що зв'язки України та Франції є партнерськими, зокрема, президент України Володимир Зеленський прибув до Франції з офіційним візитом. Зустріч між Володимиром Зеленським і президентом Франції Е.Макроном відбулася 17 червня 2019 року. Потім Макрон став першим президентом Франції, який вперше за 20 років відвідав Україну та поспілкувався з президентом Володимиром Зеленським.

Франція досить обережно сприймає заяви України на членство в ЄС, намагаючись довести віддаленість перспективи і поступовість реалізації цього рішення. Проблема полягає в тому, що Франція і Україна є потенційними конкурентами у своїх найрозвинутіших галузях. Йдеться про виробництво зброї, аграрний сектор з акцентом на зернові, олійні культури, цукровий буряк; про гірничорудну промисловість, у тому числі залізні, уранові руди, вугілля, а також про туристично-рекреаційний комплекс.

Тому Україні необхідно знайти свою нішу для торгівлі на Європейському ринку, щоб зацікавити спільноту ЄС.

Незважаючи на всі заяви президента Франції Еммануеля Макрона стосовно не приниження Росії, Франція надає Україні фінансову, технічну та воєнну допомогу, але робить це без зайвого галасу, чим дуже ображає Росію. Про це свідчить недавнє інтерв'ю міністра закордонних справ Сергія Лаврова французькому телеканалу TF1.

За словами російського міністра, Париж активно озброює Україну і вимагає вести війну до переможного кінця і завдати Росії поразки. «Франція грає одну з ініціативних ролей в розпалюванні націоналізму, неонацизму в Україні. Нам сумно це бачити» - сказав Лавров.

Отже, можна зробити такий висновок: Україні важливо зберегти партнерські, дружні відносини з Францією, особливо з урахуванням того, що зараз діє сильний

вплив Москви на Париж. З Францією у нас за останні роки намітилася позитивна динаміка і в торгово-економічних відносинах, у військово-технічному співробітництві. Не так давно були реалізовані контракти щодо французьких вертольотів, є ціла низка економічних контрактів, вони були нещодавно підписані на міжурядовому рівні. Я дуже сподіваюсь, що Франція може стати нашим важливим партнером в Європі, передусім у політичному плані.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Соколов В. Україна–Франція: соціально-політичні, економічні та культурно-освітні відносини.2009. №22. URL: https://veche.kiev.ua/journal/1742/

2. Чекаленко Л.Д. «Зовнішня політика України», Київ: Інститут всесвітньої історії НАН України, 2015; 478 с.

Ворона Катерина,
здобувачка вищої освіти ІІІ року навчання ОР «Бакалавр»
спеціальності Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник - **Подрєз Юлія,**
к.і.н., доцент
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

РЕАКЦІЯ СВІТОВОЇ СПІЛЬНОТИ НА РОСІЙСЬКО-ГРУЗИНСЬКУ ВІЙНУ 2008 РОКУ

Щоб точніше зрозуміти реакцію світової спільноти, у тому числі її лідерів, на ситуацію, що виникла під час російсько-грузинської війни та оцінити потенціал країн і організацій, які брали участь у врегулюванні цього конфлікту, необхідно розглянути реакцію міжнародних організацій на воєнний конфлікт між Росією та Грузією у 2008р.

Безсумнівно, конфлікт, що стався в Грузії, став серйозним викликом світовій спільноті. Насамперед, це був виклик з боку Росії, яка продемонструвала свої наміри та можливості щодо захоплення пострадянських країн.

Реакція на артилерійський обстріл міста Цхінвалі та позицій російських миротворців, розпочатих грузинськими військами, послідувала за кілька годин. Перш за все, сама Росія вимагала негайного засідання Ради Безпеки ООН для вироблення спільних дій щодо припинення насильства «у зв'язку з агресивними діями Грузії проти Південної Осетії – міжнародно визнаної сторони конфлікту». Того ж дня США, Великобританія, Європейський Союз і НАТО звернулися до Грузії та Південної Осетії з проханням припинити військові дії в зоні конфлікту та повернутися за стіл переговорів [1].

ООН була провідним міжнародним посередником у сфері політичного врегулювання грузино-абхазького конфлікту з 1993р. Перше екстрене засідання Ради Безпеки ООН було скликано на прохання Росії, але під час цього засідання члени Ради Безпеки не змогли дійти консенсусу і не прийняли запропонований Росією текст резолюції. ООН офіційно закликала вивести всі військові контингенти, не санкціоновані міжнародними угодами щодо Південної Осетії, із зони грузино-осетинського конфлікту, а також закликала всі сторони поважати територіальну цілісність держав і вживати заходів для запобігання гуманітарній кризі на Півдні Осетії [2].

ООН засудила дії Росії, але загалом позиція організації була набагато м'якшою, ніж позиція, наприклад, США та Великобританії, які з самого початку поставили під сумнів заявлену Росією мету військової операції, а саме їхню миротворчу місію в зоні конфлікту. Протягом 2008–2010рр. ООН намагалася налагодити ефективний переговорний процес у рамках Женевських дискусій, що дало дуже обмежені результати. На думку експертів, значною мірою це було пов'язано з недовірою учасників переговорів, насамперед представників Абхазії та Південної Осетії, до структур ООН [3].

Місія ОБСЄ в Грузії була створена в 1992р. й відігравала визначну роль у переговорному процесі під час військового конфлікту 2008р. Відповіддю організації на конфлікт стало подальше припинення місії під приводом того, що Південна Осетія та Абхазія вимагають окремої від Грузії місії ОБСЄ. Незважаючи на це, ОБСЄ продовжили брати участь у Женевських дискусіях щодо безпеки та стабільності в Закавказзі, а також у спільному механізмі запобігання та реагування на інциденти в Абхазії.

Оскільки питання безпосередньо стосувалося міжнародної та національної безпеки, така міжнародна організація, як ОДКБ (Організація Договору про колективну безпеку), не могла не відреагувати на конфлікт. 8 серпня, після загострення конфлікту, ОДКБ заявила, що загострення ситуації в регіоні спровоковано керівництвом Грузії з наміром вирішити проблемну ситуацію з Південною Осетією та Абхазією військовими засобами. Організація підтримала позицію Росії та її активну роль у сприянні миру та співпраці на Кавказі [4].

Позиція НАТО відрізнялася від реакції ОДКБ на війну. НАТО перш за все закликало всіх учасників конфлікту припинити бойові дії та забезпечити мирне врегулювання конфлікту, а згодом звинуватило Росію в порушенні територіальної цілісності Грузії та застосуванні надмірної військової сили.

Таким чином, можна спостерігати різні позиції міжнародних організацій щодо війни в Грузії. Якщо ОДКБ підтримувала Росію, то НАТО вважало Росію провокатором конфлікту і повністю підтримувало Грузію. Згодом Рада НАТО також засудила визнання Росією незалежності Абхазії та Південної Осетії та закликала скасувати це рішення. 15 вересня 2008р. була створена Комісія НАТО–Грузія, яка закликала надати допомогу у просуванні членства Грузії в НАТО. Керівництво НАТО постійно підкреслювало свою відданість просуванню євроатлантичних прагнень Грузії та підтримці суверенітету та територіальної цілісності Грузії в її міжнародно визнаних кордонах [5].

ЄС усвідомлював зростання конфліктів у Грузії і ще в 2007р. направив місію ЄС до регіону, визначивши комплекс заходів, спрямованих на зміцнення довіри між Тбілісі та владою невизнаних державних утворень. Однак ці заходи не були реалізовані до початку військового конфлікту 2008р. Тим не менш, саме ЄС відіграв фундаментальну роль у припиненні конфлікту. Президент Франції Н.Саркозі виступив посередником у переговорах між Москвою та Тбілісі щодо розробки мирного плану врегулювання конфлікту – плану «Медведєва-Саркозі». Н.Саркозі запропонував план подолання кризи, заснований на трьох елементах:

- негайне припинення бойових дій;
- повна повага до суверенітету та територіальної цілісності Грузії;
- відновлення статусу-кво до початку військових дій.

Головним результатом посередництва стало досягнення угоди на шести принципах, що призвело до припинення бойових дій. Відповіддю ЄС на конфлікт також була фактична відсутність критики на адресу Грузії, але засудження Росії за провокацію конфлікту та визнання територій Абхазії та Південної Осетії незалежними державами. Тиск ЄС на Росію не приніс бажаних результатів, і в подальшому організація також піддавала критиці політику Грузії щодо окупованих територій, вважаючи її спрямованою на їх ізоляцію.

Офіційно Європарламент прийняв резолюцію, у якій визнав факт початку збройного конфлікту в Грузії, але також визнав дії Росії, які до цього привели. Фактично резолюція містить позицію ЄС, побудовану на результатах дослідження, проведеного в рамках міжнародної комісії зі встановлення фактів щодо конфлікту в Грузії, створеної під керівництвом швейцарського дипломата Х.Тальявіні («Комісія Тальявіні») [6].

Отже, російсько-грузинський конфлікт став викликом для світової спільноти, одним із етапів на шляху до вироблення цивілізованими країнами єдиної стратегії реагування на агресивні, однак приховані за інформаційними спецопераціями, дії РФ як головної країни-агресорки у 2010–2020-х рр. XXI ст. Російсько-грузинська «п'ятиденна війна» продемонструвала відсутність єдності серед світових країн та міжнародних організацій у оцінці таких дій Росії – деякі з країн та організацій сприйняли позицію та пояснення Росії, не засудивши її дій як злочинні, тоді як інші зайняли більш радикальну (та, як показав подальший досвід, більш правильну) позицію. Значною мірою саме слабкий відсіч, який дала РФ Грузія та відсутність вагомої підтримки останньої зі сторони колективного Заходу стали передумовами подальших агресивних дій РФ проти України, включаючи анексію Криму та окупацію частини Луганської та Донецької областей у 2014р. та повномасштабне військове вторгнення РФ в Україну та геноцид українців у 2022р.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Security council holds emergency meeting in response to Russian Federation's request as crisis escalates in South Ossetia, Georgia, 8 AUGUST 2008. URL: https://www.un.org/press/en/2008/sc9417.doc.htm (дата звернення: 23.05.2022).

2. 2008 Human Rights Report: Georgia, Bureau of democracy, human rights, and labor, February 25, 2009. URL: https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2008/eur/119080.htm (дата звернення: 23.05.2022).

3. Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia report. September 2009. P. 10–21. URL: http://www.ceiig.ch/pdf/IIFFMCG_Volume_I.pdf (дата звернення: 23.05.2022).

4. Georgian conflict widening beyond South Ossetia, UN official warns. URL: https://news.un.org/en/story/2008/08/269002-georgian-conflict-widening-beyond-south-ossetia-un-official-warns (дата звернення: 23.05.2022).

5. Усатюк К. Р. Російсько-грузинський конфлікт 2008 року: уроки для України. URL: http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/28384/1/124-133.pdf (дата звернення: 23.05.2022).

6. П'ять днів у серпні 2008 року: хроніка російсько-грузинської війни. BBC News Україна, 2018. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-45102927 (дата звернення: 23.05.2022).

Голодюк Поліна,
здобувачка вищої освіти І року навчання ОР «Магістр»
спеціальності СО (Історія)
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник - **Горобець Ігор,**
к.і.н., доцент,
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

ЕКОНОМІЧНЕ ТА ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ АРГЕНТИНИ ТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ НАПЕРЕДОДНІ ФОЛКЛЕНДСЬКОЇ ВІЙНИ 1982 Р.

На початку 1970-х рр. Аргентина стояла на порозі політичної та економічної кризи. Посаду президента у цей період займав Хуан Домінго Перон. Його політика, яка базувалась на поєднанні капіталізму та соціалізму, виявилася неефективною.

У 1974 р., після смерті Хуана Домінго Перона, пост президента Аргентини займає його дружина Ісабель Мартінес де Перон, яка стала першою жінкою-президентом у світі. За часів її президентства, протягом 1974-1976 рр., в Аргентині безвісти зникло чи було вбито 1500 аргентинських прихильників комунізму.

24 березня 1976 р. стався військовий переворот на чолі з генералом Хорхе Рафаелем Віделою, який де-факто був президентом Аргентини протягом 1976-1981 рр. До влади в Аргентині приходить новий уряд.[5]

Після Другої світової війни британська колоніальна імперія поступово розпадалась. Майже всі англійські колонії отримали незалежність до середини 1970-х рр. Великобританія фактично лишилась лідерства на міжнародній арені. Серед країн «Великої сімки» Великобританія займала 5 місце за показниками рівня економічного розвитку. Збільшився рівень безробіття, обсяг промислового виробництв країни зменшився на 10, 6 %, а ВВП - на 5, 6 % до 1976 р. [2, с. 111]

Переговори стосовно Фолклендських островів продовжувалися. Нові аргентинсткий уряд та лейбористський уряд Великобританії намагалися досягти компромісу, але ні перший, ні другий уряд не робив рішучих кроків для прискорення вирішення цього питання.

У грудні 1979 р. англійський уряд запропонував «замороження» фолклендського конфлікту на невизначений період. Пропозиція була відхилена аргентинським урядом, який вважав це спробою Великобританії зберігати Фолклендський архіпелаг під своїм контролем.

Маргарет Гільда Тетчер стала 71 прем`єр-міністром Великобританії 4 травня 1979 року від консервативної партії. Вона стала першою жінкою на цій посаді. Основними досягненнями Маргарет Тетчер стало подолання внутрішної кризи 1970-х рр. у Великобританії, економічний розвиток та зміцнення країни на міжнародній арені.

Зміна лейбористського уряду Великобританії консерваторським стимулювала новий етап переговорів щодо Фолклендських островів.

Новий британський уряд затягував вирішення фолклендського питання. У 1979 р. Ніколас Рідлі був відправлений англійським урядом на Фолклендські острови з метою врегулювання конфлікту. Ніколас Рідлі доповів про бажання жителів архіпелагу залишатись під керівництвом Великобританії. Представники Аргентини в свою чергу стверджували, що інформація не була достовірною, адже на Фолклендських островах більшість опитаного населення була працівниками з Великобританії, а не корінним населенням. [9]

22 січня 1981 р. шляхом чергового військового перевороту до влади в Аргентині прийшов Леопольдо Фортунато Гальтьєрі Кастеллі - аргентинський генерал, який встановив в Аргентині свою диктатуру. Роберто Едуардо Віола, який де-факто займав посаду президента Аргентини, був скинутий з посади. З метою збереження контролю над армією Леопольдо Гальтьєрі не призначив нового головнокомандувача.

Новим міністром економіки був призначений Роберто Алеманн. Економічна ситуація залишалася у критичному стані. Запроваджена Алеманном жорстка економічна політика та скорочення грошових витрат не дали очікуваного результату. ВВП знизився на 5 %, інвестиції у бізнес - на 20 %.

Генерал Гільєрмо Суарес Мейсон був призначений Головою Yacimientos Petrolnferos Fiscales - аргентинської нафтогазової компанії. Збитки компанії досягли 6 мільярдів доларів США. [7]

Ріст інфляції досягнув 200%, капіталовкладення зменшилися на 23,6%. Зовнішній борг Аргентини складав 39,1 мільярдів доларів США. [4]

Диктатура Леопольдо Гальтьєрі поступово втрачала народну підтримку, з`являлося все більше закликів до встановлення демократичного управління в Аргентині.

З метою повернення популярності своєї політики та піднесення національного духу, Леопольдо Гальтьєрі розумів необхідність «маленької переможної війни» та повернення таким чином під управління Аргентини Фолклендських островів.

29 травня 1981 р. Леопольдо Гальтьєрі наголосив на тому, що потягом століть зовнішня політика Аргентини та аргентинський уряд терпляче намагалися вирішити фолклендське питання, але конфлікт і залишався відкритим. Аргентинський уряд обіцяв повернення архіпелагу до 1 січня 1983 р. Зазначалося, що відкладення вирішення питання є неможливим, адже англійське управління островами було порушенням територіальної цілісності Аргентини та національної гідності.

Аргентинський уряд розраховував, що Великобританія не буде розпочинати військових дій і погодиться з аргентинським володінням архіпелагом, який розташовується у територіальних водах Аргентини [2, с. 223]

У Великобританії політика подолання кризової ситуації, запроваджена Маргарет Тетчер, тримала назву «тетчеризм». Нове розуміння економічної політики Маргарет Тетчер базувалося на приватизації найбільших державних підприємств та посилення приватного підприємництв - економічному лібералізмі. Запроваджувалася політика скорочення витрат на соціальні потреби, відмова від субсидій збанкрутілим підприємствам.

Маргарет Тетчер стверджувала, що від рівня індивідуальної свободи залежить економічний прогрес держави. [3, с. 728]

Принцип невтручання в економіку спричинило зміну загального рівня цін. Ослаблення загального добробуту Великобританії стало наслідком зменшення держаних витрат. Приватизація підприємств сприрчинала зростання прибутків спекулянтів. [4]

Реформи уряду виявилися неефективними. Державні витрати перевищували доходи на 4 мільярди фунтів стерлінгів. З метою стабілізації економічної ситуації англійським урядом було запроваджено непрямі податки, зниження державних витрат, скорочення держслужбовців. Машинобудівна, металообробна, вугільна, суднобудівна промисловості переживали економічний занепад. Зростання цін на нафту погіршувало економічний кризу. У 1981 р. економічна ситуація у Великобританії була надзвичайно важкою. Кількість безробітних налічувала близько 3 мільйонів чоловік. Доходи населення постійно зменшувалися, ціни зростали. Інфляція досягла 10,4% на рік.

Зовнішня політика ворожого ставлення до Європейського Співтовариства не знаходила підтримку серед населення Великобританії [2, с. 687]

Хоча Маргарет Тетчер стверджувала: «Ніхто не заперечить, що за кожної доби і в кожному суспільстві є риси, яких слід соромитись, але чи можемо ми щиро сказати, що система, побудована на приватному підприємництві та свободі вибору не спричинила величезних змін на краще в долі всього нашого народу? Чи могла б система, де домінує держава, створити та затрердити те багатство, добробут і свободу, які ми маємо сьогодні? В цьому житті ми ніколи не досягнемо досконалого суспільства, попри увесь оптимізм більшості гуманістичних творів, але система, основана на особистому виборі, принаймні дає нам змогу мати ідеали та інтереси і боротися за їхнє утвердження». [4, с. 425]

Зростало невдоволення населення політикою Маргарет Тетчер. Британська громадськість вимагала відставки «залізної леді» та англійського уряду. [4]

Маргарет Тетчер вважала недопустимими територіальні втрати у період негативної реакції на її політику. Англійський уряд був готовий до рішучих дій з метою збереження авторитету прем`єр-міністра. «Маленька переможна війна» за Фолклендські острови могла зміцнити позиції Маргарет Тетчер та англійського уряду.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Julius Goebel, Jr., The Struggle for the Falkland Islands (New Haven 1927; rep. New York and London 1982). P. 289 - 291

2. Короткий оксфордський політичний словник / за ред. Іена Макліна й Алістера Макмілана; переклад з англ. К.: Вид. Соломії Павличко «Основа», 2005. 790 с.

3. Тетчер Маргарет Свобода та обмежене врядування / Маргарет Тетчер // Консерватизм: антологія - 2-е вид. / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. К.: ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. С. 725-736.

4. Тетчер Маргарет. Я вірю / Маргарет Тетчер // Консерватизм : антологія. 2-е вид. / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. К.: ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. С. 422-430.

5. About the Territory. URL: British Antarctic Territory. Режим доступу: https://britishantarcticterritory.org.uk/about/about-the-territory/ (Дата звернення: 10.06.2022)

6. Antarctica - The Dynamic Heart of It All. URL: https://pubs.usgs.gov/fs/antarctica/ (Дата звернення: 01.07.2022)

7.General Leopoldo Galtieri. History Learning Site. URL: https://www.historylearningsite.co.uk/modern-world-history-1918-to-1980/the-falklands-war-1982/general-leopoldo-galtieri/ (Дата звернення: 13.06.2022)

8. Jones Clarence F. The Economic Activities of the Falkland Islands: Geographical Review, Vol. 14, № 3 (Jul., 1924). URL: http://www.jstor.org/stable/208420 (Дата звернення: 02.07.2022)

9.Margaret Thatcher: History. URL: https://www.google.com.ua/amp/s/www.history.com/.amp/topics/british-history/margaret-thatcher (Дата звернення: 29.06.2022)

Гордієнко Дар'я,
здобувачка вищої освіти ІІІ року навчання ОР «Бакалавр»
спеціальності Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник - **Жуков Олександр,**
к.і.н., старший викладач
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК МОЖЛИВИЙ ЧИННИК ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Агресія РФ щодо України є актом недопущення здійснення українською владою курсу на євроатлантичну інтеграцію. Вона є грубим порушенням норм міжнародного

права та системи колективної безпеки в Чорноморському регіоні. Водночас припинення війни є одним із завдань НАТО. Тому у зв'язку з конфліктом Україна активізувала євроатлантичний курс зовнішньої політики. На думку української влади, це має забезпечити гарантію суверенітету держави та позбавлення політичного впливу Російської Федерації [1, с. 140].

Україна використала у відносинах із НАТО правовий механізм екстреного скликання в умовах загрози суверенітету Комісії Україна - НАТО відповідно до параграфу 8 Рамкового документа «Партнерство заради миру». Її засідання відбулося 2 березня 2014 р. у штаб-квартирі НАТО в Брюсселі. На ньому розглядалися проблеми агресії Російської Федерації. Після завершення роботи Комісії Україна - НАТО Північноатлантична рада заявила про засудження анексії Криму, констатування факту про порушення Росією міжнародного права, а також вимагала від Російської Федерації виведення військ із Криму та дотримування принципу мирних відносин. Однак у зв'язку із битвою за Іловайськ Комісія Україна - НАТО було змушена проводити друге екстрене засідання 29 серпня 2014 р. [2, с. 77].

Важливим аспектом із регулювання НАТО конфлікту між Російською Федерацією та Україною стали консультації між державами-членами Альянсу. Зокрема, Польща стала ініціатором засідання Північноатлантичної ради 4 березня 2014 р. Вона прийняла рішення про оцінення російсько-українського конфлікту як виклику для безпеки країн Альянсу, а також про подальші консультації з Україною та взаємодію з Росією в рамках Ради Росія - НАТО [1, с. 141].

Впродовж 2014 р. відбулося багато зустрічей та засідань між Україною та НАТО, на більшості з яких вирішувалися питання, пов'язані з російською агресією (збиття двох українських вертольотів Мі-8, збиття цивільного літака рейсу МН 17, участь російських збройних сил у боях під Іловайськом тощо). НАТО у зв'язку із посиленням ескалації конфлікту ухвалило наступні рішення. Зокрема, відбулося припинення співпраці Альянсу з Росією; розроблення заходів із швидкого та оперативного реагування у випадку можливої загрози країнам-членам організації; організація нового формату зустрічей - Групи друзів України, що свідчила про політичну підтримку країни; надання конфлікту статусу надзвичайних ситуацій цивільного характеру; сприяння посиленню обороноздатності України. Однак у цілому заходи НАТО щодо подолання конфлікту виявилися неефективними [3, с. 253].

Водночас Україна виконує зобов'язання перед НАТО, зокрема, посилення армії та підвищення рівня обороноздатності до стандартів Альянсу, проведення демократичних реформ та продовження дипломатичних взаємин із організацією з метою набуття членства. Однак через особливості європейської геополітики та політичну нестабільність України НАТО ще не надало Україні Плану дій щодо членства [1, с. 142].

Негативну оцінку діям НАТО щодо подолання російської агресії дав у березні 2014 р. експерт британського Королівського інституту міжнародних відносин Дж. Лаф. На думку науковця, Альянс виявився нездатним придумати механізм із протидії реалізації військових планів Російської Федерації. Незважаючи на реальну загрозу європейській безпеці, до Варшавського саміту НАТО (2016 р.) були відсутні пропозиції щодо стримування російської агресії [2, с. 78].

Тим не менш, у відповідь на участь української армії у стратегічних ініціативах НАТО саміт Альянсу у Ньюпорті (4-5 вересня 2014 р.) офіційно засудив російську

агресію проти України. Порушення суверенітету та територіальної цілісності України було визнане серйозним нехтуванням міжнародного права та найбільшим викликом для європейської безпеки.

У 2016 р. у Варшаві лідери глав держав та урядів Комісії Україна - НАТО схвалили Комплексний пакет допомоги НАТО для України. Його метою стала підтримка української влади у сфері здійснення реформ для досягнення стандартів Альянсу. Серед 40 заходів планувалося сприяти потенціалу розвитку демократії, громадянського суспільства та військової сфери; створенню системи ефективного оперативного управління та комп'ютеризації з метою створення умов для безпеки повітряного простору; розвитку логістики; налагодженню матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України та підвищенню рівня військово-промислового комплексу; встановленню кібербезпеки та енергетичної безпеки; розвитку медицини; протидії гібридній війні [4, с. 55].

Нині Україна активізується в напрямі євроатлантичної інтеграції. У березні 2018 р. країна отримала статус аспіранта НАТО з огляду на оголошення серйозних намірів щодо членства в Північноатлантичному альянсі. Вказаний статус потенційно уможливлює отримання Україною Плану дій щодо членства в організації. Таким чином, отримання Україною статусу аспіранта НАТО є подією, яка започаткувала новий етап євроатлантичної інтеграції. Тоді ж Альянс офіційно визнав євроатлантичні прагнення України і констатував, що участь країни у війні не є перешкодою для вступу до НАТО [1, с. 144].

Однак неприйнятною для української влади є позиція НАТО, згідно з якою декларується зона відповідальності Альянсу на території країн-членів, а Україна вважається другорядною країною у східній політиці організації. Ця теза побічно легітимізує російську агресію проти України. Режим санкцій українська влада вважає символічним покаранням Росії. Прагнення Заходу попередити розпад Російської Федерації є однією із причин ескалації конфлікту.

Отже, діяльність НАТО в період російсько-українського конфлікту є суперечливою та непослідовною в перші роки агресії Російської Федерації. Однак у зв'язку з дієвою програмою допомоги, передбаченою Варшавським самітом НАТО в 2016 р., відбувається поглиблення євроатлантичної інтеграції України.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Євроатлантичний вектор України: національна доповідь / ред. кол. С.І. Пирожков, І.О. Кресіна, А.І. Кудряченко, Ю.С. Шемшученко та ін. Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ: Національна академія наук України, 2019. 328 с.

2. Шляхи і напрями забезпечення євроатлантичного вектора розвитку України: аналітична доповідь / А.І. Кудряченко (кер. авт. колективу), С.В. Толстов, В.В. Солошенко, О.В. Потєхін, П.М. Рудяков, [та ін.]. Київ : Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019. 140 с.

3. Костенко В. Актуальність розв'язання проблем у сфері національної безпеки України на її шляху до євроатлантичної інтеграції Актуальні проблеми європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України: матеріали 15-ї регіон. наук.-практ. конф. 17 трав. 2018 р., м. Дніпро / за заг. ред. Л.Л. Прокопенка. Д. : ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 252-255.

4. Мир та безпека. Концепція зовнішньої політики України. Експертні рекомендації / Під заг. ред. Є. Габер, С. Корсуньського, Г. Шелест. К., 2020. 107 с.

Дериземля Поліна,
здобувачка вищої освіти ІІ року навчання ОР «Бакалавр»
спеціальності Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник - **Михтуненко Вікторія,**
к.і.н., страший викладач,
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

РОЛЬ ПОЛЬЩІ У ЗМІНІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СХІДНОЇ ПОЛІТИКИ ПІСЛЯ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ

Після невдалого путчу у Москві (1991 р.) Польща остаточно перетворилася із сателіта Кремля на суверенну державу, яка стала ретельно контролювати свої східні кордони, а також активно і самостійно розвивати відносини зі східними сусідами. Соціалістична система зазнала краху, розпалися РЕВ і Варшавський договір, об'єдналася Німеччина, припинили своє існування СРСР, СФРЮ і ЧСФР.

У новій Східній Європі постали суверенні держави, що «з нуля» визначили свої національні пріоритети. Схема УЛБ (Україна, Литва, Білорусь) стала анахронізмом. Адже суверенні Литва, Латвія та Естонія, нові правлячі еліти яких прагнули якнайшвидше ввести свої держави до трансатлантичних та європейських структур, розірвали юридичні та політичні зв'язки з іншими народами східної частини континенту. За таких обставин зміст терміну «східна політика Польщі» , який до 1990 р. виглядав як неологізм, втратив зв'язок із політичною практикою та поступово трансформувався у частину інтелектуальної міфології. Концепції Ю. Мєрошевського та Є. Ґедройца втратили практичне значення для формування курсу польської зовнішньої політики щодо держав Східної Європи, але інспірувала мислення польських інтелектуалів і політиків щодо її далекосяжних цілей.

Динаміка змін в Росії (її конфлікт із союзним центром в 1991 р., розпад СРСР, падіння комунізму, конфлікт між парламентом і президентом у 1993 р., ринкові реформи і Перша війна в Чечні) змусили Варшаву переосмислити ефективність попереднього курсу польської політики щодо Москви. У середовищі політичної еліти Польщі домінувала думка, що ФРН та Франція мали стати її головними партнерами у формуванні єдиного курсу східної політики Європейських співтовариств. Однак, ці держави мали кардинально відмінне від польського бачення зовнішньополітичного курсу щодо РФ і України. На відміну від традиційно проросійської Франції, німецьке зацікавлення розбудовою відносин з РФ визначалося внутрішніми причинами, пов'язаними із бажанням об'єднати країну й домогтися остаточного виведення радянських військ.

У той час Польща зіткнулась із низкою проблем, зумовленими практичною реалізацією концепції східної політики. По-перше, виведенням радянських військ зі своєї території з вересня 1990 р. По-друге, згаданою вище пристосування до нових умов, викликаних розпадом СРСР. По-третє, спробами підтримати нові незалежні пострадянські держави. По-четверте, намаганням залучити Польщу до внутрішньополітичного протистояння нових держав.

Зокрема, у 1992 р. прибічники президента РФ Б. Єльцина намагалися долучити Польщу до планованого ним «нюрнберзького процесу» над комунізмом та злочинами, які вчинила комуністична партія в інших державах. Взамін за долучення до цього процесу, тодішні розпорядники президентського архіву Б. Єльцина обіцяли Польщі оприлюднити всі документи, які стосувалися радянсько-польських відносин періоду

1917 – 1991 рр. Так як польська сторона не прийняла запрошення офіційної Москви, то єдиний шанс отримати доступ до архівів з важливими для Польщі таємними історичними фактами було втрачено на роки або й цілком безповоротно.

Відтак Польща вирішила зосередитись на вирішенні внутрішніх проблем у рамках реалізації Realpolitik. Це відповідало зусиллям провідних держав Заходу із забезпечення успішної трансформації держав Центральної Європи на зламі 1980-1990 рр. У цей час держави Західної Європи намагалися забезпечити стабільну ситуацію на власних зовнішніх кордонах – в регіоні ЦСЄ, що дало б змогу зосередитися на амбітному поглибленні європейської інтеграції. Зокрема, створенні Європейського Союзу на основі спільного ринку, валютного союзу, Спільної зовнішньої політики і співробітництва в сфері юстиції і внутрішніх справ. Поєднання кризи СРСР і зусиль Заходу в регіоні ЦСЄ створило можливість для Польщі та її сусідів на успішний прозахідний розвиток.

Із колишніми членами РЕВ, зокрема з Польщею, Європейські Співтовариства розпочали у 1991 р. діалог задля підписання Угоди про асоціацію. Втім, стосовно обох груп держав ЦСЄ ЄЕС реалізовувало схеми, які раніше застосовували для постколоніальних країн «третього світу». Адже представники ЄЕС, які провадили перемовини з пострадянськими державами щодо укладання угод «Про партнерство та співпрацю», а з Польщею про асоціацію, складалася з посадовців, які раніше займалися виробленням і реалізацією угод про асоціацію та вільну торгівлю із державами Північної Африки та Латинської Америки.

Вже наприкінці 90-х сформувався консенсус політичних еліт та громадськості Польщі щодо цілей її зовнішньої політики на Сході. Зокрема, найбільш далекосяжною ціллю Варшави було гарантувати відкритість ЄС для його східних сусідів. Втім, не було чітко та однозначно сформульованих способів досягнення такої мети, особливо в період між поданням Варшавою заявки на вступ в ЄС і безпосереднім отриманням членства. Продукувалися ідеї від концепції «будівництва мостів» між Заходом та Сходом до протидії імперським прагненням Росії, від підтримки східних сусідів, до прямого нав’язування державам колишнього «східного блоку» взірців західної культури і просування східного напрямку зовнішньої політики ЄС.

Отже, вступ Польщі до ЄС і її повноправне членство в ньому створили нові можливості для польської східної політики. Зокрема, Польща висунула спільну зі Швецією пропозицію «Східного партнерства» Євросоюзу. Вона стала першою польською ініціативою щодо реалізації курсу політики Європейського Союзу в Східній Європі, яка була підтримана всіма його членами.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Diplomacy by Henry Kissinger.2018
2. Strzelczyk J., Ucieczka ze Wschodu. Rosja w polskiej polityce 1989–1993, Warszawa 2002.
3. Źródła doktryny ULB, „Kultura”, http://www.kulturaparyska.com.pl (dostęp 10.01.2020
4. Бжезинський. Холодна війна та її наслідки. Журнал “Політика і Час”, 1994 рік
5. Віденська Стратегія для Європи, http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/ targets/index _pl.htm (dostęp 06.01.2020).
6. НежінськийЛ. Н., МурашкоГ., НоськоваА., ОрловА., ФлітовА. Радянська зовнішня політика в роки "холодної війни" (1945-1985 рр.)
7. Федоров А. В. Трансформації образу Росії на західному екрані: від епохи ідеологічної конфронтації (1946-1991) до сучасного етапу (1992-2010)

Дюбченко Євгенія,
здобувачка вищої освіти ІІІ року навчання ОР «Бакалавр»
спеціальності Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник - **Жуков Олександр,**
к.і.н., старший викладач
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

МАНДАТНА СИСТЕМА ЛІГИ НАЦІЙ, ЯК ЕЛЕМЕНТ КОЛОНІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Колоніальні захоплення, прагнення до утворення великих імперій шляхом підкорення слабших країн і народів існували в усі часи, тобто загарбницька політика проводилася державами з давніх-давен. Спочатку купці і лицарі вивозили в метрополії товари з колоній, використовували робочу силу для рабовласницьких господарств. Але з середини XIX століття ситуація змінюється: колонії перетворюються в ринки збуту промислової продукції метрополії. Замість вивезення товарів відбувається вивезення капіталів.

Можна розподілити на три періоди існування колоніальної системи:

• XVI-середина XVIII століття – торговий колоніалізм, заснований на вивезенні товарів до Європи. Для колоніальної політики цього періоду характерні: прагнення до встановлення монополії в торгівлі з підкореними територіями, захоплення і розграбування цілих країн, використання феодальних і рабовласницьких форм експлуатації місцевого населення. Ця політика привела до концентрації в країнах Європи великих капіталів на основі пограбування колоній і работоргівлі, яка особливо розгорнулася з другої половини XVII ст. і послужила одним з важелів перетворення Англії в головну капіталістичну країну того часу.

• з середини XVIII століття-кінець XIX століття – колоніалізм епохи промислового капіталу, що характеризується вивезенням промислових товарів з європейських країн в колонії. Колоніальна політика цього періоду стала джерелом величезних прибутків, але вона також по різному вплинула на держави, що її проводили: там, де вона проводилася феодалами (Іспанія, Португалія), вона сприяла застою, а потім і занепаду цих держав; там же, де колоніальна політика здійснювалася буржуазією (Великобританія, Нідерланди), вона прискорила розвиток капіталістичних відносин в метрополіях, сприяла підйому в них торгівлі, промисловості, вела до зміцнення і збагачення буржуазії. У поневолених країнах колоніальна політика викликала руйнування продуктивних сил, затримувала економічний і політичний розвиток цих країн, приводила до розграбування величезних районів і винищування цілих народів.

• кінець XIX-початок XX століття – колоніалізм епохи імперіалізму, відмінною рисою якого є вивезення в колонії капіталу з метрополій. Для колоніальної системи імперіалізму головною формою колоніального поневолення є безпосередньо військово-політичне панування метрополій над пригнобленими країнами і народами. Колоніальні імперії імперіалістичних держав Західної Європи, а також США і Японії склали фундамент колоніальної системи. Тобто країни-метрополії в цей період нав'язують своє панування «чужим» країнам і територіям, проводячи колоніальну політику, політику поневолення і експлуатації за допомогою військового, політичного

і економічного примусу народів цих країн і територій, тим самим всіляко гальмуючи в колоніях розвиток національного капіталу та створення великої сучасної промисловості.

Суперництво найбільших західних держав в боротьбі за колоніальний розділ і переділ світу було основним фактором у розвитку міжнародних відносин на межі XIX-XX ст. Із закінченням Першої світової війни почалася масштабна перебудова світового політичного простору, адже країни-переможниці не тільки зберегли всі свої колоніальні володіння, а й отримали під управління колонії Німеччини і Японії, провінції колишньої Османської імперії.

Під час дослідження мандатної системи слід розрізняти різні цілі, задля досягнення яких власне й була створена така система. Однією з основних політичних ідей, що стояли за системою, було запобігання експлуатації корінних народів на залежних територіях. Ця мета була доповнена ціллю сприяння добробуту та розвитку людей. Ці політичні наміри були реалізовані та підтримані низкою принципів. В першу чергу, основою мандатної системи були два елементи: принцип неприєднання території, з одного боку, та управління нею як прояв «священної місії цивілізації», з іншого[2, с. 70].

Та обставина, що мандатарії повинні були управляти територіями, на які поширювались повноваження мандату, без їх анексії, водночас певною мірою протидіючи імперським бажанням існуючих колоніальних держав, не вирішувала питання про те, чи має така територія суверенітет. Вважалось, що підмандатні території ще не були здатними до проголошення суверенітету, що означало б самовизначення у всіх відношеннях. За колоніальної системи керовані колонії не мали власного суверенітету, і всі повноваження стосовно управлінню належали колоніальній владі. Мандатарії, на відміну від колоніальних влад, керували територіями відповідно до умов мандату та від імені Ліги Націй. Отже, управління підмандатної території здійснювалось лише згідно з наданими правами за певним мандатом, а також заборонялися работоргівля, торгівля зброєю і алкоголем.

Статут Ліги Націй не згадує питання суверенітету підмандатних територій. Стаття 22 лише зазначає, що вони перестали перебувати під суверенітетом держав, що керували ними до Першої світової війни [1]. З подальшого формулювання випливає, що самі території ще не готові до проголошення суверенітету. Участь Ліги Націй у мандатній системі як наглядача над мандатаріями також не передавали територіального суверенітету ні самій організації, ні мандатарію, який здійснював свої повноваження відповідно до мандату. Як результат, підпорядковані території залишались суб'єктами, діяльність яких регулювалась міжнародним правом, але самі вони офіційно не визнавались суб'єктами міжнародного права.

Принцип управління територіями як «священної місії цивілізації» був розроблений таким чином, щоб запобігти імперській експлуатації територій, на які поширювались повноваження. Натомість управління з боку мандатарія повинно було всебічно сприяти освоєнню території для благополуччя корінного населення. Складність поняття «священна місія» полягає перш за все у відсутності його змісту в міжнародному праві. Окрім цього, цей термін не має конкретного юридичного чи навіть політичного значення, і підтверджує скоріше моральний обов'язок піклуватися про підмандатні території. Незважаючи на те, що ідея, що лежить в основі системи, відображається використанням терміну «священна місія», вона не дає вказівок щодо

того, як насправді виконувати функції мандатарія. Крім того, цей термін не може бути використаний для контролю ефективності управління державою-мандатарієм певної території згідно з мандатом. Це було змінено лише після створення Організації Об'єднаних Націй та встановлення принципу самовизначення, коли, відповідно, й відбувся остаточний крах мандатної системи.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. The Covenant of the League of Nations: (including Amendments Adopted to December, 1924). The Avalon Project: Documents in Law, History, and Diplomacy. URL: http://avalon.law.yale.edu (дата звернення: 11.12.2020)
2. Международная организация в ожидании приговора: Лига Наций в мировой политике, 1919 – 1946. Москва: ЯГГТУ им. К.Д.Ушинского, МПГУ им.В.К. Ленина, 1995. 201 с.

Дяченко Альона,
студентка 4 курсу спеціальності
«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
Київського університету імені Бориса Грінченка
Науковий керівник - **Мельник Ганна,**
к.і.н., доцент
Київського університету імені Бориса Грінченка

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Публічна дипломатія як перспективний інструмент зовнішньої політики переважно довгострокового впливу зазвичай розглядається у рамках неоліберальної традиції політичної думки. Видатний представник неоліберальної школи Джозеф Найт відводить публічній дипломатії роль інструмента реалізації політики «м'якої сили», ширшого поняття, що включає комплекс спеціальних заходів щодо досягнення зовнішньополітичних цілей [3, С. 23].

Слід зазначити, що на відміну від «жорсткої сили», що зазвичай викликає потрібний результат (бажана поведінка) цільового об'єкта прямо, «м'яка сила» діє опосередковано, виступаючи спонуканням тієї чи іншої поведінки. Відповідно, результат застосування/дії «м'якої сили» слід розглядати по лінії «результат як сприйняття (ставлення) та результат як поведінки (дії), обумовлене відповідним ставленням». Сьогодні «м'яка сила» – це атрибут політики розвинутих країн світу. За останні десятиліття різні держави по-різному намагалися реалізувати свій потенціал «м'якої сили» у зовнішній політиці, що дозволяє говорити про існування кількох різних стратегій її використання.

Аналіз історіографії та джерельної бази дослідження засвідчив, що феномен публічної дипломатії давно перебуває в центрі уваги дослідників. Поширеним є підхід, за якого публічна дипломатія розглядається як інструмент прояву «м'якої сили» держави на міжнародній арені. Значну кількість праць як українських, так і закордонних науковців присвячено окремим, суто практичним аспектам публічної дипломатії Польщі, а також її концептуально-теоретичного виміру. Проблемі публічної дипломатії та її застосуванню у політичних процесах приділяли увагу багато зарубіжних та вітчизняних авторів. Американські вчені Е. Гулліон та А. Хоффман наприкінці 1960-х рр. першими спробували дати наукове визначення цього феномену,

центральною тезою якого стало визнання появи нового методу зовнішньої політики, за допомогою якого уряд однієї країни формує громадську думку щодо певного питання серед населення зарубіжної держави.

Широкий аналіз в експертному середовищі отримав концептуальнотеоретичний вимір публічної дипломатії, чому присвячувалися прац К. Балабанова, Л. Гарника, С. Гуцал, О. Заболотної.

Проблемі міжнародного іміджу держави також присвячено місце у дослідженнях вітчизняних науковців. Його розгляд з теоретичної точки зору присвятили роботи А. Акайомова, О. Дубас, М. Недопитанський, А. Старостіна.

Польські та польськомовні наукові доробки також зосереджують свою увагу на суто практичних аспектах публічної дипломатії, з точки зору таких питань, як зовнішня політика Польщі (А. Войцюк, Р. Стемпловський), транскордонні процеси (Б. Кавалко, Н. Антонюк, Г. Щерба), імідж та стереотипи (Й. Лічнер, І. Мацевко, В. Смочинський), спортивна дипломатія (М. Кобєрецький, Е. Бялковська), у тому числі тотожного предметного поля дослідження (К. Зелінська, Г. Хім'як, Й. Станішкіс).

Сучасне розуміння публічної дипломатії Польщі складається з набору стратегічних, концептуальних, координаційних та виконавчих заходів, які мають на меті вплинути на громадську думку за кордоном, забезпечивши реалізацію та просування інтересів держави на міжнародній арені. Основною метою публічної дипломатії Польщі є формування позитивного іміджу, сприяння вдосконаленню та просуванню об'єктивного знання та розуміння країни, її історії іноземною громадськістю. Водночас, публічна дипломатія Республіки Польща покликана стимулювати контакти та співпрацю з міжнародними партнерами, а також зміцнювати її престиж як держави-учасниці ЄС.

Метою роботи є дослідження основних функціональних інструментів публічної дипломатії Республіки Польща, які впливають на формування її міжнародного іміджу.

Реалізацією публічної дипломатії Польщі займається Департамент публічної та культурної дипломатії Міністерства закордонних справ. Департамент залучає у реалізацію публічної дипломатії громадянське суспільство та представників НКО через систему грантів. У 2020 році на гранти для реалізації громадських ініціатив у сфері публічної дипломатії було виділено понад 4.6 млн польських злотих. Polsca pomoc (Polish aid) – основний державний проект із реалізації гуманітарного співробітництва. Проект має 3 напрямки: разову допомогу, гуманітарну допомогу та глобальну освіту. Допомога надається країнам, постраждалим внаслідок військових конфліктів (Ліван, Сирія, Лівія, Ірак тощо) і від стихійних лих, а також країнам, що розвиваються. [4].

На сьогоднішній день функціонування механізму публічної дипломатії Республіки Польща забезпечується 160 дипломатичними представництвами та місіями держави за кордоном. Їх координує спеціальний підрозділ МЗС Польщі – Департамент публічної та культурної дипломатії, створений у 2008 році. Насправді, цілі публічної дипломатії реалізують й інші організаційні підрозділи МЗС. Особливу роль відіграють Прес-служба, Департамент економічного співробітництва та Рада промоції Польщі, заснована у 2004 році [2, С. 67].

Важливою ланкою у публічній дипломатії Польщі, завдяки якій реалізувалася та реалізується польська євроінтеграційна стратегія, є державний брендинг. Важливою складовою, у контексті реалізації такої стратегії, стало формування в державах

учасницях Європейського союзу іміджу Польщі як соціально-орієнтованої, демократичної, ринкової, правової держави, яка розбудовує свою зовнішню політику на принципах взаємних інтересів, партнерства, активної участі у вирішенні зовнішньополітичних питань. Оскільки референдуми в державах-учасниках ЄС є важливою складовою прийняття держави до наддержавної спільноти, можна відзначити, що Польщі вдалося сформувати позитивний імідж як серед населення, так і серед еліт держав-учасників ЄС [1, С. 143].

Дану мету були покликані реалізовувати, зокрема, Рамкова програма закордонної промоції процесу прийняття РП до ЄС на період 2000–2002 рр. (2000 р.) та Програма промоції Польщі у країнах-членах ЄС (2002 р.), які адресовані політикам, лідерам громадської думки, неурядовим громадським організаціями у державах-учасниках ЄС. Інформування соціальних агентів у державах Європейського Союзу поширювалося через інформаційні буклети, трансляції теле- і радіопередач, проведення профільних, галузевих форумів, тематичних заходів, організації та проведення Року Польщі і тд. [1, С. 143].

Водночас, з 1999 р. уряд Польщі, у кооперації з бізнесовими колами, при підтримці польського Міністерства економіки та закордонних інвестицій, Національної економічної палати, Польської агенції інформації, Академії брендів, які розгорнули динамічну та активну кампанію у сфері конструювання бренду держави, покликані підвищити конкурентоспроможність польської економічної системи у галузі європейських вимог. Відповідний підхід вочевидь дозволив польському уряду зробити власну державу більш впізнаваною та привабливою [1, С. 143].

Істотний вклад у конструювання позитивного іміджу та образу польської держави, втілює польська діаспора, яка за підрахунками польських експертів становить до 21 млн. осіб (при 38 млн. проживаючих у самій Польщі). Чисельно по країнах, найбільше поляків проживає у США (10,6 млн осіб), Німеччині (2 млн осіб), Бразилії (1,6 млн осіб), Франції (1,05 млн осіб) та Україні (1 млн осіб) [1, С. 143-144].

Величезний внесок зробила, зокрема, польська діаспора у США (особливо по лінії інтеграції Польщі до НАТО). Взаємодія неурядових структур Польщі з польською діаспорою США здійснила величезний вплив на позицію американських політиків до прозахідного вибору польської спільноти. Одним з ключових лобістів польських інтересів є, зокрема, екс-радник з національної безпеки президента Дж. Картера, а нині - радник Центру стратегічних і міжнародних студій, поляк за походженням, З. Бжезінський [1, С. 144].

Для країни, яка позиціонує себе як «середня європейська держава», велику роль у зовнішній політиці відіграє питання просування її іміджу та бренду, а також питання сприйняття у світовому співтоваристві. Польща не має великого досвіду в реалізації концепції «м'якої сили», але за останні 25 років змогла досягти хороших результатів її використання в одній з основних сфер своїх інтересів (Україна та Республіка Білорусь). Як ми з'ясували, «м'яка дія» Варшави ґрунтується на «політиці історичного впливу» і розглядається в контексті «обов'язку» Польщі поширення демократичних цінностей та європейської ідеології. Цей тип політики, який у Польщі офіційно закріплений як «публічна дипломатія», ґрунтується на прагненні країни грати не лише «законослухняного громадянина Європи», а й «громадянина з добрими намірами». Більше того, РП прагне того, щоб її сприймали як регіонального лідера, що може бути продемонстровано її ініціативою щодо створення організації «Східного Партнерства».

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА
1. Буглай Н. М. Формування зовнішньополітичної стратегії та реалізація пріоритетних напрямів зовнішньої політики Республіки Польща (1995–2005 рр.) : дис. … д-ра іст. наук : 07.00.02 / Інститут історії України. Київ, 2018. 493 с.
2. Процюк М. В. Роль публічної дипломатії у сучасних українськопольських відносинах : дис. канд. політ. наук : 23.00.04 / Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, С. 67.
3. Nye J. Soft Power: the means to success in World Politics. N.Y.: Perseus Publishing, 2004. 191 p.
4. Talik M. Rada promocji Polski będzie wspierać projekt ESK 2016. URL: https://www.wroclaw.pl/esk-2016-trzymiesiace-z-europejska-stolica-kultury (дата звернення: 10.05.2022).

Єленевська Анастасія,
здобувачка вищої освіти ІІ року навчання ОР «Бакалавр»
спеціальності Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник - **Михтуненко Вікторія,**
к.і.н., страший викладач,
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

СИРІЙСЬКА ГРОМАДЯНСЬКА ВІЙНА: ВИТОКИ, ПРИЧИНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРІШЕННЯ

Сирійська війна – це громадянська війна що була спровокована бунтами громадян метою яких було домогтися відставки Президента Башара аль-Асада та завершення майже 50-річного однопартійного правління Баасистів.

В цій війні, якщо говорити та аналізувати, не повинні були брати участь інші країни. Насправді громадянська війна тому і громадянська, вона відбувається виключно між громадянами однієї країни в ідеалі без втручань інших країн. Проте війна в Сирії вклюсила в свій конфлікт Росію, США, Велику Британію (тут мається на увазі саме силове та політичне втручання).

Якщо говорити вже про втручання країн Росія підтримала Асада, Британія підтримала Сирійський уряд, і аналогічно вчини в Іран. Вже в 2015 році відбулася величезна катастрофа цієї війни, до конфлікту силово втрутилася Росія, велика країна вирішила що вона зможе допомогти, але не завжди розмір територій говорить про могутність.

В цій війні було використано окрім потужної авіа зброї, та артилерії ще й хімічна зброя. США підтримало повстанців і завдавало ракетних ударів по станція Асади. Війна в яку прийшли країни мутанти та гегемонії, найгірше те шо територія проведення бойових дій була саме на території Сирії. Що до Великої Британії, королева сполучених королівств Англія стала на сторону разом з США. Прем'єр-міністр скликав спеціальний "кабінет війни", коли Велика Британія готувалася приєднатися до тристоронніх військових дій проти сирійського режиму після використання хімічної зброї.

Кабміну, як очікувалося, буде запропоновано схвалити британську участь у акції під керівництвом Франції та США, спрямовану на інфраструктуру виробництва хімічної зброї сирійського президента Башара Ассада. «Війна у Сирії триває сім років. За цей час її жертвами стали щонайменше 70 тисяч мирних мешканців, більше

мільйона залишили власні будинки. А густонаселені міста пережили 33 хімічні атаки. 27 з них - на совісті Башара Асада.

Нагадаємо, минулих вихідних проурядові війська Сирії, підтримувані Росією, почали новий наступ на території Східної Гути в околицях Дамаска. Метою сирійської влади стало місто Дума. 7 квітня одразу кілька правозахисних організацій, що працюють в регіоні, в тому числі й волонтерський рух "Білі каски", заявили, що в регіоні відбулася хімічна атака.

8 квітня президент США Дональд Трамп, коментуючи останній випадок застосування хімічної зброї в Сирії**,** безпосередньо звинуватив президента РФ Володимира Путіна і владу Ірану в прямій підтримці "звіра Асада" і пообіцяв, що за це "доведеться заплатити велику ціну".

Росія, своєю чергою, пообіцяла збивати ракети і знищувати джерела вогню у випадку ударів США по Сирії.» джерела ВВС. Велика Британія стала на сторону протистантів, а той час коли Росія на сторону влади. Тим самим Британія та Росія також мали між конфлікт між собою, це виражалося погрозами, сварками та конфліктами. Велика Британія навіть погрожувала Росії, та грозилася розправою якщо та не припинить постачання зброї та не виведе армію з Сирії. Британія разом з США та Францією розробляла "дорожню карту" для врегулювання сирійського конфлікту.

По-перше, ліквідація хімічної програми в Сирії перевірений і безповоротний чином. Це необхідно. Ми повинні застосовувати будь-які кроки в Сирії, щоб створити міжнародний механізм щодо встановлення відповідальності, зупинити безкарність і завадити рецидивам з боку сирійського режиму.

По-друге, ми повинні ліквідувати тероризм, ліквідувати ІД. Це довгострокове завдання, тому ми маємо й надалі діяти, щоб наші дії стали перемогою.

По-третє, забезпечити припинення військових дій на всій території Сирії і забезпечити гуманітарний доступ до населення, відповідно до резолюцій СБ ООН. Дуже необхідно, щоб гуманітарні конвої в умовах достатньої безпеки могли б доїжджати до Східної Гути.

Нарешті необхідно розробити план виходу з кризи, забезпечити стале політичне вирішення, відповідно до резолюції СБ ООН №2254. Необхідно почати перемовини під егідою ООН, щоб забезпечити політичний перехід у Сирії".

Великобританія займає пасивну позицію у вирішенні ситуації в Сирії, всі дії виходять від Росії і США. Про це заявив посол РФ в Британії Олександр Яковенко, передає УНН із посиланням на РІА “Новости”. “Великобританія грає пасивну роль. Основний тягар лежить на нас (Росії — ред.) і США . Робота з британської сторони поки не відчувається”, — зазначив посол під час свого виступу в Лондоні. Він також констатував, що двосторонні відносини РФ і Британії, особливо зв’язку на рівні керівництва двох країн, перебувають на низькому рівні через позицію британської сторони. За його словами, продовжується тиск британських банків по відношенню до російських організацій і рахунках громадян. “Банки заблокували рахунки трьох російських ЗМІ (в Великобританії — ред.), що істотно ускладнює роботу цих ЗМІ”, — сказав посол. Як повідомляв УНН, 4 лютого у Британії майже 2 млрд дол. виділили на допомогу сирійцям.

На данний момент багато журналістів почали порівнювати війну в Сирії з війною в Україні. Не можу сказати що це так, але є маса схожих моментів. Наприклад

що Росія дуже жостоко та агресивно себе поводить на чужих територіях. А також що в Сирію що в Україну ніхно не кликав цю державу, її дії не законні і порушують багато норм, правил та законів.

Єрмолаєва Анна,
здобувачка вищої освіти III року навчання ОР «Бакалавр»
спеціальності Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник - **Подрєз Юлія,**
к.і.н., доцент
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

В сучасному світі одним з головних питань є екологічні проблеми, які поширені по всьому світу. Наразі майже вся людська діяльність впливає на екологію. Екологічні проблеми створюють загрозу для здоров'я і життя усіх живих істот нашої планети, впливають на економіку країн у всіх регіонах світу.

Найбільшими екологічними проблемами є забруднення води, повітря та землі, глобальне потепління, перенаселення, зміна клімату, деградація природних ресурсів, втрата біорізноманіття, знищення лісів, забруднення океану, кислотні дощі та виснаження озонового шару. Промисловість та транспорт це найбільші забруднювачі, бо викидають в атмосферу велику кількість токсинів. Відбувається викид парникових газів, що призводить до потепління. Глобальне потепління призводить до зміни клімату у світі. Зростання кількості населення в низькорозвинених країнах спричиняє нестачу ресурсів: води чи продуктів харчування. Розвиток промисловості все більше забруднює води, що зменшує кількість чистої питної води. Діяльність людей призводить до руйнування середовища життя для різних видів тварин. Це лише мала частина екологічних проблем. [5]

Проблеми довкілля наразі турбують кожну країну світу і без співпраці на міжнародній арені їх не вирішити. Питання екологічних проблем підіймаються в порядку денному багатьох країн та міжнародних організацій. ООН є однією з провідних організацій, яка займається охороною довкілля. У 1972 році Організація Об'єднаних Націй розробила Програму із захисту навколишнього природного середовища. Програма координує співробітництво держав в охороні здоров'я. У 2015 році було ухвалено 17 глобальних цілей розвитку на 2016-2030 рр., 7 з цілей звернені на проблеми екології. У 1961 році було створено Всесвітній фонд дикої природи. Ця неурядова організація має вплив в по всьому світу й привертає увагу до захисту лісів, морів, прісних водойм та рідкісних видів тварин. Також однією з найбільш впливових організацій є «Грінпіс». Організація створена в 1970 році й займається захистом екосистеми на глобальному рівні. [2,4]

В результаті світової промисловості поширюється забруднення по всьому світу. Багато країн та їх сусідів страждають від промислових викідів та відходівДля піклування про навколишнє середовище, міжнародна економічна спільнота повинна витрачати кошти на утилізацію промислових відходів та забрудників. За результатами дослідження ВООЗ в 2012 році, 23% людей по всьому світу загинули через екологічні

чинники. Зростає кількість ТНК, які націлюють свою економіку на використання зеленої енергетики, вони беруть участь в екологічній звітності й у програмах для зниження забруднення. В Європейському союзі проблемами охорони довкілля займається Європейське екологічне агенство. Воно здійснює моніторинг ступеня екологічної небезпеки та створює програми збереження довкілля. Для країн, які хочуть співпрацювати з ЄС потрібно відповідати нормам, які союз встановлює для країн-членів. [3, 1]

Отже, питаннями охорони довкілля опікується кожна країна світу. Проблеми забруднення стосуються кожного і розв'язувати ці питання треба на глобальному рівні за допомогою співпраці. Велика кількість урядових і неурядових організацій досліджують і працюють у вирішенні проблем довкілля для майбутнього людства. Країни повинні використовувати чисту енергетику і давати приклад іншим країнам у розв'язанні проблем, які наносить людська діяльність.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Аналіз досвіду Європейського співробітництва щодо формування і втілення інституцій та інструментів екологічної політики. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/analiz-dosvidu-evropeyskogo-spivrobitnictva-schodo-formuvannya-i

2. Екологічні організації на міжнародній арені. ARTIUS/ Art of protect: https://artius.ua/novini/statti/ekologichni-organizacii.html

3. Сардак С.Е., Пахалюк Т.О. Проблеми навколишнього середовища в сучасних міжнарожних економічних відносинах. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. 2018 р. №23. С 21-23

4. Bostjan Udovic, Miha Pongrac. The Development, (Non) Institutionalisation, and (Lost) Opportunities of Slovenian Environmental Diplomacy in the Last 25 Years. CIRR. 2016 p. №22. C 29-51

5. Environmental issues. Chapter 16. URL: https://ncert.nic.in/textbook/pdf/lebo116.pdf

Землякова Катерина,
здобувачка вищої освіти III року навчання ОР «Бакалавр»
спеціальності Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник - **Подрєз Юлія,**
к.і.н., доцент
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ПІСЛЯ ВТОРГНЕННЯ РФ

У сучасних умовах розвитку світової спільноти жодна держава не може існувати самостійно, оскільки процеси глобалізації зумовлюють глибоку взаємозалежність країн, взаємопроникнення та нівелювання кордонів між зовнішньою та внутрішньою політикою, національним і міжнародним рівнями спільноти. З огляду на це, будь-якій державі для забезпечення сталого розвитку необхідно постійно будувати відносини з іншими суб'єктами міжнародних відносин, що реалізується через національну зовнішню політику [2, с.74].

У сучасних умовах зовнішній політиці держав приділяється особлива увага, адже саме активна діяльність країн на міжнародній арені формує контури світового порядку та має великий вплив на характер міжнародних відносин між країнами світу. Зовнішня

політика країни складається з низки ланок, пов'язаних суспільними відносинами, а саме соціальними, політичними, економічними, культурними та іншими зв'язками, що є багатогранним явищем [4, с. 310].

У будь-якій політичній системі головним центром політичної структури в процесі прийняття рішень є саме зовнішня політика. Її завдання полягають у визначенні та ідентифікації пріоритетів країни на міжнародній арені, їх реалізації, збереженні незалежності й цілісності держави. До сфери завдань зовнішньої політики тієї чи іншої держави входять забезпечення комерційних, економічних і військових потреб, а також забезпечення міжнародного престижу [2**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 75].

Отже, зовнішня політика держави – це сфера діяльності державної влади насамперед органу управління у сфері міжнародних відносин із метою здійснення певного впливу на акторів міжнародних відносин. Слід зазначити, що зовнішня політика здійснюється в інших суспільних умов, ніж внутрішня.

24 лютого 2022 р. відбулася подія, яка докорінно змінила сучасну історію України та світу, а саме – повномасштабна військова агресія РФ проти України. Війська РФ відкрито, а не гібридно, як це було до того, вторглися на територію прикордонних українських областей з територій РФ, Білорусі та тимчасово окупованого Криму. Українське військо дало відсіч окупантам та змогло витіснити їх з Київської, Чернігівської, Сумської областей.

Повномасштабна війна РФ проти України докорінно змінила й формат зовнішньополітичних стосунків держави з західними партнерами – критична ситуація із загостренням російсько-українського конфлікту яскраво продемонструвала неефективність «нормандського формату», «формули Штайнмаєра» та інших інструментів, які до того просувалися представниками від ЄС як механізми врегулювання конфлікту [1].

Світ опинився перед вибором – підтримка України у її боротьбі проти агресивної РФ, або ж продовження співпраці з РФ у економічній та, особливо, енергетичній сферах. Для багатьох країн це рішення далося не просто й вагому роль у об'єднанні країн Європи та всього світу відіграла діяльність українських дипломатів на чолі з Міністром закордонних справ України Д. Кулебою та самого Президента України В. Зеленського, який провів цілу низку онлайн-зустрічей з урядами країн світу, виголосивши мотиваційні промови із закликом до демократичних країн об'єднатися у єдину «антипутінську» коаліцію для протидії загрозам, які створює РФ через свої агресивні дії проти України [3].

Наслідками повномасштабного вторгнення Росії до України у 20:30 р. стали такі явища:

– введення безпрецедентних санкцій провідних країн світу та міжнародних організацій проти Росії, виключення Росії з більшості міжнародних організацій, розірвання дипломатичних, економічних, бізнесових та інших контактів з країною-агресором;

– гуманітарна криза у країнах Європи через потік українських біженців – з початку військового вторгнення РФ та станом на квітень 2022 р. з України виїхало 5,6 мільйони біженців. Найбільше біженців з України прийняли такі країни, як Польща, Румунія, Угорщина, Молдова, Словаччина, Чехія, Німеччина [5];

– безпрецедентна допомога Україні зі сторони країн світу та міжнародних організацій – усі 27 країн ЄС, Норвегія та Туреччина долучилися до допомоги Україні.

Вже 28 лютого 2022 р. Україна подала заявку на вступ до ЄС, було розпочато розгляд заявки та прийняття рішення щодо цього питання. Україна здобула значну вагу на міжнародній арені як держава з потужним військовим потенціалом, яка змогла вистояти проти навали російської агресії та згрупувати навколо себе найбільш впливові країни світу, створивши станом на квітень 2022 р. неформальну коаліцію проти Росії.

З огляду на ситуацію станом на початок 2022 р., Україна опинилася в умовах, які швидко змінюються – війна, докорінні зміни як всередині країни, так і у світовій спільноті. Наша держава виявилася в епіцентрі виру подій, спричиненого військовою агресією РФ, здобувши вплив на міжнародній арені, якого Україна не мала за всі роки своєї незалежності. Важливим завданням України є не тільки вистояти проти загарбника та зберегти свою суб'єктність, суверенітет, територіальну цілісність, але й зміцнювати далі свою роль на міжнародній арені, що дозволить Україні заручитися потужною підтримкою цивілізованих країн світу, без якої існування країни в умовах масштабних воєнних дій на її території буде майже неможливим. Україна потребує військової, гуманітарної, фінансової допомоги, отримання якої будується саме на зовнішньополітичних діях України, стратегіях побудови міцних партнерських стосунків з країнами світу.

Український інститут майбутнього розробив основні стратегії та завдання для української зовнішньої політики станом на активну фазу військових дій та після закінчення війни [6**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]. Серед них виокремлені такі:

– домовленості щодо гарантій безпеки і нейтрального статусу;
– судове переслідування Росії і притягнення до відповідальності винних у цій війні;
– пошук і залучення ресурсів для післявоєнної відбудови;
– адаптація санкційної політики;
– налаштування зв'язку із закордонними діаспорами та повернення біженців [6].

Нагальними питаннями, які повинна вирішити Україна у галузі своєї закордонної політики, є прийняття рішення щодо збереження або ж відмови від курсу на членство в НАТО. Відмова України від цього курсу та збереження статусу позаблокової країни є однією з головних ультиматумів злочинного керівництва Росії. У то же час, відмова від вступу до НАТО може означати для України вразливість перед чинними та майбутніми агресивними діями РФ та загрозою повного загарбання ворожою країною.

Повномасштабна війна Росії проти України акумулювала військову, фінансову, гуманітарну допомогу Україні, посиливши як зв'язки України із найбільш впливовими в геополітичному плані демократіями світу, так і вплив України на міжнародній арені. На сьогодні зовнішня політика України стала надзвичайно важливим елементом її політичного життя, оскільки саме підтримка закордонних партнерів та світової спільноти загалом дозволяє українцям успішно протистояти військовій агресії РФ, економічній та гуманітарній кризам, спричинених війною.

Україні доведеться вирішити низку дискусійних питань та розробити нову

стратегію повоєнної зовнішньої політики, спрямованої на співпрацю з країнами світу в питанням відбудови української економіки та інфраструктури, подолання кризи біженців та внутрішніх переселенців, військового зміцнення України, яка стала форпостом на шляху російського загарбника у Європу.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Війна в Україні: які країни допомагають найбільше. Слово і діло: Аналітичний портал. 2022. URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/04/19/novyna/finansy/vijna-ukrayini-yaki-krayiny-dopomahayut-najbilshe (дата звернення: 06.06.2022).

2. Ждамарова А. В. Зовнішня політика сучасної держави: основні підходи до визначення поняття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні відносини*». Вип. 6. 2019. С. 72–78.

3. Зануда А. Підтримка України у війні з Росією. Якою є ціна для Заходу. BBC News Україна, 2022. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-60864023 (дата звернення: 06.06.2022).

4. Капітоненко М. Г. Стратегія зовнішньополітична // Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. / ред. кол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ: Знання України, 2004. Т. 2: М – Я. 812 с.

5. Кількість біженців з України досягла 5,6 мільйона – ООН. Слово і діло: Аналітичний портал, 2022. URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/05/03/novyna/suspilstvo/kilkist-bizhencziv-ukrayiny-dosyahla-56-miljona-oon (дата звернення: 06.06.2022).

6. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. Український інститут майбутнього, 2022. URL: https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratyty-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/ (дата звернення: 06.06.2022).

Ільяшенко Ілона,
здобувачка вищої освіти І року навчання ОР «Магістр»
спеціальності СО (Історія)
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник - **Горобець Ігор,**
к.і.н., доцент,
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка

ПРИЧИНИ ПОВСТАННЯ СИПАЇВ 1857-1859 РР.

Розширення колоніальних володінь Великобританії було важливою частиною зовнішньої політики країни. Індія була ключовою метою, особливо після втрати Північно-Американських колоній у XVIII ст. Функцію розширення та завоювання нових володінь, ринків збуту, ресурсів, в цілому торгівлі виконувала Ост-Індійська Компанія, історія якої починається в 1600 р.. Активну діяльність в Індії вона проводила в XVIII – першій пол. XIX ст.. Індійський регіон був строкатий за своїми культурними, релігійними ознаками, управляти нею було нелегко. Важливою подією для Англії та Індії було сипайське повстання 1857-1859 рр., саме після нього Ост-Індійської Компанії припиняє виконувати політичну роль, а сама компанія через декілька років припинить існування, управління переходить до уряду Великобританії. Необхідно простежити які причини змогли об'єднати в боротьбу проти панування англійців практично все населення Індії, незалежно від релігії, мови чи касти.

Причиною, яку називають першою коли мова йде про повстання, це патрони змащені жиром до гвинтівки зразка 1853 р., яку використовували війська Ост-Індійської компанії. Щоб використати патрони необхідно їх розкусити, засипати порох і таким чином зарядити гвинтівку, та проблема крилася в тому, що вини були змащені

коров'ячим та свинячим жиром. Відповідно до релігійних уявлень індуїстів та мусульман вважається гріховним. Почувши цю новину сипаї у Міруті, саме туди вперше потрапили патрони нового типу, почали повстання. Виробники замінили усі патрони виготовлені з додаванням цих двох видів жиру, але ніякого позитивного впливу це вже не мало.[4, ст. 47]

Британці починаючи з XIX ст. почали втручатися в традиції Індії і змінювати їх на більш гуманні, це подобалося далеко не всьому населенню, невдоволення таким станом росло. Прикладом цього є обряд «саті», коли вдова вирішувала скоїти самогубство на погребальному вогнищі її чоловіка, в 1812 р. було введено правило, за яким назначався наглядач який давав дозвіл на його проведення, якщо дружині менше 16, вона вагітна, чи знаходиться під наркотичним сп'янінням, його не давали. В 1829 р. обряд офіційно заборонили. Адміністрація Компанії та місіонери боролися також з умертвінням новонароджених дівчаток в Північно-Західній Індії, а також з культом священників-убивць, що нападали на довірливих подорожніх.

Найбільш згуртованими учасниками повстання були воїни – сипаї, які також мали причини для боротьби з колонізаторами. Все частіше вимоги до солдатів ставали більшими й більшими, це викликало обурення серед солдатів. Для сипаїв було ганебним з релігійних та кастових уявлень перепливати морським шляхом та боротися на іноземних територіях. Тому в 1856 р. усі воїни повинні були принести присягу згідно з якою в разі необхідності зобов'язувалися при необхідності пересуватися морем. Кожного разу перед битвою індуси молилися богині Калі та приносили жертву щоб задобрити її. Значне збільшення чисельності місіонерів примушувало почувати недовіру та боязнь масової християнізації. Більш прагматичною була інша причина, це припинення колонізації територій Індії, в результаті чого відбувалося зменшення чисельності військ, а також конкуренцію могли скласти вихідці з недавно завойованих Пенджабу та Сінду. Для сипаїв їхня справа була нерозривно пов'язана з релігією і кастою яку вони представляли, порушення правил та устоїв призводило до ганьби.[1]

В основному повстання в 1857 р. розгорталося в Північний Індії, саме тут в наслідок земельної реформи, великі землевласники(тулукдари) втратили свої землі, які перерозподілили селянам, це викликало в них велике обурення й вони приєдналися до повстання. Та селян також не можна було назвати задоволеними, великі податки не дозволяли покращити їхній стан. Британці сподівалися, що останні стануть на їх сторони проти жорстоких землевласників та цього не трапилося. [5] Ось як зазначає про селян Хібберт: «Їм краще йти старим шляхом, а не запропонованим новим іноземцями. Для них є не зрозумілі нові запроваджувані порядки, вони не довіряли новим суддям та корумпованим чиновникам чия діяльність їм була не зрозуміла. Для них краще старі, жорстокі, але зрозумілі господарі» [2, ст.137]

Інші інновації, які мали б розвивати економіку країни не завжди були зрозумілі населенню, а подекуди насторожували і лякали. Важливе місце становила освітня політика, що була західною. Англійська мова займала місце перської в ролі офіційної мови. Стара еліта, навчена традиційним зразком, відчувала себе приниженою. Західні винаходи, такі як телеграф і залізниця, викликали упередження консервативного суспільства. В решті-решт, була поширена на той час діяльність християнських місіонерів. Уряд був демонстративно нейтральним, але індуїстське суспільство було схильне розглядати місіонерів таких які руйнують індуське суспільство без відкритого втручання. [3, ст.55]

Тож, головними причинами повстання сипаїв 1857-1859рр. було втручання в культурне та релігійне життя населення Індії, спроба європеїзувати його. З початком XIX ст. відбувається ігнорування місцевої автентичності та особливості регіону. Консервативність Індії не була готова до різких змін, особливо в умовах коли британці виносили свою культуру на перше місце, як більш розвиненішу й вагомішу.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Christopher Hibbert, The Great Mutiny: India 1857. New York: Viking Press, 1978. 750 p.
2. Kallie Szczepanski. The Indian Revolt of 1857. ThoughtCo. URL: https://www.thoughtco.com/the-indian-revolt-of-1857-195476(дата звернення: 22.06.22)
3. The mutiny and great revolt of 1857-59. *Britannica.* URL: https://www.britannica.com/place/India/The-mutiny-and-great-revolt-of 1857-59 (дата звернення: 22.06.22)
4. Гуздинский В.В. Великобритания и ее империя в средине XIX века: либерализм и проблема модернизации. – Челябинск: Енциклопедия, 2015. 220 с.
5. Філь Ю.С. Індуські вестернізовані еліти Північної Індії (1858–1921). Київ: Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, 2018. 220 с.

Лиховоз Дар'я,
здобувачка вищої освіти II року навчання ОР «Бакалавр»
спеціальності Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник - **Ціватий Вячеслав,**
к.і.н., доцент
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛІ ДИПЛОМАТІЇ ТА ДИПЛОМАТИЧНОГО ЕТИКЕТУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ І ТЕМПОРАЛЬНИЙ ДИСКУРСИ

Англійська дипломатія є класичною дипломатією, і являє собою інституціонально – одну із класичних моделей європейської дипломатії, під впливом якої формувалися та розвивалися дипломатичні моделі та дипломатичні системи інших держав. Велика Британія пройшла довгий шлях свого становлення та інституціонального розвитку. Це спричинило вироблення традицій властивих її культурі та виокремленню відмінних ознак від інших моделей дипломатій держав світу. Дипломатія Великої Британії звертає особливу увагу на підготовку кадрів для роботи у сфері міжнародних відносин і дипломатії. Основними вимогами до претендентів є не наявність спеціальної освіти у сфері міжнародних відносин, а здатність у короткі терміни опановувати нові знання, уміння, навички та формувати професійні компетентності в різних сферах дипломатії. Гарольд Нікольсон, авторитетний англійський дипломат, зазначив, що для професійного дипломата найголовнішим є його особистісні якості, серед яких можна виокремити: доброзичливість, правдивість, спокійність, акуратність, терпеливість, скромність, лояльність [2, с. 495].

Узагалі, англійцям притаманні риси, які відповідають класичним вимогам до дипломатії та професійних дипломатів. Прикладом може слугувати їхнє уникнення категоричності, замовчування та натяки. Вони уникають однозначних відповідей, якщо це є можливим і тому трактування, що саме вони хотіли б донести до інших є

складною справою для трактування. Англійці є ввічливими людьми і тому очікують такого ж відношення – і до себе.

У той же час, вони є мовчазними і дещо замкнутими, особливо з незнайомими людьми. Якщо ми вважаємо, що мовчання – це знак згоди, то для англійських дипломатів мовчання означає не бажання щось обговорювати та розповідати. Англійського дипломата виділяє його вишуканість і шарм, що допомагає їм у веденні перемовин. У той же час, вони можуть бути холоднокровними, що є незамінним при вирішенні критичних ситуацій і особливостей їх поведінки в кризових ситуаціях [3, с. 221-223].

Велика Британія є одним із впливових та сильних міжнародних àкторів не тільки європейської системи, а й світової. Тому, важливим для Великої Британії є питання зовнішніх зносин з іншими державами та вжиття заходів, які б забезпечували і підтримували їй захист національних інтересів і першість на континенті [1, с. 145].

Особливістю дипломатів Великої Британії є їхнє вміння розмовляти про конкретні справи теперішніх днів, а не про глобальні проблеми. Їхня практичність та стриманість наглядно показує їх професіоналізм та бажання працювати тут і зараз, з метою вирішення поточних питань і проблем [3, с. 222].

На особливу увагу заслуговує ставлення англійців до норм етикету та церемоніалу, які значно відрізняється від загальноєвропейських.

Перебуваючи у Великій Британії, важливо пам’ятати, що шотландців, ірландців та уельсців прийнято називати британцями, а не англійціями. При вітанні вони тиснуть руки всім присутнім, але це є характерним лише для перших зустрічей, надалі вітання звужується до усних вітань. У разі наявного дворянського звання у співрозмовника – потрібно звертатися до нього «сер» чи «лорд». Рукостискання легкі – не тверді [3, с. 223].

Велика Британія має особливе ставлення до пунктуальності. Перед запланованою діловою зустріччю обов’язково запитайте – на яку годину розраховує ваш партнер. Це є ввічливим жестом, що ви турбуєтеся про його час.

Також на зустрічах у приватних будинках не є прийнятним обмінюватися візитними картками та першими знайомитися з незнайомими людьми, потрібно дочекатися до поки вам їх не представлять [3, с. 224].

Щодо столового етикету, то тут переважає стриманість та вихованість. У ресторані для того щоб покликати офіціанта достатньо лише підняти руку і не в якому разі не махати чи кричати.

В Англії, коли запрошують додому, бажано прибути принаймні за 10-20 хвилин після вказаного часу, але головне, щоб не раніше зазначеного часу. У Шотландії та Уельсі прийнято прибувати трішки раніше вказаного часу.

Почесний гість завжди займає місце праворуч від господаря. Краще буде спершу зачекати, поки господар не почне їсти, перш ніж їсти гостю.

Господар або господиня завжди виголошують перший тост, який зазвичай проголошується лише під час офіційної вечері. Під час урочистої вечері не прийнято палити сигари чи сигарети до тих пір, поки не буде проголошений тост за королеву або поки господар не дасть на те згоди. Краще тримати руки на столі весь час під час їжі, а не на колінах. Однак не треба тримати лікті на столі. Закінчивши з їжею, потрібно покласти ніж і виделку поруч на тарілку в положенні 5:25.

У Великій Британії дуже поважають особистий простір, тому обійми, поцілунки

зазвичай призначені для членів сім'ї та дуже близьких друзів.

У дрес-коді важливо дотримуватися правил, обираючи одяг для візитів чи зустрічей. Для ділових зустрічей чоловікам варто носити темні костюми і краватки. Жінки можуть одягати костюми, сукні або спідниці та блузки також нейтральних кольорів [4].

Отже, модель дипломатії та дипломатичний етикет Великої Британії – це унікальна система правил, традицій та цінностей, які є актуальними й зараз. Вона є взірцем, під впливом якого сформувалися та інституціоналізувалися моделі дипломатії інших держав. Вона вирізняється своєю вишуканістю, простотою та, у той же самий час – деякою невизначеністю та складністю в розумінні. Великого значення у Великій Британії надають етикету, він вирізняється стриманістю, правильність і повагою в поведінці як на офіційних заходах, так і на неофіційних. Одним із завдань англійської дипломатії є захист своїх національних інтересів та своїх громадян не лише в межах своєї країни, що є одним з найважливіших завдань не лише зовнішньої, але й внутрішньої політики. Генрі Джон Темпл Палмерстон зазначив, що: «…У Англії немає ні постійних союзників, ні постійних ворогів. У Англії є лише постійні інтереси» наглядно це описує і доводить важливість в першу чергу безпеки та національних інтересів своєї держави.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Ціватий В.Г. Зовнішньополітичний діалог Великої Британії: історичні традиції, консенсуси і дилеми. *Науковий вісник Дипломатичної академії України.* 2014. Вип. 21(2). С. 144-146.

2. Ціватий В.Г., Аношина Н-Т. Дипломатична служба і дипломати Великої Британії: історичні традиції, сучасна інституціональна модель (Досвід для України). *Україна дипломатична.* 2011. Вип.12. С. 492-504.

3. Сагайдак О.П. Дипломатичний протокол та етикет. Київ: Знання, 2012. 262 с.

4. Cultural Etiquette. United Kingdom. URL: http://www.ediplomat.com/np/cultural_etiquette/ce_gb.htm (Last accessed: 06.06.2022).

Мамалига Олександр,
здобувачка вищої освіти І року навчання ОР «Бакалавр»
спеціальності Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник - **Михтуненко Вікторія,**
к.і.н., старший викладач,
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

РОБОТА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ У РЕАЛЬНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабне вторгнення в Україну. РФ почала знищувати всю інфраструктуру та свідомо вбивати мирних жителів України. Це є порушенням всіх міжнародних конвенцій та угод. Тому зараз допомога міжнародних організацій таких як ООН є вкрай необхідною.

Організація Об'єднаних Націй – глобальна міжнародна організація, заснована 24 жовтня 1945 року на конференції в Сан-Франциско на підставі Хартії Об'єднаних Націй. Головною метою організації є підтримання й зміцнення миру й міжнародної безпеки, а також розвиток співробітництва між державами світу.

Згідно Статті 1 Статуту ООН, організація має усувати та придушувати будь-які

акти агресії між націями мирними засобами, відповідно до принципів справедливості та міжнародного права [1]. Російська Федерація, яка є однією із постійних членів Ради безпеки ООН, обов'язково і без виключень має дотримуватися цих принципів. Але початок російської агресії щодо України перекреслює весь Статут. ООН повинна була запобігти цій агресії в якомога найкоротший термін – та цього не сталося. Замість того, аби активізувати всі свої органи та інституції для забезпечення швидкого закінчення цього конфлікту, ООН дає офіційне формулювання, де вони виражають занепокоєність даною ситуацією. Тобто організація, яка повинна бути спроможною запобігти Третій світовій війні, сьогодні, не має засобів для впливу на державу-агресора. Ухвалення резолюцій та прохання припинити вбивства та руйнації на території суверенної держави не дають ніяких результатів.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) 13 березня 2022 року разом з UNICEF та UNFPA оприлюднила спільну заяву, де закликала до негайного припинення вогню на об'єкти охорони здоров'я в Україні [2]. Але російська чинна влада лише проігнорувала цю заяву, заявляючи, що ніякі лікарні вони не бомблять, вони наносять удари лише по «базам Азову». Тоді ВООЗ дав ще 7 місяців для того, аби припинити атаки на лікарні [3]. Це свідчить про відсутність конкретних дій щодо вирішення тих задач, які покладені на ці структури. Замість серйозних вчинків вони вирішують чекати. Тому я бачу лише два виходи правильно вчинити в такому випадку: або вони повинні саморозпуститися, або нарешті щось зробити.

Аби почався який-небудь рух у цій системі, потрібен певний консенсус великої кількості різних держав. В основі ООН лежить ідея, що держави створюють певні правила гри, і на основі відповідних переговорів та процедур, вирішують проблеми без необхідності застосовувати силові інструменти та ресурси. Зараз Російська Федерація, яка поставила себе поза цими правилами, механізмами та принципами - діє на власний розсуд. Тому, очевидно, що вона повинна бути ізольована та усунена з усіх процедур і, як наслідок, все має розбудовуватися без її участі. Але так як Росія є постійним членом Ради безпеки ООН, усунути її з механізмів, які закладені в основу ООН, просто неможливо. Таким чином, структура ООН, поки там перебуває Росія, втрачає свій сенс.

Безпека світу – це питання, яке повинні вирішувати в першу чергу так звані «великі» держави. Такими державами можна назвати ті, які є постійними членами Ради безпеки ООН. І це членство засновано на результатах ДСВ, на статусі ядерної держави з боку цих держав і на основі відповідних консенсусів та компромісів вони повинні вирішувати ситуації, пов'язані з безпекою всього світу. Значною мірою це і створило ті проблеми, з якими ми стикаємося сьогодні. Адже російська еліта не пішла б на таку агресію не підготувавшись. Цій агресії передувала досить серйозна ідеологічна робота, «зомбування» всього населення Росії та обґрунтування позиції, що начебто у РФ є зона впливу, яка обмежена кордонами колишньої СРСР, і що вона має виключне право вирішувати долю інших націй в цій зоні. Але ці нації визнані усім світом, в тому числі і Росією. І сам статус країни-агресора, як постійного члена Радбезу ООН частково дав їм упевненість, що вони можуть вирішувати долю інших.

Як висновок можна зазначити, що Організація Об'єднаних націй повинна бути реформована, аби її система почала працювати. Сьогодні ми можемо спостерігати, як одна із світових та найвпливовіших організацій світу не може створювати та застосовувати ефективні засоби для мирного подолання та усунення загрози миру в

світі. Ці реформи мають радикально перезавантажити всю систему ООН, а можливо навіть створити нову систему, яка включає ті механізми, які дозволять безперешкодно усувати та притягувати до відповідальності країни-агресори. Все людство сподівається, що Третьої світової війни для впровадження цих змін не знадобиться.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text

2. Stop attacks on health care in Ukraine. Режим доступу: https://www.who.int/news/item/13-03-2022-stop-attacks-on-health-care-in-ukraine

3. Павло Ковтонюк. Руйнуйте далі: ВООЗ дала Росії ще 7 місяців для припинення атак на лікарні. Режим доступу: https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/29/7349222

Мелешко Ірина,
здобувачка вищої освіти ІІ року навчання ОР «Бакалавр»
спеціальності Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник - **Михтуненко Вікторія,**
к.і.н., страший викладач,
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ І ДИПЛОМАТІЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Війна в Україні змінила міжнародні відносини у всьому світі. Західні країни продемонстрували надзвичайну єдність у своїй відповіді на вторгнення Росії 24 лютого. Але Захід — це ще не весь світ. Країни інших частин світу мають свій власний погляд на ці події, що безпосередньо відбивається на ООН, в рамках якої війна проти України поглибила розділові лінії, які існували вже раніше, призводячи до створення швидкомінливих ad-hoc-альянсів. Це може в довгостроковій перспективі мати значний вплив на всю глобальну політику та на Організацію Об’єднаних Націй.

У той час як Західна Європа, США, Канада, Австралія та Японія рішуче засудили війну Росії проти України, багато країн (Китай, Індія, країни Перської затоки та багато африканських країн) відмовляються обирати якусь одну зі сторін. Проте, такі позиції не є непохитними. Чутливо реагуючи на підсумки голосувань в ООН з приводу вторгнення Росії на територію свого сусіда, наприклад, голосувань у рамках РБ ООН або ГА ООН, деякі країни вже змінили свою позицію.

Об’єднані Арабські Емірати і Сенегал спочатку утримувалися, але потім проголосували за засудження Росії у зв’язку з її агресією. Китай та Індія послідовно утримувалися та продовжують утримуватися від засудження цієї війни під час голосувань у Генеральній Асамблеї ООН. Це єдиний формат, в рамках якого голосувати можуть усі 193 країни-члени ООН, при цьому жодна держава не має права вето, на відміну від Ради Безпеки ООН. Що стосується Швейцарії, то після деяких початкових коливань у Берні з приводу долі свого традиційного нейтралітету, уряд країни все ж таки приєднався до санкцій проти Росії, впроваджених Європейським Союзом.

У той час як Японія рішуче підтримала «західну» позицію щодо російської агресії, деякі країни Азії цього не зробили. Особливо пильна увага світової громадськості була прикута до Китаю та Індії, країн, що утрималися під час

голосувань в ООН стосовно засудження російського вторгнення.

Голова КНР Сі Цзіньпін і президент Росії Володимир Путін у спільній заяві від 4 лютого 2022 року ясно дали зрозуміти, що вони згодні й надалі разом протистояти подальшому розширенню НАТО. Антуан Бондаз (Antoine Bondaz), експерт паризького Фонду стратегічних досліджень (Fondation pour la recherche stratégique — FRS), вважає, що Китай і Росія не бачать загрози один від одного «і тепер вони об'єднуються для подальшої дискредитації Заходу. Китай ставить свої політичні інтереси вище за економічні. Пекін має намір збільшити ступінь свого впливу на країни, що розвиваються, і це для нього набагато важливіше, ніж відносини із Заходом».

«Наприкінці березня міністр закордонних справ Китаю Ван І здійснив несподіваний візит до Індії, що якраз і є відображенням дипломатичного курсу сучасного Китаю», — говорить Бондаз. «Пекін хоче показати світові, що Захід ізольований, і що навіть Індія теж підтримує Китай та Росію». Індія, дійсно, вже п'ять разів утримувалася від засудження Росії в ООН, у тому числі на Раді з прав людини в Женеві. «Індія має дуже тісні відносини з Росією, але і не менш потужні зв'язки із Заходом, — говорить Г. Балачандран. — Вона купує багато військової техніки у Росії. Саме тому Делі намагається зараз балансувати на канаті, утримуючись від чіткої позиції за чи проти засудження агресії».

Колишні радянські республіки Центральної Азії та регіону Кавказу, такі як Вірменія, Азербайджан, Казахстан та інші, постійно утримувалися або зовсім не голосували під час голосувань в ООН проти Москви. Близькі до Росії та економічно залежні від неї, вони зараз нервують і явно не бажають ставати на чиюсь сторону.

Державний секретар Ентоні Блінкен на зустрічі з міністром закордонних справ Казахстану Мухтаром Тлеуберді заявив, що російська агресія луною відкликається і за межами України. Він запевнив, що США та Казахстан були стратегічними партнерами протягом ось уже 30 років. І зараз, під час кровопролитної війни в центрі Європи, така дружба, перевірена часом, дуже до речі.

Президент Франції Еммануель Макрон знову висловив побоювання, що Росія не зупиниться на Україні. Під загрозою вторгнення, на його думку, найближчі сусіди. "З боку Росії становить загрозу стабільності всього регіону і зокрема Молдови, дивлячись на інцидент, що стався в регіоні. Це показує, що можливе поширення конфлікту і на сусідні держави. Франція особливо уважно ставиться до ситуації безпеки в регіоні", — прокоментував Макрон.

Перестюк Владлен,
студент ІІ курсу
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Чекаленко Людмила,
д.політ.н., професор
Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

ЗМІНИ СВІТОПОРЯДКУ ПІСЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕРЕМОГИ НАД РОСІЄЮ

Актуальність теми зумовлена тим що, агресія Росії проти України є каталізатором змін у світовій політиці. Вона чітко проводить лінію розмежування між цивілізованим і нецивілізованим світом: розпочалася епоха боротьби демократії та

автократії (Дж. Байден).

Україна зробила свій цивілізаційний вибір на користь демократії, пройшовши нелегкий шлях, як це свого часу зробили усі європейські країни прорадянської сфери впливу. Незалежна Україна ніколи не брала участь у збройних конфліктах на інших територіях у якості агресора, а лише захищала себе. Сьогодні вона захищає усю Європу, будучи єдиною країною у світі, яка добровільно відмовилась від ядерної зброї.

Країна, що відмовилась від головної гарантії своєї безпеки, має сусіда, який живе імперськими реаліями та вважає за норму погрожувати, порушувати, анексувати, нищити, вбивати, ґвалтувати. Увесь цивілізаційний світ не відчуває цього на собі лише тому, що існує наша країна та наші люди, з чітким відчуттям колективної власності, історичної справедливості та віри у правильність обраного шляху розвитку. Сьогодні українці віддають життя не тільки заради захисту території, а фізично захищають те, що духовно сповідує увесь цивілізований світ.

Зазначимо, що після навали росіян в Україну, світоустій на планеті вже змінився. Більшість держав, міжнародних організацій не тільки морально підтримали Україну, а й надали їй військову та фінансову допомогу. Адже світ зрозумів що Україна – це справжній форпост Європи, що захищає демократію.

Отже, перейдемо до основних змін, які, на переконання автора, відбудуться внаслідок поразки російської держави.

Україна буде учасником ЄС. Приєднання нашої країни до цього об'єднання змінить геополітичну ситуацію і міжнародні відносини. Сформується нова структура безпеки, як і після кожної війни, новий світовий порядок, як це було після Першої світової війни – Версальський і після Другої –Потсдамській порядок тощо.

Наступною зміною світопорядку відбудеться «депутінізація» світу. Для цього необхідно зробити Росію не небезпечною для світу державою (на думку голови Пентагону Остіна). Росія становила значну загрозу для сусідніх країн, але українська армія розбила міф про так звану «другу армію світу», показавши, хто реально є такою другою армією. Захід це бачить, і зробив ставку на повний розгром Росії, відправляючи нашій державі купу зброї. Вже після перемоги у війні російська армія буде настільки слабкою, що не становитиме серйозної загрози для цивілізованих країн, адже на сьогодні майже половина її танкових військ знищені, ракети на 60% використані, а відновлення такого потенціалу потягне на не одне десятиліття.

Ще одна зміна відбудеться на геополітичному фронті. Поразка Росії змінює світ щодня, Росії не вистачає військ в Україні і вона поступово виводять війська з Сирії. Таким чином відбудеться територіальне відновлення територій повоєнних держав.

Підсумовуючи викладене, підкреслимо: перемога України змінить світ і розгорне нову сторінку історії, де буде царювати мир і добробут. Відбудуться масштабні геополітичні зміни, що призведуть до часткової стабілізації світової політики. І коли українська армія переможе, ми будемо найсильнішою державою та континенті, з найбоєздатнішою армією в Європі.

Піддобрівна Марія,
студентка 4 курсу спеціальності
«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
Київського університету імені Бориса Грінченка
Науковий керівник - **Мельник Ганна,**

к.і.н., доцент
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У РАМКАХ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ВІЙНИ МІЖ СПОЛУЧЕНИМИ ШТАТАМИ АМЕРИКИ ТА КИТАЙСЬКОЮ НАРОДНОЮ РЕСПУБЛІКОЮ

Актуальність дослідження обумовлена уразливістю інформаційного середовища, що прямо пов'язано зі швидким розвитком технологій. Питання подолання проблем інформаційної безпеки перебуває на порядку денному, зокрема їх вивчення варте уваги з огляду на торговельну війну між двома лідерами світової економіки — Сполученим Штатами Америки та Китайською Народною Республікою.

Аналіз актуальних досліджень. Заявлена тема не є дослідженою і у комплексі не розглядалась, недивлячись на наявність наукових робіт про законодавство країн у сфері інформаційної безпеки та аналітичних статтей про торговельну війну. Серед сучасних українських науковців питання розвитку інформаційної безпеки США розглядали такі дослідники, як І. Чорновол, Д. Дубов, В., О. Бусол. Серед тих, хто вивчав інформаційну безпеку Китаю можна виокремити А. Матвєєву. Для ознайомлення з іноземною джерельною базою були обрані напрацювання Л. Траутмана для дослідження інформаційної безпеки США, а для КНР – Джона Р. Ліндсі, Тай Мін Чуна і Дерека С. Реверона.

Питання розвитку та досягнень країн у галузі кібербезпеки розглядають такі міжнародні Index вебресурси, як Global Cybersecurity Index та National Cyber Security Index.

Метою дослідження є визначення проблем інформаційної безпеки Сполучених Штатів Америки та Китайської Народної Республіки.

При дослідженні теми були використані наступні методи: системного підходу для дослідження розвитку та подальшого порівняння стану інформаційної безпеки США та КНР, аналізу їх проблем у цій галузі, статистичного та теоретичного аналізу при обробці інформації та синтез джерел.

У Сполучених Штатах Америки становлення політики інформаційної безпеки припадає на 80-ті роки XX століття. Відтоді його основним напрямком розвитку є безпека, як фізичних і юридичних осіб, так і держави в інформаційному просторі. Інформаційна безпека розглядається, як складова у Національних стратегій безпеки США.

CNN зазначало, що у 1994 році в Китаї було приблизно 2000 комп'ютерів з виходом в інтернет [1], тоді як у 1997 році у США в 36,6% сімей були комп'ютери [2]. Інформатизація розпочалась у КНР на порядок пізніше, ніж у США, а політика інформаційної безпеки КНР формувалась у напрямку збереження цілісності політичного режиму та його таємниць. Дані, які побували в системі як мінімум будуть досконало досліджені державою, а як максимум — там залишаться, згідно з Законом «Про безпеку даних» [5] *(DSL).*

Огляд шляхів розвитку політики інформаційної безпеки цих країн дозволяє зробити висновок, що країни трактують термін інформаційної безпеки по-різному. Китай більше зорієнтований на зосередженні інформації усередині країни, національній мережі Інтернет та «захисті» населення від її надходжень ззовні. США у

своїх нормативно-правових актах приділяє увагу технічному шляху забезпечення безпеки, налагодженню діалогу між державою та приватним сектором та забезпеченні конфіденційності даних.

Торговельна війна, розв'язана Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою, неабияк вплинула, як на світову, так і на регіональну економіку. І хоча точка ескалації конфлікту вважається позаду, не можна сказати, що відносини між країнами врегульовані. Протистояння з економічної сфери переходить в інформаційний простір, тому визначення проблем у цій сфері наразі актуальне.

Беззаперечним є інформаційний чинник у торговельній війні США та КНР. З огляду на часові рамки конфлікту нараховується значна кількість загальновідомих випадків кібератак та кібершпигунства. У мережі інформації саме про кібератаки Китаю на США. Варто зазначити, Сполучені Штати Америки також проводять хакерські комп'ютерні кампанії. Припускається, що така мала кількість оприлюднених випадків медіа обумовлена тим, що у країнах різні домінуючі системи пошуку, у Піднебесній більше користуються Baidu, яка має 84,27% частки ринку у країни станом на березень 2022 року [3]. Також, більшість заяв КНР стосуються кібератак та кібершпигунства у комп'ютерній системі з боку США, які тривають роками, а то і десятиліттями, тоді як США надають перевагу висвітленню кожного окремого інциденту. Звісно, деякі випадки не оприлюднюються, що стосується обох держав.

Країни розглядають одна одну, як загрозу національній безпеці. Сполучені Штати Америки через кібератаки та кібершпигунство здійснюють нагляд за країною-конкурентом. КНР, своєю чергою, вбачають у тих самих методах можливість розвитку, даний факт підтверджується тим, що більшість таких атак направлена на здобуття інформації, яка має вигоду для китайських компаній та критичних інфраструктур.

США намагається зашкодити іміджу опонента, виступаючи з різноманітними заявами, які коливаються від правди до фейків. Пекін рішуче спростовує такі твердження Вашингтону. Варто розуміти, що подібні звинувачення мають вплив на економіку та імідж Піднебесної. Такі заяви Сполучених Штатів Америки спрямовані на те, щоб вплинути на міжнародну спільноту та власне населення. Інформаційне середовище Китаю закрите для надходження інформації з інших країн недержавними каналами, а тому захищене від пропаганди, фейків та інформаційних маніпуляцій ззовні, але не від подібних дій власного уряду та його цензури. Тому виправдовуватись перед власним населенням не має потреби, інформація якщо і з'явиться у внутрішній системі, то тільки викривленою, у ролі пропаганди направленої проти США.

Перед США постають інші виклики — уразливість критичної інфраструктури, громадян у мережі та запозичення інтелектуальної власності китайськими програми талантів. Крістофер Рей, директор ФБР, зазначав: «Якщо ви дорослий американець, швидше за все, Китай вкрав ваші особисті дані» [4].

Таким чином, різні політичні режими США та КНР сприяли різним шляхам розвитку політики інформаційної безпеки країн, та, відповідно, і проблеми, які перед ними постають, різні. Перед США постає проблема — розробка механізму протидії та реакції на кібератаки та кібершпигунство, захист інтелектуальної власності та персональних даних громадян. Для Китаю головним викликом залишається збереження темпів економічного та інформаційного зростання або звичним шляхом - запозичення інформаційної власності через кібершпигунство та кібератаки або

розробка оригінального продукту, ідеї. Зрозуміло, що для цього важливий імідж на міжнародній арені, а заяви про кіберзлочини та законодавство спрямоване на привласнення та фільтрацію роблять країну неприйнятною для співпраці. Головним викликом для торговельної війни та інформаційної безпеки країн є те, як буде розгортатися війна у середині Європи. Всім ще доведеться побачити майбутні кроки світових економічних гігантів.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. From snail mail to 4G, China celebrates 20 years of Internet connectivity. URL: https://cnn.it/3FWNE5x(date of access: 17. 05. 2022).

2. Percentage of households with a computer at home in the United States from 1984 to 2010. *Statista.* URL: https://bit.ly/3PmauYm(date of access: 17. 05. 2022).

3. Search Engine Market Share China : Apr 2021 - Apr 2022. URL: https://gs.statcounter.com/search-engine-market-share/all/china(date of access: 17.05.2022).

4. The Threat Posed by the Chinese Government and the Chinese Communist Party to the Economic and National Security of the United States. URL: https://bit.ly/38u1cZX (date of access: 17. 05. 2022).

5. Translation: Data Security Law of the People's Republic of China. URL:https://digichina.stanford.edu/work/translation-data-security-law-of-the-peoples-republic-of-china/(date of access: 17. 05. 2022).

Погребняк Катерина,
студентка 4 курсу спеціальності
«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
Київського університету імені Бориса Грінченка
Науковий керівник - **Мельник Ганна,**
к.і.н., доцент
Київського університету імені Бориса Грінченка

ВПЛИВ ЗМІ НА ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Актуальність теми. Розвиток інформаційних технологій, поява нових медіа, змінили саму природу засобів масової інформації. ЗМІ стають невід'ємною частиною подій, що відбуваються як і в середині окремих держав, так і в міжнародному середовищі. Належна присутність ЗМІ в Польщі є актуальним питанням, як і питання достовірності надання інформації про Польщу. Іноземні ЗМІ часто подають спотворену інформацію про Республіку Польща, критикуючи дії її уряду, саме тому імідж Польщі в попередні роки був достатньо низький.

Метою дослідження є аналіз та обґрунтування того, що засоби масової інформації відіграють провідну роль у формуванні та просуванні позитивного іміджу Республіки Польща на міжнародній арені, що є необхідною умовою досягнення цілей, які відповідають національним інтересам.

Аналіз актуальних досліджень. Проблемі формування зовнішньополітичного іміджу приділили значну увагу О. Панченко, К. Боулдінг, Л. Губерський, О. Петкова, Ю. Палеха, Г. Вербицька та ін. Еволюцію створення іміджу Польщі на міжнародній арені польськими ЗМІ висвітлили у своїх працях Тереза Сасінської-Клас, М. Мозоль, Л Бублик.

ЗМІ в Польщі складаються з кількох різних типів засобів комунікації, включаючи телебачення, радіо, кіно, газети, журнали та Інтернет.

У секторі друкованих ЗМІ з найбільшим тиражем є газета Gazeta Wyborcza. Радіо є популярним засобом масової інформації в Польщі. Окрім громадського радіомовника Polskie Radio (PR), існує понад 200 ліцензованих приватних радіостанцій. Громадським телевізійним мовником є Telewizja Polska (TVP), який веде два основні канали, один регіональний і кілька тематичних каналів.

Особливу увагу Польща приділяє формуванню свого позитивного іміджу з залученням інтернаціональних телекомунікаційних мереж. «Телебачення CNN International, починаючи від 2008 року, підготувало три програми, які мали на меті представлення Польщі як країни, привабливої для туристів та закордонних інвестицій (наприклад, «Eye on Poland» («Погляд на Польщу»))» [1].

«Репортери без кордонів» у своїй оцінці Польщі 2019 року заявили, що громадські ЗМІ «перетворені на рупори урядової пропаганди» [5]. У Польщі спостерігається постійне падіння сприйняття свободи ЗМІ. У 2020 році вона посіла 62 місце зі 180 країн у Світовому індексі свободи преси, у порівнянні з 18 у 2015 році, коли ПіС прийшла до влади. У 2021 році Польща посіла 64 місце, а у 2022 році – 66 місце [3].

The Warsaw Institute Review повідомляє, що «в іноземних ЗМІ виник так званий механізм дезінформації. Іноземні ЗМІ час від часу повторюють «фейкові новини» про Польщу, не перевіряючи надану інформацію, багато текстів представляють польську дійсність однобічно. Польська газета Gazeta Wyborcza опублікувала звіт МЗС щодо іміджу Польщі у закордонних ЗМІ, що розкриває досить «критичний підхід закордонних ЗМІ до дій польської влади як у внутрішній, так і у зовнішній політиці. Імідж, який висвітлюють закордонні ЗМІ, не може бути охарактеризований як позитивний» [2]. Іноземні власники контролюють близько трьох чвертей польського медіа-ринку, а політики ПіС впевнені, що іноземні ЗМІ навмисно висвітлюють діяльність уряду ПіС з негативної сторони з метою його підриву.

Формування позитивного іміджу Республіки Польща залежить також від інформаційної складової, від використання сучасних актуальних інструментів медіа.

Основна мета будь-якої стратегії бренду країни полягає в тому, щоб стерти помилкові уявлення про країну та підвищити міжнародну обізнаність про те, що робить їх унікальними, особливими та актуальними. Наріжним каменем будь-якого успішного бренду країни є розробка послідовної та довгострокової стратегії; поєднання поточних дій, заходів та політик, що відповідають реальності та бажаному сприйняттю, яке ви можете донести до світу. Наступним кроком є встановлення та визначення центральної ідеї.

Однією з найбільших проблем бренду Польщі є забезпечення того, щоб стратегія покращення іміджу могла бути реалізована та керована, щоб вона була адаптована до будь-яких змін уряду. Для цього необхідно створити політично незалежну та автономну структуру управління брендом. Постійний моніторинг діяльності та вимірювання результатів командою бренду є ключем до успіху бренду.

У Міністерстві закордонних справ головним управлінням, відповідальним за промоцію Польщі, є Департамент громадської та культурної дипломатії.

Найбільшим викликом, що стоїть перед польською громадською та культурною дипломатією, є переклад ключових меседжів щодо історії та культури Польщі сучасною мовою, яку зрозуміють читачі на всій земній кулі. Польща вирішить цю проблему шляхом реструктуризації своєї дипломатичної мережі культурних інститутів

(польські інститути), які стануть ефективним і професійним ресурсом для просування культури засобами сучасних комунікаційних засобів.

«Побудова сильного національного бренду – це складний процес, в якому беруть участь різні інституції та організації. Діяльність повинна бути спрямована на різні цільові групи, включаючи туристів, підприємців, мешканців та ЗМІ» [4].

В ідеалі ЗМІ виконують кілька найважливіших ролей у демократичному суспільстві. Їхня основна мета – інформувати громадськість, надавати громадянам інформацію, необхідну для прийняття обдуманих рішень щодо лідерства та політики.

Таким чином, можна стверджувати, що тільки сукупна діяльність як польських, так і закордонних ЗМІ, а також застосування сучасних інструментів впливу, значно покращать імідж держави на міжнародній арені. Роль іноземних ЗМІ у формуванні позитивного іміджу Польської Республіки є надзвичайно потужною, оскільки саме закордонні ЗМІ висвітлюють актуальні події і для своїх громадян, і для міжнародної спільности, а також допомагають створити брендинг держави за кордоном, запобігаючи викривленню фактів та дезінформації.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Бублик Л. Імідж – по-польськи «візерунок». Як Польща підносить себе за кордоном. УНІАН : інформаційне агенство. 2010. (Серпень). URL: http:// www.unian.ua/common/387060-imidj-po-polski-vizerunok-yak-polscha-pidnosit-sebe-za-kordonom.html (дата звернення: 14.05.2022).

2. Мозоль М. Польща у об'єктиві світових ЗМІ: quo vadis? Фонд гражданской дипломатии. 2017. URL: http://civildiplomat.com/publications/polshha-u-obyektivi-svitovix-zmi-quo-vardis (дата звернення: 14.05.2022).

3. Світовий індекс свободи преси. "Репортери без кордонів" URL: https://rsf.org/en/index (last accessed: 14.05.2022).

4. Lemanowicz Marzena. An evaluation of the image of poland as a national brand perceived by young foreigners. Review of Innovation and Competitiveness. 2017. Vol. 3. https://doi.org/10.32728/ric.2018.34/3

5. Poland. Reporters Without Borders. 2019. URL: https://rsf.org/en/poland (last accessed: 14.05.2022).

Розпутько Оксана,
здобувачка вищої освіти І року навчання ОР «Магістр»
спеціальності СО (Історія)
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник - **Жуков Олександр,**
к.і.н., старший викладач
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

КУРДСЬКИЙ ФАКТОР В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XX СТ.

Сьогодні курди є найбільшим народом у світі, який не має державності. Курдистан – регіон розселення курдів був розділений між чотирма країнами: Туреччиною, Іраком, Іраном та Сирією. Курдистан займає важливе геополітичне положення на Близькому Сході.

Багато вітчизняних і зарубіжних вчених приділяють увагу курдському питанню в міжнародних відносинах. Так, зокрема, В.К. Гура, Б.О. Парахонський, Ю.В. Свершикова розглядають деякі питання, що визначають потенційні конфлікти на Близькому та Середньому Сході. Розвиток курдської проблематики в Іраку, Ірані,

Туреччині та Сирії досліджували Є.І. Васильєва О.І., Жигаліна Ш.Х. Мгої та ін.

Курди ніколи не мали своєї власної національної держави. За ними ніколи не визнавалися будь-які національні права в країнах, до складу яких на різних етапах історії входила територія етнічного Курдистану [1, с. 24-25].

Найсумніше, що мільйони людей не мають власної країни: близько 20 млн – у Туреччині, 6-8 млн – в Іраку, 3-5 млн – в Ірані, близько 1 млн – у Сирії, останні – в Країни Закавказзя, Середньої Азії та Європи. Наприклад, курди є найбільшою етнічною групою в Сирії, вони становлять 10 відсотків населення. Вони зазнають дискримінації, оскільки близько 300 тисяч людей не мають громадянства.

Провідні країни світу (Росія, США, Англія, Франція) мали власні інтереси в районі проживання курдів. Під приводом допомоги курдським повстанцям вони мали на меті захопити регіони, багаті на поклади корисних копалин, зокрема нафти (Мосульський район, Кіркук). Таким чином, наявність нафти відіграла велику роль у політиці західних держав. Впродовж не одного століття будь-які прояви курдського національно-визвольного руху мали стихійний характер, була відсутня єдина ідея та стратегія боротьби. Курдський народ втратив свій шанс на отримання автономії під час Паризької мирної конференції, де курдська інтелігенція не змогла чітко сформулювати свої вимоги, щодо подальшої долі Курдистану. [2, с. 90 – 91].

10 серпня 1920 року був підписаний Севрський договір, який надавав курдам право на автономію у складі Туреччини під контролем Ради Ліги націй. Севрський договір передбачав поетапне створення курдської держави на території Мосульського вілаєту. Для визначення кордонів Курдистану було навіть призначено англо-франко-італійську комісію. Але це положення Севрської угоди так і не було реалізоване, залишивши лише на папері проект створення незалежної держави Курдистан [3, с. 207].

Завершенням роздроблення курдського ареалу став підписаний 24 липня 1923 року Лозаннський договір, який переглянув право курдів на самовизначення. В цьому договорі, підписаному внаслідок перемоги Туреччини у війні проти Антанти та Греції, держави Антанти були змушені визнати суверенітет Туреччини над територією всієї Анатолії [5, с. 44].

Принципово новим явищем в курдському націоналізмі в середині XX століття було його організаційно-політичне оформлення. Так, в різних частинах Курдистану з'являлися партії та рухи, які грали помітну роль у справі курдського самовизначення. Серед них варто назвати «Курдську лігу», «Демократичну партію Іранського Курдистану» в Ірані, «Демократичну партію Курдистану», «Патріотичний союз Курдистану» в Іраку, «Демократичну партію Турецького Курдистану» в Туреччині, «Курдську демократичну партію» в Сирії [5, с.45].

Політичною основою курдського руху в Туреччині була Робітнича партія Курдистану (РПК). РПК була заснована в 1978 р. як ліва політична сила групою студентів-курдів на чолі з Абдуллою Оджаланом. Головною причиною її появи стала політика культурної дискримінації курдів у Туреччині. На той час використання курдської мови, одягу, фольклору та навіть імен було заборонено в населених курдами регіонах [3, с. 175].

Щоб заперечити їх існування, турецький уряд навіть класифікував курдів як «гірських турків». Терміни «курд» і «Курдистан» були офіційно заборонені до 1991 року. Після військового перевороту 1980 року курдам було заборонено

використовувати курдську мову у громадському та приватному житті. Багато людей, які говорили, публікували чи співали курдською мовою, були ув'язнені. РПК виникла у відповідь на агресивну політику турецького уряду щодо знищення курдської національної ідентичності. Загальне повстання турецьких курдів проти уряду почалося 15 серпня 1984 року. Понад 40 000 людей було вбито з початку конфлікту, переважна більшість із них – цивільні курди. У цей період було вбито або зникло багато курдських журналістів і політиків. Після арешту лідера РПК, партизанська боротьба курдів на території Туреччини почала слабнути і зараз майже не виявляє себе.

Попри таку активність курдів, у Іраці, на відміну від Туреччини, ніколи не заперечувався сам факт існування курдів – тут діяли курдські школи та університети, виходила преса тощо. Після приходу до влади в Іраці партії Баас (Партія арабського соціалістичного відродження Іраку) тодішній президент країни генерал Гассан аль Бакр розпочав переговори з Демократичною партією Курдистану. Їх наслідком стало досягнення домовленості з центральним урядом про створення на північному сході Іраку Курдського автономного району, що могло стати прологом до створення курдами власної держави. Цей район включав три провінції – Дахук, Ербіль та Сулейманію. Проте досвід автономізації виявився невдалим і скоро був перерваний багдадським урядом, сформованим партією Баас і очоленим Саддамом Хусейном. Такі дії уряду призвели до поновлення воєнних дій між іракськими військами та курдами. У цей час курди спершу отримували зброю з Ірану, який воював з Іраком. Через те, що курди під час ірано-іракської війни виступали на боці Ірану, Саддам Хусейн вдався до репресивних заходів щодо курдської меншини, не зупиняючись навіть перед застосуванням хімічної зброї. 16 березня 1988 р. за його наказом було завдано бомбово-артилерійського удару з використанням гірчичного газу та інших отруйних речовин по невеликому містечку Халабджа, під час якого загинуло близько 11 тис. чол. з числа мирного населення. Ця подія стала відомою на весь світ, для її розслідування було навіть створено комісію з юристів та медиків; пізніше ця справа дійшла аж до Гаазького суду, який у 2003 р. визнав цей інцидент актом геноциду курдів в Іраці. Під час операції «Буря в пустелі» в 1991 р., коли американські війська завдали потужного удару армії Саддама Хуссейна, іракські курди підняли повстання. Навесні 1992 р. на півночі Іраку згідно з рішенням ООН було проведено операцію «забезпечення спокою» і створено «вільний район», тобто фактично виник автономний Іракський Курдистан. Ця територія площею близько 15 тис. кв. км. не визнана жодною державою, ігнорується ООН, але де-факто існує [3, с. 208]

У 1945 р. було засновано курдську республіку Мехабад зі столицею у однойменному місті, що можна вважати другою реальною спробою курдів домогтися незалежності Курдистану на території Ірану. Вимушена згода Сталіна (під тиском Вашингтона та Лондона) вивести з Ірану радянські війська призвела до падіння курдської республіки, яка припинила своє існування в 1947 р. Проте боротьба курдів тривала. Вони підтримували повалення шахського режиму в 1978 р. та прихід до влади аятоли Хомейні. Проте ісламське керівництво не виправдало сподівання курдів, оскільки Тегеран вважає Іран однонаціональною державою. Іранські курди відчувають потужний тиск державної асиміляційної політики, причому цей тягар посилюється ще й релігійними утисками з боку шиїтів (слід пам'ятати, що курди переважно сповідують сунітський іслам). Основними центрами курдського сепаратизму на сьогоднішній день в межах Ірану є міста Махабад та Сенендедж. [3, с. 207].

Після проголошення незалежності Сирії в 1946 р., попри всю нестабільність політичного розвитку цієї держави на початку її існування, міжетнічні стосунки характеризувалися певною стабільністю. Але в 1962 р. сталися події, що взагалі не вписуються в норми європейського життя – близько 100 тисяч сирійських курдів були позбавлені громадянства після проведення «надзвичайного» перепису населення виключно в районі Аль-Джазіре. Перепис було проведено протягом одного дня (5 жовтня 1962 р.) – цілком природно, що не всі мешканці знаходилися у своїх домівках. Ті ж, хто не потрапив до переписних листів, були оголошені «не громадянами». Замість паспортів їм було видано посвідчення особи (червоного кольору). У 1963 р. до влади в Сирії прийшла ПАСВ (Партія арабського соціалістичного відродження), що призвело до поновлення конфлікту між сирійськими курдами та офіційною владою. Переслідування сирійською владою керівників Демократичної партії Курдистану призвело до розколу цієї політичної сили, а згодом до послаблення курдського національного руху в Сирії [3, 209].

Отже, у другій половині XX століття в усіх вищезгаданих країнах існували групи, які різними способами боролися за права курдських регіонів. Боротьба особливо активна була в Туреччині, де РПК використовували підривні та терористичні засоби з кінця 1970-х років, щоб добитися незалежності населених курдами регіонів у південно-східній частині країни. Найбільш сприятливі умови склались в Іраку, де курди мають широку політичну автономію на півночі країни. Найменш сприятливі – в Сирії, охопленій тривалою війною, та Туреччині, де влада послідовно веде боротьбу з курдським національним рухом протягом останніх століть. На сьогодні найбільша етнічна група Близького Сходу позбавлена права на державне та національне самовизначення.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Блищенко И.П. Ближний Восток и международное право. М.: Наука, 1992. 264 с

2. Заставний А.Р. Курдська проблема в міжнародних відносинах на Близькому Сході. Правова система суспільства. 2019. Випуск 9-10. С. 89-97.

3. Пасічник Д. С. Безпритульні "порушники спокою" (хроніка боротьби курдського народу за національно-державне самовизначення). Українська орієнталістика: зб. наук. пр. І.В. Срібняк. К., 2006. С.206-218

4. Пашкевич М.С., Пашков В.О., Міщенко В.С. Курдське питання на Близькому Сході у XXI ст. Регуональні студії. 2020. № 20. С. 173-178.

5. Серуш Н. Курдський фактор в міжнародних відносинах. Дис. канд. політ. наук. Одеса. 2019. 218 с.

Федотюк Вікторія,
студентка 4 курсу спеціальності
«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
Київського університету імені Бориса Грінченка
Науковий керівник - **Мельник Ганна,**
к.і.н., доцент
Київського університету імені Бориса Грінченка

АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ США: РОЛЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ

Останні десятиліття характеризуються стрімким зростанням кількості незалежних неурядових організацій. Вони мають суттєвий вплив на формування

громадської та суспільно-політичної думки, на прийняття рішень на різних рівнях, а особливо на державному. Однією із фундаментальних тенденцій громадського розвитку США стає збільшення кількості учасників політико-економічної системи, серед яких особливе місце посідають представники незалежних експертних структур.

Актуальність теми полягає у тому, що роль американських аналітичних центрів зростає у питаннях як внутрішньополітичної взаємодії, так і зовнішньої політики. Наразі американські «фабрики думок» є лідерами на світовій арені за їх кількістю та якістю. Їх досвід є неоціненним для інших держав та є прикладом для наслідування у цій сфері.

Метою є дослідження особливостей діяльності аналітичних центрів США та визначення їх ролі.

Під час наукового дослідження були використані такі методи: спостереження, порівняння, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, узагальнення тощо.

Аналіз актуальних досліджень. Істотний внесок у дослідження особливостей діяльності та функціонування «think tanks» зробили такі іноземні вчені як Дж. Макган, Д. Ебельсон, Д. Річчі, Р. Хаас, Е. Річ, П. Діксон, К. Уівер. Серед українських науковців, які досліджують мозкові центри, варто виділити С. Внучко, Н. Ржевську, О. Глоба, О. Маєвську та інших. У їх працях висвітлюються питання сутності аналітичних центрів, особливостей їх діяльності, класифікації та функцій, виклики та загрози діяльності мозкових центрів, впливу на процес прийняття політичних рішень тощо.

Унаслідок дослідницької роботи науковців сформувалася значна кількість назв, які ототожнюються із поняттям «аналітичний центр». Наприклад, «мозковий центр», «фабрика думок» тощо. Власне термін походить від англ. «think tanks», який дослівно перекладається як «сховище думок».

Зокрема, Дж. Макган зазначає, що «мозкові центри» – це організації з аналізу державної політики та взаємодії з ними, які проводять дослідження, аналіз та консультації щодо внутрішніх та міжнародних питань, що орієнтуються на політику, що дають змогу політикам та громадськості приймати обґрунтовані рішення щодо державної політики. [3, с. 180]

Кожен період у створенні «фабрик думок» є віддзеркаленням зовнішньої політики держави у певний історичний час. Розвинена система дослідницьких організацій США – це один із успішних прикладів можливих варіантів розвитку та діяльності «мозкових центрів. Вона створювалася завдяки багатьом чинникам, але базовими були – послідовна, чітка державна політика та приватна ініціатива, яка також заохочувалася державою.

Аналітичні центри - це один із значущих суспільно-політичних елементів системи США. Їх діяльність вважається взірцем у галузі незалежної аналітики. Станом на 2020 рік, згідно даних Global Go To Think Tank Index Report, у світі налічується понад 8000 аналітичних центрів. Тому різноманітність даних організацій та особливостей їх діяльності зумовили створення значної кількості класифікацій різними вченими. [2, с. 5]

Кент Уівер, наприклад, поділяє «мозкові центри» на три типи: «університети без студентів», «контрактні науково-дослідні центри», «пропагандистські дослідні центри» або центри адвокатської дії. [4, с. 564-567]

Також автори міжнародного рейтингу Global Go To Think Tank Index Report виділяють такі категорії «мозкових центрів»: державні, самостійні та незалежні,

напівзалежні, квазідержавні, партійні та корпоративні, університетські. [2, с. 14]

Аналітичні центри виконують важливу роль у громадянському суспільстві та політичній сфері.

Варто виділити такі функції «мозкових центрів»:

- Вироблення інтелектуального продукту;
- Просвітницьку функцію (інформування, привертання уваги громадськості до тієї або іншої проблеми);
- Організація діалогів та забезпечення посередництва на зовнішньополітичній арені;
- Вироблення нових ідей, стратегій, інформаційно аналітичних документів, експертних висновків тощо.
- Проведення консультацій з проблемних питань тощо.

У США аналітичні центри здійснюють унікальний вплив та активно залучені до політичних процесів. Вони беруть активну участь у виробленні та прийнятті зовнішньополітичних рішень, що є одним із основних елементів ведення зовнішньої політики держави.

Одним із найвпливовіших та найвідоміших аналітичних центрів США є The Heritage Foundation («Спадщина»). Його місія формулювати та просувати державну політику, засновану на принципах вільного підприємництва, обмеженого уряду, свободи особистості, традиційних американських цінностей та сильної національної оборони.

Також одним із найвідоміших аналітичних центрів США – є RAND Corporation. Це неприбуткова установа, яка допомагає покращувати політику та приймати рішення за допомогою досліджень та аналізу.

Якщо у США аналітичні центри започаткувалися на початку XX століття, то у середині та наприкінці цього ж століття до створення мережі «фабрик думок» долучилася і Україна. Із набуттям незалежності тут виникло ряд авторитетних аналітичних центрів, які в Україні прийнято називати “неурядовими аналітичними центрами”. Так, у 1992 році було створено Інститут світової економіки та міжнародних відносин (ІСЕМВ) та Інститут стратегічних досліджень (ІСД) НАН України. В якості моделей та джерел досвіду для них виступали переважно аналітичні центри США.

Якщо в США у 1970-1980-х рр. склалися сприятливі умови для розвитку незалежних аналітичних центрів, то в СРСР прототипи аналітичних центрів були тісно пов'язані з державою, що не сприяло створенню незалежних організацій, як таких, та конкурентного середовища між ними. [1]

Водночас в Україні створюються та досить успішно розвиваються різні аналітичні центри. Міжнародний рейтинг Global Go To Think Tank Index Report 2020 відзначає, що Україна знаходиться на 19-му місці в світі за кількістю «мозкових центрів». А у списку найкращих аналітичних центрів Центральної та Східної Європи 1-е місце посів «Центр Разумкова» і 35-те - Міжнародний Центр Політичних Досліджень. [2, с. 44; 114; 116]

Отже, аналітичні центри - це недержавні науково дослідницькі організації, які виконують аналітичні розробки, проводять дослідження, формують стратегії і прогнози, розробляють певні ідеї та продукують експертні висновки на різні теми. «Мозкові центри» - є одними із найважливіших суспільно-політичних елементів системи США. Вони мають суттєвий вплив на формування громадської та суспільно-

політичної думки, на прийняття рішень на різних рівнях, а особливо на зовнішньополітичному. Американські «фабрики думок» наразі є світовими лідерами.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Якименко Ю., Рачок А. Аналітичні центри сьогодні й завтра: погляд з України. *Разумков Центр.* 2021. (Липень). URL: https://razumkov.org.ua/statti/analitychni-tsentry-sogodni-i-zavtra-pogliad-z-ukrainy (дата звернення: 14.05.2022).

2. McGann James G. 2020 Global Go To Think Tank Index Report. *TTCSP Global Go To Think Tank Index Reports* / University of Pennsylvania. 2021. 368 p. URL: https://bit.ly/3wnVlNq (last accessed: 14.05.2022).

3. McGann James G. Global Trends and Transitions in Think Tanks, Politics, and Policy Advice in the Age of Policy Dilemmas and Disruptions. *Consensus or Conflict. China and Globalization.* 2021. P. 179–190. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-16-5391-9_17 (last accessed: 14.05.2022).

4. Weaver R. K. The Changing World of Think Tanks. *PS: Political Science and Politics.* 1989. 22. URL: http://www.medientheorie.com/doc/ weaver_changing_worlds_of_think_tanks.pdf (last accessed: 14.05.2022).

Цікава Олена,
здобувачка вищої освіти І року навчання ОР «Магістр»
спеціальності СО (Історія)
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник - **Жуков Олександр,**
к.і.н., старший викладач
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

ІМПЕРІЯ ЦИН У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США

Політика США на Далекому Сході у XIX ст. розвивалася досить нерівномірно. Періоди конкуренції та конфронтації з європейськими країнами змінювалися ситуативними союзами. Істотна зміна американської політики у цьому регіоні розпочалася наприкінці 80-х рр. XX ст. У зв'язку з перетворенням США на лідера промислового виробництва, американські комерційні кола відчували ще більшу потребу у ринках збуту для своїх товарів. Проте всі намагання американських компаній проникнути до Піднебесної та отримати концесії на будівництво залізних доріг зустрічали супротив з боку інших держав.

Унаслідок цього в 90-х рр. XIX ст. в американських правлячих колах формувалося розуміння того, що для ефективного проникнення до Імперії Цин необхідна нова зовнішньополітична стратегія, що з одного боку забезпечить реалізацію комерційних інтересів, і в той же час не призведе до конфлікту з іншими державами.

У вересні 1898 р., у в'язку з посиленням позицій США на Далекому Сході, що сталося внаслідок захоплення Філіппін, вони розраховували на британську допомогу в процесі торгівельної експансії до Імперії Цин. Разом х тим, відносини між двома державами в 1898–1900 рр. становили собою не що інше, як ситуативний союз, головною метою якого було витіснення з Далекосхідного регіону спільного конкурента – Російської імперії.

Такі стосунки не мали під собою реальної перспективи довгострокового співробітництва. Кожна з держав намагалася реалізувати власні цілі, розглядаючи свого візаві як молодшого партнера. Так, британські правлячі кола сприймали США як

допоміжний важіль у підтримці їхньої зовнішньополітичної ініціативи – «концерту великих держав» на Далекому Сході. При цьому Вашингтону відводилася далеко не «перша скрипка».

Проте можливість такої перспективи усвідомлювали й у США, для яких головним завданням було забезпечити потреби американської промисловості в ринках збуту, зовсім не збирався слідувати в фарватері англійської політики.

Навпаки, вони намагались використати доктрину «вільної торгівлі» для реалізації власних інтересів – ліквідації митних перешкод для імпорту американських товарів до Імперії Цин. Те, що його політика може зачепити інтереси не тільки Росії, а й Великобританії, мало цікавило США.

Саме тому, головними тезами нової доктрини і стало протиставлення тій політиці, яку проводили європейські держави у Цинській імперії. Якщо Лондон, Париж, Санкт-Петербург, Токіо, Берлін спрямували свої зусилля на створення спеціальних зон на китайській території, то Вашингтон виступив прибічником «рівних можливостей» у торгівлі з Піднебесною. У свою чергу, боротьбу за ці зони і території він сприймав як загрозу цілісності Китаю, називаючи свою доктрину єдиною умовою, за якою ця цілісність залишиться недотороканою. Таким чином, з одного боку США активно пропагували ідею рівності всіх у торгівлі з Імперією Цин, розуміючи, що більш конкурентоспроможна та модернізована американська промисловість витіснить суперників. З іншого, сама концепція була сформована так, щоб складалося враження, що поруч з комерційними, США реалізує і месіанські цілі – цілісність Піднебесної та насадження там ідей прогресу.

Вже на етапі формування доктрини «відкритих дверей» (весна-літо 1898 року), основою якої мав стати принцип «рівних можливостей» у торгівлі з Імперією Цин, білий Дім виступав проти системи привілеїв та збереження «зон впливу» в цій країні. Разом з тим, розуміючи, що кінцевий успіх практичної реалізації доктрини багато у чому залежить від позиції Великобританії, Вашингтон був змушений йти на компроміс зі своїм заокеанським партнером та погодився визнати ті привілеї у Піднебесній, якими на той час вже володіли великі держави. Разом з тим, подальший розвиток подій показав, що це рішення було лише тимчасовою поступкою, розрахованою на те, щоб заручитися підтримкою з боку Лондона.

Державний департамент не збирався довго підтримуватись тих половинчастих принципів, які були задекларовані в вересневій ноті 1899 р. Вже через рік, у липні 1900 р., він виступив з закликом до ліквідації будь-яких привілеїв західних держав у Китаї. Все це свідчить, що відносини з Уайтхоллом у Піднебесній розглядалися ним не як заявка на довготривале та масштабне співробітництво, а лише як переведення боротьби за монопольне опанування китайського ринку в іншу площину, в якій економічні та стратегічні можливості США, що збільшилися, давали їм максимум шансів на перемогу. Таким чином, проголошення липневої ноти ознаменувало початок фактичного витискання американцями з Китаю колишніх союзників, що, у свою чергу, спонукало останніх до переформатування усієї далекосхідної політики.

Про це свідчить хоча б той факт, що вже 16 жовтня 1900 р. Великобританія заключила угоду про співробітництво в Китаї з Німеччиною, розраховуючи, що співробітництво з Берліном, а не з Вашингтоном, надасть більше можливостей для закріплення позицій в Піднебесній.

Тим не менш, на цьому етапі Вашингтону вдалося добитися реалізації головних завдань та нав’язати іншим державам нові правила гри, що були вигідні американцям. Американський капітал не тільки отримав вільний доступ у будь-які території Цинської держави, змінився сам характер міжнародних відносин на Далекому Сході.

Протягом XIX ст. сутність політики великих держав на Далекому Сході полягала у захопленні зон впливу на активній експансії. Але, прийнявши доктрину «відкритих дверей», вони були змушені хоча б формально притримуватись принципів, на основі яких вона було сформульована: збереження цілісності Китаю та справедлива торгівля. Саме тому всі наступні договори (англо-німецька угода 1900 р., англо-японський договір 1902 р.)

Були складені так, щоб закамуфлювати справжні цілі за риторикою про гуманістичні та месіанські ідеали. У той же час, всі спроби окремих держав, зокрема Росії, повернутися до старих принципів, розглядалися як не цивілізовані та наштовхувались на колективний супротив з боку Великобританії, США та Японії.

Юрченко Максим,
здобувач вищої освіти І року навчання ОР «Магістр»
спеціальності СО (Історія)
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
Науковий керівник - **Жуков Олександр,**
к.і.н., старший викладач
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ЗА ЧАСІВ ПРАВЛІННЯ ІМПЕРАТОРА АДРІАНА

На сьогоднішній день від вибору зовнішньополітичної стратегії держави може залежати її існування. Саме тому питання зовнішньої політики є особливо актуальними. В цьому аспекті історичний досвід Римської імперії часів правління Адріана має стати в нагоді.

Політика Адріана дуже відрізнялася від завойовницьких принципів, які проводив Траян. Насамперед Адріан відмовився від Ассирії та Месопотамії, повернувши їх парфянам. Вірменія теж вийшла зі складу провінцій і вважалася лише протекторатом Риму. Вирішивши всі проблеми на Сході, імператор восени 117 залишив Антіохію. Але він попрямував над Рим, а до низов'я Дунаю, де потрібно було приборкати претензії роксолан, які порушували кордони Дакии. Сюди прибули гінці зі столиці з повідомленням, що в Італії було розкрито змову, очолювану Луцієм Квієтом та соратниками Траяна. Незабаром сам Квієт був страчений. Але побоювання, що Адріан правитиме в дусі Нерона або Калігули, не виправдалися [1; с. 98].

Що стосується подорожей, то у столиці Адріан пробув три роки. Після цього він вирушив у першу подорож - до Галії та в провінції по верхньому Рейну та Дунаю. У трикутнику між цими річками імператор зміцнив систему фортифікацій. Наступного року він вирушив до Британії, де почалися роботи з будівництва Вала Адріана. У 122 році імператор повернувся до Галії. На півдні в Немаусі він спорудив храм на честь імператриці Помпеї Гребель, яка незадовго до цього померла. Зиму 122/123 років Адріан провів в Іспанії, звідки вирушив до Африки, Мавританії. Там йому прийшла звістка про війну з Парфією, що загрожувала Риму, і він поспішив з'явитися до місця

подій. Адріан зумів розрядити обстановку шляхом переговорів, але він залишався до 124 року. Він відвідав Антіохію та Пальміру. 124 року імператор об'їздив балканські провінції Риму. Ним було закладено місто Адріанополь у Фракії. Взимку 124/125 Адріан вирішив провести час в Афінах. Наступного року він прийняв посвячення до Елевсінських містерій. В Італію Адріан повернувся через Сицилію. У Римі імператор пробув до літа 128 року, а потім знову вирушив до Африки. У Нумідії він проінспектував військовий табір та спостерігав за навчаннями піхоти та кінноти. Потім через Малу Азію вирушив до Сирії. У 130 році Адріан відвідав Єрусалим, який лежав у руїнах з 70 року. Адріан вирішив звести на цьому місці місто під назвою Colonia Aelia Capitolina, а на місці Соломонового храму звести храм на честь Юпітера Капітолійського. Потім шлях імператора лежав до Єгипту. Зворотний шлях пролягав через Сирію та Малу Азію. А коли Адріан збирався з Афін вирушити до Риму, йому прийшла звістка про нове повстання юдеїв, яке було придушене. [1; с. 102]

Для ефективної зовнішньої політики значну увагу новий імператор приділяв економічному розвитку провінцій, а саме:

- По всій країні проводилось будівництво, в тому числі і мистецьких споруд, проведений канал від Стімфало до Коринфа.

- Він також дбав і про зміцнення північно-західних кордонів Німеччини та Британії, де спорудив так званий Адріанів вал (у 122 році) та покращив війська.

- В Італії Адріан завершив започаткований Клавдієм проект осушення Фуцинського озера. Він створив пораду за своєї особи. Італію розділив на 4 частини із чотирма імператорськими консулами, на державні посади призначав лише римлян.

- Останнім великим заходом Адріана стала кодифікація римського права, проведена разом із юристом Сальвієм Юліаном.

- За Адріана була побудована потужна система оборонних укріплень. Найбільш відомим став Вал Адріана у Британії, протяжністю 117 км. Особливу увагу також було приділено рейнському та дунайському кордонам. Було збудовано безліч фортець, сторожових веж, розміщені табори, з'єднані стінами та дорогами, якими у разі вторгнення варварів могли швидко підійти підкріплення. З боку варварської території було прокладено рів і дорогу, з боку римської – дорогу. [2; с. 140]

У такій ситуації частина легіонів е більше закріплювалася на межах, ставала менш рухливою. За Адріана в легіони стали приймати місцевих жителів провінцій, які ще вчора вважалися варварами, крім того з'явився новий легкий підрозділ, що складався з місцевого ополчення – номери, озброєні своєю зброєю. Частка вихідців із Італії до армії скоротилася.

У цілому нині римська армія вселяла страх варварам, де вони наважувалися порушити кордон, а правління Адріана пройшло спокійно, крім невеликих прикордонних конфліктів. Головною ж воєнною кампанією Адріана стало придушення іудейського повстання 131 – 135 рр. До повсталих у Палестині приєдналися одноплемінники з Єгипту та Лівії. Довгий час римська армія не могла досягти успіху, повсталі захопили Єрусалим, зміцнили безліч фортець і пагорбів. На придушення повстання з Британії був спрямований найкращий полководець того часу Секст Юлій Север. Уникаючи великих битв, він оточував і знищував змором одну фортецю за іншою. В результаті Єрусалим був захоплений і зруйнований, а ватажок повсталих Бар Кохба загинув. Тільки в боях загинуло 580 000 євреїв, захоплено 985 сіл і 50 фортець. Адріан не став приймати від сенату тріумф, натомість прийняв від армії вдруге титул

імператора. Після цього повстання великих виступів у Палестині більше не було. Євреї імперії були обкладені ще більшими податями. [3; с. 124]

У висновку можна сказати, що за період правління імператора Адріана було зроблено досить великий вклад у розвиток Римської імперії. Насамперед імператор відмовився від завойовницької політики та почав вибудовувати довготривалі союзи, що в перспективі сприяли мирному розвитку імперії. Але Адріан не виключав і гірших сценаріїв розвитку подій та досить добре укріпляв свої провінції створюючи від простих фортифікаційних споруд до закладення нових міст. Також можна зауважити, що імператор досить велику увагу приділяв і економічній сфері країни, та зробив досить вагомий внесок за період свого правління.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Грант М. Римские императоры. Биографический справочник правителей Римской империи. Москва.: Терра-Книжный Клуб, 1998. 400с.

2. Дион Кассий. Римская история. СПб.: Нестор-История, 2011. 456с.

3. Сердюкова С. Римское общество и императорская власть в эпоху Антонинов. СПб., 2003. 242 с.

Наукове видання

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: УКРАЇНА І СВІТ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

МАТЕРІАЛИ

IV Міжнародної науково-практичної конференції

30 червня 2022 р., м. Суми

Відповідальна за випуск *В.В. Михтуненко*